МОВНА ПОЛІТИКА І МОВНЕ ПЛАНУВАННЯ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ СЛОВНИК

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА
ім. О. О. ПОТЕБНІ НАН УКРАЇНИ

МОВНА ПОЛІТИКА І МОВНЕ ПЛАНУВАННЯ

Енциклопедичний словник

Відповідальний редактор
Б. М. Ажнюк

КИЇВ
АКАДЕМПЕРІОДИКА
2024

https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.505.464
УДК 81’272(038)
М74

Автори:
Ажнюк Б. М., Ажнюк Л. В., Андрієнко Л. О., Белей Л. Л., Малаш О. В., Михальчук О. І., Тищенко-Монастирська О. О.

Рецензенти:
Зимовець Г. В., Жалай В. Я.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (протокол № 11 від 28.12.2023)

М74 **Мовна** політика і мовне планування. Енциклопедичний словник / відп. ред. Б. М. Ажнюк; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. — Київ: Академперіодика, 2024. — 464 с.

ISBN 978-966-360-505-0

Тлумачно-перекладний словник з мовної політики і мовного планування енциклопедичного типу разом з описом значення української реєстрової одиниці (соціолінгвістичного терміна, нормативного акта, назви інституції і т. ін.) подає переклад цієї одиниці англійською мовою та приклади використання англійського відповідника в контексті відповідних наукових публікацій. Словник показує варіативність англійської соціолінгвістичної термінології, виявляє важливість концептуального контексту для її розуміння й коректного перекладу.

Видання буде корисним для науковців і освітян: лінгвістів, правників, політологів, перекладачів, а також для вирішення широкого кола різнопланових завдань теоретичного й прикладного характеру.

УДК 81’272(038)

ISBN 978-966-360-505-0

© Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 2024
© Академперіодика, оформлення, 2024

ПЕРЕДМОВА

Тлумачно-перекладний словник енциклопедичного типу «Мовна політика і мовне планування» — перше спеціалізоване зібрання фахових термінів, яке поряд з тлумаченням реєстрової одиниці подає її переклад або декілька варіантів перекладу англійською мовою. Особливістю словника є те, що англійський термінологічний відповідник супроводжується текстовою ілюстрацією його використання в наукових публікаціях авторитетних міжнародних видань. Завдяки цьому зростає джерельна база словника, його інформативність, висвітлюються змістові нюанси використання терміна в різних соціокультурних обставинах.

У час панування тоталітарних режимів українська соціолінгвістика перебувала під контролем державно-партійного апарату. Наприкінці XX — на початку XXI ст. вплив владних структур істотно ослаб, а згодом і зовсім зник. Кількість досліджень із соціолінгвістики неухильно зростала завдяки розширенню міжнародних наукових контактів, в ужиток входили нові терміни, здебільшого перейняті з публікацій західних науковців. Після введення в дію низки міжнародних документів, зокрема схвалення Радою Європи Європейської хартії регіональних або міноритарних мов та її ратифікації країнами-учасницями, до яких від 2003 р. належить і Україна, важливість прозорого й недвозначного

використання соціолінгвістичних термінів набула поряд із суто науковим ще й політичного значення.

Запозичений іншомовний термін зазвичай адаптується до терміносистеми мови-реципієнта, оскільки в сприйнятті її носіїв нове термінопоняття має сенс насамперед у проєкції на мовну ситуацію у власній країні. Термінологічні різночитання нерідко стають причиною різнотлумачень текстів мовного законодавства, інших нормативних документів, що регулюють мовну практику, а також міжнародних угод, наукових публікацій та полемічних виступів на соціолінгвістичну тематику.

Важливою особливістю соціолінгвістичної термінології є значна роль лінгвокогнітивного наповнення лексичних компонентів, з яких складається термін, та їхнього асоціативного потенціалу в контексті мовних ідеологій, що побутують у соціокультурному просторі країни, з огляду на особливості мовної ситуації та мовного законодавства, культурного й релігійного життя, міжетнічних відносин і т. ін. В українській і зарубіжній соціолінгвістиці склалася традиція описового вираження концепта шляхом застосування слів, «що правильно орієнтують». Суть терміна значною мірою розкривається завдяки семантиці його компонентів. Ця традиція дала такі термінологічні композити, як *екологія мови, загрожена мова, рідна мова, мовне розмаїття, мова ворожнечі, мовний імперіалізм, напівмовність, політкоректність* і т. ін. Завдяки прозорій внутрішній формі зміст багатьох термінологічних висловів, утворених у такий спосіб, зрозумілий у загальних рисах не лише фахівцям із соціолінгвістики, а й ширшому загалу.

Однак буквальне значення компонентів, використаних при термінотворенні, не завжди напряму співвідноситься із соціолінгвістичним змістом терміна. У деяких випадках ця обставина може дезорієнтувати та вводити в оману. Наприклад, у часи СРСР пропагандисти й політтехнологи тоталітарного режиму використовували щодо російської мови ідеологічне кліше *мова міжнаціонального спілкування* в значенні «державна мова СРСР». За інерцією цей вислів (як і чимало інших словесних позначень) зберігався в офіційному вжитку тривалий час після розпаду СРСР. Зокрема, в законі «Про мови в Українській РСР», чинному в 1989—2012 рр., зазначено: «Українська РСР забезпечує вільне користування ро-

сійською мовою як мовою міжнаціонального спілкування народів Союзу РСР»; «Мовами міжнаціонального спілкування в Українській РСР є українська, російська та інші мови». Аналогічні вислови в мовах народів колишнього СРСР десятиліттями використовувалися (а подекуди використовуються й сьогодні) щодо російської мови. Найчастіше вони трапляються в мовному законодавстві та офіційних актах Таджикистану, Узбекистану, Туркменистану, у численних наукових та публіцистичних текстах, присвячених мовній політиці.

Сьогодні вислів *мова міжнаціонального спілкування* сприймається як анахронізм. Вибір мови спілкування між особами, що належать до різних національностей, відбувається за згодою сторін і не потребує законодавчого регулювання та участі державних інститутів. У більшості випадків мовою-посередником є основна мова держави — незалежно від того, має вона офіційний статус державної чи є такою де-факто. На постколоніальному просторі мовою-посередником часто виступає мова колишньої метрополії (наприклад, французька мова у спілкуванні франкомовного канадця й сенегальця, російська мова у спілкуванні білоруса й азербайджанця, грузина й литовця і т. ін.). Англійський вислів *language of international communication*, що іноді помилково вживається як перекладний відповідник вислову *мова міжнаціонального спілкування*, має значення «мова міжнародного спілкування». У сучасному українському законодавстві термін *мова міжнародного спілкування* використовується щодо англійської мови в Законі України «Про застосування англійської мови в Україні».

Англійські відповідники деяких соціолінгвістичних термінів відзначаються варіативністю. Найбільшою мірою вона властива словосполученням з компонентом *мовний*, на зразок *мовна ідентичність* (англ. *language identity / linguistic identity*), *мовна ідеологія* (*language ideology / linguistic ideology*), *мовна норма* (*language norm / linguistic norm*), *мовна лояльність* (*language loyalty / linguistic loyalty*), *мовне законодавство* (*language legislation / linguistic legislation*), *мовне розмаїття* (*language diversity / linguistic diversity*), *мовні права* (*language rights / linguistic rights*) тощо. Доречно звернути увагу, що при перекладі українською мовою англійських наукових текстів з використанням зазначених вище та подібних їм термінологічних

дублетів компонент *linguistic* в усіх випадках передається українським прикметником *мовний*, а не *лінгвістичний*.

Перекладна частина словника стане в пригоді насамперед у написанні наукових статей і анотацій до них, що публікуються англійською мовою. Словник буде корисним для широкого кола науковців і освітян: лінгвістів, правників, політологів, перекладачів, а також для вирішення широкого кола різних завдань теоретичного й прикладного характеру.

Структура словникової статті:

• український термін, його визначення та енциклопедичний коментар до терміна;

• англійський відповідник (або відповідники) українського терміна;

• текстова ілюстрація до кожного з англійських відповідників українського терміна із вказівкою на джерело;

• список літератури;

• відсилання до інших тематично споріднених словникових статей.

Низка термінів мають дублетні форми та варіанти, напр.: *акт мовленнєвий (мовленнєвий акт)*, *білінгвізм (двомовність), моноглосія* (*уніглосія*), *напівмовність* (*семілінгвізм*), *пасивний білінгвізм* (*рецептивний білінгвізм*) і т. ін. У реєстрі словника їх розміщено за алфавітом, тлумачення подається в першому за порядком слідування терміні, другий варіант подано з відсиланням до першого.

Пропонований словник — це перша лексикографічна праця, в якій енциклопедично-довідкову частину доповнює переклад терміна та текстові ілюстрації до кожного з англійських відповідників. Наскільки конструктивним і виправданим виявиться такий підхід, розсудять користувачі. Автори планують у подальшому розширити й удосконалити словник з урахуванням міркувань і зауважень широкого читацького загалу.

Адреса для відгуків і пропозицій: inmo2006@ukr.net.

Б. Ажнюк

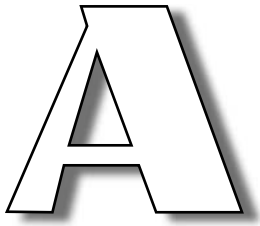

абшта́нд

Мовний різновид, що вирізняється унікальними лінгвальними рисами і не є близькоспорідненим з іншими. Термін введений Г. Клосом для розрізнення літературної мови, створеної на основі окремого діалектного континууму (абштанд), і літературної мови, створеної на основі спільного з іншою мовою діалектного континууму (аусбау).

англ. **abstand**

An abstand language is a linguistic unit which a linguist would have to call a language even if not a single word had ever been written in it. Whenever linguists face the task of enumerating the languages of a large number of prelitarete tribes, they have to decide which vernaculars they ought to list separately and which they ought to treat as belonging to a cluster of dialects which together form an indivisible linguistic unit (Kloss, H. (1967). "Abstand languages" and "Ausbau languages". *Anthropological Linguistics*, 9(7), 29).

ЛІТЕРАТУРА

Chambers, J. K., Trudgill, P. (1998). Dialectology (2nd ed.). Cambridge University Press.

Haugen, E. (1966). Dialect, Language, Nation. *American Anthropologist*, 68(4), 922—935.

Kloss, H. (1952). *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen von 1800 bis 1950*. Munich: Pohl.

Kloss, H. (1967). "Abstand languages" and "Ausbau languages. *Anthropological Linguistics*, 9(7), 29—41.

Див. також: аусбау, мовна політика, мовне планування.

Л. Белей

автоетно́нім (ендоетнонім, самоназва)
Самоназва нації, народу, етносу, етнографічної групи, племені, групи племен, представників відповідної групи, а також груп споріднених народів. Картве́ли (груз. ქართველები «картвелебі») — самоназва грузинів; суомалайсет (фін. suomalaiset) — самоназва фінів, дойчен (нім. Deutschen) — самоназва німців.

Представники відповідних етнокультурних груп та спільнот зазвичай уважають, що самоназва найкраще відтворює їхню етнічну сутність, що вона заслуговує на всіляку повагу і є предметом їх гордості. Автоетнонім часто збігається з *етнонімом*. Автоетнонім близький за значенням до споріднених понять *ендонім, ендоетнонім, етнофолізм.*

англ. **autoethnonym**
There has been a trend in recent years for outsiders to try to use autoethnonyms for other cultural groups, as a way to show greater respect for them. This is sometimes difficult to carry out successfully, for various reasons, including the fact that the autoethnonym may be difficult to pronounce or not have a standardized spelling (Marlett, S. A. (2011). The Seris and the Comcaac: Sifting fact from fiction about the names and relationships. *Work Papers of the Summer Institute of Linguistics*. University of North Dakota Session, (51)1, 1).

Autoethnonym is the expression of the names given to ethnic groups and clans by mutual agreement, while the term Allogene or exogenous ethnonym is the name given by other individuals, public units, allied tribes, or other independent individuals in a certain ethnic group (Kurbanazarova, N. (2023). Expression of Linguistic-Cultural Concepts in Ethnonames. *International Journal on Integrated Education*, 6(1), 60).

англ. **auto-ethnonym**
In the Tungus areas, the task was made difficult by the multiple auto-ethnonyms and exo-ethnonyms used by and for the Evenki. As witnessed by Shirokogoroff in the 1910s, "Numerous groups know themselves to be Evenki, but between them, they do not use this

term, they distinguish social units and use "Evenki" only in reference to themselves as compared with other distinct groups" (Dumont, A. (2017). Declining Evenki "Identities": Playing with loyalty in modern and contemporary China. *History and Anthropology*: *Loyalty and Disloyalty on the Russia-China border*, 28(4), 520).

ЛІТЕРАТУРА

Автоетнонім. *Етнічність: енциклопедичний довідник* (2012). Київ: Фенікс.
Савчук Б. (2004). Українська етнологія: навч. посібник. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
Етнонаціональні процеси в Україні: Історія та сучасність (2001). Київ.
Святюк Ю. В. (2005). Семантика та функціонування етноніміцій в сучасній англійській мові. Автореф. дис. … канд. філол. наук. Донецьк.
Терещенко В., Остренок І. (2015). Постмодерна рецепція українця: автоетнонімний вимір. *Український світ у наукових парадигмах*. Харків: ХІФТ (2), 78—92.
Kurbanazarova, N. (2023). Expression of Linguistic-Cultural Concepts in Ethnonames. *International Journal on Integrated Education*, 6(1), 60 (60—62).

Див. також: етнонім, ендонім.

О. Михальчук

автохто́нний

Що стосується корінного населення певної території або етнічної спільноти, яка виникла на ній.

англ. **autochthonous**

The long term migration process, namely the successive movement of a population, is characterized by the gradual change from one cultural center in the east to one in the west, and by driving back the autochtonous cultures (or assimilating with them) (Ninić, I. (1989). *Migrations in Balkan history*. Belgrade: Institute for Balkan Studies), 30—31.

ЛІТЕРАТУРА

Бацак К. (2003) Автохтони. *Енциклопедія історії України: у 10 т*. Київ: Наукова думка. Т. 1. 688.
Spolsky, B. (2012). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: мовна політика, мовне планування.

Л. Белей

автохто́н

Представник корінного населення певної території, або етнічної спільноти, що виникла на ній, тубілець.

англ. **autochthon**

The author describes his four-year ethnographical field experience in Florina. His study bears on three points: the relation between the forms of knowledge of anthropologists and autochthones; the way anthropologists perceive their work and lastly their processes of self-definition (Angelopulous, G. (2005). Autochtones and anthropologists. Ethnographical experiences in western Macedonia. *Ethnologie Française*, 35(2), 305).

ЛІТЕРАТУРА

Бацак К. (2003). Автохтони. *Енциклопедія історії України: у 10 т.* Київ: Наукова думка. Т. 1. 688.

Spolsky, B. (2012). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: мовна політика, мовне планування.

Л. Белей

адапта́ція лінгвокульту́рна (адаптація мовно-етнічна)

1) Пристосування носіїв однієї національної мови до особливостей іншої етнокультури, зокрема внаслідок міграції, колонізації, етнокультурної експансії і т. ін.; 2) (у перекладі) пристосування суспільних та історико-культурних реалій тексту оригіналу до семіотичних та етнокультурних стереотипів мови перекладу.

Лінгвокультурна адаптація при перекладі зумовлена такими чинниками: 1) наявність в оригіналі, безеквівалентної лексики, що позначає реалії, невідомі носіям мови перекладу; 2) лінгвостилістичні відмінності між мовами оригіналу й перекладу; 3) часова відстань між текстами оригіналу й перекладу.

Лінгвокультурна адаптація може бути субституційною (заміна максимально близькими відповідниками) та експланаторною (тлумачення фрагментів іншомовного тексту в самому перекладному тексті чи в коментарях перекладача до нього).

англ. **linguistic adaptation**

Linguistic adaptation is a phenomenon where language representations change in response to linguistic input. Adaptation can occur on multiple linguistic levels such as phonology (tuning of phonotactic constraints), words (repetition priming), and syntax (structural priming). The persistent nature of these adaptations suggests that they may be a form of implicit learning and connectionist models have been developed which instantiate this hypothesis (Chang, F., Janciauskas, M., Fitz, H. (2012). Language adaptation and learning: Getting explicit about implicit learning. *Language and Linguistics Compass*, 6(5), 259—278. https://doi.org/10.1002/lnc3.337).

англ. **language adaptation**

Language adaptation is a linguistic phenomenon, which could be set in the middle of group identification, of any kind. It is based on some linguistic contact of two or more languages, dialects, varieties etc. (…) Language adaptation is a basic tool for speaker to present their belonging to a particular group. It is connected with code-switching, which includes different speech roles, by the means of choosing a certain language code, in the same or in a different social surrounding (Vojinović-Kostić, J. M. (2017). The Role of Language Adaptation in Cultural Identification: Case Study — Refugees from the Municipality of Bosanski Petrovac in Vojvodina. In: Babić, Ž., Bijelić, T., Penda P. (Eds.). *Rethinking Tradition in English Language and Literary Studies*. Cambridge Scholars Publishing, 130—131).

Language Adaptation examines the process by which a speech community is forced to adopt an active role in making its language suitable for changing functional requirements (Coulmas, F. (Ed.). (2009). *Language Adaptation*. Cambridge. URL: http://surl.li/oktng).

ЛІТЕРАТУРА

Зайченко Н. Ф., Коваль-Костинська О. В., Паламарчук О. Л. (1998). Національно-культурний компонент мовної семантики як перекладознавча проблема. *Мовознавство,* 2—3, 179—186.

Зубрик А. Р. (2017). Перекладацький аспект нелітературної лексики у творах художньої літератури. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство,* 7, 67—70.

Некряч Т. Є., Чала Ю. П. (2008). Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Навч. посібник. Вінниця.

Snell-Hornby, M. (2006). The Turns of Translation Studies. New paradigms or shifting viewpoints? Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

Vojinović-Kostić, J. M. (2017). The Role of Language Adaptation in Cultural Identification: Case Study — Refugees from the Municipality of Bosanski Petrovac in Vojvodina. In: Ž. Babić, T. Bijelić, P. Penda (Eds.). *Rethinking Tradition in English Language and Literary Studies*. Cambridge Scholars Publishing, 130—145.

Coulmas, F. (Ed.). (2009). *Language Adaptation*. Cambridge. URL: http://surl.li/oktng

Див. також: безеквівалентна мовна одиниця.

О. Малаш

Акаде́мія де́лла Кру́ска

Власна назва мовної академії, відповідальної за нормування й кодифікацію італійської мови. Академію засновано як громадське об'єднання літераторів, учених та правників у 1583 р. у Флоренції, де й сьогодні знаходиться її осередок. Це найстаріша мовознавча установа у світі. Вона стала прототипом для заснування Французької академії, що на противагу італійській була відразу створена як державна інституція. Від початку основним завданням академії було збереження «чистоти» італійської мови та її захист від «засмічення». На це вказує назва (*Accademia della Crusca*) і символіка академії: італійське слово *crusca* означає «висівки», а на емблемі зображене решето. У 1612 р. академія видала перший словник італійської мови (Vocabolario degli Accademici della Crusca), що в подальшому став зразком для подібних словників низки західноєвропейських мов. Академія складається з 15 основних членів, крім них є також 15 асоційованих членів та 15 іноземних асоційованих членів.

англ. **Accademia della Crusca**

In addition, Niccolò Tommaseo, a partisan for a mixture of the living language and one inherited from literary tradition, was appointed to express his views at an official event, a meeting of the Accademia della Crusca held in September 1868, a few months after the March publication of Manzoni's Dell'unità della lingua. In this indirect yet clear response to Manzoni, Tommaseo could not accept the statement that Italian did not exist. His view likewise diverged from that of his counterpart with regard to the importance of common locutions in Tuscan and other dialects (Bricchi, M. (2009). A Few Points on Italian Lexicography in the Nineteenth Century (Eds.). *Perspectives on Lexicography in Italy and Europe*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 155).

англ. **Crusca Academy**

Between 1983 and 1985 the dictionary team was separated from the Crusca Academy and became a research unit of the Italian National Research Council, called «Opera del Vocabolario Italiano» or, «The Italian Dictionary» (Beltrami, P. G. (2009). Past and Present of Italian Historical Dictionaries. *"Quo vadis lexicography?"*. 6th working meeting of German language Academy dictionaries. Berlin, 2).

англ. **Crusca**

Through its dictionary, aimed at the needs of both speakers and writers, Crusca maintained the unity of the language for centuries, and thus preserved the essence of its mission (Bricchi, M. (2009). A Few Points on Italian Lexicography in the Nineteenth Century (Eds.). *Perspectives on Lexicography in Italy and Europe*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 163).

ЛІТЕРАТУРА

Bricchi, M. (2009). A Few Points on Italian Lexicography in the Nineteenth Century. (Eds.). *Perspectives on Lexicography in Italy and Europe*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 151—174.

Beltrami, P. G. (2009). Past and Present of Italian Historical Dictionaries. *"Quo vadis lexicography?"*. 6th working meeting of German language Academy dictionaries. Berlin, 1—13.
Nencioni, G. (1990). The Accademia della Crusca: New perspectives in lexicography. *Comput Hum.* 24, 345—352.
Tosi, A. (2011). The Accademia della Crusca in Italy: Past and Present. *Language Policy.* 10(4), 289—303.
Див. також: мовне планування, Французька академія, Національна комісія зі стандартів української мови.

Б. Ажнюк

акомода́ція лінгвокульту́рна (акомодація комунікаційна) Механізм пристосування мовця до співрозмовника (або їх взаємного пристосування) для зменшення комунікативної дистанції і оптимізації умов спілкування. Може відбуватися на фонетичному, граматичному, лексичному, стилістичному рівнях під впливом соціолінгвістичних і лінгвопрагматичних чинників. Залежно від результату взаємодії лінгвокультурна акомодація може бути конвергентною (зближення учасників спілкування), або дивергентною (віддалення та взаємне відчуження). На її ефективність можуть впливати позамовні чинники — національна ментальність носіїв відповідних лінгвокультур, особливості виховання учасників спілкування, наявність чи відсутність політичної та ідеологічної напруги між учасниками комунікації, оцінка мовцями власної мовної компетенції тощо.

англ. **linguistic accommodation**
Adjustments in accent, etc. made by a speaker to resemble their interlocutor more closely, thus reducing social distance (Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press, 7).

In linguistics, accommodation is the process by which participants in a conversation adjust their accent, diction, or other aspects of language according to the speech style of the other participant. Also called linguistic accommodation, speech accommoda-

tion, and communication accommodation (Nordquist, R. (2020). *Definition and examples of linguistic accommodation*. URL: https://www.thoughtco.com/what-is-accommodation-speech-1688964).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2007). Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра.

Лабач М. (2016). До проблеми лінгвокультурної акомодації в освітньому середовищі. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 14, 259—263.

Boylan, P. (2009). Crosscultural accommodation through a transformation of consciousness. *Cultus: the journal of intercultural mediation and communication*, 2. London, 33—48.

Definition and Examples of Linguistic Accommodation. *Glossary of Grammatical and Rhetorical Terms*. URL: https://www.thoughtco.com/what-is-accommodation-speech-1688964

Giles, H., Coupland, N. (2001). Accommodating language. *Language: contexts and consequences,* 1991. Milton Keynes: Open University, 60—93.

Див. також: менталітет національний, мовний бар'єр.

О. Малаш

акт комунікати́вний (комунікативний акт)

Одиниця комунікативної взаємодії — передавання й отримання інформації між мовцем і адресатом з використанням знакових систем (вербальних або невербальних), що включає говоріння (писання) та сприйняття й розуміння почутого (прочитаного). У комунікативному акті ролі комунікантів значною мірою зумовлено соціальним і культурним контекстом.

У вужчому розумінні комунікативний акт включає лише передавання й отримання інформації, що наближає зміст цього терміна до вислову *акт мовленнєвий*, яким оперує лінгвістична прагматика. У ширшому розумінні комунікативний акт — це вербальна взаємодія, від обміну репліками в діалозі (репліка-стимул і репліка-відповідь) до обміну текстовими повідомленнями, створювана співрозмовниками спільно й реалізовувана в певній конситуації як частина відповідного дискурсу. Складниками комунікативного акту є конситуація, контекст, пресупозиція, прагматичні аспекти комунікації та мовлення.

Комунікативні акти можуть бути підготованими і спонтанними. Вони завжди виявляють умисну й цілеспрямовану вербальну поведінку, тобто є вербальними вчинками, які спираються на комунікативну компетенцію співрозмовників. Комунікативний акт успішний, якщо комунікативної мети вдається досягнути, тобто якщо репліка-стимул без суттєвих втрат передається мовцем й адекватно сприймається й оцінюється адресатом, що виявляється в репліці-відповіді або в її очікуваній відсутності. Комунікативний акт неуспішний, якщо комунікативної мети не досягнуто, наприклад через те, що репліка-стимул є недоречною, неінформативною або незрозумілою для адресата (що виявляється в репліці-відповіді або в її відсутності, коли мовець очікував на відповідь).

англ. **act of communication**

Sociolinguists are more interested in the ostensive or non-ostensive uses of the act of communication itself to convey claims and attitudes about the social relationship between the interlocutors (Kecskés, I. (2009). Communicative Principle and Communication. In: Mey Jacob, L. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 108).

Every time a new act of communication occurs, a new and unique discourse world comes into being, the contents and structure of which will depend greatly on the nature of the communication in question (Gavins, J. (2009). Text World Theory. In: Mey Jacob, L. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 1086).

The non-theoretical approaches to translation maintain that translation is not primarily an act of communication, but rather an art, an intuitive endeavor, and that as such is not amenable to scientific treatment. This is the stance taken by a scholar such as Steiner, who argues that in translation "what we are dealing with is not a science, but an art" (Rosales Sequeiros, X. (2009). Translation, Pragmatics. In: Mey Jacob, L. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 1097).

Text: the connected sequence of verbal signs and nonverbal signals in terms of which discourse is coconstructed by the participants in the act of communication. (Cornish, F. (2009). Understanding Spoken Discourse. In: Mey Jacob, L. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 1103).

The Buddha himself was a supremely persuasive communicator. He preached to the people in an idiom and vocabulary that were readily understandable. He paid close attention to the psychological makeup of his interlocutors and listeners. … Furthermore, the Buddha always conceptualized communication in terms of a specific context; the act of communication constituted an event, and the context was an integral part of the meaning (Dissanayake, W. (2009). Buddhist Communication Theory. In: Littlejohn, S.n W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. SAGE Publications, 84).

англ. **communicative act**

Communicative act — any act of communication, by speech or by other actions. Defined thus, both linguistic acts and speech acts fall under the category of communicative act (Huang, Y. (2012). *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 55).

Communication — the transmission and reception of information between a sender and receiver using a signaling system. A distinction is frequently made between verbal (linguistic); non-verbal (non-linguistic) communication. As a brunch of linguistics, pragmatics falls within the province of communication science — the systematic study of all aspects of communication (Huang, Y. (2012). *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 54).

Etsuko Oishi, in her contribution "Apologies", begins by remarking that apologies have been studied in a range of disciplines including pragmatics, sociolinguistics, philosophy, politics and ethnomethodology, and introducing definitions of apologies from some of these fields. She notices how the features of the speech act of apolo-

gizing that are focused upon change from speech act theory, mainly interested in illocutionary point or effect and in normative aspects, to sociology and sociolinguistics, mainly interested in the social significance of apologies as communicative acts and in the procedures or strategies by which they are performed (Sbisà, M., Turner, K. (2013). Introduction. In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 17).

англ. **communicative action**

According to Fetzer, the question whether discourse is communicative action can be answered positively, particularly in consideration of the "social intent" of discourse, while if one comes to part-whole relations, viewing discourse as composed of a sequence of concatenated speech actions is a gross oversimplification (Sbisà, M., Turner, K. (2013). Introduction. In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 19).

Communicative action … is shaped by a regulative ideal of a power-free speech situation in which the conversation partners are seen as fully equal, fully free to speak, and constrained by no force other than that of the better argument: even if communication is in fact rarely if ever completely free of power relations, it is shaped and guided by the idea that it should be. In other words, Habermas treats relations of power as essentially distortive or disruptive of adequate communicative action (Leezenberg, M. (2013). Power in speech actions. In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 300).

The change in perspective from the truth or falsity of a proposition to its felicity in context, and consequently from truth conditions to felicity conditions meant a shift from a rather static propositionanchored frame of reference to a more dynamic action-based framework. It is not only the speech-act-as-a-whole and its constitutive acts, viz. propositional acts and illocutionary acts, that have been assigned the status of communicative action, but also the constitutive acts of proposition (or locution), that is the linguistic

acts of reference and predication constituting the propositional act (Searle 1969), and sense and reference constituting the locutionary act (Austin 1975) (P. 686) (Fetzer, A. (2013). The structuring of discourse. In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 686).

Perhaps one of the most overriding shifts in translation theory has been from the static to the dynamic: from seeing the translation process as one of establishing equivalence between original and translated texts to seeing it instead as one of cognitive, social, and communicative action (Davies, M., Kiraly, D. (2010). Translation Pedagogy. In: Berns, M. (Ed.). *Concise encyclopedia of applied linguistics*. Elsevier Ltd., 402).

In the newer approaches to development, culture is viewed as a set of communicative actions and identities that the community constructs, as well as a set of contextual structures such as government policies and economic systems that both enable and constrain the lives and relationships of community members (Collier, M. J. (2009). Culture and Communication. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. SAGE Publications, 283).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія.
Бацевич Ф. С. (2007). Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра.
Dissanayake, W. (2009). Buddhist Communication Theory. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. SAGE Publications.
Fetzer, A. (2013). The structuring of discourse. In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 685—712.

Див. також: акт мовленнєвий, комунікативна компетенція.

Л. Ажнюк

акт мовленне́вий (**мовленнєвий акт**)

Цілеспрямована вербальна дія, вчинена з певною метою в певній прагматичній ситуації, що поєднує: 1) вимовляння висловлення, яке відповідає усталеним нормам комунікації; 2) надання

йому певної прагматичної спрямованості відповідно до комунікативного наміру мовця; 3) прогнозування його наслідків. Зазначені складники мовленнєвого акту співвідносні з поняттями класичної риторики — локуція, іллокуція, перлокуція. Основними рисами мовленнєвого акту є інтенціональність (умисність), цілеспрямованість і конвенціональність (відповідність усталеним комунікативним практикам). У комунікативній лінгвістиці мовленнєвий акт розглядається як складник комунікативного акту.

У лінгвістичній прагматиці й теорії мовленнєвих актів під мовленнєвим актом здебільшого розуміють елементарну вербальну дію. Це уможливлює класифікацію мовленнєвих актів залежно від комунікативного наміру мовця. За класифікацією Джона Серля є 5 типів мовленнєвих актів, співвідносних із перформативними дієсловами відповідного змісту:

1. Репрезентативи або асертиви (від лат. *assertio* — «твердження») — вербальні дії, якими мовець повідомляє про стан справ. Репрезентативи передбачають принципову можливість верифікації істинності повідомлення. Ілокутивні різновиди репрезентативів можуть бути представлені перформативними дієсловами *повідомляю*, *стверджую*, *запевняю* та ін.

2. Експресиви — вербальні дії, якими мовець виявляє свою емоційну реакцію або ціннісну позицію щодо певного стану справ. Ілокутивні різновиди експресивів можуть бути представлені перформативними дієсловами *дякую, заперечую, визнаю*, *прославляю*, *обурююсь, ненавиджу* та ін.

3. Декларативи — вербальні дії, якими мовець встановлює новий стан справ. Ілокутивні різновиди декларативів можуть бути представлені перформативними дієсловами *проголошую, декларую, встановлюю* та ін.

4. Директиви — вербальні дії, якими мовець спонукає адресата до виконання певних дій. Ілокутивні різновиди директив можуть бути представлені перформативними дієсловами *прошу, вимагаю, наказую* та ін.

5. Комісиви — вербальні дії, якими мовець бере на себе певні зобов'язання. Ілокутивні різновиди комісивів можуть бути представлені перформативними дієсловами *обіцяю, присягаюся, зобов'язуюся* та ін.

У межах кожного з цих типів ілокутивні параметри мовленнєвого акту можуть варіюватися в широкому діапазоні.

Розрізняють прямі й непрямі мовленнєві акти. Прямим мовленнєвим актом називають таку вербальну дію, в якій ілокуція (комунікативна мета мовця) представлена на рівні поверхневої змістової структури повідомлення й випливає з суми значень його компонентів (*прошу сказати, котра година?*). У непрямому мовленнєвому акті ілокуція не випливає з суми значень компонентів висловлення й представлена з більшим або меншим ступенем імпліцитності (*чи не могли б ви сказати, котра година?*). Ілокуція непрямого мовленнєвого акту реконструюється адресатом повідомлення з урахуванням прагматичних параметрів спілкування й на підставі комунікативної компетенції співрозмовників.

Поняття мовленнєвого акту й теорія мовленнєвих актів використовуються при вирішенні прикладних завдань лінгвоекспертології, зокрема, для лінгвістичного діагностування складу вербального злочину в лінгвістичній експертизі.

англ. **speech act**

Speech act: the uttering of a linguistic expression whose function is not just to say things but actively to do things or to perform acts as well (Huang, Y. (2007). Pragmatics. (2nd ed.). Oxford University Press, Glossary, 380).

Broad context: any contextual information that is relevant to the working out of what a speaker overtly intends to mean, and to the successful and felicitous performance of a speech act (Huang, Y. (2007). *Pragmatics*. (2nd ed.). Oxford University Press, Glossary, 375).

So if you use an indirect speech act, if I say something like "it is cold in here," to mean "close the window," I am not just being literal about it, I mean close the window (Lakoff, G. (2018). Ten Lectures on Cognitive Linguistics. Brill, 50).

англ. **speech action**

Language plays a distinctive role in Searle's analysis: it is not simply one institutional fact among others, but rather that what makes possible most if not all of our institutional reality. Thus, Searle does not so much explore power in speech actions; rather, he analyses the bestowal of power as a kind of speech action: he argues that the logical structure of institutional facts is that of a declarative speech act, in which language users collectively grant a person or object particular social powers (Leezenberg, M. (2013). Power in speech actions. In: In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/Boston, 295).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Підручник. Київ: Академія.

Бацевич Ф. С. (2007). Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра.

Бацевич Ф. С. Мовленнєвий акт (2007). *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 373—374.

Austin, J. L. (1962). How to do things with words. Oxford University Press.

Searle, J. (1969). Speech Acts: An essay in the philosophy of language. Cambridge University Press.

Searle, J. (1975). Indirect speech acts. In: Cole, P., Morgan, J. (Eds.). *Syntax and semantics* 3: Speech acts. New York: Academic Press, Coulmas, 59—82.

Wierzbicka, A. (1985). Different cultures, different languages, different speech acts: Polish vs. English. *Journal of Pragmatics*, 9, 145—178.

Wierzbicka, A. (1987). English Speech Act Verbs: A Semantic Dictionary.

Див. також: акт комунікативний, комунікативна компетенція.

Л. Ажнюк

акультура́ція

Процес соціальної, психологічної, мовної та культурної зміни під впливом іншої культури. Під час акультурації індивід або група осіб приймає, набуває рис, пристосовується до нового

культурного середовища, намагаючись у нього влитися. Розрізняють чотири типи акультурації: асимілятивна (коли індивід або група осіб ставить норми нової культури вище за свою); сепаративна (коли індивід або група відкидають нову культуру і культивують власну), інтеграційна (коли індивід або група приймають нову культуру, але зберігають власну), маргіналізаційна (коли індивід або група відкидають і нову культуру, і власну). Акультурація може призвести до творення нових мов, піджинів та креолів. Наприклад, їдиш — це результат акультурації євреїв у німецькомовному середовищі.

англ. **acculturation**

As immigrants shift across boundaries, both spatial and discursive, concepts such as acculturation, which are rooted in a normative focus on the host country, have less explanatory power than they once did (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 400).

ЛІТЕРАТУРА

Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. In: Acculturation: Advances in Theory, Measurement, and Applied Research. American Psychological Association, 17—37.

Kramer, E. M. (2010). Immigration. *Encyclopedia of identity*, 384—389.

Nutini, H. G. (2001). Acculturation. *The Oxford Encyclopedia of Mesoamerican Cultures*. Oxford: Oxford University Press, 41—59.

Rudmin, F. W. (2003). Critical history of the acculturation psychology of assimilation, separation, integration, and marginalization. *Review of General Psychology*, 7(1), 3—37.

Див. також: піджин, креол, мовна політика.

Л. Белей

алоетно́нім (ксеноетнонім, екзоетнонім)

Назва нації, народу, етносу, етнографічної групи, племені, групи племен, представників відповідної групи в мові інших народів, яку дали інші народи, відмінна від автоетноніма. Приклади алоетнонімів: німці (самоназва — дойчен); китайці (самоназви — хань, ханьчжень, ханьцзу, ханрен); цигани (самоназва — роми); грузини (самоназви — картвелебі, картвелі).

англ. **alloethnonym**

Both the alloethnonym and autoethnonym of the Anatolian Greek population were the same: Rūmī/Rūm/Urūm, which was identical to Ῥωμαῖοι (Shukurow, R. (2011). The Oriental Margins of the Byzantine World: a Prosopographical Perspective. *Identities and Allegiances in the Eastern Mediterranean after 1204*, 180).

ЛІТЕРАТУРА

Багацька О. (2015). Алоетноніми в сучасній англійській мові: лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний аспекти. *Філологічні трактати.* Т. 7 (3), 14—23.

Скопненко О., Цимбалюк Т. (2007). Мала філологічна енциклопедія. Київ: Довіра, 16.

Див. також: автоетнонім, етнонім, ендонім.

О. Михальчук

амбілінгві́зм

Здатність особи або мовної спільноти послуговуватись однаковою мірою, як мінімум, двома мовами. В амбілінгвальній мовній спільноті дві або більше мови мають однаковий статус, престиж і популярність. Їхні носії володіють ними на однаковому рівні. Часто відбувається перемикання кодів, неможливо спрогнозувати, якою мовою звернеться той чи інший індивід.

англ. **ambilingualism**

These authors talk of ambilingualism to describe the person who is capable of functioning equally well in either of his languages in all domains of activity and without any traces of the one language in his use of the other (Beardsmore, B. H. (1986). Bilingualism: basic principles. Clevedon: Multilingual matters, 7).

ЛІТЕРАТУРА

Beardsmore, B. H. (1986). Bilingualism: basic principles. Clevedon: Multilingual matters.

Hoffman, C. (1991). An Introduction to Bilingualism. Abingdon: Longman.

Див. також: двомовність, багатомовність, акультурація.

Л. Белей

англі́зм

Різновид іншомовного запозичення; мовна одиниця (слово, вислів) або елемент її значення, що їх українська мова перейняла з англійської мови шляхом транскрибування (*кешбек*), транслітерування (*піонер*), покомпонентного перекладу (*хмарочос*), комбінованим способом (*джинси, фейковий*). Серед основних причин англомовних запозичень такі: потреба в найменуванні нових об'єктів і явищ (наприклад, *ейджизм* «дискримінація за віковою ознакою», *спам* «рекламні матеріали, надіслані електронною поштою»), диференціювання близьких за змістом номінацій (наприклад, *булінг* від англ. bullying «психологічне насильство серед дітей і підлітків», пор. *знущання, цькування*), мода на нові слова, викликана їх сприйняттям як більш престижних, використання запозичень як евфемізмів, дія принципу «мовної економії» (прагнення стислості). У процесі запозичування може зазнавати зміни граматична форма мовної одиниці, наприклад, словосполучення може зберегти свою початкову нарізнооформленість (first lady — *перша леді*, road map — *дорожна карта*) або перетворитися в слово (dress code — *дрескод*, face control — *фейс-контроль*) і т. ін.

Найпоширеніший тип англізмів — слова та фразеологічні одиниці (ідіоматичні й неідіоматичні усталені звороти). Є також фонетичні, акцентуаційні, орфографічні, словотвірні, граматичні, лінгвостилістичні та дискурсивні англізми.

Зростання кількості англізмів, що спостерігається протягом останніх десятиліть, по-різному сприймають і оцінюють представники різних поколінь, соціальних груп і фахових середовищ: працівники освіти, науковці, журналісти, державні службовці тощо. Часто воно сприймається як виявів чужоземної етнокультурної експансії. У багатьох випадках англізми вживають не для позначення нових об'єктів і понять, а як альтернативні позначення тих, які вже мають назви в українській мові, наприклад, іменник *фейк* та прикметник *фейковий* замість *обман, підробка*, *неспражній, підробний*, дієслово *чекінитися*

замість *реєструватися* (в готелі) тощо. У конкуренції питомих і новозапозичених слів та висловів нерідко перемагають англізми, витісняючи звичні найменування.

англ. **anglicism**

Meanwhile, Medina López (2004 [1996]) also claims that, in order to establish a typology of Anglicisms, a double perspective should be taken into account: lexical Anglicisms, on the one hand, and syntactic Anglicisms, on the other hand (Núñez Nogueroles, E. E. (2018). A Comprehensive Definition and Typology of Anglicisms in Present-day Spanish. *Epos Revista de filología*, *XXXIV*, 213).

The results are interesting and show what we expected: doctors prefer anglicisms, which perfectly fill the gaps in the Croatian medical terminology (they consider them adequate and they prefer ortographically non adapted forms, i.e. original graphics e.g. *screening* instead of *skrining, pace maker* instead of *pejsmejker* etc) (Gjuran-Coha Anamarija (2006). Anglicisms in Croation Medical Terminology. *Anglicisms in Europe*. URL: https://studylib.net/doc/7465595/anglicisms-in-europe---universit%C3%A4t-regensburg).

англ. **English loanwords**

I focus especially on a subset of these contributions, where the contributors, rather than straightforwardly accepting the task they are invited to perform, show fierce opposition to this proposed strategy of Norwegianization, thereby showing a positive attitude towards the influx of English loanwords into the Norwegian language (Greenall, A. K. (2005). To translate or not to translate: Attitudes to English loanwords in Norwegian. In: Preisler, B., Fabricius, A., Haberland, H., Kjærbeck, S., Risager, K. (Eds.). The Consequences of Mobility: Linguistic and Sociocultural Contact Zones. Roskilde: Roskilde University, 212).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2006). Орфографічні та орфоепічні англізми в українській мові. *Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. П. Кочергана.* Київ, 332—341.

Ажнюк Б. М. (2008). Англізми в сучасній українській, російській і чеській мовах. *Мовознавство*, 2—3, 190—207.
Ломовцева А. (2003). Новітні англізми в українській мові та проблеми лексичної варіантності. *Українська мова,* 1, 96—102.
Баган М. П. (2020). Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова,* 1, 73.
Прийма Л. (2020). Ґраматичне освоєння англіцизмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії,* 40(2).
Görlach, M. (Ed.). (2001). *A Dictionary of European Anglicisms*. Oxford: OUP.
Görlach, M. (2003). *English Words Abroad.* Amsterdam: Benjamins.
Forest, C., Boudreau, D. (1998). *Dictionnaire des anglicismes*. Laval (Ouébec): Beauchemin.
Núñez Nogueroles, E. E. (2018). A Comprehensive Definition and Typology of Anglicisms in Present-day Spanish. *Epos Revista de filología*, XXXIV, 211—237.
Preisler, B., Fabricius, A., Haberland, H., Kjærbeck, S., Risager, K. (Eds.). (2005). The Consequences of Mobility: Linguistic and Sociocultural Contact Zones. Roskilde: Roskilde University, 212—226.

Див. також: запозичення, мовне планування, мовна ідеологія.

Б. Ажнюк

анкла́в мо́вний

Етномовна спільнота в ареалі її сталого побутування в іншомовному оточенні. Анклави можуть бути представлені мовами корінних етносів, мігрантів, завойовників, біженців тощо. Функціонування мови в анклаві, ізольованому від етномовного материка, стимулює розвиток дивергентних ознак мовної системи, консервування її архаїчних елементів і зростання кількості й розширення спектру іншомовних запозичень під впливом міжмовних контактів.

англ. **linguistic enclave**

Linguistic enclaves are defined as groups of people who are similar with respect to languages used on their jobs. A five category classification of major types of linguistic enclaves is produced, using responses to two questions on the Canadian 2006 census of population: language most often used on the job and language(s) regularly

used at work. Two core questions are asked: 1) What factors influence the likelihood of employment in linguistic enclaves; and 2) What are the impacts of working in linguistic enclaves on earnings? (Boyd, M. (2009, September 25). Language at Work: The Impact of Linguistic Enclaves on Immigrant Economic Integration. *Ideas*. URL: https://ideas.repec.org/p/ubc/clssrn/clsrn_admin-2009-50.html).

ЛІТЕРАТУРА

Balhar, J., Kloferova, St., Šipková, M. Enkláva českého jazyka. CzechEncy. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/ENKLÁVA_ČESKÉHO_JAZYKA

Balhar, J., Michálková, V. (1971). Mluva východomoravských kolonistů v Charvátsku. *Sborník prací folosofické fakulty Brněnské university*, 19, 65—88.

Putnam, M. (1984). *Studies on German-Language islands*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.

О. Малаш

аргó

Соціальний діалект, що використовують представники відносно замкненої соціальної або професійної групи для внутрішнього спілкування в межах відповідної субкультури як таємну мову, незрозумілу представникам інших субкультур. Основу арго складає криптолексика, таємні, в багатьох випадках загальновживані слова й вислови зі значенням, відмінним від загальномовного. Потрапляючи в мовлення інших соціальних груп, ці лексичні елементи значною мірою втрачають зв'язок з відповідним арго, але набувають виразного експресивного забарвлення й у загальнонародній мові, здебільшого поза літературним вжитком, функціонують як арготизми.

Арго виникло в період, коли існували замкнені корпорації ремісників, мандрівних торгівців, бурсаків-семінаристів, кобзарів та лірників, котрі створювали спеціальні мовні коди для приховування таємної інформації. В Україні найбільш досліджене арго кобзарів та лірників, т. зв. лебійська або шлепецька (сліпецька) мова. Перші відомості про таємний соціальний діалект припадають на XIII ст. — це була мова жебраків у Німеччині.

У широкому розумінні термін *арго* використовують у тому ж значенні, що й *жаргон* — на позначення будь-якого соціального або професійного відгалуження загальнонародної мови (бурсаків-семінаристів, програмістів, військовослужбовців і т. ін.). У вужчому значенні *арго* — це мова декласованих та антисоціальних елементів, «соціального дна» (злодіїв, жебраків, шахраїв тощо), яка, на відміну від жаргону, призначена для конспіративних потреб (для збереження таємниць ремесла, роду занять, власної безпеки тощо). В англомовних джерелах термін *арго* (*argot*) використовують переважно у вузькому значенні.

На позначення соціального діалекту, незрозумілого для інших носіїв мови, яким послуговуються представники соціальних субкультур і маргінальних груп (не виключно кримінальних) в англомовних джерелах використовують також терміни *антимова* (англ. *antilanguage*, *anti-language*) і *секретна мова* (англ. *secret-language*).

англ. **argot**

Argot. A term sometimes used to refer to the kinds of antilanguage whose slang vocabulary is typically associated with criminal group (Trudgill, P. (2003). *A Glossary of Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press, 10)

For practical lexicographers, slang is a "place," a way station and a proving ground for cheeky new words and phrases. … Slang is "below" standard and "correct" informal usages and socially is less acceptable in formal discourse. On the other hand, slang is more widely used or at least more widely understood than restricted subgroup speech, such as regional and social dialects, argot, cant, or jargon. In this sense, slang is "above" subcultural speech, where so much slang began its upward and outward-bound career into general usage (Allen, I. L. (2001). Slang: Sociology. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 266).

The convicts had a distinctive dialect or criminal argot called flash, a term that had been current in England from about 1700, and was defined by Francis Grose in his Classical Dictionary of the Vulgar Tongue (1785) as "the language used by thieves" (Hughes, G. I. (2006). *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. New York: Armonk, 14).

Thus a *jew canoe* has been a satirical term for an expensive automobile in both American slang and the upper-class British argot of the Sloane Rangers for at least three decades (Hughes, G. I. (2006). *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. New York: Armonk, 272).

англ. **antilanguage**

"Antilanguage" is a term used by the British linguist M. A. K. Halliday to refer to the variety of a language spoken by an "antisociety," that is by such social subcultures as criminals, immigrant and other disadvantaged communities, as well as marginal groups such as students, conscripts, and prisoners. … Examples are the language of the criminal underworld in Elizabethan England ("pelting"), the Bengali underworld variety of twentiethcentury Calcutta, and "grypserka," the antilanguage found in Polish prisons in the 1970s. The function of antilanguages is in part to maintain secrecy, but also to symbolize the symbiotic relationship between society and antisociety (Chilton, P. A. (2001). Antilanguage. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 109).

англ. **anti-language**

Anti-language used to refer to a type of language used by social subcultures, such as prisoners, youth gang members, members of counter-cultural movements, such as "hippies" or "Rastas" (Swann, J., Deumert, A., Lillis T., Mesthri, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 11).

англ. **secret language**

Within the boundaries of the Empire, certain duties, such as business and translation, were as a rule, due to religious or political reasons, left in the hands of non-Muslims, which promoted the use of loanwords from language spoken by these people. In the larger Mediterranean area, Italian and Greek remained the most important contact languages for centuries. They are still the most frequent foreign idioms appearing in Turkish slang (Turk. argo for slang in general, and more specifically jargon for professional and ethnic slang, or gizli dil "secret language", a category overlapping with both of the former two (Schlyter, B. N. (1984). Turkey. In: Ammon, U., Dittmar, N., Mattheier, K. J., Trudgill, P. (Eds.). *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society,* 3, 1906).

Studies of lesbian and gay language have investigated certain language forms, for example the idea of a "gay voice" — distinctive pronunciations and intonation patterns; and gay argots or secret languages (see Paul Baker's study of the British gay language Polari as an example of the latter) (Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthri, R. (2004). Lesbian and gay language. *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 179).

ЛІТЕРАТУРА

Винник В. О. Арго (2007). Українська мова. Енциклопедія. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 31—32.

Горбач О. (2006). Арго в Україні. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.

Дзендзелівський Й. О. (1977). Арго волинських лірників. Studia z filologii polskiej i slowiariskiej. Warszawa.

Ставицька Л. (2005). Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика.

Eble, C. (1984). Slang and Antilanguage. In: Ammon, U., Dittmar, N., Mattheier, K. J., Trudgill, P. (Eds.). Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society, 1, 262—267.

Halliday, M.A.K. (1978). Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning. Sydney: Edwar.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthri, R. (2004). Lesbian and gay language. *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press.

Trudgill, P. (2003). *A Glossary of Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press, 160.
Chilton, P. A. (2001). Antilanguage. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 109.

Див. також: жаргон, сленг.

Л. Ажнюк

арея́льний різно́вид мо́ви

Форма існування національної мови у вигляді некодифікованого, хоча й досить стабільного різновиду національної мови, якому притаманна низка ареальних особливостей наддіалектного характеру (на різних мовних рівнях), що відрізняють його від загальнонаціональної літературної норми. Ареальний різновид мови слід відрізняти від варіанта полінаціональної мови, використовуваного у масштабах окремої держави (наприклад, англійська мова у США, іспанська в Мексиці) в офіційному спілкуванні, у ЗМІ, в освітніх закладах, в науці й мистецтві тощо.

англ. **local variety of language**

The more French is in intense contact with English at the local level and the more bilingual speakers there are, the more likely it is that "à la maison" will be used in the local variety of French (Bobowska-Nastarzewska, P. (2009). Quebec French — the Struggle for National Identity. In: Nowak, P., Nowakowski, P. (Eds.). *Language, Communication, Information*, 4, 14).

ЛІТЕРАТУРА

Матвіяс І. Г. (1998). Варіанти української літературної мови. Київ.
Штець М. Українська мова в Словаччині (соціолінгвістичне та інтерлінгвістичне дослідження). Presov, 1996.
Abramowicz, M. (1999). Le Québec au cæur de la francophonie. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
Bobowska-Nastarzewska, P. (2009). Quebec French — the Struggle for National Identity. In: Nowak, P., Nowakowski, P. (Eds.). *Language, Communication, Information*, 4, 9—20.

Б. Ажнюк

артефа́кт культу́рний

Наслідок творчої діяльності людини, об'єкт, сповнений знакового або символічного змісту. Культурний артефакт несе інформацію про культуру, яка його породила, час створення й автора. Культурні артефакти мають матеріальну і нематеріальну форму: об'єкти мистецької, наукової, технічної чи іншої діяльності, предмети побуту, вірування, обряди, забобони і т. ін.). Мова — універсальний культурний артефакт, засіб комунікації й пізнання світу.

англ. **cultural artifact**

So, how do we find these cultural artifacts? Archaeologists uncover many historically-significant artifacts that shed some light on how people lived in ancient societies. Remember, most of what we think we know about prehistoric civilizations is interpretation rather than hard fact (Claudia, F. (2023). Cultural Artifact: Definition & Examples. URL: https://study.com/academy/lesson/cultural-artifact-definition-examples-quiz.html).

ЛІТЕРАТУРА

Claudia, F. (2023). Cultural Artifact: Definition & Examples. URL: https://study.com/academy/lesson/cultural-artifact-definition-examples-quiz.html

О. Малаш

асиміля́ція мо́вна

Витіснення однієї мови іншою, домінантною, статусно потужнішою внаслідок контакту двох або більше мовно-етнічних груп в умовах конкуренції; частковий або повний перехід особи (етнічної спільноти) зі своєї мови на іншу; мовна політика, спрямована на стирання етнічних та культурних відмінностей (напр., зросійщення, полонізація, мадяризація тощо) задля формування «моноетнічної» спільноти в межах єдиного державного утворення та нової ідентичності. Асиміляція спричиняє мовний зсув та призводить до повної втрати слабшої (автохтонної) мови і смерті цієї мови.

англ. **assimilation**

The process whereby a community of speakers of one language becomes bilingual in anather language, and gradually shifts allegiance to the second language is called assimilation. When a linguistic community ceases to use their original language, language death is said to occur (Dr. Buhari (2022). Introduction to sociolinguistics. Nas Media Pustaka, 30).

англ. **language shift**

Language shift is the process whereby members of a community in which more than one language is spoken abandon their original vernacular language in favor of another. Especially in language contact situations, people are confronted with choices about which language to speak. Processes of globalization, urbanization, and long-distance economic migration, have led to increased interactions between groups speaking different languages, and therefore to a need of a common language of communication» (Kandler, A., Steele, J. (2017). Modeling language shift. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(19), 4851—4853.

ЛІТЕРАТУРА

Dr. Buhari (2022). Introduction to sociolinguistics. Nas Media Pustaka, 30.

Kandler, A., Steele, J. (2017). Modeling language shift. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America,* 114(19), 4851—4853.

Wolf, G. (2007). Language Contact, Change of Language Status. *The Celtic Languages in Contact*. Potsdam: Potsdam University Press, 315—336.

Див. також: акультурація, мовна політика, національна мова, рідна мова, смерть мови, конкуренція мов, злиття мов.

Л. Андрієнко

атитю́д (мовний атитюд)

Певний тип знання, яке виникло на основі суб'єктивного досвіду індивіда, сформувалося в результаті його контактів з іншими індивідами, належними до груп, котрі мають відносно стійкі позитивні та негативні реакції на ті чи інші атитюдні об'єкти (рідна мова, варіанти мови, діалекти, мовці як носії певних

цінностей тощо); відображається в семантичній і прагматичній структурі мовних висловлювань і в мовній діяльності.

Як термін соціальної психології атитюд увели в науковий обіг американські соціологи Вільям Томас (William Thomas) та Флоріан Знанецький (Florian Znanecki) у 1918 р., визначивши його як: 1) стан готовності до певної соціальної активності, що залежить від потреби та відповідної об'єктивної ситуації; 2) соціальну настанову, орієнтацію індивідів як членів групи (або суспільства) на ті чи інші цінності, що визначають соціально прийнятні способи поведінки цих індивідів.

Атитюд охоплює три аспекти: когнітивний (усвідомлення об'єкта), афективний (емоційна оцінка), поведінковий (послідовна поведінка щодо об'єкта), а також їхні функції (пристосування, пізнання, саморегуляція, захист).

Соціолінгвістика досліджує мовні атитюди передусім як реакції індивідів на такі атитюдні об'єкти: мовці як носії певних суспільних цінностей; варіанти мови / мов; оцінка мови / мов / варіантів мови за системою бінарних опозицій (хороший — поганий, корисний — шкідливий, перспективний — безперспективний; приємний — неприємний, престижний — непрестижний тощо); пов'язаний з ними певний тип емоційно-оцінного знання, переконання (стереотипи) та поведінкову тенденцію у специфічних та стандартних комунікативних ситуаціях.

англ. **language attitude**

Attitudes (towards language) — The views and opinions people have about language and language variation. These may be directed at evaluating the relationship between a standard language and non-standard varieties. However, Leonard Bloomfield's (1964) discussion of opinions about "good" and "bad" language use in the oral culture of the Menomini Indians (of Northern Minnesota, USA) suggests that linguistic value judgements are a widespread phenom and do not require the presence of a written, codified standard

language. Attitudes towards language have been studied as an aspect of social psychology (see evaluation) and under various other headings see for instance folk linguistics; language ideology; perceptual dialectology; standard language ideology (Swann, J., Deumert, A., Lillis, Th., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh, 17—18).

ЛІТЕРАТУРА

Андрієнко Л. (2016). Мовні атитюди і соціолінгвістичні стереотипи сучасних українців (на матеріалі соціолінгвістичного анкетування). *Діалог мов — діалог культур. Україна і світ: VI Міжнародна наукова Інтернет-конференція з україністики*. Мюнхен, 26—31.

Михальчук О. І. (2014). «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*: *Львівський національний університет імені Івана Франка,* 5, 28—38.

Михальчук О. І. (2015). Ставлення до мови в координатах мовної поведінки. *Studia Ucrainica Varsoviensia,* 3, 135—142.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). Attitudes (towards language). *A Dictionary of Sociolinguistics.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 17—18. URL: http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrv8w.5

Л. Андрієнко

аусба́у

Мовний стандарт, споріднений лінгвально з іншим мовним стандартом, що з політичних міркувань вважається окремою мовою. Термін введений Г. Клосом для розрізнення літературної мови, створеної на основі окремого діалектного континууму (абштанд) і створеної на основі спільного з іншою мовою діалектного континууму.

англ. **ausbau**

We might say That an Ausbau sprache is called a language by virtue of its having been reshaped, i. e. by virtue of its "reshapedness" if there were such a word. Terms such as reshaping or remolding or elaboration, by focusing on deliberate language planning, help us to avoid a misunderstanding that the word development might lead to, namely that "Ausbau" might come about by that slow, almost

imperceptible and quite uncontrolled growth which we are wont to call natural (Kloss, H. (1967). "Abstand languages" and "Ausbau languages" *Anthropological Linguistics,* 9(7), 30).

ЛІТЕРАТУРА

Chambers, J. K., Trudgill, P. (1998). *Dialectology*.Cambridge: Cambridge University Press.

Haugen, E. (1966). Dialect, Language, Nation. *American Anthropologist*, 68(4), 922—935.

Kloss, H. (1952). *Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen von 1800 bis* 1950. Munich: Pohl.

Kloss, H. (1967). "Abstand languages" and "Ausbau languages". *Anthropological Linguistics*, 9(7), 29—41.

Див. також: абштанд, мовна політика, мовне планування.

Л. Белей

Б

багатомо́вність (мультилінгвізм, полілінгвізм)

Використання декількох мов особою або соціальною спільнотою для забезпечення своїх комунікативних потреб. Термін використовують для характеристики особи або мовної спільноти. Найпоширеніша форма — двомовність (дві мови), однак трапляються також випадки з трьома і більше мовами. Для багатомовності, особливо тієї, що стосується більше ніж двох мов, як правило, характерні різні ступені поширення, популярності та компетенції серед носіїв. Індивідуальний мультилінгвізм може сформуватися в багатомовному оточенні в ранньому дитинстві або більш зрілому віці: в індивідуальному репертуарі мов (варіантів мов, діалектів, жаргонів і т. ін.) між різними ідіомами можуть вибудовуватись ієрархічні відношення як між більш або менш престижними, більш або менш релевантними в різних соціальних контекстах. Соціальному білінгвізмові також притаманна ієрархічність, що впливає на розширення (адитивність) або скорочення (субтрактивність) кількості мов у відповідному ареалі (країні, автономній області, мікрорегіоні тощо), особливостях їх функціонування та позначається на демографічній потужності відповідних ідіомів.

англ. **multilingualism**

Within individual multilingualism, there can be important differences in the experience of acquiring and using languages. An individual can acquire the different languages simulta-

neously by being exposed to two or more languages from birth or successively by being exposed to second or additional languages later in life. These experiences are related to the different possibilities in the organization of bilingual memory and the distinctions between compound, coordinate and subordinate multilinguals (see also De Groot, 2011). At the societal level, there is an important distinction between additive and subtractive multilingualism. In the case of additive multilingualism, a language is added to the linguistic repertoire of the speaker while the first language continues to be developed. In contrast, subtractive multilingualism refers to situations in which a new language is learned and replaces the first language. Additive multilingualism is more likely to happen when speakers of a majority language acquire other languages; subtractive multilingualism can often be found when immigrant schoolchildren are required to shift to the language of the host country without being given the opportunity to develop their own language. A related issue is the difference between being multilingual in demographically strong languages with a high status and weaker languages (Cenoz, J. (2013). Defining Multilingualism. *Annual Review of Applied Linguistics,* 33, 5—6).

While it is warranted to celebrate and recognize the naturalized multilingualism of ordinary life in India its diverse linguistic ecology has not inured the country from bitter political rivalry among language groups (Spolsky, B. (2012). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 124).

ЛІТЕРАТУРА

Бріцин В. (2004). Двомовність. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія, 131—132.

Baker, C., Prys Jones, S. (1998). *Encyclopaedia of bilingualism and bilingual education*. Clevedon: Multilingual Matters.

Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Weinreich, U. (1953). Languages in contact: findings and problems. New York: The Linguistic Circle of New York.

Block, D. (2008). Multilingual identities in a global city. London, UK: Palgrave.

Cenoz, J. (2013). Defining Multilingualism. *Annual Review of Applied Linguistics,* 33, 5—6.
Cenoz, J., Gorter, D. (2011). Focus on multilingualism: A study of trilingual writing. *Modern Language Journal,* 95, 356—369.
De Groot, A.M.B. (2011). Language and cognition in bilinguals and multilinguals: An introduction. New York, NY: Psychology Press.
Edwards, V. (2004). Multilingualism in the English-speaking world. Oxford, UK: Blackwell.
Kramsch, C. (2010). The multilingual subject. Oxford, UK: Oxford University Press.
Martin-Jones M., Blackledge A., Creese, A. (Eds.). (2012). The Routledge handbook of multilingualism. London, UK: Routledge.

Див. також: білінгвізм, монолінгвізм, амбілінгвізм, індивідуальний білінгвізм, соціальний білінгвізм.

Б. Ажнюк

багатонаціона́льна держа́ва

Держава з федеративним устроєм, до складу якої входять суб'єкти, засновані на різній етнічній основі, або унітарна держава, до складу якої входять етнокультурні автономії, регіони, адміністративно-територіальні одиниці, де традиційно проживають представники міноритарних етнічних спільнот. Звичайно значна частина населення такої держави належить не до титульної нації. Термін *багатонаціональна держава* протиставляється терміну *національна держава*, де представники титульної нації становлять більшість населення.

Багатонаціональні держави переважно багатокультурні та багатомовні, часто складаються з кількох країн або адміністративних регіонів, наприклад, Швейцарія, Велика Британія, Іспанія та ін. Багатонаціональні держави поділяються на групи за етнічним принципом: 1) держави, в яких представлені два, три або більше етносів (Канада, Бельгія, Швейцарія, Фінляндія), 2) держави, в яких проживають десятки, іноді сотні етносів (Індія, РФ, Китай, В'єтнам). У країнах першої групи відповідні національні мови звичайно наділені офіційним статусом (наприклад, німецька, французька, італійська мови у Швейцарії, англійська та французька мови у Канаді). У краї-

нах другої групи, як правило, існує одна або більше мов міжетнічного спілкування, якою (якими) володіє переважна більшість населення, та регіональні мови, що функціонують на певній території. Наприклад, офіційною мовою в Індії є гінді, англійська — мова офіційного використання, водночас конституція Індії визнає офіційними ще 21 мову: ассамську, бенгальську, бодо, догрі, гуджараті, каннада, кашмірі, конкані, майтхілі, малаялам, маратхі, маніпурі, непалі, орія, пенджабську, санталі, санскрит, сіндхі, тамільську, телугу й урду.

Одна з діагностичних ознак багатонаціональної держави — здатність її громадян ідентифікувати себе з двома національностями водночас, наприклад, француз і канадець у Канаді, фламандець і бельгієць у Бельгії і т. ін. Серед колишніх багатонаціональних держав, що розпалися на декілька держав, — Османська імперія, Австро-Угорщина, СРСР, Югославія.

англ. **multinational state**

Whereas in the Europe of the *Völkerfrühling* Switzerland was widely regarded as the embodiment and paradigm of the modern nation, since the late nineteenth century it has been viewed, at least from outside, as a multinational state (Schoch, B., Clarke, M. Multinational State or Multilingual Nation? More Than Just A Question of Terminology (2000). Switzerland — A Model for Solving Nationality Conflicts. Frankfurt: Peace Research Institute. P. 11).

Multinational states normally draw our attention only when they erupt in crises. At such points, we invoke their "artificial" and "temporary" character (think of Iraq, Belgium, or Bosnia), further cementing the perception that they are irritating institutional aberrations instead of a prominent and, above all, normal feature of modern politics (Basta, K. (2021). In: Search of Theories of the Multinational State. The Symbolic State: Minority Recognition, Majority Backlash, and Secession in Multinational Countries. Montreal: McGill-Queen's University Press, 3).

ЛІТЕРАТУРА

Андрєєва О. М. (2012). Особливості політики формування ідентичності в багатонаціональних державах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин,* 107(1), 113—121.

Crystal, D. (2010). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.

McRoberts, K. (2001). Canada and the Multinational State. *Canadian Journal of Political Science*, 34(4), 683—713.

Peleg, I. (2007). Classifying Multinational States. In: Democratizing the Hegemonic State. Cambridge University Press, 78—80.

О. Тищенко-Монастирська

бар'є́р комунікати́вний

Труднощі в спілкуванні, зумовлені власне мовними й позамовними чинниками — соціальними, когнітивними, психологічними та іншими невербальними перепонами, незнанням лінгвокультурних норм спілкування, браком комунікативної (зокрема мовної) компетенції. В англійській мові часто передається описовими конструкціями, іноді шляхом поєднання в одному контексті з *linguistic barrier, language barrier*.

англ. **communication barrier**

On the other hand, education was restricted to a limited group of people and it was provided only by certain institutions (particularly by monasteries and later by universities), which in certain situations must have served as a communication barrier between a smaller group of educated people and a much larger group of those lacking education (Nekvapil, J. (2006). The Development of Languages for Special Purposes Herausbildung von Fachsprachen. In: Ammon, U. H., Mattheier, N. D. K. J., Trudgill, P. (Eds.). *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society,* 1, 3. Berlin: Walter de Gruyter, 2225).

англ. **problem of communication**

He saw the subject of hermeneutics to be essentially the problem of communication, that is, how one person can understand the meaning of another across the barriers of speech, culture, history, and

textuality (Arthos, J. (2009). Hermeneutics. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. London: SAGE, 470—471).

The problem of communication for phenomenology, as for semiotics, arises in the gaps between subjective viewpoints: One cannot directly experience another consciousness, and the potential for intersubjective understanding is thereby limited (Craig, R. T. (2009). Traditions of Communication Theory. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. London: SAGE, 960—961).

англ. **communicative problem**

In particular, she discusses the kind of cross-dialectal communicative problems which are likely to have serious social consequences when professionals and clients from different social groups and with different dialects meet in school classrooms, doctors' surgeries, courtrooms and other comparable settings (Stubbs, M. (1984). Applied discourse analysis and educational linguistics. In: Trudgill, P. (Ed.). Applied Sociolinguistics. London: Academic Press, 205).

англ. **barrier to communication**

Failure to recognise the role that silence plays in Aboriginal discourse is a major barrier to communication with Aboriginal people. Coupled with this is a tendency for Aboriginal people to express themselves tentatively, even when they are certain of the answer (Gray, P. R. A. (2021). Aboriginal claimants. Adjusting legal procedures to accommodate linguistic and cultural issues in hearings in Aboriginal land rights claims in the Northern Territory of Australia. In: Coulthard, M., May, A., Sousa-Silva, R. (Eds.). The Routledge Handbook of Forensic Linguistics (2nd ed.). New York: Routledge, 340).

англ. **barrier in communication**

Indian multilingualism is characterized by flexibility and fluidity, with variability acting as a facilitator rather than as a barrier in communication. The Indian polyglot may often acquire several languages as a matter of course and may use one language at home, one with friends, another at work, and still another for academic and religious purposes (Agnihotri, R. K. (2001). Khubchandani, Lachman M. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 884).

англ. **barrier**

I'm not sure whether Tom Cruise and Nicole Kidman tried such discourse-switching to save their ten-year union, but Cruise himself is known to use politeness as a barrier (Wajnryb, R. (2005). Expletive deleted: a good look at bad language. New York: Free Press, 37).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2000). Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.

Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія.

Button, K., Rossera, F. (1990). Barriers to communication. A literature review. *The Annals of Regional Science*, 337—357.

Duranti, A. (2001). Communicative Competence. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 29—30.

Hewitt, W. E., Lee R. J. (1996). Behind the language barrier, or "You say you were eating an orange?". *State Court Journal*, 20(1), 23—31.

Hymes, D. H. (1972). On Communicative Competence. In: Pride, J. B., Holmes, J. (Eds.). *Sociolinguistics. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, 269—293.

Yamashita, H., Kayoko, Noro K. (1984). Communicative Competence — Linguistic Competence. In: Ammon, U., Klaus, N. D., Mattheier, J., Trudgill, P. (Eds.). Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society, 1. Berlin: Walter de Gruyter, 165—172.

Л. Ажнюк

безеквівале́нтна мо́вна одини́ця

Повнозначна мовна одиниця (слово, вислів), що не має прямого відповідника в мові перекладу; його значення може бути передане описово. Причиною безеквівалентності може бути національно-культурна (*карбованець, кобза, tomahawk*) або структурно-мовна специфіка (англ. *fortnight* — укр. два тижні; укр. *доба* — англ. 24 hours).

Лексична безеквівалентність може бути абсолютною або частковою, стосуватися не всіх, а лише окремих значень слова. Наприклад, англійські слова *lady* та *gentleman* у значеннях «жінка» і «чоловік» не безеквівалентні для українців, а в значенні «особа жіночої / чоловічої статі з високим соціальним статусом, бездоганною репутацією, вишуканими манерами і т. ін.» вони забарвлені унікальним етносоціальним колоритом і передаються при перекладі словами *леді* та *джентльмен*, запозиченими з мови-джерела шляхом транскрибування.

Частково безеквівалентна лексика віддзеркалює особливості національно-мовних картин світу і зумовлена різним «членуванням дійсності». Наприклад, українські прикметники *блакитний* і *синій* позначають два кольори, їх англійський відповідник *blue* — один колір, українському слову *нога* в англійській мові відповідають два слова leg і foot, що вказують на різні частини тіла.

англ. **equivalent-lacking unit (word)**

The most common way to translate slang is by means of the target language equivalents [2]. While the majority of the translators claim that the target language is always slang-lacking equivalents, we should emphasize again that slang as a social phenomenon, is the reflection of the mentioned socium. That is why, if the most popular spheres of slang usage in Great Britain are music, sex and drugs, so they are in our country. This means that in the Ukrainian language there are also slangy words and expressions of the same

kind (Onyshchenko, I. (2012). The principal ways of English slang translation and its analysis. *Scientific bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 59, 163).

англ. **non-equivalent unit (word)**

A classical sentence from the textbook on translation studies is as follows: "Translation starts with establishing equivalence on the word level" (Ivanov, 2006). Undoubtedly, the problems of translation begin at the level of a separate word or collocations, when there appears non-equivalent lexis, i.e. lexical units which do not have their equivalents in the target language. We believe that non-equivalent lexis (as a phenomenon both in translation studies and lexicography) presents a range of problems. In translation it is connected with what is commonly referred to as "untranslatable"; as for lexicography, the problem is more complicated, because a dictionary does not provide as many possibilities as a text does for different types of lexical transformations, with the help of which a non-equivalent notion can be identified (Jaskot, M., Ganoshenko, P. Culturemes and non-equivalent lexis in dictionaries. *Cognitive Studies*, 120).

ЛІТЕРАТУРА

Гаджієв Р. (2022). Лінгвістика на карті світу. Київ: Віхола.

Зорівчак Р. П. (1989). Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при ЛНУ.

Ликоманова И. (2002). Еквивалентността на превода. *Преводът между теорията и практиката*. София: Унив. Изд-во «Св. Климент Охридски», 41—47.

Лісна М. І. (2014). Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, 1127, 59—63.

Jaskot, M., Ganoshenko, P. (2015). Culturemes and non-equivalent lexis in dictionaries. *Cognitive Studies*, 115—124.

Riccardi, A. (2002). Translation and interpretation. *Translation studies: perspectives on an emerging discipline*. UK, 75—91.

Див. також: адаптація лінгвокультурна.

О. Малаш

безписе́мна мо́ва

Мова, яка не має писемності. Як правило, мова на ранніх етапах розвитку та стандартизації, що ще не пройшла етап графізації.

англ. **unwritten language**

Of the world's almost 7,000 languages, one is lost roughly every two weeks (www.elf.org). In the speaking communities for endangered languages, which are most often small, indigenous and unwritten, activism is needed. These communities also need advocates and activists in the world arena (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 468).

ЛІТЕРАТУРА

Баранник Д. (2004). Писемна мова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія, 476.

Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 468.

Див. також: графізація, мовне планування.

Л. Белей

білі́нгв

Двомовна особа. Переважно така особа спочатку засвоює першу (рідну) мову, а згодом другу, в рідкісних випадках процес засвоєння обох мов одночасний. Двомовність білінгва буває активною (мовець однаково володіє обома мовами: вміє говорити і писати) і пасивною (мовець розуміє другу мову, але не вміє нею говорити і писати). Білінгвізм вважають функціональним, якщо застосування різних мов зумовлене окремими сферами життєдіяльності, різними мовними спільнотами, соціальними ролями тощо.

англ. **bilingual**

It isn't just adults who arrive, and usually remain despite the supposedly temporary basis of their admission, but also children and so Hebrew acquires new modes of transmission and new forms of

expression, as an additional acquisition for bilinguals with clear but usually subtractive mother tongues (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 520).

ЛІТЕРАТУРА

Bhatia, T., Ritchie, W. C. (2004). The Handbook of Bilingualism. Oxford: Blackwell publishing.

Romaine, S. (1995). Bilingualism. Oxford: Blackwell.

Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: двомовність, амбілінгвізм, мовне планування.

Л. Белей

білінгві́зм див. **двомовність**

варіа́нт націона́льної мо́ви (мовний варіант)
Форма існування національної мови у вигляді її кодифікованого різновиду, що виникла як наслідок територіального відокремлення частини носіїв від етномовного материка або колонізації ними інших земель, має відмінності від материкової мови в лексиці, фонетиці, граматиці тощо, широко використовується в різних сферах суспільного життя (в офіційному спілкуванні, ЗМІ, освітніх закладах, науці й мистецтві).

англ. **language variant**
Some scholars denied the existence of Nigerian English variant and attributed the peculiarities of English in Nigeria to deviations from Standard British English (URL: http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/43891/1/Voloshina_Language.pdf).

англ. **variant of language**
Interestingly, some of the calques annotated are not merely Miami-based, they already existed in the Cuban variant of Spanish: retiro, buldózer or buldoza, plomero, carro, a tiempo completo, a tiempo parcial, etc. (URL: https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/73909/1/2017_Sanchez-Fajardo_ZrP_final.pdf).

Б. Ажнюк

вербáльна агрéсія
Форма вербальної поведінки та/або спосіб організації дискурсу, спрямовані на умисне заподіяння шкоди людині, групі людей, інституції або суспільству. Вербальна

агресія може виявлятися в різних дискурсивних сферах у вербальних діях різної прагматичної спрямованості, як-от погроза, шантаж, вимагання, дифамація (образа честі й гідності), дискримінація, розпалювання ворожнечі, а також у використанні неввічливих та неполіткоректних висловлювань, інвективної й табуйованої лексики та в деяких інших ворожих до адресата формах вербальної поведінки, спрямованих на зниження соціального статусу адресата.

Характерними ознаками вербальної агресії є те, що негативні емоції і ворожі наміри мовця виявляються у вербальних діях, спрямованих на конкретного адресата, і що ці вербальні дії є осмисленими, цілеспрямованими, контрольованими вчинками, в яких виявляється мовленнєва стратегія мовця. Це дозволяє протиставляти вербальну агресію в її вузькому розумінні деяким агресивним формам неконтрольованої рефлексивної вербальної поведінки, як-от спонтанна лайка, прокльони і т. ін., які в категоріях теорії мовленнєвих актів зараховують до експресивів. Вияви вербальної агресії можуть підпадати під визначення вербального злочину або вербального правопорушення, наприклад ейджизм, сексизм, гендеризм тощо.

У сучасних масмедіа вербальну агресію часто використовують для маніпулювання масовою свідомістю, коли об'єкт повідомлення представляється таким чином, щоб сформувати в аудиторії негативне ставлення до нього. Для створення й закріплення у свідомості адресата дискредитованого образу об'єкта вербальної агресії в текстах масмедіа може бути використана пряма дифамація або різновиди вербальної агресії: наклеювання ярликів, дисфемізація, обігрування імені об'єкта вербальної агресії, уведення об'єкта вербальної агресії в негативно оцінюваний контекст, уведення в асоціативний ряд, який викликає відразу й недовіру, смакування соціально неприйнятних для об'єкта вербальної агресії подробиць та обставин тощо.

Вербальна агресія може бути відкритою (експліцитною), коли наміри мовця не приховуються й повідомлення містить прямі образи, погрози, заклики до насильства, або прихованою, коли справжні наміри мовця маскуються.

англ. **verbal aggression**

Affective impoliteness is a form of hostile, verbal aggression that is connected to heightened emotions, such as anger or frustration, and that becomes a form of impoliteness the moment it is directed at someone (p. 27) (Muschalik, J. (2018). Threatening in English. A mixed method approach. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 247).

Slang is thus used to assert social opposition, ranging from the most vicious and hostile verbal aggression to the gentlest, teasing contrariness and playful disruptiveness (Allen, I. L. (2001). Slang: Sociology. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 266.)

The use of taboo words gives an individual a feeling of momentary freedom from social conventions and constraints. Individuals may also use taboo words as a protest against what they consider antiquated values regarding speech because using these words will make their listeners uncomfortable. The use of taboo words in such a context can also be considered a form of verbal aggression since those who believe in avoiding such words in their speech will be forced to hear them (Short, M. (2001). Stile. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 286.)

The automatic forms of cursing are nonpropositional response cries, epithets, or exclamations. The controlled forms of anger are propositional, calculated, and strategic acts of verbal aggression (Jay, T. (1999). Why we curse: a neuro-psycho-social theory of speech. John Benjamins Publishing Co., 55.)

According to Montagu, angry cursing takes one of two forms: the use of expletives, which is automatic and reflexive; and strategic

verbal aggression, which is controlled and calculated. (Jay, T. (1999). Why we curse: a neuro-psycho-social theory of speech. John Benjamins Publishing Co., 56.)

англ. **linguistic aggression**

Especially in its political dimension, graffiti has become a new sociological phenomenon of protest, commonly exploiting forms of linguistic aggression and extreme freedom in swearing (Hughes, G. I. (2006). *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. M. E. Sharpe, Armonk, New York, 212).

ЛІТЕРАТУРА

Azhniuk, L. (2020). Hate speech against the background of the Ukrainian-Russian bilingualism. In: Muller, D., Wingender M. (Eds.). *Discourse and Practice of Bilingualism. Cotemporary Ukraine and Russia Tatarstan*. Harrassowitz, 59—70.

Aman, R. (Ed). (1997). The Best of Maledicta: *The International Journal of Verbal Aggression*. Philadelphia: Running Press.

Hughes, G. I. (2006). *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. M. E. Sharpe, Armonk, New York, 212.

Див. також: політкоректність.

Л. Ажнюк

вербáльний екстремíзм (словесний екстремізм)

Форма вербальної поведінки або спосіб організації політичного дискурсу, що відображають погляди представників периферії політичного спектру. Вербальний екстремізм супроводжується використанням механізмів прямого й прихованого мовленнєвого впливу для психологічного домінування та для керування вчинками людей в потрібному для мовця напрямку.

Українське законодавство й спеціальні словники (на відміну від російських) не містять юридичного визначення екстремізму. В українському політичному дискурсі слово *екстре-*

мізм уживається в своєму загальномовному значенні: «прихильність до крайніх поглядів і заходів (переважно в політиці)». Поняття «вербальний екстремізм» з'явилося в українському політичному дискурсі як значною мірою десемантизоване запозичення з російської мови, де воно почало активно використовуватись як юридичний термін після прийняття 25.07.2002 Федерального закону «Про протидію екстремістській діяльності». У цьому нормативному акті визначено перелік видів діяльності, які кваліфікуються російським законодавством як екстремізм. Російська дослідниця Н. С. Громова визначає словесний екстремізм як «екстремістську діяльність, яка має словесну форму або яка містить словесні елементи» і зазначає, що завданням термінологічної інтерпретації є «не лінгвізувати термін, а забезпечити його повну прив'язку до законодавчої бази».

На відміну від вербальної агресії, вербальний екстремізм характеризує насамперед політичний дискурс. Поняття «вербальний екстремізм» використовується як узагальнене позначення різноманітних форм вербальної поведінки, які можуть включати й поєднувати вербальні дії відмінної комунікативної спрямованості й відмінного прагматичного змісту: заклики, пропаганду, декларації, констатації, цілеспрямовану розбудову аргументації, мовленнєві маніпуляції, прихований вплив на свідомість та інше. За певних комунікативних умов і прагматичних обставин вияви вербального екстремізму можуть містити склад вербальних злочинів, які підпадають під юридичне визначення «злочини проти людства і людяності». Такі злочини вчиняються не проти певної особи чи групи осіб (як, наприклад, погроза, шантаж, вимагання неправомірної винагороди, неправдиві свідчення), а проти людської спільноти в цілому, порушуючи закони співіснування людей у суспільстві. За законодавством України до цієї категорії вербальних злочинів зараховують заклики до насильницького повалення конституційного ладу, до зміни

територіальних меж держави, до вчинення терористичних актів; до сприяння тероризму, до насильства й жорстокості, до посягання на права і свободи людини, а також пропаганду війни та расової нетерпимості; розпалювання ворожнечі за релігійною, етнічною, соціальною або іншою ознакою та низку інших.

В англомовних публікаціях вислів *verbal extremism* використовується переважно російськими авторами або з посиланням на російські джерела.

англ. **verbal extremism**

Recently, the most widespread is verbal extremism, implemented within the open telecommunication network of the Internet and the media. The term «verbal extremism» has recently been used by many researchers, in particular, it can be found in the works by M. V. Ablin, N. S. Gromova, E. I. Galiashina, A. L. Iuzhaninova, N. D. Panteleeva and others. Thus, according to N. S. Gromova, verbal extremism is "a kind of verbal offense that involves the use of a set of linguistic means by a subject in the process of oral or written speech for the implementation of extremist activity" (Yaroshchuk, I. A., Grigorova, K. S. et al. (2018). Verbal extremism as a form of verbal influence on the recipient. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, September Special Edition*, 935—938. URL: http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/27153/1/Yaroshchuk_Verbal.pdf).

англ. **hate speech**

Uses of language which receive legal definitions include hate speech, offensive language, slander, libel, vilification, perjury, solicitation, criminal conspiracy, threats, soliciting suicide, harassment, and impersonating a public servant participating in a criminal endeavour by communicating. Such crimes involve communication and can be related to the free speech issue (Witczak-Plisiecka, I. (2013). Speech actions in legal contexts. In:

Sbisà, M., Turner K. (Eds.). Handbooks of Pragmatics, 2. De Gruyter Mouton, 642).

In deliberations over whether forensic investigation is essential in hate speech cases, the main problem seems to be the limits of the linguistics expert's competence and the scope of the investigation necessary to identify what is called "verbal extremism" (Dubrovskiy, D. V. (2016). Expert conclusions on verbal extremism. A dispute over methods. *A scholarly journal from the Centre for Baltic and East European Studies (CBEES)*. Södertörn University, Stockholm, 12).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Л. (2017). Лінгвістична параметризація мовного злочину. *Мова і суспільство*. Львів, 8, 32—45.

Ажнюк Л. (2018). Розпалювання міжетнічної ворожнечі: лінгвістичне діагностування делікту. *Ucrainica VIII. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury, IX. Olomoucke symposium ukrajinistu stredni a vychodni Evropy*. Olomouc, 8— 13.

Dubrovskiy, D. V. (2016). Expert conclusions on verbal extremism. A dispute over methods. *A scholarly journal from the Centre for Baltic and East European Studies (CBEES)*. Södertörn University, Stockholm, 11—19.

Yaroshchuk, I. A, Grigorova, K. S. et al. (2018). Verbal extremism as a form of verbal influence on the recipient. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, September Special Edition*, 935—938. URL: http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/27153/1/Yaroshchuk_Verbal.pdf.

Див. також: політкоректність, вербальна агресія.

Л. Ажнюк

вербáльний злóчин

Вербальна дія, яка за певних комунікативних умов і прагматичних обставин містить склад кримінального злочину. До таких вербальних дій належать заклик до вчинення протиправних дій, розпалювання ворожнечі, погроза, вимагання, шантаж, підбурення до вчинення злочину, пропозиція неправомірної винагороди, вимагання неправомірної винагороди, згода на отримання неправомірної винагороди, надання неправдивих

відомостей (наприклад, завідомо неправдиві свідчення чи повідомлення про загрозу безпеці громадян), доведення до самогубства, злочинна змова та низка інших.

Щоб уникнути суспільного осуду й покарання за вчинення карних дій, вербальні злочини переважно вчиняються у формі непрямих мовленнєвих актів. У правозастосуванні інтерпретація прагматичного змісту вербальних дій, вчинених у формі непрямих мовленнєвих актів, виходить за межі компетенції правників і потребує проведення лінгвістичної експертизи. Встановлення складу вербального злочину в лінгвістичній експертизі відбувається з використанням інструментарію лінгвопрагматики. Така експертиза передбачає, по-перше, встановлення вичерпного переліку обов'язкових кваліфікаційних ознак вербального злочину — його обов'язкових лінгвопрагматичних складників і, по-друге, підтвердження або спростування вихідного припущення про те, що всі обов'язкові лінгвопрагматичні складники вербального злочину в певному комунікативному акті ефективно поєднані.

Лінгвопрагматичні складники вербального злочину можуть виявлятися не лише в короткому повідомленні, співвідносному з мовленнєвим актом, але й на рівні дискурсу — з урахуванням прагматичних, соціокультурних, психологічних, політичних, когнітивних, паралінгвістичних та інших чинників його функціонування. Лінгвоекспертна практика дає підстави розглядати такі макромовленнєві акти як прагматичну цілісність, що може містити ознаки вербального злочину. Прагматичну цілісність може створювати впорядкована послідовність мікроактів, які в сукупності забезпечують необхідні передумови для реалізації головного комунікативного наміру. Наприклад, склад вербального злочину «погроза» можуть приховувати «ввічливий» лист або медійна публікація, допис у соціальних мережах або жест, уписаний у відповідний дискурсивний контекст.

Лінгвопрагматичні складники вербального злочину, як-от розпалювання ворожнечі, можуть ефективно поєднуватися також у непов'язаних на перший погляд інформаційних повідомленнях у контентному потоці шляхом його цілеспрямованої організації. При цьому прагматична «модель» вербального злочину зберігається. Це дає підстави говорити про принципову можливість діагностування таких прихованих у контенті злочинів шляхом дискурсивного аналізу.

англ. **language crime**

Indirectness can also serve as tactics in selected language crimes, such as conspiracy, threats, or soliciting a crime, where people tend to use indirect expressions. In these contexts courts are more likely to interpret indirect language in an incriminating way, a fact used to prove that selective literalism on the part of judges is their conscious choice as they do possess pragmatic competence to interpret speech acts in all forms (Witczak-Plisiecka, I. (2013). Speech actions in legal contexts. In: Sbisà, M., Turner K. (Eds.). Handbooks of Pragmatics, 2. De Gruyter Mouton, 631).

Back in the 1970s one impetus for the use of discourse analysis in criminal law cases occurred after law enforcement began to use tape recordings of undercover conversations as a way to capture language crimes as they actually were taking place (Shuy, R. W. (2015). Discourse Analysis in the Legal Context. In: Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds.). The Handbook of Discourse Analysis (2nd ed., 1), 823).

англ. **pragmatic crime**

Pragmatic crime — a type of language or linguistic crime which is committed partially or entirely by means or using language, in particular performing certain speech acts. Representative examples are perjury, solicitation, and threat (Huang, Y. (2012). Pragmatic crime. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 231).

англ. **illegal speech act**

Many wrongful acts involve physical violence, such as assault and battery, rape, or homicide. It is not unusual, however, for wrongful acts to be committed by speech or writing. They are the focus of this chapter. We will survey a number of crimes that are perpetrated primarily by means of language. <…>. As we will see, language crimes are all about illegal speech acts. As the name suggests, speech acts involve using language to perform certain types of actions. <…> All language crimes concern themselves with the actor's intent. One has to have intended to solicit a crime in order to be guilty of solicitation (Tiersma, P. M., Solan, L. M. (2012). Criminal speech acts. In: Tiersma, P. M., Solan, L. M. (Eds.). The Oxford Handbook of Language and Law. New York, Oxford University Press, 340).

англ. **criminal speech act**

Illocutionary acts of sectarian hatred show how hate speech has affected Pakistani society, and there is need to take action against such criminal speech acts (Ali, A., David, M.K., Shah, S.A. (2023). Hate Speech Acts against the Shia Community: Focus on Pakistani Social Media Users. *Horizon Journal of Humanities and Social Sciences Research*, 5(2), 107).

англ. **crime of language**

The vocabulary of speech act theory goes a long way toward providing an analytical framework for understanding and evaluating these crimes of language, as we have seen (Tiersma, P. M., Solan, L. M. (2012). Criminal speech acts. In: Tiersma, P. M., Solan, L. M. The Oxford Handbook of Language and Law. New York, Oxford University Press, 353).

англ. **linguistic incriminating act**

For instance, Greenawalt cites a list of over twenty possible linguistic incriminating acts based on American criminal law, most of which receive labels cognate to speech act categories as discussed in linguistics and philosophy of language. Uses of language which receive legal definitions include hate speech, offensive language, slander, libel, vi-

lification, perjury, solicitation, criminal conspiracy, threats, soliciting suicide, harassment, and impersonating a public servant participating in a criminal endeavour by communicating (Witczak-Plisiecka, I. (2013). Speech actions in legal contexts. In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). *Handbooks of Pragmatics,* 2. De Gruyter Mouton, 642).

Див. також: вербальна агресія, вербальний екстремізм.

Л. Ажнюк

взаємоді́я лінгвокульту́рна (лінгвокультурна взаємодія) Взаємний вплив мовних та культурних явищ у неодномовному середовищі. Наслідками лінгвокультурної взаємодії можуть бути: 1) співіснування лінгвокультур; 2) етнокультурна акомодація; 3) поглинання однієї етнокультури іншою; 4) змішування етнокультур або їхніх елементів.

англ. **cross-linguistic interaction**

Cross-linguistic interaction (henceforth CLI) coined by Kellerman and Sharwood Smith in 1986 has been te common term used for "phenomena such as transfer, interference, avoidance, borrowing, and L-2 related aspects of language loss" (…) This concept is predominantly related with studies of second language acquisition (Jessner, U. (2003). The Nature of Cross-Linguistic Interaction in the Multilingual System. In: Cenoz, J., Hufeisen, B., Jessner, U. (Eds.). The Multilingual Lexicon. Dordrecht: Kluwer, 45).

ЛІТЕРАТУРА

Жук В. А. (2020). До питання про взаємодію лінгвокультур. *Scientific collection «Interconf»,* 2(32), 76—86.

Манакін В. М. (2012). Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ: Академія.

Якимчук А. П. (2007). Лінгвокультурна комунікація як випробування для перекладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка,* 34, 217—221.

Jessner, U. (2003). The Nature of Cross-Linguistic Interaction in the Multilingual System. In: Cenoz, J., Hufeisen, B., Jessner, U. (Eds.). The Multilingual Lexicon. Dordrecht: Kluwer, 45—46.

Див. також: етноцентризм, двомовність, асиміляція.

О. Малаш

ви́бір мо́ви

1. Вибір мови комунікації в різних соціолінгвістичних ситуаціях.

2. Самоідентифікація з певною мовою за параметрами: рідна мова, етнічна мова, національна мова, материнська мова, перша мова.

3. Вибір мови в налаштуваннях електронних приладів, мереж тощо.

Найчастіше вибір мови відбувається в дво- чи багатомовних ситуаціях чи у формальних і неформальних комунікативних обставинах (наприклад, у студентській аудиторії, молодіжному середовищі, в родинному колі (вибір між літературною мовою і діалектом), у публічному спілкуванні. Право на індивідуальну свободу вибору мови не завжди означає реальну можливість її вільного вибору. Мовне оточення, мова освіти, належність до екзогамної родини, пропозиції мовних налаштувань і т. ін. накладають обмеження на можливості вибору мови. Вибір мови зумовлений мовною ситуацією, позалінгвальними факторами соціального і політичного характеру і пов'язаний із такими соціолінгвістичними категоріями як мовний репертуар, мовна компетенція, мовна свідомість, мовна поведінка, мовна стійкість. Фактори, що впливають на вибір мови, можуть зазнавати модифікацій.

англ. **language choice**

Language choice is informed by the kind of participants in a communication situation, the topic, social distance and also location (Ansah, M. (2016). Language Choice in Multilingual Communities: The Case of Larteh, Ghana. *Legon Journal of the Humanities*. URL: https://www.researchgate.net/publication/303364731_Language_Choice_in_Multilingual_Communities_The_Case_of_Larteh_Ghana).

ЛІТЕРАТУРА

Левчук П. (2017). Вибір мови комунікації в ситуації українсько-російського білінгвізму. Language: Classic — Modern — Postmodern, 3, P. 46—61.

Масенко Л. (2008). Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова,* 1, 20—27.

Михальчук О. І. (2011). Етнічна ідентичність і вибір мови: український контекст. *Dialog der Sprachen — Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht*. Munchen, 100—107.

Михальчук О. І. (2012). Мова як суспільна цінність: свобода і практика вибору. *Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 255—270.

Мовна політика і мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації (2008). Київ.

Ansah, M. (2016). Language Choice in Multilingual Communities: The Case of Larteh, Ghana. *Legon Journal of the Humanities*. URL: https://www.researchgate.net/publication/30336

Див. також: перемикання кодів, диглосія, мовна ідентичність.

О. Михальчук

ви́вчена мо́ва

Мова, знання якої особа набула в освітньому закладі, мовному гуртку, шляхом самоосвіти тощо.

англ. **learned language**

This chapter presents evidence to support the hypothesis that routines and patterns are fundamentally different from both acquired and learned language, and they do not "turn into" acquired or learned language directly (URL: http://www.sdkrashen.com/content/books/sl_acquisition_and_learning.pdf).

Self-reported proficiency levels of each learned language were obtained from each participant on 6-point Likert scales for proficiency in hearing, reading, writing, and speaking (URL: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0246421).

Див. також: засвоєна мова.

Б. Ажнюк

виживáння мóви

Результат застосування заходів, спрямованих на збереження мови / мов, які перебувають під загрозою зникнення внаслідок лінгво- та етноциду, міграцій, примусової асиміляції, воєн, природних катаклізмів тощо. Мовному виживанню сприяють: 1) підвищення престижу загроженої мови; 2) зростання добробуту мовців; 3) участь представників спільноти в діяльності владних органів; 4) наявність писемності; 5) зміцнення позицій спільноти в освітній системі; 6) використання електронних технологій; 7) діяльність ЗМІ, науковців, мовних активістів, орієнтована на зміцнення мовної лояльності та мовної стійкості носіїв мови.

англ. **language survival**

In this paper, I discuss language survival and language death in Africa within the broader theme of language endangerment. I base my discussion on information on African languages (Kithaka wa Mberia (2014). Death and Survival of African Languges in The 21st Century. *International Journal of Linguistics and Communication*, 2(3), 128).

англ. **survival of language**

The survival of a minority language might not only be dependant on how well it reacts to pressure from dominant languages but also what opportunities it might have to exert pressure itself onto other languages (Stegen, O. (2003). How does their language survive? A sociolinguistic glimpse at the Rangi language. University of Edinburgh. URL: https://www.academia.edu/1874301/How_does_their_language_survive_A_sociolinguistic_glimpse_at_the_Rangi_language?ri_id=259887).

ЛІТЕРАТУРА

Ткаченко О. Б. (1991). До проблеми мовної стійкості. *Мовознавство,* 2, 14—18.

Crystal, D. (2000). Language death. Cambridge: Cambridge University Press, 133—144.

Crystal, D. (2004). The past, present and future of world English. Globalization and the Future of German. Berlin, New York: Mounton de Gruyter, 27—45.
Kithaka wa Mberia. (2014). Death and Survival of African Languges in The 21st Century. *International Journal of Linguistics and Communication*, 2(3), 127—144.
Černý, M. (2010). Language Death versus Language Survival: A Global Perspective In Beyond. *Globalisation: Exploring the Limits of Globalisation in the Regional Context (conference proceedings)*. Ostrava: University of Ostrava Czech Republic, 51—56. URL: http://conference.osu.eu/globalization/publ/06-cerny.pdf

Л. Андрієнко

відро́дження мо́ви (ревіталізація мови, зворотний мовний зсув)

Діяльність державних і недержавних інститутів, науковців, політиків, громадських діячів, мовних активістів та ін., скерована на повернення до активного використання національної мови, що зникла (зникає) або якій загрожує зникнення в ареалі її історичного побутування в середовищі відповідної етнічної спільноти. Важливе значення для відродження мови мають: 1) планування статусу мови: розширення її функцій в діяльності органів влади та самоврядування, закладах освіти, засобах масової інформації, інших суспільних інститутах; 2) планування корпусу мови: стандартизація, кодифікація, зміцнення престижу мови.

Термін *відродження мови* використовують на позначення двох взаємно пов'язаних явищ: 1) повернення до активного вжитку мови, яка перестала використовуватись у повсякденному спілкуванні (мертвої мови) і 2) припинення або сповільнення функціонального занепаду загроженої мови, збільшення кількості мовців, розширення сфери її функціонування, створення умов для її розвитку і збагачення. Унікальним прикладом відродження мови є іврит, що після багатьох століть функціонального анабіозу розвинувся до рівня сучасної повнофункціональної мови в Державі Ізраїль.

англ. **language revival**

Language revival entails a deliberate reshaping of the language ecology to extend the domains of use of the language, to increase the numbers of language users and to develop the language itself. The process necessarily begins with consciousness-raising. But consciousness-raising must move quickly beyond mere talk into activity, for it is only through hands-on working with the language and using the language that a true awareness of the possibilities and issues involved becomes apparent (Amery Rob (2001a). Language Planning and Language Revival. *Current Issues in Language Planning,* 2(1), 141—221. http:// doi:10.1080/14664200108668023).

англ. **language revitalization**

"Language revitalization" refers to the development of programs that result in re-establishing a language which has ceased being the language of communication in the speech community and bringing it back into full use in all walks of life. This is what has happened with Hebrew. "Revitalization" can also begin with a less extreme state of loss, such as that encountereded in Irish or Navajo, which are both still the first language are losing ground. For these speech communities, revitalization would mean turning this decline around» (Hinton, L. (2001). Language revitalization: An overview. *Biosystems.* Berkeley, University of California, 5 (2—18).

англ. **reversing language shift**

Reversing language shift (RLS) … is thus of great social benefit. Language revival does not only do historical justice and address inequality but can also result in the empowerment of people who have lost their heritage and purpose in life (Zuckermann, Gh., Walsh, M. (2011). Stop, Revive, Survive: Lessons from the Hebrew Revival Applicable to the Reclamation, Maintenance and Empowerment of Aboriginal Languages and Cultures. *Australian Journal of Linguistics,* 31(1), 141.

ЛІТЕРАТУРА

Ткаченко О. Б. (2012). Проблема життєвості мов. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: Зб. наук. праць*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 204—210.

Cooper, R. L. (1989). Language Planning and Social Change. Cambridge: Cambridge University Press. URL: https://books.google.com.ua/books?id=-cOBzspgFNcC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&qRabin

Fishman, J. A. (1991). Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages. London: Multilingual Matters.

Evans, N. (2010). Dying Words. Endangered Languages and What They Have to Tell Us. Malden — Oxford: Wiley-Blackwell.

Grenoble, L. A., Lindsay J. W. (2006). Saving languages: An introduction to language revitalization. Cambridge: Cambridge University Press.

Hagège, C. (2009). On the Death and Life of Languages. New Haven: Yale University Press.

Tollefson, J. W., Pérez-Milans, M. (2018). The Oxford Handbook of Language Policy and Planning. Oxford University Press.

Romaine, S. (2007). Preserving endangered languages. *Language and Linguistics Compass* 1(1—2), 115—132.

Wilhelm, A. Language Revitalization. University of Victoria & University of Alberta. URL: https://www.uvic.ca/humanities/linguistics/people/faculty/other/adjunct/Wilhelm-ms-Lang-Revitalization.pdf

Trudgill, P. (2003). *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press.

Walsh, M. (2005a). Indigenous Languages of Southeast Australia, Revitalization and the Role of Education. *Australian Review of Applied Linguistics*, 28(2), 1—14.

Zuckermann, G., Walsh, M. (2011). Stop, Revive, Survive: Lessons from the Hebrew Revival Applicable to the Reclamation, Maintenance and Empowerment of Aboriginal Languages and Culture. *Australian Journal of Linguistics*, 31(1), 111—127. URL: http://www.zuckermann.org/pdf/Revival_Linguistics.pdf

Zuckermann, G. (2020). *Revivalistics: From the Genesis of Israeli to Language Reclamation in Australia and Beyond*. New York: Oxford University Press. URL: https://www.academia.edu/65582611/Revivalistics From the Genesis of Israeli to Language Reclamation in Australia and Beyond.

Див. також: загрожена мова, мовна норма, кодифікація мови.

Л. Андрієнко

вита́льність мо́ви (життєздатність мови)
Сукупність факторів, які визначають фунціональну спроможність мови, її суспільний статус в умовах бі- або полілінгвізму (в регіоні або в певній сфері спілкування), здатність розвиватися, зберігати й примножувати свої функціональні якості. Віталістичні студії сформувались як підрозділ контактної лінгвістики, що вивчає широке коло питань функціонування мови в іншоетнічному середовищі, функціональної дистрибуції мов у багатомовному континуумі, вплив мовних контактів на розвиток мови тощо. На збереження мови впливає низка об'єктивних соціоструктурних факторів, зокрема: 1) демографічний (абсолютна кількість носіїв мови, співвідношення народжуваності й смертності, кількість змішаних шлюбів, міграційні процеси); 2) інституційний (формальні й неформальні інститути, які регулюють мовний узус, державний апарат, освіта, бізнес, культура, релігія тощо); 3) статусний.

Предметом досліджень вітальності мови традиційно є міноритарні мови автохтонного населення, що тривалий час перебувають у контакті з мажоритарною мовою, або ж мови конкурентних груп в історично зумовленому білінгвальному чи полілінгвальному середовищі.

англ. **ethnolinguistic vitality**
Ethnolinguistic vitality is a group's ability to maintain and protect its existence in time as a collective entity with a distinctive identity and language. It involves continuing intergenerational transmission of group's language and cultural practices, sustainable demography and active social institutions, social cohesion, and emotional attachment to its collective identity. This article identifies the key stages of the development of the concept, and the main theoretical models with an outline of their core elements (Ehala, M. (2015). *Ethnolinguistic Vitality*. https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi046).

The higher the ethno-linguistic vitality, the better the chances for the maintenance of a group over time, and the weaker the vita-

lity, the more likely it is to cease to exist through assimilation (Ehala M., Niglas K. (2007). Empirical Evaluation of a Mathematical Model of Ethnolinguistic Vitality: The Case of Võro. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 28(6)).

англ. **language vitality**

While terms such as language endangerment, endangered languages, language loss, or language death have typically been used with regard to the subject of language vitality, I have deliberately avoided them in the title of this article because they omit the big picture, viz., the coexistence of languages in particular polities and how the competition that sometimes arises is resolved. (…). I have chosen to use the term vitality because it appears to be the umbrella term most suitable for enabling a broader discussion of the subject matter (Mufwene, S. S. (2017). Language vitality: The weak theoretical underpinnings of what can be an exciting research area. *Language*, 93(4), 202).

ЛІТЕРАТУРА

Андрієнко Л. (2011). Вітальність мови як соціолінгвістична проблема. *Життя — у слові: Зб. наук. праць на пошану В. М. Русанівського*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 271—276.

Запрудский С. (2005). Субъективная этноязыковая жизненность и идентичность: несколько белорусско-украинских сравнений. *Перекрёстки. Журнал исследований восточноевропейского пограничья,* 1—2, 21—37.

Ehala, M. (2015). Ethnolinguistic Vitality. https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi046

Giles, H., Bourhis, R. Y., Taylor, D. M. (1977). Towards a theory of language in ethnic relations. In: Giles, H. (Ed.). *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. New York: Academie Press, 307—348.

Giles, H., Rosenthal, D., Young, L. (1985). Perceived ethnolinguistic vitality: the Anglo- and Greak-Ausralia setting. *Journal of Multilingual and Multilicultural Development*, 6(3—4), 253—269.

Л. Андрієнко

володі́ння мо́вою

Здатність ефективно використовувати мовні засоби в різних ситуаціях для досягнення комунікаційних, когнітивних, естетичних та інших цілей. Відповідно до глобальної шкали

Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (*Global Scale of Common European Framework of Reference for Languages*), встановлено такі рівні володіння мовою:

• початковий рівень першого ступеня (A1, Elementary) — мовець розуміє і може вживати вислови та найпростіші фрази, необхідні для задоволення конкретних потреб: може запитати та відповісти на запитання про себе (місце проживання, родину, особисті речі тощо), якщо співрозмовник говорить повільно й чітко та готовий допомогти;

• початковий рівень другого ступеня (A2, Pre-Intermediate) — мовець розуміє та може використовувати окремі фрази та широко вживані вислови, пов'язані з конкретними сферами повсякденного життя; може спілкуватися у ситуації, коли необхідний простий і безпосередній обмін інформацією на звичні теми;

• середній рівень першого ступеня (B1, Intermediate) — мовець розуміє основний зміст стандартної інформації на теми, що стосуються роботи, навчання, дозвілля тощо, може просто й докладно висловлюватися, зокрема на теми, що належать до особистих зацікавлень, описувати особистий досвід, події, ділитися планами, поглядами на деякі події;

• середній рівень другого ступеня (B2, Upper Intermediate) — мовець розуміє основні ідеї комплексного тексту як на конкретну, так і на абстрактну тему, включаючи спеціалізовані дискусії за своїм фахом; у спілкуванні з носіями мови в жодної зі сторін не виникає труднощів; мовець чітко й докладно висловлюється з приводу багатьох тем та проблем;

• рівень вільного володіння першого ступеня (C1, Advanced) — мовець розуміє складні й розлогі тексти та може розпізнати в них прихований зміст; може висловлюватися швидко й спонтанно, легко добирає засоби та способи вираження, легко й точно використовує мову в спілкуванні, навчанні та для досягнення професійних цілей; може чітко, структуровано й докладно висловлюватися на складні теми;

• рівень вільного володіння другого ступеня (C2, Proficient) — мовець без зусиль розуміє практично все, що чує або читає, може узагальнити інформацію з різних усних чи письмових джерел, зробити аргументований виклад у логічній, послідовній формі, здатен висловлюватися спонтанно, швидко й точно, передаючи найтонші змістові відтінки навіть у складних ситуаціях.

англ. **language proficiency**

Proficiency refers to the ability to perform an action or function. Language proficiency specifically describes one's ability to use a language for real-world purposes to accomplish real-world linguistic tasks across a wide range of topics and settings. Language users can certify their proficiency with an ACTFL proficiency test, which measures their ability to carry out these real-world tasks.

Language proficiency is an invaluable skill for individuals worldwide. With ACTFL assessments, you can test and demonstrate your speaking, writing, reading, and listening proficiency in a language in the interpersonal, interpretive, and presentational modes of communication (Understading language proficiency. *Language Testing International.* URL: https://www.languagetesting.com/lti-information/understanding-proficiency).

ЛІТЕРАТУРА

Лукашенко В. (2011). Методичні засади загальнодержавної сертифікації рівнів володіння українською мовою в контексті українознавчого дискурсу. Автореф. ... дис. канд. філос. наук. Київ.

Про затвердження класифікації рівнів володіння державною мовою та вимог до них. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/re36546?an=1

Рівні володіння державною мовою. URL: https://mova.gov.ua/news/rivni-volodinnya-derzhavnoyu-movoyu

Global scale — Table 1 (CEFR 3.3): Common Reference levels. *COE*. URL: https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/table-1-cefr-3.3-common-reference-levels-global-scale

О. Малаш

Гаа́зькі рекоменда́ції що́до прав націона́льних менши́н на осві́ту

Міжнародний документ (Гаага, Нідерланди, жовтень 1996 р.), у якому узагальнено досвід Верховного комісара з питань національних меншин ОБСЄ та групи міжнародних експертів щодо забезпечення мовних прав національних меншин у сфері освіти й забезпечення рівноваги соціально-культурних інтересів більшості та меншин. Згідно з рекомендаціями держава повинна створити умови для інституцій, які представляють заінтересовані національні меншини, повноцінно брати участь у розвитку та впровадженні політики й програм, що стосуються освіти меншин. Зі свого боку особи, які належать до національних меншин, зобов'язані інтегруватися в суспільство через належне володіння державною мовою. Автори рекомендацій поділяють думку, що єдиного підходу для всіх країн не існує, але слід дотримуватися деяких загальних принципів. Не відповідають міжнародним нормам як методи «занурення», згідно з якими викладання ведеться виключно державною мовою, так і практика сегрегованих шкіл, де вся навчальна програма викладається виключно із застосуванням мови національної меншини, а мова більшості взагалі не викладається або викладається лише в мінімальному обсязі. В ідеалі мова дитини має бути засобом навчання на дошкільному рівні та в дитячому садку. У середній школі необхідно поступово збільшувати кількість предметів, які викладаються державною мовою.

англ. **The Hague Recommendations Regarding the Education Rights of National Minorities**

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Wilson, D. (2004). Educational Rights of Persons Belonging to National Minorities. *International Journal on Minority and Group Rights*, 10(4), 315—379.

Б. Ажнюк

гендерле́кт

Мовний різновид, якому притаманна сукупність граматичних, лексичних та стилістичних особливостей мови жінок і чоловіків у межах однієї національної мови. Основним чинником виникнення гендерлекту є гендерна соціалізація (виховання особистості в суспільстві відповідно до її статі), що визначає певні риси мовної поведінки. Прикладами гендерлектів є чоловічий та жіночий діалект племені араваків на Антильських островах (хлопчики до 6 років спілкувалися жіночим діалектом зі своїми матерями, а надалі переходили на чоловічий діалект), японська «онна котоба» (жіноча мова), чукотські жіноча й чоловіча мови, гендерлекти індіанців яна. Гендерлекти притаманні патріархальним суспільствам із чітким розмежуванням соціальних функцій жінок і чоловіків. Відмінності мовлення сучасних чоловіків і жінок можуть полягати в неоднаковому використанні певних емоційно-оцінних мовних засобів (суфіксів, вигуків, звертань тощо), у різниці між темпоритмами мовлення, зверненні до різних соціокультурних авторитетів на підкріплення своєї позиції. Уважається, що чоловіки меншою мірою обмежують себе щодо вживання грубих слів та висловів і щодо прямої вербалізації свого негативного ставлення до предметів, осіб, явищ та ситуацій.

англ. **genderlect**

As will be illustrated below, the complexity of the translated subtitles is immediately apparent when looking at the genderlect by Rinko, the protagonist of Close-Knit. In the first place, they speak

in motherese in the scenes where they are reassuring their niece (Tomo), or when mentoring/educating, yet every time — always in the presence of Tomo — they switch to narrative or descriptive speech they resorting to a completely different linguistic register that allows them to more clearly define their own identity. In this case, Rinko utilizes a few morphosyntactic and lexical elements that are typical of Japanese spoken by females (*joseigo*), though it is not emphasized and is intermixed with more neutral gender elements (Inoue, 2003; Matsui 2018) (Vitucci, F. (2020). Ideological Manipulation in Interlingual Subtitling The Japanese-Italian Translation of a nyūhāfu Genderlect in the Movie Close-Knit by Ogigami Naoko. In: Papalardo, G., Heinrich, P. (Eds.). *European Approaches to Japanese Language and Linguistics*. Venice: Ca'Foscari, 117—118).

ЛІТЕРАТУРА

Вербич Н. С. (2019). Інтонаційні параметри гендерної варіантності діалектного мовлення. *Мовознавство,* 4, 64—73.

Петренко О. Д., Ісаєв Е. Ш., Петренко Д. О. (1999). Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження. *Мовознавство*, 1, 64—70.

Шкіцька І. Ю. (2012). Гендерний вимір маніпулятивного дискурсу. *Мовознавство,* 1, 64—72.

Diehl, D. (2008). Frauensprache — Männersprache: Wirklich eine Frage des Geschlechts? Eine Analyse anhand von Fernsehnachrichteninterviews. Saarbrücken: Verlag Dr. Müller.

Jespersen, O. (1920). Its nature, development and origin. New York: Henry Holt & Company.

Tannen, D. (1990). You just don't understand. Women and men in conversation. New York: Ballantine Books.

Trömel-Plötz, S. (1982). Frauensprache — Sprache der Veränderung. Berlin: Fischer-Taschenbuch-Verlag.

Trudgil, P. (2000). Language and Sex. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society* (4th ed.). London: Penguin Books, 61—80.

Vitucci, F. (2020). Ideological Manipulation in Interlingual Subtitling The Japanese-Italian Translation of a nyūhāfu Genderlect in the Movie Close-Knit by Ogigami Naoko. In: Papalardo, G., Heinrich, P. (Eds.). *European Approaches to Japanese Language and Linguistics*. Venice: Ca'Foscari, 115—140.

О. Малаш

гіпо́теза лінгвісти́чної віднó́сності (гіпо́теза Сепі́ра — Во́рфа)

Лінгвістично-антропологічна концепція, згідно з якою мислення людини визначається системними особливостями відповідної національної мови, що є знаряддям творення і оприявнення думки. Таким чином сприйняття реального світу та його пізнання є відносними, оскільки залежать від особливостей мовної картини світу. Засадничні положення гіпотези лінгвістичної відносності сформулював американський лінгвіст Беджамін Лі Ворф (1897—1941), антрополог, дослідник мов північноамериканських індійців, на якого справили глибокий вплив лекції професора Єльського університету Едварда Сепіра (1884—1939), що всебічно підтримував свого молодшого колегу. Хоча Е. Сепір і Б. Ворф не мають спільних наукових праць, сформульовані Е. Сепіром теоретичні положення стали підґрунтям концепції лінгвістичної відносності, яку згодом сформулював Б. Ворф. Основні положення лінгвістичної відносності Б. Ворф виклав у своїй найцитованішій праці «Відношення стереотипів мислення й поведінки до мови» («*The Relation of Habitual Thought and Behavior to Language*»), що вийшла друком 1939 року і була присвячена пам'яті Е. Сепіра. У межах гіпотези виокремлюють її сильну версію — лінгвістичний детермінізм, згідно з яким мова визначає думку, а категорії пізнання визначаються мовними категоріями. Натомість м'яка версія постулює, що хоча мовні категорії й не є визначальними для процесу пізнання, але вони справляють вплив на мислення й прийняття рішень. Гіпотеза значно вплинула на мовознавство, філософію, психологію, антропологію, на виникнення й розвиток етнолінгвістики, психолінгвістики, загальної семіотики, когнітивної лінгвістики, граматичної типології.

англ. **Sapir — Whorf hypothesis**

The Sapir-Whorf hypothesis proclaimed the influence of language on thought and perception. This, in turn, implies that the speakers of different languages think and perceive reality in different ways and that each language has its own world view. The issues this hypothesis raised not only pertain to the field of linguistics but also had a bearing on Psychology, Ethnology, Anthropology, Sociology, Philosophy, as well as on the natural sciences. For, if reality is perceived and structured by the language we speak, the existence of an objective world becomes questionable, and the scientific knowledge we may obtain is bound to be subjective (Al-Sheikh Hussein, B. (2012). The Sapir-Whorf Hypothesis Today. *Theory and Practice in Language Studies*, 2 (3), 642).

англ. **linguistic relativity hypothesis**

Using the linguistic relativity hypothesis (LRH) as a theoretical framework, the purpose of this paper is to 1) review the competing views on the linguistic relativity principle or the Whorfian hypothesis, 2) discuss its significant role in perceptual domains, and 3) expand the linguistic relativity principle to the area of second language (L2) or foreign language (FL) acquisition (Hye, K. Pae (2012). Linguistic Relativity Revisited: The Interaction between L1 and L2 in Thinking, Learning, and Production. *SciRes*, 3(1), 49).

ЛІТЕРАТУРА

Al-Sheikh Hussein, B. (2012). The Sapir-Whorf Hypothesis Today. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(3), 642—646.

Gumperz, J., Levinson, S. (Eds.). (1996). Rethinking Linguistic Relativity. Cambridge: Cambridge University Press.

Leavitt, J. (2011). Linguistic Relativities: Language Diversity and Modern Thought. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Lenneberg, E. (1953). Cognition in Ethnolinguistics. *Language*, 29(4), 463—471.

Whorf, B.L. (2012). Language, thought, and reality: selected writings of Benjamin Lee Whorf. In: Carroll, J. B., Levinson, S. C., Lee P. (2nd ed.). Cambridge, Mass.: The MIT Press.

Б. Ажнюк

графіза́ція

Складова частина мовного планування: вибір або вироблення графічної основи письма та її модифікація. Характерний приклад графізації — оригінальна вірменська абетка, яку створив у 405 р. н.е. видатний просвітник і церковний діяч Месроп Маштоц. Графіка справляє вплив на розвиток фонологічної, граматичної та лексичної систем мови. Вона є важливим соціолінгвістичним чинником розвитку мови й культури, впливає на характер і перебіг міжмовних контактів, на проникність мови для іншомовних запозичень, на спадковість мовної традиції і сталість мовного розвитку. Про важливість графіки свідчить те, що законодавства Сербії й Хорватії, крім вказівки на офіційний статус відповідних національних мов, містять також вказівку на обов'язковість застосування в цих офіційних мовах відповідно кириличного й латиничного алфавітів. З 2002 р. закон «Про мови народів Російської Федерації» доповнено положенням про те, що «алфавіти державної мови Росії та державних мов республік будуються на графічній основі кирилиці». Приводом для внесення такого доповнення стала заява державної Ради Татарстану про відмову від кирилиці та перехід на латиницю.

англ. **graphization**

The modern term "graphization" refers to the first application of a repertory of graphic signs to language in a culturally specific environment to facilitate the preservation of both information and knowledge construction. Generally, graphization is associated with the elaboration of a writing system for a previously unwritten language (Haarmann, H. (2006). Language Planning: Graphization and the Development of Writing Systems. In: Ammon, U. et al. (Eds.). Sociolinguistics. Handbooks of Linguistics and Communication Science. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2402).

Б. Ажнюк

гумбольдті́анство

1. Система поглядів на мову та способи її вивчення, що сформувалися на ґрунті ідей філософії мови німецького вченого, філософа, лінгвіста, державного діяча, дипломата Вільгельма фон Гумбольдта (1767—1835). Гумбольдт описував мову як керовану правилами систему, що нескінченно використовує обмежені засоби, тобто нескінченна кількість речень може бути створена за допомогою кінцевої кількості граматичних правил. З-поміж праць Гумбольдта-лінгвіста слід згадати його дослідження баскської мови. У праці "Prüfung der Untersuchungen über die Urbewohner Hispaniens vermittelst der vaskischen Sprache" «Дослідження давніх мешканців Іспанії за допомогою баскської мови», 1821) на матеріалі аналізу топонімів учений припустив розповсюдження близьких до баскської мови діалектів на всій території Іспанії, у південній Франції та на Балеарських островах та ототожнив басків з іберійцями, яких описують античні автори. Хоча сучасна лінгвістика спростувала цю ідею, його праця мала великий вплив на розвиток наукової думки. Досліджуючи стародавню мову каві з острова Ява, Гумбольдт уперше заявив про існування малайсько-полінезійської прамови, а також висунув філософську гіпотезу внутрішньої форми мови, опубліковану у посмертній праці "Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus und ihren Einflüss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts" «Неоднорідність мови та її вплив на інтелектуальний розвиток людства», 1836 р.). Ідеї Вільгельма фон Гумбольдта вплинули на формування гіпотези відносності Сепіра-Ворфа та становлення таких лінгвістів як Олександр Потебня, Єжи Бартмінський, Анна Вежбицька, Ноам Хомський.

2. Концепція вищої освіти Вільгельма фон Гумбольдта була частиною освітньої програми, що складалася з трьох стадій: початкової, середньої та вищої школи, об'єднаних ідеєю освіти для всіх. У концепції вищої освіти, що була запропонована в період прусських реформ, Гумбольдт покладався на освічений

середній клас. Йому належить ініціатива започаткувати Берлінський університет, який з 1949 р. став носити його ім'я та ім'я його брата, вченого-натураліста Александра фон Гумбольдта — Humboldt-Universität zu Berlin. Берлінський університет став майданчиком утілення Гумбольдтіанської моделі вищої освіти, яка значно вплинула на європейські та західні університети. Гумбольдт вважав, що університет має заохочувати студентів ставати незалежними особистостями та громадянами світу, розвиваючи власні здібності мислити в просторі академічної свободи. Учений вважав філософію своєрідною фундаментальною наукою, яка дає змогу представникам різних наукових дисциплін обмінюватися своїми відкриттями. Освітній ідеал Гумбольдта мав вирішальний вплив на німецьку університетську освіту протягом тривалого періоду, хоча не був реалізований у повному обсязі.

англ. **Humboldtian idea**
While the Humboldtian idea brilliantly focused on research, it stressed research for national development and applied work as much if not more than basic research (Altbach, P. G. (2011). The Past, Present, and Future of the Research University. *Economic and Political Weekly*, 46 (16), 67).

англ. **Humboldtian model of higher education**
Higher education is generally categorized into three models. These three models are of European origin: the Humboldtian, the Napoleonic, and the Anglo-Saxon model (Chanphirun Sam, Peter van der Sijde. Understanding the concept of the entrepreneurial university from the perspective of higher education models. *Higher Education*, 68 (6), 891).

англ. **Humboldtian science**
Most interpretations of Humboldtian science portray it as a method or program of scientific research, or emphasize its political uses. Few give detailed attention to its development and findings. The

following account will emphasize the political motivations and social dimensions of Humboldtian science, especially Humboldt's interaction with locals during his travels, his exuberant efforts to cultivate disciples, and his disdain for Spanish colonialism (Cushman, G. T. (2011). Humboldtian Science, Creole Meteorology, and the Discovery of Human-Caused Climate Change in South America. *Osiris,* 26(1), 22).

ЛІТЕРАТУРА

Даниленко Л. І. (2009). Лінгвістика XX — початку XXI ст. у пошуках цілісної теорії взаємозв'язку мови, культури і мислення. *Мовознавство,* 5, 3—11.

Загнітко А. (2012). Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк.

Flitner A., Giel K. (Eds.) (1964). Wilhelm von Humboldt. Werke in Fünf Bänden. Berlin: Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Günther, K. H. (1988). Profiles of educators: Wilhelm von Humboldt (1767—1835). *Prospects*, 18, 127—136.

Underhill, J. W. (2009). Humboldt, Worldview and Language. Edinburgh University Press.

О. Тищенко-Монастирська

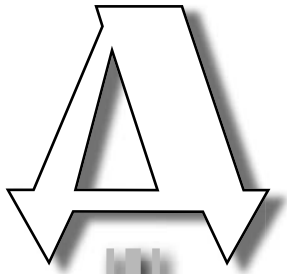

да́хова мо́ва

Усталений літературний стандарт, який можуть використовувати споріднені нестандартизовані різновиди мови. Термін увів Г. Клос у моделі аусбау та абштанд. Стандарт аусбау може бути даховим для споріднених мов. Наприклад, арабська літературна мова виступає в ролі дахової мови для численних арабських діалектів та ареальних різновидів арабської мови.

англ. **dachsprache**

Another useful notion in this context is that of a "roof language" Dachsprache: with this term the German sociologist Heinz Kloss designates the (standard) language which as a metaphorical roof, covers the dialects (Sibenhaar, B. (2010). Horizontal Convergence of linguistic varieties in a language space. *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation,* 1. Gottingen: De Gruyter, 233).

ЛІТЕРАТУРА

Chambers, J. K., Trudgill, P. (1998). Dialectology. Cambridge: Cambridge University Press.

Haugen, E. (1966). Dialect, Language, Nation. *American Anthropologist*, 68(4), 922—935.

Kloss, H. (1952). Die Entwicklung neuer germanischer Kultursprachen von 1800 bis 1950. Munich: Pohl.

Kloss, H. (1967). "Abstand languages" and "Ausbau languages". *Anthropological Linguistics*, 9(7), 29—41.

Muljačić, Ž. (1993). Standardization in Romance. *Bilingualism and Linguistic conflict in Romance, Trends in Romance Linguistics and Philology*, 5, 77—116.

Див. також: абштанд, мовна політика, мовне планування.

Л. Белей

давньописе́мна мо́ва

Параметр соціолінгвістичної класифікації мови за часом появи писемності. У цій класифікації виділяють також старописемні, молодописемні, новописемні мови. Давньописемна мова — це мова з писемною традицією, що налічує декілька століть регулярного користування писемністю. Межа між давньописемною та старописемною мовами нечітка, визначається часом появи писемності. До давньописемних мов належать грузинська, вірменська мови, поява писемності яких відома з IV—V ст. Давня писемність може бути основою сучасної писемної мови (наприклад, у івриті). Інколи мова може бути відомою насамперед завдяки давній писемності (латинська й давньогрецька мови). Давньописемні мови послуговуються різними системами письма: логографічною (давньокитайська, давньоєгипетська), силабічною (мова черокі), алфавітною (давньогрецька), ознаковою (давньокорейська) та їх комбінаціями (давньояпонська). Пам'ятки давньописемних мов дійшли до нас на різних матеріальних носіях: глиняні таблички Месопотамії, мідні таблички мовою санскрит, шовкові сувої тибетського письма, графіті на стінах Софіївського собору в Києві і т. ін. Давньописемна мова часто має сакральне значення (наприклад, арабська мова Корану, іврит, санскрит).

англ. **old written language**

But at this time it was no longer viable to resurrect the old written language and start using it as before. The spoken language by this time was so far removed from what it had been in antiquity that it was not realistic to use the old written form. There had been too many linguistic changes (Janson, T. (2012). The History of Languages. An Introduction. New York: Oxford University Press, 87).

ЛІТЕРАТУРА

Bausi, A., Brockmann, C., Friedrich, M., Kienitz, S. (2018). Manuscripts and Archives: Comparative Views on Record-Keeping, Berlin, Boston: De Gruyter.

Crystal, D. (2010). *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press.

The History of Languages. An Introduction. New York: Oxford University Press.

О. Тищенко-Монастирська

двомо́вність (білінгвізм)
Здатність послуговуватися двома мовами, підвид багатомовності. Термін використовують для характеристики особи (індивідуальна двомовність), групи осіб або мовної спільноти (масова двомовність). Причини двомовності — наявність спільнот, що послуговуються різними мовами, мовні контакти, глобалізація. За походженням розрізняють контактну, або природну двомовність (існують постійні контакти між носіями двох мов) та неконтактну, або штучну двомовність (контакти між носіями мов спорадичні, мовці самотужки / у рамках освіти вивчають іншу мову). Якщо індивід розуміє другу мову, але не здатний нею послуговуватися, то це пасивна двомовність, якщо здатний — активна. Двомовність називається функціональною, коли одну мову використовують лиш у певному контексті (на роботі, в окремій соціальній групі тощо). На індивідуальному рівні двомовність буває збалансованою (однакова мовна компетентність в обох мовах) та незбалансованою (одна мова домінує). За способом формування розрізняють узгоджену (дві мови засвоюються у різних контекстах, наприклад, одна — вдома, інша — у школі) та змішану (дві мови засвоюються одночасно в одному контексті) двомовність. Якщо під час вивчення другої мови мовна компетенція у першій не зменшилася, то така двомовність адитивна, якщо ж друга мова поступово витісняє першу, то двомовність субтрактивна, якщо одна мова починає впливати на іншу (явищами мовної інтерференції на різних рівнях), то двомовність субординована. Субординованість буває прогресивною, коли перша мова впливає на другу, та регресивною, коли друга мова впливає на першу. Масова субтрактивність може призвести до залишкової двомовності, коли одна з мов майже повністю витісняється з соціуму. У мовній спільноті двомовність буває симетричною (дві мови мають однакову частоту вживання) та асиметричною (одна мова домінує). Масова двомовність буває також односторонньою (коли одна група володіє двома

мовами, а інша тільки однією) та двосторонньою (коли дві групи володіють двома мовами).

Двомовність може бути законодавчо закріпленою (офіційною) на державному чи територіальному рівні: коли захищаються мовні права носіїв обох мов. Офіційна двомовність так само може бути симетричною (коли обом мовам надаються рівні права) та асиметричною (одна мова отримує законодавчі преференції).

англ. **bilingualism**

However, although language contact is a necessary condition for bilingualism at the societal level, it does not automatically lead to bilingualism at the individual level. For example, Belgium, Canada, Finland, India, Luxembourg, Paraguay, and Singapore, to name but a few countries, are bi- or multilingual, but the degree or extent of bilingualism among the residents of these countries varies significantly (Wei, L. (2005). Bilingualism. *Encyclopedia of Langugae* & *Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 1).

ЛІТЕРАТУРА

Бріцин В. Двомовність (2004). *Українська мова. Енциклопедія.* Київ, 131—132.
Baker, C., Prys Jones, S. (1998). *Encyclopaedia of bilingualism and bilingual education*. Clevedon: Multilingual Matters.
de Houwer, A. (1998). The acquisition of two languages from birth. Cambridge: Cambridge University Press.
Haugen, E. (1977). Norm and deviation in bilingual communities. In: Hornby, P. (Ed.). Bilingualism: psychological, social and educational implications. New York: Academic Press.
Lanza, E. (1997). Language mixing in infant bilingualism. Oxford: Oxford University Press.
Skutnabb-Kangas, T. (1981). Bilingualism or not: the education of minorities. Clevedon: Multilingual Matters.
Weinreich, U. (1953). Languages in contact: findings and problems. New York: The Linguistic Circle of New York.

Див. також: амбілінгвізм, багатомовність, акультурація.

Л. Белей

девіáція комунікати́вна (комунікативна девіація)
Відхилення від правил і конвенцій комунікації. На відміну від мовних девіацій (орфографічних, граматичних, лексичних та ін.), комунікативні девіації виявляються на рівні дискурсу і є прагматичними за своєю природою. Це порушення правил спілкування — правил вербальної поведінки, принципів кооперації та ввічливості, порушення зв'язку між асерцією та пресупозицією, аномальність імплікатур тощо (наприклад, формулювання інтенції у формі наказу в тій ситуації, де потрібне прохання). Є підстави розмежовувати: 1) комунікативні девіації, пов'язані з недостатнім рівнем комунікативної компетенції і 2) умисні комунікативні відхилення, які переслідують певну мету, виконують певну функцію й мають комунікативну цінність. Сутність комунікативних девіацій виявляється на тлі поняття «комунікативна норма».

англ. **communicative deviation**
Interlingual interference is a phenomenon that commonly leads to communicative deviations and misunderstandings caused by "false friends" of a non-native speaker or a translator (Dyakiv, Kh., Yaremko, M., Bober, N. (2022). Communicative failures of Ukrainian speakers in learning German. *Revista Amazonia Investiga,* 11(50), 210).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2000). Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.

Дяків Х. (2016). Комунікативна девіатологія в Україні: огляд проблематики. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки,* 6, 168—174.

Haugen, E. (1977). Norm and deviation in bilingual communities. In: Hornby, P. (Ed.). Bilingualism: psychological, social and educational implications. New York: Academic Press, 91.

Dhyaningrum, A. (2020). Linguistic Deviation and Techniques of Translation in Spring of Kumari Tears. *Journal of Language and Literature,* 20(2), 344—354.

Singh, R. K. (2013). Deviations in Language of Literature. *International Journal of English and Literature (IJEL),* 3(5), 43—48.

Dyakiv, Kh., Yaremko, M., Bober, N. (2022). Communicative failures of Ukrainian speakers in learning German. *Revista Amazonia Investiga,* 11(50), 204—214.

Див. також: девіація мовна.

Л. Ажнюк

девіáція мóвна (мовна девіація)

Відхилення від загальноприйнятих мовних правил і конвенцій. Дослідники виділяють два основні типи мовних девіацій: 1) відхилення від мовної норми, пов'язане з недостатнім рівнем мовної компетенції; охоплює різні типи аномалій, помилок, неточностей, порушень узусних конвенцій і стереотипів; 2) умотивоване відхилення, яке переслідує певну мету, виконує певну функцію й має комунікативну цінність. Мовні девіації виявляються на різних рівнях: фонологічному, орфографічному, лесичному, граматичному, стилістичному, дискурсивному та інших. Мовна девіація може використовуватись як стилістичний прийом. Девіантна частина тексту більш помітна й впливова, внаслідок навмисного порушення мовних стандартів і стереотипів вона опиняється на передньому плані. Нестандартне використання мови робить девіантну частину тексту самобутньою й виявляє індивідуальний стиль автора. У вивченні девіацій особливої ваги набуває поняття норми, оскільки девіація може бути виявлена лише на її тлі.

англ. **linguistic deviation**

Conventionally, tropes are considered to be conventionalized means of expression of so-called "improper speech" or "nonliteral speech," which is characterized by a (poetically) licensed difference between the "ordinary" literal and the "extraordinary" intended meaning of a speech. This tropological theory of deviation or substitution is nowadays often criticized for mistakenly assuming that tropes are deviations from linguistic normality and can thus simply be replaced by "proper" expressions or phrases (Reisig, M. (2009). Rhetorical Tropes in Political Discourse. In: May, J. L. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 882).

Antique rhetoric ascribes primarily an ornamental function to tropes. It considers them to be deviations from ordinary language for the sake of adornment (Reisig, M. (2009). Rhetorical Tropes in Political Discourse. In: May, J. L. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 883).

Drawing on empirical studies, Brown and Levinson argue that our polite conversing can explain why speakers stray from the Gricean principles, since polite forms may mitigate the potential face-threats which, for example, questions can represent. Politeness is a socially motivated deviation from the Gricean maxims of conversation; "no deviation from rational efficiency without a reason" (Borge, S. (2013). Questions. In: Sbisà, M., Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Walter de Gruyter GmbH, Berlin/ Boston, 417).

A linguistic deviation occurs when a writer chooses not to abide the rules of a standard language. It is one of the ways to achieve artistic merit. Through linguistic deviation, a writer can communicate unique experiences that cannot be effectively communicated by means of normal communicative resources. It is also a linguistic phenomenon that has an important psychological effect on readers (Dhyaningrum, A. (2020). Linguistic Deviation and Techniques of Translation in Spring of Kumari Tears. *Journal of Language and Literature*, 20(2), 344).

Leech explains the definition of linguistic deviation by using a concept of foregrounding: "…anyone who wishes to investigate the significance and value of a work of art must concentrate on the element of interest and surprise, rather than on automatic pattern. Such deviation from linguistic or other socially accepted norms has been given the special name of "foregrounding"… The foregrounding figure is the linguistic deviation, and the background is the language" (Dhyaningrum, A. (2020). Linguistic Deviation and Techniques of Translation in Spring of Kumari Tears. *Journal of Language and Literature*, 20(2), 344).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2000). Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.

Сарміна Г. Л. (2014). Роль мовних девіацій у дослідженні деліктних текстів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія,* 3, 139—141.

Haugen, E. (1977). Norm and deviation in bilingual communities. In: Hornby, P. (Ed.). Bilingualism: psychological, social and educational implications. New York: Academic Press, 91.

Dhyaningrum, A. (2020). Linguistic Deviation and Techniques of Translation in Spring of Kumari Tears. *Journal of Language and Literature*, 20(2), 344—354.

Singh, R. K. (2013). Deviations in Language of Literature. *International Journal of English and Literature (IJEL),* 3(5), 43—48.

Див. також: девіація комунікативна, прагматика.

Л. Ажнюк

декодува́ння мо́влення

Інтерпретація повідомлень з урахуванням прагматичних обставин спілкування, складова частина лінгвокогнітивної опозиції кодування / декодування.

англ. **decoding**

Teachers could well allow children, when reading out loud, to render the meaning of standard English texts in their own dialect. This would coincide with the view of reading as decoding in meaning; it is only after the meaning has been assimilated that the child then produces something (i.e. this part of reading aloud is an encoding process) (Edwards, J., Giles, H. (1984). Applications of the social psychology of language: sociolinguistics and education. In: Trudgill, P. (Ed.). Applied Sociolinguistics. London: Academic Press, 147).

The particular reading chosen by different audiences would depend on their life circumstances, often corresponding to social class position, and on the specific socioculturally anchored interpretive repertoires at their disposal for decoding the media. The specific interpretive repertoires mobilized would also depend on the situational context in which decoding took place. For example, the specific deco-

ding of a Hollywood movie by a teenage youngster would depend heavily on whether the movie was watched in the cinema with a group of peers or in front of the family screen with Mom and Dad (Schrøder, K. C. (2009). Audience Theories. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. London: SAGE, 66).

American artist has very different meanings for audiences at a club in New York City, a boutique in Paris, or a shopping mall in Tokyo. Hall's notions of encoding and decoding, or the interaction between producer and audience to create meaning, have proved especially helpful in understanding these processes (Chávez K. R. (2009). Cultural Studies. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. London: SAGE, 270).

ЛІТЕРАТУРА

Hall, S. (1980). Encoding/decoding. In: Hall, S., Hobson, D., Lowe, A., Willis, P. (Eds.). *Culture, media, language: Working papers in cultural studies, 1972—79*. New York: Routledge, 128—138.

Див. також: лінгвопрагматика.

Л. Ажнюк

демографі́чна поту́жність ідіо́му

Відносна або абсолютна кількість носіїв соціального або територіального діалекту з урахуванням їх вікових, соціальних, освітніх, гендерних показників.

англ. **demographic power of the language**

The language situation includes the demographic power of the language (DP1 — the demographic power of the language within the titular ethnos, DP2 — the demographic power of the language among the non-titular population of the region), the number of ethnic groups, the historical background of the language situation and the region as a whole (Slavina, L. R., Mustafina, J. N., Maklakova, E. M., Gataullina, K. N. Ganieva, G. R., Maksimova, E. V. (2018). Assessing Language Vitality: Overview of Exisiting Models. *Opción, Año 34, Especial,* 17, 1156).

The paper examines the quantitative data of the regional languages so as to explore their demographic power that is defined as a ratio of language speakers and a total population of the region. The quantitative data analysis allows us to propose a general forecast of functional power development of the UK co-offical languages (Gataullina, C. N., Mustafina, J. N. (2017). Demographic power comparative analysis of the UK regional languages (Welsh, Irish, Gaelic). *Modern Journal of Language Teaching Methods,* 7(12), 190).

англ. **ethno-demographic indicators**

Tollefson does not support the view that it is always possible to talk about high ethno-linguistic vitality, if the ethnos has a higher status institutional support, high ethno-demographic indicators without taking into account key historical and structural variables that explain the rage of choice available and the constraints operating on individuals that determine the meanings of their choices (Slavina, L. R., Mustafina, J. N., Maklakova, E. M., Gataullina, K. N., Ganieva, G. R., Maksimova, E. V. (2018). Assessing Language Vitality: Overview of Exisiting Models. *Opción, Año 34, Especial,* 17, 1154).

ЛІТЕРАТУРА

Gataullina, C. N., Mustafina, J. N. (2017). Demographic power comparative analysis of the UK regional languages (Welsh, Irish, Gaelic). *Modern Journal of Language Teaching Methods,* 7(12), 189—195.

Mikhalchenko, V. Yu. (2022). Language situation and language policy in modern Russia. *Dans La linguistique,* 1(58), 257—280.

Б. Ажнюк

держа́вна мо́ва

Мова, що є засобом спілкування на всій території держави при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також основним засобом спілкування в інших публічних сферах суспільного життя. У більшості ситуацій державна мова виконує водночас функції мови міжетнічного спілкування, вона є важливим інструментом захисту прав кожного громадянина незалежно від його

етнічного походження. Державна мова — важливий чинник єдності нації та єдності держави в політичній, соціальній і культурній сферах. У цьому сенсі національна мова виступає в ролі одного з фундаментальних символів держави й нації. Об'єднавчу функцію державна мова може ефективно виконувати тоді, коли вона повноцінно функціонує в масштабі всієї країни. Показово, що в законодавстві Франції змістовим аналогом терміна *державна мова* є вислів *мова Республіки* (langue de la République).

В Україні державний статус української мови — невід'ємний елемент конституційного ладу і важливий чинник національної безпеки. Кожен громадянин України зобов'язаний володіти державною мовою, а особи, коло яких визначене законом, зобов'язані користуватися нею під час виконання своїх обов'язків та в публічному житті.

Державна мова водночас є офіційною мовою держави. У мовній практиці міжнародних організацій спостерігається і диференційоване, і недиференційоване вживання термінів *державна мова* і *офіційна мова*. Зокрема, в англійському тексті висновку Венеціанської комісії від 15—16.10.2010 про закон «Про державну мову Словацької Республіки» щодо словацької мови вжито термін *державна мова* (англ. *state language*), оскільки словацьке законодавство вживає саме термін *štátny jazyk «державна мова»*. Проте в більш загальному контексті на словацьку мову поширюється й зміст більш поширеного в англомовному вжитку терміна *офіційна мова* (англ. *official language*). Важливою особливістю державної мови є те, що держава відповідальна за її функціональний розвиток, якісний стан і кодифікацію, за регулювання граматичних, лексичних, словотвірних, стилістичних та інших норм з урахуванням історичних традицій та діалектної бази цієї мови.

англ. **state language**

The Baltic countries immediately restored their repressed state languages to official status when they won independence from the Soviets. … In addition to securing citizenship for Russians residing in the Baltic nations after independence, Russia hoped that the West would also support Russian as a second official state language in these nations (Nirvana Bhatia (2008). Lost in Translation: Linguistic Minorities in the European Union. *Perspectives on European Politics and Society*, 9(4), *European Identities*, 16—27).

англ. **national language**

There are two national languages, Finnish and Swedish, but since the Swedish-speaking Finns comprise only about 6 per cent of the whole population, the social reality of most Finns can be described as relatively monolingual. In addition to Finland's official bilingualism, Sámi as indigenous people, Roma and "other groups" have the constitutional right (Finnish Constitution, 1999, §17) to "maintain and develop their own language and culture" (Nikula, T., Saarinen, T., Pöyhönen, S., Kangasvieri, T. (2012). Linguistic Diversity as a Problem and a Resource — Multilingualism in European and Finnish Policy Documents. In: Blommaert, J., Leppänen, S., Pahta, P., Virkkula, T., Räisänen, T. (Eds.). Dangerous Multilingualism. Northern Perspectives on Order, Purity and Normality. Palgrave Macmillan, 41—42).

Obviously a stateless nation is not in the position to legislate an official language but their language may be considered a national language. Some languages may be recognized popularly as "national languages," while others may enjoy a high degree of official recognition (Abdessamad Ait Dada (2011). Moroccans' Attitudes towards their Mother Tongues: Darija and Amazigh).

A "national language" is commonly chosen to represent the "nation" whilst an "official language" is one that is designated by the state for use in government documents, acts of parliament, court proceedings and so on. Where the national and official language(s)

are specified in legal instruments such as the constitution, they have de jure status but where their use is established through use or function but not legally specified, they are de facto national and/or official (Ward, R. (2019). "National" and "Official" Languages Across the Independent Asia-Pacific. *Journal of Multidisciplinary International Studies*, 16(1/2), 83).

Greek, as both the national and the official language of Greece, is spoken by a population of approximately 11 million people inside Greece and by Greeks in the diaspora (Dendrinos, B., Theodoropoulou, M. (2008). Language issues and language policies in Greece. In: National and European Language Policies. Frankfurt am Main, 58).

англ. **official language of the country (state)**

At the federal level, the United States has never had an official language of government… Still, beginning in 1981, efforts have periodically been made by a few individual US senators and congressmen to enact into law English as the sole official language of the country (Newell Stultz (2009). Official Language Policies in Multilingual Societies: Evidence from the United States, South Africa, and Canada. *The Journal of South African and American Studies*, 10(1)).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2013). Сучасні тенденції в розвитку слов'янської соціолінгвістичної термінології (статус мов). *Мовознавство,* 2—3, 163—183.

Eastman, C. M. (2001). National Language / Official Language. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics.* Amsterdam: Elsevier, 657—662.

Ward, R. (2019). "National" and "Official" Languages Across the Independent Asia-Pacific. *Journal of Multidisciplinary International Studies,* 16(1/2), 83—100).

Fasold, R. (1984). The sociolinguistics of society. Oxford: Blackwell.

Paauw, S. (2009). One Land, One Nation, One Language: An Analysis of Indonesia's National Language Policy. *University of Rochester Working Papers in the Language Sciences,* 5(1), 2—16).

Див. також: офіційна мова, національна мова, рідна мова, міноритарна мова, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов, мовна політика.

Б. Ажнюк

дивергéнція див. **мовна дивергенція**

диглосíя

Одночасне існування в суспільстві двох мов або двох форм однієї мови, що мають різний соціальний статус, відмінні сфери використання й перебувають у відношеннях функціональної доповнюваності. Диглосія передбачає оцінне ставлення мовця до мов і врахування типу мовної ситуації. Компонентами диглосної мовної ситуації можуть бути як різні мови (напр., латина й національна мова в багатьох середньовічних європейських країнах), так і різні форми однієї мови (напр., катаревуса та димотика в Греції, або літературна мова та діалект; літературна мова та інтердіалект, напр., аварська мова та болмац — інтердіалект, який виник на базі північних діалектів аварської мови), а також різні мовні стилі (згідно з бароковою гомілетичною традицією — «високий», «середній» і «низький»). Термін увів у науковий обіг Чарльз Фергюсон, який розглядав явище диглосії насамперед в аспекті взаємодії відмінних форм або різновидів однієї національної мови і наголошував на таких особливостях диглосії, як різний статус компонентів («висока», «офіційна» мова й «низька», «домашня») і їх функціональне розмежування (офіційна чи побутова сфера і под.). Джошуа Фішман поширив поняття диглосії на неспоріднені мови, зокрема на прикладі функціонування іспанської мови та мови гуарані в Парагваї, започаткувавши розрізнення внутрішньої диглосії, компонентами якої виступають підсистеми однієї мови, і різномовної (гетеролінгвальної) диглосії з використанням різних національних мов.

англ. **diglossia**

Diglossia is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialects of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either

of an earlier period or in another speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes but is not used by any sector of the community for ordinary conversation (Ferguson, Ch. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15, 336).

ЛІТЕРАТУРА

Звонська Л. Л., Корольова Н. В., Лазер-Паньків О. В. та ін. (2017). *Енциклопедичний словник класичних мов.* Київ: ВПЦ «Київський університет».

Жлуктенко Ю. А. (1974). Лингвистические аспекты двуязычия. Київ: Вища школа.

Радевич-Винницький Я. К. (2011). Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання. Київ-Дрогобич: Посвіт.

Селіванова О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія.* Полтава: Довкілля-К.

Nový encyklopedický slovník češtiny. (2017). URL: https://www.czechency.org/slovnik/letter/D

Ferguson, Ch. A. (1959). Diglossia. *Word,* 15, 325—340.

Fishman, J. A. (1967). Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism. *Journal of Social Issues,* 23(2), 29—38.

Див. також: багатомовність, білінгвізм, двомовність, літературна мова, діалект, інтердіалект.

Л. Андрієнко

ди́скурс

Термін використовують у різних напрямах мовознавства, які розвиваються в межах антропоцентричної наукової парадигми, зі спектром значень, серед яких доцільно виділити три основні:

1. Відрізок мовлення, ширший ніж речення або висловлення, що розглядається як такий, що репрезентує відповідний соціальний контекст і усталені в ньому мовленнєві практики.

2. Різновид мови (усний або писемний), використовуваний у певному соціальному контексті (політичний, юридичний, рекламний, побутовий дискурси).

3. Усталені мовленнєві практики, використовувані в певному соціальному контексті, які враховують і відображають певні світоглядні й ідеологічні позиції учасників комунікації. Наприклад, політичні дискурси представників відмінних сторін

політичного спектру відрізняються з огляду на імпліцитне чи експліцитне відображення в мові відповідних ідеологічних і світоглядних позицій.

На відміну від аналізу тексту, жанру чи стилю в межах системно-структурної наукової парадигми, аналіз дискурсу пов'язаний з дослідженням когнітивних механізмів і прагматичних установок, які взаємодіють у процесі породження й сприйняття мовлення. Акценти дослідження можуть варіюватися в досить широкому діапазоні на осі текст — мова — соціум, оскільки в центрі уваги можуть перебувати або конкретні тексти, або дискурсивні практики, або ті соціальні структури, які форматуються під впливом і на підставі відповідних дискурсивних практик. Дискурси і відображають, і формують способи мислення, у межах яких зароджуються й розвиваються соціальні, культурні й політичні формації.

англ. **discourse**

Discourse may have certain structures which while based on conventional rules cannot properly be called linguistic or which at least cannot be made explicit by a linguistic grammar (van Dijk, T. A. (1977). Text and Context Explorations in the semantics and pragmatics of discourse. New York: Longman, 4).

The new cross-discipline of discourse studies has developed since the mid-1960s in most of the humanities and social sciences. This development has taken place more or less at the same time as, and closely related to, the emancipation of several other new interdisciplines in the humanities, such as semiotics, pragmatics, sociolinguistics, and psycholinguistics. Yet, although initially "discourse analysis," just like semiotics, was based on concepts from various strands of structural and functional linguistics, its later developments were inspired by new developments in the social sciences. (van Dijk, T. A. (2009). News, Discourse, and Ideology. In: Wahl-Jorgensen, K., Hanitzsch, T. (Eds). The Handbook of Journalism Studies. Routledge, 191).

Many of the grammatical choices speakers make at all levels — morphology, simple clause structure, and complex sentence structure — can be detected and understood only with respect to the discourse situation. At the same time, a full understanding of the discourse structures of a language depends on the recognition of the grammatical devices that signal them. Discourse structure is indicated by markers at all levels. It is more than the simple manipulation of sentences (Mithun, M. (2015). Discourse and Grammar. In: Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds). The handbook of discourse analysis (2nd ed.), 1. Wiley Blackwell, 12).

More recently, there has been a "linguistic" turn in the study of institutions with many language-focused explorations of how power and discourse may function in specific institutional and organizational settings, such as schools, courtrooms, corporations, clinics, hospitals, and prisons. Many of these studies have been concerned with the ways in which language is used to create and shape institutions and how institutions in turn have the capacity to create, shape, and impose discourses on people. Institutions thus have considerable control over the organizing of our routine experiences of the world and the way we classify that world. They also have the power to foster particular kinds of identities to suit their own purposes (Mayr, A. (2015). Institutional Discourse. In: Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds). The handbook of discourse analysis (2nd ed.), 3. Wiley Blackwell, 755).

Organizations exist only in so far as their members create them through discourse. This is not to claim that organizations are "nothing but discourse", but rather that discourse is the principal means by which organizational members create a coherent social reality that frames their sense of who they are (Mumby, D. K., Robin, P. C. (1997). Organizational discourse. In: van Dijk, T. A. (Ed.). *Discourse as Social Action: Discourse Studies,* 2. Newbury, CA: Sage, 181).

ЛІТЕРАТУРА

Fowler, R. (1991). Language in the News: Discourse and Ideology in the Press. London: Routledge, 272.

Gee, J. P. (1999). An Introduction to Discourse Analysis. Theory and Method. London: Routledge, 177.
Hyland, K., Paltridge, B., Lillian, L. C., Wong L. L. C. (Eds). (2021). The Bloomsbury Handbook of Discourse Analisis (2nd ed.). London: Bloomsbury Academic, 388.
Jorgensen, M., Phillips, L. J. (2002). Discourse Analysis as Theory and Method. London: SAGE, 229.
Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds). (2015). The handbook of discourse analysis (2nd ed.), 1. Wiley Blackwell, 953.

Л. Ажнюк

діале́кт

Різновид певної мови. Розрізняють територіальні (характерні для певних територій) та соціальні (характерні для різних соціальних груп) діалекти. Територіальні діалекти відрізняються фонетичними, граматичними та лексичними відмінностями різного ступеня. Якщо кілька діалектів мають певний набір спільних мовних рис, що вирізняє їх від інших, то ці діалекти можна класифікувати як одне наріччя. І якщо у рамках одного територіального діалекту в різних населених пунктах є свої мовні особливості, то діалект можна поділити на окремі говірки. Межі територіальних діалектів рухомі й піддаються внутрішньомовним і екстралінгвальним впливам. З часом територіальні діалекти можуть еволюціонувати, зливатися, розпадатися та занепадати. Між територіальними діалектами часто формуються перехідні зони, де змішуються мовні риси сусідніх діалектів. Соціальні діалекти прив'язані не до територій, а до соціальної стратифікації. Вони частіше вирізняються на лексичному та іноді на фонетичному рівнях. До соціальних діалектів належать жаргони та арго.

англ. **dialect**

Meanwhile, on site a prisoner is speaking an unrecognizable dialect of Arabic, and the interrogator goes online to access the Arabic Variation Identifcation Aid (AVIA) developed by the University of Maryland Center for Advanced Study of Language in 2005 (Spolsky, B.

(2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 275).

англ. **(local) patois**

In the Kuban, the western Don region and Kursk and Voronezh oblasts many inhabitants still call themselves rus'ky (similar to the rusyny / Ruthenians of Slovakia and Trans-Carpathia) or khokhly (a derogatory name for Ukrainians). They still speak a local patois of Ukrainian which has been Russified, and think of themselves as not 'true Russians' (Kuzio, T. (1998) Ukraine. State and Nation Building. London and New York: Routlege, 91).

ЛІТЕРАТУРА

Гриценко П. (2007). Діалект. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 150—151.

Priestly, T. (2001). Dialectology in the Slavic countries: an overview from its beginnings to the early twentieth century. History of the Language Science. Berlin: de Gruyter, 1563—1572.

Trudgill, P. (1983). On dialect: social and geographical perspectives. New York: New York University Press.

Veith, W. H. (2005). Dialects: Early European Studies. *Encyclopedia of Language and linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 540—560.

Див. також: діалектний континуум, багатомовність, мовна політика.

Л. Белей

діале́ктне членува́ння мо́ви

Поділ діалектного ареалу мови на територіальні різновиди. Діалектне членування має свою градацію. Ареал мови, тобто її діалектний континуум, поділяється на наріччя / супердіалекти — групи споріднених діалектів / говорів, які зі свого боку поділяються на говірки / субдіалекти. Діалекти розмежовуються за допомогою ізоглос. Одиниці діалектного членування можуть бути різними за розміром та чисельністю носіїв — усе залежить від історії утворення та мовної політики країни. Діалекти відзначаються різним ступенем взаємної зрозумілості для їхніх носіїв, яка зумовлена фонетичними, лексичними та граматичними відмінностями (через дивергенцію, впливи сусідніх мов тощо).

англ. **dialect boundaries**

The two key paradigms of dialectology to conceptualize dialectal boundaries are the isogloss and the dialect continuum, corresponding to the dichotomy of entities and fields, respectively, in GIScience (Jeszenszky, P., Weibel, R. (2015). Measuring boundaries in Dialect Continuum. *Proceedings of AGILE Conference*. Lisbon).

ЛІТЕРАТУРА

Гриценко П. (2007). Діалект. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 150—151.

Grieve, J., Speelman, D. (2011). A statistical method for the identification and aggregation of regional linguistic variation. *Language Variation and Change*, 23(02), 193—221.

Jeszenszky, P., Weibel, R. (2015). Measuring boundaries in Dialect Continuum. *Proceedings of AGILE Conference*. Lisbon, 1—5.

Trudgill, P. (1983). On dialect: social and geographical perspectives. New York: New York University Press.

Див. також: діалект, діалектний континуум, ізоглоса.

Л. Белей

діале́ктне членува́ння украї́нської мо́ви

Поділ ареалу української мови на територіальні діалекти. За усталеною класифікацією розрізняють три наріччя з такими діалектами: північне (західнополіський, середньополіський, східнополіський говори); південно-східне (наддніпрянський, слобожанський, степовий говори); південно-західне (волинський, подільський, наддністрянський, надсянський, покутсько-буковинський, гуцульський, бойківський, середньозакарпатський, лемківський говори). Більшість діалектних ареалів української мови перебувають у межах території України, однак певні частини лежать за її кордонами: лемківські (Польща, Словаччина), гуцульські (Румунія), подільські (Молдова), степові, слобожанські (Росія), західнополіські (Білорусь, Польща). У сербській Воєводині в XVIII—XIX ст. утворився анклав мігрантів з історичного Закарпаття, що послуговується мовним різновидом під назвою руска бешеда / бачванcько-русинський мовний різновид. Цей анклав також сформувався на базі українського діалектного континууму.

англ. **Ukrainian dialects**

The article deals with a problem of diphthongs in vowel space of Ukrainian dialects. The diphthong presence of old-established phonemes /e/, /ě/, /o/ is showed with intonography (analysis of the intensity tracks of diphthong waves) (Ishchenko, O. (2010). Diphthongs in North Ukrainian dialects (intensity diagrams analysis. *Volyn-Zhytomyrshchyna: Istoryko-filolohichnyi zbirnyk*, 2(22), 89).

ЛІТЕРАТУРА

Бевзенко С. (1980). Українська діалектологія. Київ: Вища школа.

Гриценко П. (2007). Діалект. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 150—151.

Дзендзелівський Й. (1966). Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ужгород: Ужгородський державний університет.

Жилко Ф. (1955). Нариси з діалектології української мови. Київ: Радянська школа.

Див. також: руска бешеда, діалект, діалектне членування.

Л. Белей

діале́ктний конти́нуум

Територіально суміжні діалекти, що формують ареал мови. Межі між діалектами нечіткі та розмиті. Як правило, це перехідні зони, що поєднують мовні риси сусідніх діалектів. Межі між діалектними континуумами сусідніх мов можуть також бути розмитими. На їх перетині формуються перехідні говірки, що поєднують риси сусідніх мов. Діалектний континуум членується на наріччя, говори та говірки.

англ. **dialect continuum**

This sort of rainbow effect, whereby certain colors or speech varieties can be identified at various focal points in a (more or less) continuous spectrum, but without discretely identifiable boundaries between one speech community and the next, is what dialectologists and variationists in general refer to as a dialect chain or a dialect continuum (Heap, D. (2005). Dialect Chains. *Encyclopedia of Langugae* & *Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 528).

ЛІТЕРАТУРА

Chambers, J. K., Trudgill, P. (1998). Dialectology. Cambridge: University Press.
Heap, D. (2005). Dialect Chains. *Encyclopedia of Langugae* & *Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 528—530.
Jochnowitz, G. (1973). Dialect boundaries and the question of Franco-Provencal. The Hague: Mouton.
Priestly, T. (2001). Dialectology in the Slavic countries: an overview from its beginnings to the early twentieth century. History of the Language Science. Berlin: de Gruyter, 1563—1572.
Trudgill, P. (1983). On dialect: social and geographical perspectives. New York: New York University Press.

Див. також: діалект, ізоглоса, діалектне членування.

Л. Белей

додатко́ва офіці́йна мо́ва

1. Мова, яка офіційно використовується поряд з державною мовою в різних сферах суспільного життя, але не є титульною мовою нації (часто мова колишніх колонізаторів, наприклад англійська мова в Індії). У ролі додаткової офіційної мови виступає російська мова в Казахстані: хоча офіційний статус державної має тільки казахська мова, згідно з «Законом про мови» Республіки Казахстан «у державних організаціях і органах місцевого самоврядування офіційно вживається російська мова» (ст. 5).

2. Міноритарна мова, яка в межах адміністративно-територіальної одиниці (штату, провінції, округу і т. ін.) офіційно використовується поряд з основною офіційною мовою або мовами штату, провінції, округу і т. ін.

англ. **additional official language**

The Constitution of India recognizes Hindi as the official language of the Union of India. 2 English is recognized as an additional official language of the Union (Mohanty, Ajit K. (2019). *The Multilingual Reality: Living with Languages*. Bristol, UK: Multilingual Matters, 257).

In addition, languages spoken by five per cent or more of the population can be recognised as additional official languages of the Municipality. Users of these languages have the same rights as users of

the Albanian and the Serbian languages (URL: https://www.osce.org/files/f/documents/d/4/32762.pdf).

Staff members whose mother tongue is one of the official languages of the United Nations need not take the examination in that language. However, to demonstrate adequate knowledge in an additional official language, which may include the language in which they are required to be proficient by the terms of their appointment, they will be required to pass the examination in that additional language (United Nations Secretariat. Administrative instruction Language proficiency and language allowance. ST/AI/2021/1 Secretariat — United Nations Digital Library System. URL: https://digitallibrary.un.org).

ЛІТЕРАТУРА

Bhim, Narayan Regmi (2019). Language distribution in Nepal and question on unit of additional official language. *Gipan* 4, 117—141.

Mohanty, Ajit K. (2019). The Multilingual Reality: Living with Languages. Bristol, UK: Multilingual Matters.

Б. Ажнюк

дру́га мо́ва

Мова, якою людина оволоділа додатково до першої (рідної) мови, зазвичай іноземна мова.

англ. **second language**

Throughout this paper the researcher's aim has been to uncover and investigate the debate about whether a second language should be taught using the mother tongue or without it (Almoayidi, K. A. (2018). The Effectiveness of Using L1 in Second Language Classrooms: *A Controversial Issue Theory and Practice in Language Studies*, 8(4), 378).

англ. **L 2**

Various theories are put forward to describe first language (L1) acquisition and second language (L2) acquisition. In order to understand the nature of L1 and L2 language acquisition, various aspects

were examined, compared, and contrasted (Ipek, H. (2009). Comparing and Contrasting First and Second Language Acquisition: Implications for Language Teachers. *English Language Teaching,* 2(2), 155).

ЛІТЕРАТУРА

Ipek, H. (2009). Comparing and Contrasting First and Second Language Acquisition: Implications for Language Teachers. *English Language Teaching,* 2(2), 155—163.

Ellis, R. (1994). The study of second language acquisition. Oxford, England: Oxford University Press.

Krashen, S. D. (2003). Explorations in language acquisition and use. Portsmouth: NH: Heinemann.

Nunan, D. (1999). Second language teaching & learning. Boston: Heinle & Heinle Publishers.

Див. також: рідна мова, двомовність.

Б. Ажнюк

екзоглóсна мóвна ситуáція
Мовна ситуація в країні / регіоні, де функціонують дві або більше мов, наприклад, державна мова, мови національних меншин та мігрантів тощо.

англ. **exoglossic linguistic situation**
With exoglossic linguistic situation being characteristic for Tajikistan, the questions related to linguistic discrimination have to be studied, which will allow making certain adjustments to language building and harmonizing the ethnic and interethnic interests on the basis of a balanced and scientifically justified language policy (Iskandarova, D., Ladygina, O. et al. (2017). Problems of Linguistic Discrimination in the Communicative Space of Tajikistan: Legal, Sociolinguistic and Educational Aspects. *Journal of Social Studies Education Research*, 8(3), 168).

ЛІТЕРАТУРА

Велика А. (2010). Двомовність і мовна політика в Україні (Оглядовий аналіз). *Записки з українського мовознавства,* 19, 121—129.

Hansen, K. (2008). Reflections on the concept of a linguistic situation. Focus on English. Linguistic structure, language variation and discursive use. Leipzig.

Iskandarova, D., Ladygina, O. et al. (2017). Problems of Linguistic Discrimination in the Communicative Space of Tajikistan: Legal, Sociolinguistic and Educational Aspects. *Journal of Social Studies Education Research*, 8(3), 168—189.

Putz, M., Mundt, N. (Eds.). (2016). Vanishing Languages in Context. Frankfurt am Mein.

Див. також: ендоглосна мовна ситуація, мовна ситуація, двомовність.

Л. Белей

екзоетно́нім див. **алоетнонім**

еколо́гія мо́ви (еколінгвістика, лінгвоекологія)
1. Галузь лінгвістики, що досліджує взаємодію мови (мов) і соціального довкілля.

2. Заходи мовного планування на підтримку загрожених мов, їх ревіталізацію, збереження мовного розмаїття і дотримання балансу мовних прав у поліетнічному соціумі.

У деяких публікаціях вислів *екологія мови* уживають як синонім вислову *культура мови*, зокрема в контексті протиставлення правильної мови і суржику, або мовленню, перенасиченому іншомовними запозиченнями тощо. Надмірну кількість запозичень можна кваліфікувати як ознаку психолінгвістичної залежності від мови-донора і один із симптомів чужомовного домінування. До відхилень від мовної екології зараховують також використання обсценізмів, лайливих слів, висловлювань ксенофобського змісту тощо.

Застосування принципів мовної екології в політиці постколоніальних країн має свою специфіку, оскільки мовна ситуація, успадкована відповідним народом, зазвичай деформована. В Україні, наприклад, на це вказує співвідношення носіїв української та російської мов, яке не відповідає співвідношенню етнічних українців та росіян. Політикою влади українську мову було перетворено в допоміжний засіб комунікації, чим порушено її природний функціональний стан. Модель стосунків між російською й українською мовами формувалася так, щоб вони мали вигляд стосунків не між двома мовами, а між мовою і діалектом. Цим задавалася перспектива поглинення української мови не лише шляхом організаційних, освітніх, демографічних заходів (міграційні процеси в СРСР, змішані шлюби тощо), а й через штучне зближення елементів мовної субстанції близькоспоріднених української й російської мов на різних структурних рівнях — від правопису та орфоепії до лексикону й синтаксису.

англ. **ecology of language**

So, although Haugen hinted that the ecology of language could go beyond being merely "a descriptive science" and become a "predictive and even therapeutic" science, in reality he could go no farther than using it to describe various strands within the language sciences (Garner, M. (2005). Language Ecology as Linguistic Theory. *Kajian Linguistik dan Sastra,* 17(33), 95).

англ. **language ecology**

Language policy can be defined as referring to all the measures, explicit and implicit, which have an impact on the language ecology in a given context, including the rights of speakers of a given language, and the use made of languages for given functions (Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T. (2009). The Politics and Policies of Language and Language Teaching. In: Long, M. H., Doughty C. J. (Eds.). The Handbook of Language Teaching. Blackwell Publishing Ltd, 30).

англ. **linguistic ecology**

The most important contributions of linguistic ecology to our understanding of phenomena of contact between "majority" and "minority/minoritised" language groups are the result of the broad, dynamic perspective that the ecosystemic view can give (Bastardas Boada, A. (2017). The ecology of language contact. Minority and majority languages. In: Fill, A., Penz, H. (Eds.). The Routledge Handbook of Ecolinguistics, 30).

англ. **ecolinguistics**

Ecolinguistics considers the language used concerning the endangered language in question, the ecological considerations, and how an ecolinguistic approach can empower the community to revive an endangered language (Rajendra Kumar Dash (2019). Ecolinguistics and Endangered Languages. *IOSR Journal of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS),* 24(5). Ser. 6.

ЛІТЕРАТУРА

Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві (2012). Відп. ред. Б. М. Ажнюк. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Білоус М., Сербенська О. (2005). Екологія українського слова: Практичний словник-довідник. Львів.

Haugen, E. (1972). The ecology of language. Stanford, CA.

Garner, M. (2005). Language Ecology as Linguistic Theory. *Kajian Linguistik dan Sastra,* 17(33), 91—101.

Mackey, W. (2001). 1980 The Ecology of Language Shift. In: Fill, A., Mühlhäusler, P. (Eds.). The Ecolinguistics Reader. London: Continuum, 67—74.

Mühlhäusler, P. (1996). Linguistic Ecology. Linguistic Change and Language Imperialism in the Pacific Region. London: Routledge.

Bastardas Boada, A. (2017). The ecology of language contact. Minority and majority languages. In: Fill, A., Penz, H. (Eds.). The Routledge Handbook of Ecolinguistics, 26—39.

Steffensen, S. V., Fill, A. (2014). Ecolinguistics: the state of the art and future horizons. *Language Sciences,* 41, 6—25.

Salikoko S. Mufwene (2001). The Ecology of Language Evolution. Cambridge University Press.

Wim, V., Jahr, E. H., Trudgill P. (Eds.). (2013). Language Ecology for the 21st Century: Linguistic Conflicts and Social Environments. Oslo: Novus Press.

Eliasson, S. (2015). The birth of language ecology: Interdisciplinary influences in Einar Haugen's "The ecology of language". *Language Sciences,* 50, 78—92.

Hult, F. (2003). English on the streets of Sweden: An ecolinguistic view of two cities and a language policy. *Working Papers in Educational Linguistics,* 19(1), 43—63.

Див. також: мовне розмаїття, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов, міноритарна мова, загрожена мова.

Б. Ажнюк

ендогло́сна мо́вна ситуа́ція

Мовна ситуація в країні / регіоні, де функціонують окремі різновиди однієї мови, наприклад, літературний стандарт, різні територіальні та соціальні діалекти, але відсутні інші мови.

англ. **endoglossic linguistic situation**

In the case of monolingual linguistic situation or with respect to the intralingual endoglossic linguistic situation in a bi- or multi lingual linguistic situation, the balanced/unbalanced distinction re-

fers first of all to the roles of standard form of a language (Hansen, K. (2008). Reflections on the concept of a linguistic situation. In: Focus on English. Linguistic structure, language variation and discursive use. Leipzig, 25).

ЛІТЕРАТУРА

Велика А. (2010). Двомовність і мовна політика в Україні (Оглядовий аналіз). *Записки з українського мовознавства,* 19, 121—129.

Hansen, K. (2008). Reflections on the concept of a linguistic situation. In: Focus on English. Linguistic structure, language variation and discursive use. Leipzig.

Iskandarova, D., Ladygina, O. et al. (2017). Problems of Linguistic Discrimination in the Communicative Space of Tajikistan: Legal, Sociolinguistic and Educational Aspects. *Journal of Social Studies Education Research*, 8(3), 168—189.

Див. також: екзоглосна мовна ситуація, мовна ситуація, двомовність.

Л. Белей

ендо́нім див. **автоетнонім**

етні́чна бі́льшість

Етнос (етнічна група), який (яка) кількісно переважає в певній країні або на певній території. Мовні права етнічної більшості зазвичай захищені законодавством або забезпечуються домінуванням соціальних і комунікативних стереотипів.

англ. **ethnic majority**

Exploiting multiple identity questions in a large, nationally representative UK survey, this paper investigates the drivers of ethnic and political identity and the extent to which they are similar. It does so for both the ethnic majority and ethnic minorities. Locating our analysis within social identity theory, we consider the role of observed characteristics, including party affiliation, the experience of harassment, and political context in shaping ethnic and political identities (Nanda, A., Platt, L. (2020). The relationship between political and ethnic identity among UK ethnic minority and majority populations. *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 46(5), 957).

ЛІТЕРАТУРА

Євтух В. (2007). Концептуальні засади вирішення етнонаціональних проблем. *Політичний менеджмент*, 4, 14—29.

Brunner, G. (1996). Nationality problems and minority conflicts in Eastern Europe. Strategies for Europe. Gutersloh.

People, J., Bailey, G. (1999). Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology. West/Wadsworth.

Див. також: етнічний субстрат мови, етнічний стереотип, етнографічна група.

Л. Белей

етні́чна гру́па

1. Частина певного етносу, якій притаманні особливості в культурі, релігії, побуті, мові, а також спільна територія, особлива самосвідомість і самоназва.

2. Територіально відокремлена частина етносу, яка в силу різних обставин (зміна кордонів, еміграція, депортація тощо) відірвалася від етнічного материка, опинилася в «чужій країні» і стала її структурним елементом. Перебуваючи в іншому етнічному середовищі, зберігає свої особливості й часто діє як організована спільнота.

При визначенні поняття «етнічна група» послуговуються соціологічними, психологічними та лінгвістичними критеріями. Наголос роблять, з одного боку, на таких параметрах як мова, релігія, територія, з іншого — на спільній свідомості, спадковій пам'яті, етнічних почуттях тощо. Наявність індикаторів не означає існування етнічної групи, поки індивіди не діють як організована спільнота, не співіснують як зібрання людей об'єднаних і тісно пов'язаних спільним досвідом. Різні етнічні групи характеризуються відмінностями за такими ознаками: кількість представників групи; тривалість проживання на певній території; якість етнічної та мовно-культурної самоідентифікації. Розрізняють гіпотетичну (уявну) та реальну етнічну групу. Етнічна група переважно наділена тими самими детермінантними ознаками, що й етнічність та етнос.

англ. **ethnic group**

In addition, the multiculturalism hypothesis proposes that the more minority groups endorse the ideology of multiculturalism (or assimilationism), the more (or less) likely they will be to identify with their ethnic in-group and to show positive in-group evaluation. In contrast, the more majority group members endorse multiculturalism (or assimilationism), the less (or more) likely they are to identify with their ethnic group and to show negative out-group evaluation (Verkuyten, M. (2005). Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: testing the multiculturalism hypothesis. *J Pers Soc Psychol,* 88(1), 121).

ЛІТЕРАТУРА

Картунов О. В. (1999). Вступ до етнополітології: Наук.-навч. посібник. Київ: Інститут економіки, управління та господарського права.

Лозко С. (2001). Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. Київ.

Бацевич Ф. С. (2007). Етнос. *Словник термінів міжкультурної комунікації.* Київ: Довіра.

Smith, A. D. (1999). Myths and memories of the Nation. Oxford: Oxford University Press.

Verkuyten, M. (2005). Ethnic group identification and group evaluation among minority and majority groups: testing the multiculturalism hypothesis. *J Pers Soc Psychol,* 88(1), 121—138.

Див. також: етнічна меншина, етнолект, етнічна консолідація, етномовна спільнота.

О. Михальчук

етні́чна консолідáція

Історичний процес формування та розвитку етносу; форма етнічного об'єднання через посилення соціокультурних чи соціополітичних зв'язків, що призводить до згуртування локальних етнічних та етнографічних груп на спільній для них території або територіях.

Особливої значущості набуває етнічна консолідація в історичні періоди, зокрема, в час розвитку етносу, що веде до утворення нації та розбудови власної держави, та в часи загрози

для існування етносу / нації як цілісності. Одним із ключових чинників етнічної консолідації є об'єднання за мовною ознакою і кодифікація мови.

англ. **ethnic consolidation**

This chapter focuses on contemporary strategies of ethnic consolidation during a crisis. The ethnic discourse reflected in accumulated collective memories, helped to overcome the past traumatic event and to provide an ethnic group with a vital sense of identity (Nikolko, M. (2018). Collective Trauma, Memories, and Victimization Narratives in Modern Strategies of Ethnic Consolidation: The Crimean Tatar Case. In: Crisis and Change in Post-Cold War Global Politics, 69).

ЛІТЕРАТУРА

Картунов О. В. (1999). Вступ до етнополітології: Наук.-навч. посібник. Київ.

Лозко С. (2001). Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. Київ.

Рафальський О. (2018). Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ.

Червеняк К. Т. (2018). Етнічна консолідація угорської меншини Закарпаття в контексті впливу на етнополітичну ситуацію у регіоні. *Регіональні студії,* 12, 157—164.

Tadina, N.A. (2014). Ethnic Consolidation and Continuity of Generations in the Comprehension of Burkhanism. https://doi.org/10.2753/AAE1061-1959450204

Див. також: етнічна група, етнічна меншина, етномовна спільнота.

О. Михальчук

етні́чна менши́на

Група населення, що має спільне етнічне походження, спільні етнокультурні характеристики і відрізняється за цими ознаками від представників титульної нації. Ознаки етнічної меншини — спільність походження, мови, релігії, культури, ціннісних орієнтацій, етнографічних особливостей, психологічних і поведінкових стереотипів тощо. Етнічні меншини можуть існувати компактно і дисперсно. За походженням і часом формування, структурно-соціальним становищем, політичними орієнтаціями розрізняють типи етнічних меншин: національні, регіональ-

ні, емігрантські, колоніальні, нові. Етнічна меншина охоплює широке коло людей у певних ситуаціях: історичні національні меншини, мігранти, біженці та шукачі притулку або вихідці з колишніх колоній та люди з транснаціональною ідентичністю.

англ. **ethnic minority**

Any increase in ethnic minority representation in advertising is fully captured by the fact that ethnic minorities in the general population have increased and that relevant changes have occurred only in Eastern societies where the overrepresentation of the white minority has decreased. Ethnic minorities are well represented in online and TV media but not in print media (Rößner, A., Eisend, M. (2023). Ethnic Minorities in Advertising. *Journal of Advertising*, 52(5), 774).

англ. **national minority**

The priority of sovereign state rights over those of national minority rights was further strengthened in Section 1.2 of the 1970 Declaration of Principles on Friendly Relations Between States (Preece, J. (1997). National minority rights vs. state sovereignty in Europe: changing norms in international relations? *Nations and Nationalkm,* 3(3). ASEN University College, Oxford, 349).

ЛІТЕРАТУРА

Євтух В. (2000). Про національну ідею, етнічні меншини, міграції. Київ.

Євтух В. (2011). Етносоціологія: довідник. Київ.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus. Cambridge University Press. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ethnic-minority

Bhopal, R. (2004). Glossary of terms relating to ethnicity and race: for reflection and debate. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58, 441—445.

Goodfriend, W. (2010). Race and Ethnicity Definitions: Social Minority vs. Social Majority, Lecture Material, Buena Vista University. *Intro to Sociology / Introducing Race* & *Diversity,* 26—28.

Preece, J. (1997). National minority rights vs. state sovereignty in Europe: changing norms in international relations? *Nations and Nationalkm,* 3(3). ASEN University College, Oxford, 345—364.

Див. також: етнічна група, етнічна консолідація, етномовна спільнота.

О. Михальчук

етні́чний стереоти́п (етностереотип)
Узагальнений образ представників певного етносу або етнічної групи. Етностереотипи можуть стосуватись як власної спільноти, так і чужої. Стереотипи щодо власної спільноти допомагають увиразнити її ідентичність і відмежуватися від чужої. Функціонування етностереотипів виражається у констатації узагальнень, їхній оцінці і виробленні усталеної реакції на них. З етностереотипами пов'язані національні та расові стереотипи; вони можуть стати причиною усталеного сприйняття (позитивного та негативного) та фобій.

англ. **ethnic stereotype**
This study examined the prevalence of racial/ethnic stereotype threat amongst fourth-year medical students and explored its impact on students' clinical experience (Bullock, J. et al. (2020). They Don't See a Lot of People My Color: A Mixed Methods Study of Racial / Ethnic Stereotype Threat Among Medical Students on Core Clerkships. *Academic Medicine*, 95(113), 358).

ЛІТЕРАТУРА

Махній М. (2009). Етнореволюція: Науково-пізнавальні нариси. Київ: Blox.ua.
Macrae, C. N., Stangor, C., Hewstone M. (Eds.). (1996). Stereotypes and stereotyping. New York: Guilford Press.
Blanca Valota (Ed.) (2007). National Stereotypes: Correct Images and Distorted Images. Alessandria: Edizioni dell'Orso.

Див. також: етнічна більшість, етнографічна група, етноконфесійна група.

Л. Белей

етні́чний субстра́т мо́ви
Етнос, у середовищі якого виникла й розвинулася національна мова. Зазвичай збігається з цією мовою за назвою і складає більшість її носіїв. Наприклад, етнічний субстрат білоруської мови — білоруси, етнічний субстрат італійської мови — італійці тощо.

англ. **ethnolinguistic substrate**
In this paper, two approaches are discussed: The first approach concerns literary works — the construction of an oral literary canon through which, elements of the peripheral source culture can be

transmitted, and the second focuses on education — the teaching of language and culture of marginalized ethnolinguistic substrate groups (Constanza Rojas Primus. Oralizing Literacy (2002). In: A New Model for Peripheral Ethnolinguistic Education. *Crossing Boundaries — an interdisciplinary journal,* 1, 97).

ЛІТЕРАТУРА

Lytra, V. (2016). Language and ethnic identity. Routledge Hanbook of Language and Identity. Oxon: Routledge, 131—145.

Див. також: етнічна більшість, етнічний стереотип, етнографічна група.

Л. Белей

етногра́фія мо́влення

Соціолінгвістичний підхід, згідно з яким комунікацію аналізують у широкому контексті соціальних та культурних практик членів конкретної мовної спільноти; підвид дискурсивного аналізу, що акцентує на антропологічних та етнографічних аспектах. Основна мета — встановити важливі комунікативні акти та коди для аналізованої мовної спільноти, способи їх функціонування та значення, якими їх наділяють. Етнографія мовлення вивчає соціолінгвістичні ресурси мовних спільнот (мови, діалекти, стилі, терміносистеми тощо) та особливості їхнього використання та систематизації. Американський дослідник Делл Гаймс, який теоретично обґрунтував у 1960-х рр. етнографію мовлення, розробив модель *SPEAKING* для аналізу комунікації.

англ. **ethnography of speaking**

The ethnography of speaking has arrived at a critical moment in its development. It has been recognized as a field or an approach within linguistic anthropology and sociolinguistics. It has individuals who admit to practicing it, and has books, articles, and sessions at professional meetings which bear its name, It has made both empirical and theoretical contributions to the study of language, culture, and society (Sherzer, J. (1977). The ethnography of speaking. A critical appraisal. *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 43).

англ. **ethnography of communication**

The needed term must be one not only for coordinating language with other things, or for suggesting a portion of the range of problems, but one of general scope. For anthropologists and anthropologically-minded investigators from other disciplines, ethnography of communication seems best to indicate the necessary scope, and to convey and encourage the fundamental contribution they best can make: studies ethnographic in basis, and of communication in the scope and kind of patterned complexity with which they deal (Hymes, D. (1964). Introduction: Toward Ethnographies of Communication. *American Anthropologist*, 66(6), 3).

ЛІТЕРАТУРА

Carbaugh, D. (2005). Cultures in conversation. Mahwah N.J.: L. Erlbaum Associate.

Hymes, D. (1962). The ethnography of speaking. Anthropology and Human Behavior. Washington, D.C.: Anthropology Society of Washington.

Hymes, D. (1964). Introduction: Toward Ethnographies of Communication. *American Anthropologist*, 66(6), 1—34.

Hymes, D. (1976). Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Littlejohn, S.W., Foss, K.A. (2011). Theories of Human Communication. Long Grove: Waveland Press.

Sherzer, J. (1977). The ethnography of speaking. A critical appraisal. *Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 43—52.

Див. також: акт комунікативний, етномовна група, етнічна більшість.

Л. Белей

етноконфесійна гру́па (етнорелігійна група)

Етнічна група, що вирізняється від решти етносу за релігійною ознакою. Релігія може поділяти одну етнічну групу на дві чи більше етноконфесійні групи. Вона відіграє важливу світоглядну роль і впливає на культуру та мову, тому етноконфесійні групи більш стійкі до акультурації. Деякі з них практикують ізоляціонізм та ендогамність.

англ. **ethnoreligious group**

The formation of ethno-religious groups has always seemed an enigmatic process, many aspects of which remain absolutely concealed even when the emergence of a new ethno-religious identity can, in certain historical situations, be analyzed and even anticipated (Arakelova, V. (2010). Ethno-Religious Communities: To the problem of Identity Makers. *Iran and the Caucasus*, 14, 1).

ЛІТЕРАТУРА

Здіорук С. (1996). Етноконфесійна спільнота (група). *Релігієзнавчий словник*. Київ: Четверта хвиля.

Кирюшко М. (2012). Етноконфесійні спільноти України у системі факторів відтворення історичної пам'яті (Теоретико-методологічні аспекти дослідження). *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України,* 2 (58), 308—319.

Barry, D.M. (2012). The Relationship Between Religion and Ethnicity: A Review of Literature. *Popular Perceptions of the Relationship Between Religious and Ethnic Identities: A Comparative Study of Ethnodoxy in Contemporary Russia and Beyond.* Western Michigan University, 6—19.

Fox, J. (2002). Defining Religion's Role in Society. *Ethnoreligious Conflict in the Late Twentieth Century: A General Theory*. Lanham MA: Lexington Books, 11—30.

Див. також: етнічна група, етномовна група.

Л. Белей

етнокультуроло́гія

Наукова дисципліна на перетині етнології та культурології, яка вивчає сукупність матеріальних та духовних цінностей, вироблених певним етносом упродовж усієї історії та є засобами етнічного самовираження. Досліджує різні аспекти етнічної та етнографічної культури, зокрема особливості розвитку етнокультурних процесів, етнос як соціокультурну та мовну спільність, форми існування етносу тощо.

Соціолінгвістичні складники етнокультурології виявляються в дослідженнях взаємозв'язків між мовою та етносом, мови у формуванні етносу, впливу соціокультурних чинників на мовну поведінку.

англ. **ethnocultural studies (research)**

Qualitative Strategies for Ethnocultural Research provides crucial background on the methodological concepts of qualitative approaches to appeal to undergraduate and graduate students being trained in qualitative methods. Yet it includes a wide range of detailed case examples on innovative qualitative approaches to attract researchers in the behavioral and social sciences (Nagata, D. K., Kohn-Wood, L., Suzuki, L. A. (Eds.). (2012). Qualitative strategies for ethnocultural research. *American Psychological Association*, 1).

англ. **knowledge of ethnoculture**

The knowledge of ethnoculture helps to form the linguistic identity of a foreign student and build interest in language and culture (Shaklein, V., Mitrofanova, I., Deryabina, S., Mikova, S., Karelova, M. (2020). Ethnoculture concept in modern language education within The Ethnic Studies Paradigm. *Social and Cultural Transformations in the Context of Modern Globalism*. European Publisher. https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.10.05.100).

ЛІТЕРАТУРА

Етнокультурологія: Словник-довідник (2007). Автор-укладач Л. М. Маєвська. Житомир.

Титар О. В. Етнокультурологія. (2007). Харків.

Українське народознавство. (1994). Львів.

American Psychological Association. *Qualitative Strategies for Ethnocultural Research*. URL: http://www.jstor.org/stable/j.ctv1chrvm6.9

Badiee, M., Wang, S. C., Creswell, J. W. (2012). Designing community-based mixed methods research. *Qualitative Strategies for Ethnocultural Research*. American Psychological Association, 41—60. URL: http://www.jstor.org/stable/j.ctv1chrvm6.9

Nagata, D. K., Kohn-Wood, L., Suzuki, L. A. (Eds.). (2012). Qualitative strategies for ethnocultural research. *American Psychological Association*. https://doi.org/10.1037/13742-000

Див. також: етнічна група, етнічна консолідація, етнічна меншина, етномовна спільнота.

О. Михальчук

етнолéкт

Різновид мажоритарної мови, що виникає як наслідок дивергентних змін у її структурі під впливом мовних контактів з іншою мовою, здебільшого в мовній практиці мігрантів. Термін виник на початку 1980-х рр. у США на позначення мовних змін, що виникали в англійській мові внаслідок міжмовних контактів у міських іммігрантських спільнотах. Поширенню терміна сприяло розгортання досліджень з так званої міської діалектології (англ. *urban dialectology*), зокрема вивчення турецького етнолекту німецької мови, етнолектів низки європейських міст (Антверпена, Осло, Копенгагена).

англ. **ethnolect**

The term "ethnolect" was coined in the late 1970's in the course of urban dialect research in a mid-size North American immigrant city to designate "the English of the descendants of immigrant families long after their original language is lost", which then still showed clear traces of their home languages (Wölck and Carlock 1981: 17). (…) The term "ethnolect", widely used in this discussion, was originally coined in reference to varieties of US or Australian English used by ethnically Polish, Italian, Jewish and Greek speakers (Clyne 2000; Wölck 2002). In its original conception, an ethnolect is characteristic of speakers from a migrant background who are born or raised in the host country. It is acquired as second language and used partly alongside, partly in place of, the group's home language. Ethnolects are characterized by co-occurring sets of linguistic features on several structural levels, from prosody to lexicon, and are distinct from both learner varieties and native vernaculars (Androutsopoulos, J. (2010). Ideologizing ethnolectal German. In: Sally Johnson, Tommaso M. Milani (Eds.). *Language Ideologies and Media Discourse Texts, Practices, Politics*. London & New York, 185).

Urban American ethnolects are not stable varieties. Just as the ancestral language tends to be lost within three or four generations after emigration (Gonzo and Saltarelli 1983), its ethnolectal represen-

tation appears not to remain in the same form for more than a couple of generations (Wölck, W. (2011). Ethnolects — between bilingualism and urban dialect. In: Wei, Li, Dewaele, J.-M., Housen A. (Eds.). *Opportunities and Challenges of Bilingualism*. De Gruyter Mouton, 161).

ЛІТЕРАТУРА

Wölck W. (2011). Ethnolects — between bilingualism and urban dialect. In: Wei, Li, Dewaele, J.-M., Housen A. (Eds.). *Opportunities and Challenges of Bilingualism*. De Gruyter Mouton, 157—170.

Androutsopoulos, J. (2010). Ideologizing ethnolectal German. In: Sally Johnson, Tommaso M. Milani (Eds.). Language Ideologies and Media Discourse Texts, Practices, Politics. London & New York, 182—202.

Clyne, M. (2000). Lingua franca and ethnolects in Europe and beyond. *Sociolinguistica*, 14, 83—89.

Clyne, M., Eisikovits, E., Tollfree, L. (2002). Ethnolects as in-group markers. In: Duszak, A. (Ed.). Us and Others. Amsterdam: John Benjamins, 133—157.

Coluzzi, P. (2009). Endangered minority and regional languages ("dialects") in Italy. *Modern Italy*, 14(1), 39—54.

Б. Ажнюк

етнолінгві́стика

Галузь мовознавства, яка вивчає мову у її зв'язках із соціокультурними та антропологічними особливостями відповідної етноспільноти, описує мову як елемент культури; досліджує взаємодію мовних, етнокультурних і етнопсихологічних чинників у функціонуванні та еволюції мови. Етнолінгвістика досліджує проблеми мови й етносу, вивчає взаємозв'язки мови й народної ментальності, мови й міфології тощо. Широкий спектр досліджень і зв'язків із суміжними дисциплінами, що охоплює проблематику етнолінгвістики, спричинив до появи різних етнолінгвістичних шкіл і напрямів. На перетині із соціолінгвістикою етнолінгвістичні студії охоплюють вивчення мови як однієї із соціокультурних систем, що здатна акумулювати різнопланову інформацію про етномовні спільноти; мовну специфіку етнографічних груп як відображення соціокультурних особливостей; мовні установки, мовні практики в різних етноспільнотах; деякі аспекти мовно-національних відносин тощо.

англ. **ethnolinguistics**

Ethnolinguistics therefore overlaps with linguistic anthropology, and with sociolinguistics, including the ethnography of communication (Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 95).

ЛІТЕРАТУРА

Етнокультурологія: Словник-довідник. (2007). Автор-укладач Л. М. Маєвська. Житомир.

Жайворонок В. (2006). Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ.

Жайворонок В. (2007). Українська етнолінгвістика: Нариси. Київ.

Селіванова О. (2008). Етнолінгвістика та лінгвокультурологія. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми.* Полтава: Довкілля-К., 252—315.

Хобзей Н. (2002). Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник. Львів.

Хобзей Н. (2009). Етнолінгвістика. *Енциклопедія сучасної України.* URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18063

Bartmiński, J. (2006). Językowe podstawy obrazu świata. Lublin.

Bartmiński, J. (2007). Stereotypy mieszkają w języku. *Etnolingwistyka,* 1. Lublin, 1988—2008, 1—20.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press.

Див. також: етнічна група, етнічна меншина, етномовна спільнота.

О. Михальчук

етномо́вна гру́па див. **етномовна спільнота**

етномо́вна сегрега́ція

Різновид дискримінації, який полягає в ізоляції чи відокремленні від решти суспільства і прихованому або відкритому обмеженні прав тих осіб або спільнот, які вирізняються за етномовними ознаками. Відбувається під впливом певної мовної ідеології і може мати примусові або добровільні форми (самосегрегація). Найбільш помітна в закладах освіти, елітних публічних місцях (театрах, клубах, барах тощо).

англ. **ethnolinguistic segregation**

There are not many parks, beaches, playgrounds or other such areas that allow people to mingle on a more or less equal socioeconomic footing. Thus, a lack of public space tends to force social activities

into "open", but privately managed consumer spaces, which reinforce socioeconomic and ethnolinguistic segregation (URL: https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/bitstream/handle/10315/37756/Cook_William_RA_2020_PhD.pdf?sequence=2&isAllowed=y)

Building on the recent work of Alesina and Zhuravskaya (2011) showing that countries with a high degree of ethnolinguistic segregation tend to have low quality national institutions and inefficient bureaucracies, in columns (4) and (9) we include in the specifications their measures of ethnic and linguistic segregation, respectively (Alesina, A., Michalopoulos, S., Papaioannou, Es. (2012). Ethnic Inequality. *Journal of Political Economy*, 124(2), 458).

англ. **linguistic segregation**

Many young Emiratis such as Maryam are perhaps increasingly accepting the inclusion of English expats as part of the social fabric of the UAE, thus producing the country and many wealthy communities as bilingual Arabic-English spaces (despite the fact that English still dominates in practice). At the same time, other ethnolinguistic groups remain on the periphery, still temporary but necessary to support areas of privileged socioeconomic and linguistic segregation (URL: https://yorkspace.library.yorku.ca/xmlui/bitstream/handle/10315/37756/Cook_William_RA_2020_PhD.pdf?sequence=2&isAllowed=y).

ЛІТЕРАТУРА

Alesina, A., Michalopoulos, S., Papaioannou, Es. (2012). Ethnic Inequality. *Journal of Political Economy*, 124(2), 428—488.

Lin, A.M.Y. (1996). Bilingualism or linguistic segregation1? Symbolic domination, resistance and code switching in Hong Kong schools. *Linguistics and Education*, 8(1), 49—84.

Б. Ажнюк

етномо́вна спільно́та (етномовна група)

Мовна спільність, що формується на засадах мовної, етнічної, національно-культурної ідентичності та об'єднує представників різних етносів, які використовують або визнають як рідну мову певного етносу.

За статусом відповідної етнічної групи та наявністю історичного етнічного ареалу на певній території етномовна спільнота / група може бути а) корінна / автохтонна; б) іммігрантська. Відповідно до мовної ситуації й територіального поширення: 1) локальна (наприклад, румунськомовна в Україні); 2) дисперсна (як-от спільнота їдиш).

Факторами, що впливають на збереження стабільності та зміцнення потужності етномовної спільноти / групи є: 1) кількісний (чисельність представників мовної спільноти) та якісний (відсоток власне етнічних представників) склад спільноти; 2) локальність проживання або наявність етнічного ареалу; 3) потужність мови; 4) соціокультурне та інформаційне середовище; 5) мовна політика; 6) етнічна та мовна свідомість.

Критерієм належності до етномовної спільноти / групи є вибір мови в певній соціолінгвістичній ситуації. Критерії самоідентифікації з етномовною спільнотою / групою: належність до певного етносу; національно-культурна ідентичність; оцінне ставлення до мов. Етномовна самоідентифікація — це ототожнення себе з певною етномовною спільнотою / групою, відмінною від інших в багатомовному середовищі. Життєздатність етномовної спільноти / групи залежить від: 1) лінгвокультурної та концептуальної зацікавленості етнічної спільноти; 2) мовної політики держави; 3) соціокультурної підтримки інших держав, де певна мова є домінантною або мовою титульної нації.

англ. **ethnolinguistic community**

Contact between communities speaking different languages is often a background factor in ethnic conflict but not a necessary one since conflict may occur between communities speaking the same language and the vast majority of ethnolinguistic communities speaking different languages live side by side in relative peace and tranquility (Siegel, J. S. (2018). Ethnolinguistic Communities, Ethnolinguistic Conflict, and Other Conflict Situations. In: Demographic and Socioeconomic Basis of Ethnolinguistics, 299).

англ. **ethnolinguistic group**

A central concept in the linguistic study of ethnolinguistic groups is ethnolinguistic vitality, the ability of the group's language and ethnicity to sustain themselves (Bourhis, R. Y., Barrette, G. (2006). Ethnolinguistic Vitality. *Encyclopedia of Language* & *Linguistics*, 247).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2010). «Всесвітня декларація мовних прав»: український контекст. *Соціолінгвістичні студії*. Київ, 51—57.

Етнонаціональна структура українського суспільства. Довідник. (2004). Київ: Наукова думка.

Котигоренко В. (2003). Тенденції в етнічній та етномовній динаміці населення України у 1959—2001 рр. (за матеріалами переписів). *Людина і політика,* 2 (26), 12—24.

Михальчук О. (2013). Етномовна спільнота: соціолінгвістичні критерії і статус. *Мова і суспільство,* 4, 33—43.

Михальчук О. І. (2014). Етномовна спільнота як суб'єкт мовних прав. *Мовні права в сучасному світі.* Ужгород, 210—222.

Михальчук О. І. (2015). Етномовна самоідентифікація: соціолінгвістичні параметри та якісний стан. *Українське мовознавство*, 45(1), 281—287.

Михальчук О. І. (2019). Етномовні спільноти в Україні: інтеграція в загальнонаціональний контекст. *Мовне законодавство і мовна політика. Україна, Європа, світ.* Київ, 307—319.

Скляр В. (2008). Етнічний склад населення України 1959—1989 рр.: етномовні наслідки російщення. Київ: Вид. центр «Просвіта».

Fishman, J. A., García, O. (2010). Handbook of Language and Ethnic Identity. Oxford University Press.

Siegel, J. S. (2018). Ethnolinguistic Communities, Ethnolinguistic Conflict, and Other Conflict Situations. Demographic and Socioeconomic Basis of Ethnolinguistics, 299—341.

Bourhis, R. Y., Barrette, G. (2006). Ethnolinguistic Vitality. *Encyclopedia of Language* & *Linguistics*, 246—249.

Labov, W. (1972). Sociolinguistic Patterns. Oxford.

Див. також: мовна ідентичність, мовна самоідентифікація, вибір мови, мультилінгвізм.

О. Михальчук

етно́нім

Назва нації, народу, етносу, етнографічної групи, племені, групи племен, представників відповідної групи (німці, угорці, баски, германці, кельти, гуцули). За якісними та кількісними

показниками виділяють макроетноніми — назви великих етнічних спільностей та мікроетноніми — назви малих етнічних (етнографічних) груп. За самоназвою чи назвами серед етнонімів розрізняють автоетноніми, або ендоніми та алоетноніми, або екзоніми (ксеноніми). Наприклад, етнічно домінантною групою в Німеччині є німці. Етнонім німці — це екзонім, який використовується в українській мові. І навпаки, німці називають себе *Deutsche* — ендонімом. Німецький народ ідентифікується за різними екзонімами (алоетнонімами) в Європі, як-от *Allemands* (французька), *Germans* (англійська), *tedeschi* (італійська), *tyskar* (шведська) та *Niemcy* (польська).

Етноніми можуть змінюватися за характером: спочатку соціально прийнятні, з часом деякі етноніми можуть вважатися образливими. Наприклад, слова *цигани* для позначення ромів, *жиди* для позначення євреїв в різні історичні періоди мають нейтральне або негативне забарвлення.

англ. **ethnonym**

The Reindeer Koryak, closest to the Chukchi, represented almost half of the Koryak population. "Koryak" is not a native *ethnonym* but was created by the Russians from the root kor, meaning "reindeer," originally as korak, he "who owns reindeer" (Fitzhugh, W. W., Crowell, A. *(*1988). *Crossroads of Continents*).

Ethnonyms exist for the people of a region (e.g. the "Tykes" of Yorkshire), or even an entire country, as in the case of "Jocks" (Scotland) and "Taffies/Taffs" (Wales) (Pearce, M. (2015). The Ethnonym Geordie in North East England. *A Journal of Onomastics,* 63(2), 77).

ЛІТЕРАТУРА

Карпенко Ю. О. (2004). Етнонім. *Українська мова: Енциклопедія.* Київ.

Савчук Б. (2004). Українська етнологія: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.

Roberts, M. (2017). The Semantics of Demonyms in English. The Semantics of Nouns. Oxford: Oxford University Press, 205—220.

Room, A. (1996). An Alphabetical Guide to the Language of Name Studies. Lanham and London: The Scarecrow Press.
Tuite, K. (1995). The declension of ethnonyms in English. *Proceedings of the Berkeley Linguistics Society*, 21(491—502).

Див. також: автоетнонім, алоетнонім, макроетнонім.

О. Михальчук

етнополі́тика (етнонаціональна політика)

1) Сукупність теоретичних і практичних аспектів діяльності держави, політичних партій і громадських організацій щодо врегулювання відносин між етнонаціональними спільнотами та групами.

2) Галузь політології, що вивчає політичну суб'єктність таких спільнот як етнос (народ), етнічні групи, нація, досліджує специфіку міжнаціональних відносин.

Базові основи етнополітики — створення умов для співіснування в державі різних етнонаціональних, мовних, етнокультурних та релігійних спільнот і груп, напрацювання критеріїв для визначення й забезпечення статусу та прав національних меншин. Етнополітика пов'язана із соціолінгвістикою в контексті мовно-національних відносин, функціонування мовного законодавства, проблемами дотримання мовних прав для представників етнонаціональних спільнот та груп тощо.

англ. **ethnopolitics**

The contribution argues that local authority figures and patron — client relations are key to understanding how Uzbek ethnopolitics unfolds and violence is prevented from re-occurring. A combination of informal and formal institutions accounts for preserving inter-ethnic stability in post-Soviet Osh (Fumagalli, M. (2007). Informal Ethnopolitics and Local Authority Figures in Osh, Kyrgyzstan. *Ethnopolitics*, 6(2), 211).

англ. **ethno-politics**

Here, however, there seems little end to the influence of ethno-politics in the daily events and shaping histories of modern states and societies. Ethnic identity formed the basis for the nineteenth-cen-

tury development of national identities and demands for self-determination throughout much of Europe (Rudolph, J. R. (2019). The Significance of Ethno-politics in Modern States and Society. In: Ratuva, S. (Ed.). The Palgrave Handbook of Ethnicity. Palgrave Macmillan, Singapore, 149).

ЛІТЕРАТУРА

Антонюк О. В. (2005). Основи етнополітики: навч. посіб. Київ: МАУП.

Лазарович М. (2014). До питання про предметне поле етнополітики як наукової дисципліни. *Україна, Європа, світ*, 14, 339—343.

Мала енциклопедія етнодержавознавства. (1996). Київ: Довіра.

Євтух В. (1997). Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. Київ.

Євтух В. (2012). Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ.

Котигоренко В. (2007). Мовний аспект державної етнополітики в Україні. *Стратегічні пріоритети*, 2(3), 137—146.

Kelley, J. (2004). Ethnic politics in Europe: The power of norms and incentives. Princeton University Press.

Rothschild, J. (1981). Ethnopolitics: A Conceptual Framsework. New York: Columbia University Press.

Rudolph, J.R. (2019). The Significance of Ethno-politics in Modern States and Society. In: Ratuva, S. (Ed.). The Palgrave Handbook of Ethnicity. Palgrave Macmillan, Singapore, 149—167.

Див. також: етнічна група, етнічна консолідація, етнічна меншина, етномовна спільнота.

О. Михальчук

е́тнос корінни́й (народ корінний)

Народ, що сформувався або тривалий час проживав на певній території до приходу на неї іншого народу (народів) і має свої власні мову, культуру, суспільні інститути. У 2007 р. Генеральна асамблея ООН ухвалила «Декларацію про права корінних народів», що утверджує права корінних народів на збереження їх самобутньої культури, також права на розвиток у тому напрямку, який обирає собі сам народ. Не всі держави визнають правомірність поняття «корінний народ», деякі зараховують відповідні етнічні спільноти до ширшої категорії «націо-

нальна меншина». Закон України «Про корінні народи України» (ст. 1) дає таке тлумачення терміна корінний народ України: «автохтонна етнічна спільнота, яка є носієм самобутньої мови і культури, самоусвідомлює себе народом, становить етнічну меншість і не має власного державного утворення за межами України». Корінними народами України закон визначив кримських татар, караїмів і кримчаків. Держава гарантує дослідження, збереження та розвиток мов корінних народів України.

англ. **indigenous people**

There is no single universal definition of indigenous peoples, but Unesco defines them by their descent from ancestral local populations and their distinct social, cultural and economic conditions. Language being an essential aspect of culture, indigenous languages are a defining factor of indigenous peoples (European Parliamentary Research Service. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646118/EPRS_ATA(2020)646118_EN.pdf).

In fact, already early on in the drafting process several other Asian governments have also expressed their reservation with regards to the application of the concept of indigenous peoples to their countries. With reference to the still common usage of the term dating back to the 19th century colonial era the Bangladesh government argued that "all Bangladeshis are indigenous people who existed in the territory prior to British colonization and are now, fortunately, liberated" (Erni, Ch. (Ed.). (2008). The Concept of Indigenous Peoples in Asia. A Resource Book. Edison, NJ, 15).

"The numerically small indigenous populations of the Russian Federation (hereafter referred to as Indigenous Peoples) are those residing in the areas of the traditional settlements of their forefathers, preserving their traditional lifestyle, economy and trades, who perceive themselves as an independent ethnic entity, and whose population in the Russian Federation does not exceed 50,000. The Common Register of the Indigenous Peoples of the Russian Federation is approved by the Government of the Russian Federa-

tion based on information provided by the authorities of the administrative territories of the Russian Federation where the indigenous populations reside" (URL: https://www.amap.no/documents/download/1068/inline).

ЛІТЕРАТУРА

Sarivaara, E., Maatta, K., Uusiautti, S. (2013). Who is indigenous?: definitions of indigeneity. *European Scientific Journal*, 1, 369—378.

Erni, Ch. (Ed.). (2008). The Concept of Indigenous Peoples in Asia. A Resource Book. Edison, NJ.

Б. Ажнюк

е́тнос некорінни́й (народ некорінний)

Народ, що сформувався або тривалий час проживав на території іншій, ніж територія його сучасного побутування.

англ. **non-indigenous people**

Indigenous people have recently been shown to be twice as likely as non-Indigenous people to report fair or poor health. This inequality in self-perceived health status has not changed since 2002 (URL: https://www.publish.csiro.au/ah/pdf/AH15103).

This study shows that across a sample of five OECD member countries (Australia, Canada, Mexico, New Zealand, and the United States) there are significant gaps between Indigenous and non-Indigenous populations across multiple dimensions (e.g. income, employment, life expectancy and educational attainment) (URL: https://www.oecd.org/regional/Indigenous-Communities-Policy-Highlights.pdf).

One cultural difference you may come across relates to the sharing of knowledge. Non-Indigenous people are often happy to share knowledge and stories, but it's not always the case in Indigenous communities. It's important to respect this and not to expect things be shared with you (URL: https://australianstogether.org.au/assets/External-Files/PD190+Engaging+with+Communities+Paper-web-FA-1.pdf).

ЛІТЕРАТУРА

Sarivaara, E., Maatta, K., Uusiautti, S. (2013). Who is indigenous? : definitions of indigeneity. *European Scientific Journal,* 1, 369—378.

Erni, Ch. (Ed.) (2008). The Concept of Indigenous Peoples in Asia. A Resource Book. Edison, NJ.

Б. Ажнюк

етнофо́р

Носій певних ознак етнічної культури та самосвідомості, мови, менталітету й ціннісних орієнтацій. Етнічна самосвідомість включає такі складники: етнічна самооцінка, етнічна ідентичність, потреби бути частиною певної етнічної спільноти, тяглість етнічних ціннісних орієнтацій, їх спадкування й передання наступним поколінням.

англ. **ethnophore**

Open memory (living) — the one which exists in a living ethnophore and reflects the information about separate family members and their relatives. Such type of memory, as a rule, remains at the subconscious level. Reminiscence about the life of a separate relative is a revelation of such a memory segment (Ivanchuk, V. (2017). Social existencial segments of memory about ancestors. *Current issues of social sciences and history of medicine*, 2(14), 78).

ЛІТЕРАТУРА

Євтух В. Б. (2012). Етнічність: енциклопедичний словник. Київ: Фенікс, 142—143.

Сабол Д. М. (2015). Психологічні особливості формування етнічної свідомості в юнацькому віці засобами української народної вишивки. Автореф. ... дис. канд. психол. наук. Київ.

Шапаренко Ю. В. (2017). Соціально-психологічні особливості етнічної самосвідомості лемків: дис. ... канд. психол. наук. Київ.

Див. також: етнічна консолідація, етноцентризм.

О. Малаш

етноцентри́зм

Сприйняття світу переважно або виключно через систему ціннісних орієнтацій і життєвих стереотипів своєї етнічної спільноти, яка набуває еталонного значення. Елементи власної етнокультури сприймаються як «звичне», «правильне», інші — як «незвичне», «неправильне». Відповідно до етноцентричного світогляду слушно співпрацювати з тими, хто належить до тієї самої етнічної групи та сприймати насторожено представників інших етнічних груп. Етноцентризм сприяє згуртованості, готовності протистояти можливим загрозам і викликам для етнічної спільноти. Водночас він пов'язаний з ризиками дискримінаційного ставлення до представників інших етносів, ксенофобії, мови ворожнечі тощо.

англ. **ethnocentrism**

Ethnocentrism is a nearly universal syndrome of attitudes and behaviors, typically including in-group favoritism. Empirical evidence suggests that a predisposition to favor in-groups can be easily triggered by even arbitrary group distinctions and that preferential cooperation within groups occurs even when it is individually costly. The authors study the emergence and robustness of ethnocentric behaviors of in-group favoritism, using an agent-based evolutionary model (Hammond, R., Axelrod, R. (2006). The evolution of ethnocentrism. *Journal of Conflict Resolution*, 50(6), 926).

ЛІТЕРАТУРА

Савицька О. В., Співак Л. М. (2011). Етноцентризм як механізм міжгрупового сприймання. *Етнопсихологія*. Київ: Каравела, 126—127.

Omohundro, J. (2007). Thinking like an anthropologist: A practical introduction to the cultural anthropology. McGraw-Hill Companies.

Haviland, W. A., Prins, H. E. L., McBride, B., Walrath, D. (2010). Ethnocentrism: are some cultures better than others? *Cultural Anthropology: The Human Challenge.* Belmont, CA: Cengage Learning, 25, 39.

Hammond, R., Axelrod, R. (2006). The evolution of ethnocentrism. *Journal of Conflict Resolution*, 50(6), 926—936.

Див. також: ксенофобія, мова ворожнечі.

О. Малаш

Європе́йська федера́ція націона́льних мо́вних інститу́цій

Міжнародна неурядова організація, створена в 2003 р. у Стокгольмі як об'єднання інституцій та організацій країн Європейського Союзу, діяльність яких присвячена захисту мовних прав та сприянню мовному й культурному розмаїттю в Європі. Кожну країну ЄС можуть представляти максимум дві інституції. На правах асоційованих членів до федерації можуть приєднуватися також мовні інституції країн, які ще не стали членами ЄС. За поданням Уповноваженого із захисту державної мови статус асоційованого члена федерації рішенням її генеральної асамблеї від 21 березня 2022 р. надано Україні. Федерація сприяє поширенню інформації про діяльність мовних інституцій країн-учасниць, підтримує міжнародні наукові та освітні проєкти з проблем міжмовних відносин, захисту мовних прав і сприяння міжмовному розмаїттю, а також міжнародні обміни студентами та викладачами, освітня діяльність яких пов'язана з досягненням її цілей.

англ. **European Federation of National Institutions for Language (EFNIL)**

The European Federation of National Institutions for Language (EFNIL) is a federation of official institutions for language in Europe both inside and outside the EU. Currently, there are 40 institutions and 29 countries represented… EFNIL is pursuing the following goals:

• The collection and exchange of information about the officially recognized standard languages of the EU and other official European languages.

• The provision of expert advice about language policy in the EU.

• The preservation of linguistic diversity within Europe.

• The promotion of plurilingualism amongst the citizens of the EU states.

The federation also follows the development in the minority and regional languages of Europe (Kirchmeier, S. (2020). Trends in European Language Policies With a View to Language Technology. URL: https://www.researchgate.net/publication/347852320_Trends_in_European_Language_Policies_with_a_View_to_Language_Technology).

ЛІТЕРАТУРА

Carrier, M. (2016). European Federation of National Institutions for Language (EFNIL): Members and associate member institutions. URL: https://www.academia.edu/107932123/European_Federation_of_National_Institutions_for_Language_EFNIL_Members_and_associate_member_institutions

Stickel, G. (Ed.) (2009). National and European Language Policies: Contributions to the Annual Conference 2007 of EFNIL in Riga. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Stickel, G. (Ed.) (2011). National, Regional and Minority Languages in Europe. Contributions to the Annual Conference 2009 of EFNIL in Dublin. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Stickel, G., Carrier, M. (Eds.) (2013). Language Education in Creating a Multilingual Europe Contributions to the Annual Conference 2011 of EFNIL in London. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Див. також: мовні права, мовне розмаїття, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов, загрожені мови, вітальність мови.

Б. Ажнюк

Європе́йська ха́ртія регіона́льних або міноритá́рних мов Міжнародний договір, схвалений Радою Європи (5 листопада 1992 року в 1992 р.), завданням якого є збереження мовного розмаїття як важливої частини європейської культурної спадщини,

захист і підтримка загрожених європейських мов, насамперед тих, які не мають статусу офіційних.

Хартія визнає регіональними або міноритарними мови, що традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які становлять групу, чисельно меншу, ніж решта населення цієї держави, та є відмінними від офіційної мови (офіційних мов) цієї держави. Це поняття не включає діалектів офіційної мови (офіційних мов) держави та мов мігрантів.

Хартія складається з преамбули й п'яти розділів. Перший розділ подає визначення основних понять, які використовуються в Хартії, формулює зобов'язання, які накладає Хартія на країни, що її ратифікують. Зазначено, що кожна договірна держава визначає в документі про ратифікацію нею Хартії перелік регіональних або міноритарних мов, до яких вона буде застосовувати конкретні положення Хартії. Серед цих мов можуть бути й офіційні мови, які менш широко використовуються на всій території відповідної держави або її частині.

Другий розділ визначає цілі та принципи Хартії, зокрема визнання цінності відповідних мов як засобу вираження культурного багатства, необхідності рішучих дій, спрямованих на їх розвиток, сприяння їх використанню в суспільному та приватному житті, забезпечення їх належного викладання та вивчення, розвитку відповідних видів міждержавних обмінів у культурній, освітній, науковій та інших сферах і т. ін.

Третій розділ формулює (як варіанти) зобов'язання, які кожна договірна держава визначає у своєму документі про схвалення Хартії, щодо підтримки регіональних або міноритарних мов у таких сферах: освіта, судова влада, адміністративні органи та публічні послуги, засоби масової інформації, культура, економічне й соціальне життя, транскордонні обміни,

У четвертому розділі мова йде про застосування Хартії, зокрема інформування Генерального секретаря Ради Європи про заходи, ужиті договірною державою на виконання тих по-

ложень третього розділу, які вона прийняла, подання періодичних звітів та їх розгляд комітетом експертів.

У п'ятому розділі викладено прикінцеві положення: порядок приєднання до Хартії нових держав та порядок денонсування участі в Хартії, порядок подання або відкликання застережень до Хартії.

У Хартії зазначено, що захист і підтримка регіональних мов або мов меншин не повинні здійснюватися на шкоду офіційним мовам і необхідності вивчати їх. Проголошення в 2006 р. низкою обласних, міських і інших місцевих рад в Україні російської мови регіональною було використане як знаряддя витіснення української мови з публічного вжитку і суперечило духові й букві Хартії.

англ. **European Charter for Regional or Minority Languages**

ЛІТЕРАТУРА

Antonovych, M., Bowring, B. (2008). Ukraine's long and winding road to the European Charter for Regional or Minority Languages. In: Dónall ó Riagáin (Ed.). The European Charter for Regional or Minority Languages: Legal Challenges and Opportunities. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 157—182.

Arzoz, X. (Ed.). (2008). Respecting Linguistic Diversity in the European Union. Amsterdam — Philadelphia.

Huss, L. (2008). The impact of the European Charter for Regional or Minority Languages in Norway and Sweden. In: King, et al. (Eds.). Sustaining Linguistic Diversity: Endangered and Minority Languages and Language Varieties. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 129—143.

Máiréad, N. C. (2006). Europe and the Politics of Language. Citizens, Migrants and Outsiders. Basingstoke —New York: Palgrave Macmillan.

Wicherkiewicz, T. (2009). Welcome and Unwelcome Minority Languages. In: Pertot, S. et al. (Eds.). Rights, Promotion and Integration Issues for Minority Languages in Europe. London: Palgrave Macmillan, 181—188.

Bugarski, R. (2017). The European Charter for Regional or Minority Languages Comes of Age. In: Filipović, J., Vučo, Ju. (Eds). Minority Languages in Education and Language Learning: Challenges and New Perspectives. Belgrade, 43—59.

Б. Ажнюк

Європе́йське бюро́ у спра́вах менш пошире́них мов
Неурядова організація, заснована в 1982 р. з осередком у Дубліні для пропаганди мовного розмаїття, підтримки менш поширених мов, координації дій європейських інституцій у забезпеченні мовних прав національних меншин. Бюро співпрацювало з Європейським парламентом, Радою Європи та Європейською комісією. У 2010 р. закінчився термін гранту Європейської комісії, що був основою фінансування бюро, і воно припинило своє існування. Більшість членів бюро увійшли до складу новоствореної неурядової організації «Європейська мережа рівноправності мов» (*European Language Equality Network*), яка представляє сьогодні 44 мови з двадцяти європейських країн.

англ. **European Bureau for Lesser-Used Languages (EBLUL)**
The earliest European political involvement with lesser used languages dates back to October 1981 when the European Parliament approved the Arfé-resolution. This enabled the European Commission to develop a program of activities in order to improve the position of the lesser used languages. One of the results of the Arfé Resolution was the establishment in 1982 of the European Bureau for Lesser Used Languages (EBLUL). The EBLUL is based in Dublin, Ireland and has as its general aim to preserve and promote the lesser used autochthonous languages of the European Union, together with their associated cultures (Renkema, W. J. T. (1995). Regional Identities in Europe: The Position of Lesser Used Languages in the Educational Systems of the European Union. *Tertium Comparationis Journal für Internationale Bildungsforschung,* 1(1), 43).

European Bureau for Lesser Used Languages organised and participated in several meetings and roundtable conferences on linguistic diversity, language learning and lesser-used languages. The most important was a seminar hosted by the Basque Government in Bilbao (23 February 2002), where the Package for Linguistic Diversity was considered by a senior group of independent experts with long-term minority policy experience in the United Nations,

the Council of Europe and the Organisation for Security and Co-operation in Europe (Warasin, M. (2019). Minority protection and lesser used language promotion: the Convention on the future of the European Union. *Die asymmetrische Politisierung als neue Triebfeder der europäischen Integrationsdynamik*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 140).

ЛІТЕРАТУРА

Ammon, U. (2012). Language policy in the European Union (EU). The Cambridge Handbook of Language Policy. In: Spolsky, B. (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 570—591.

Riagáin, D. Ó. (2001). Many Tongues but One Voice: a Personal Overview of the Role of the European Bureau for Lesser Used Languages in Promoting Europe's Regional and Minority Languages. In: O'Reilly (Ed.). *Language, Ethnicity and the State*. London: Palgrave Macmillan, 20—39.

Warasin, M. (2019). Minority protection and lesser used language promotion: the Convention on the future of the European Union. *Die asymmetrische Politisierung als neue Triebfeder der europäischen Integrationsdynamik*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 137—157.

Див. також: мовні права, мовне розмаїття, міноритарна мова, загрожена мова, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов, вітальність мови.

Б. Ажнюк

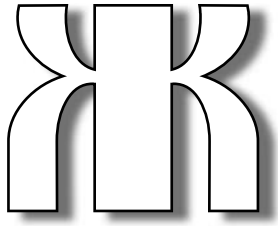

жарго́н

Соціальний діалект, який виникає в групах мовців, об'єднаних спільними інтересами, професійними, віковими та іншими соціальними ознаками в ситуації тривалого мовного контакту і вирізняється некодифікованою експресивно забарвленою лексикою й фразеологією, характерним словотвором й особливостями вимови. Використання жаргонних елементів пов'язане з прагненням мовців до самоідентифікації за належністю до певної групи, бажанням увиразнити своє мовлення й зробити його менш формальним. На відміну від територіального діалекту, жаргон має фонетичну й граматичну основу літературної мови; на відміну від арго, жаргон зрозумілий пересічним мовцям. Жаргонізми можуть шляхом низки переходів (від вузькопрофесійного до загального жаргону, далі до розмовного мовлення) через масмедіа й художню літературу потрапляти до літературної мови. В англомовних джерелах розрізняють: 1) загальновживане значення слова *жаргон*, близьке до того, в якому цей термін уживається в Україні; 2) його спеціальне значення, в якому він використовується в соціолінгвістиці. Англійські термінологічні словники визначають жаргон як передпіджин — ранню форму піджину (англ. *pre-pidgin, prepidgin*), редуковану й структурно спрощену допоміжну мову, яка виникає внаслідок контакту груп різномовних людей.

англ. **jargon**

Whereas in everyday language the term jargon is applied to a wide range of different phenomena, including the specialist register of professionals such as lawyers or sailors, sociolinguists employ terms such as sublanguage, register, or sociolect to most phenomena called everyday jargon. The main technical use of the term jargon is found in pidgin and Creole linguistics where it refers to an unstable minimal contact language. The main technical use of the term jargon is found in pidgin and Creole linguistics where it refers to an unstable minimal contact language. … Jargons can be located on the idealized continuum of Creole development which ranges from jargon to stabilized pidgin, extended pidgin to Creole (Miihlhausler, P. (2001). Jargons. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 483).

англ. **pre-pidgin, prepidgin**

Pidgin — a new and initially simple form of language that arises out of language contact between two or more groups of people who do not share a common language. In its early stages the pidgin is frequently makeshift and reduced in structure, referred to in linguistics as a jargon or pre-pidgin (Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthri, R. (2004). Pidgin. *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 238).

…Pidgins have traditionally been defined as being conventionalized or having relatively established norms of usage, in contrast to jargons (or prepidgin continua) which are more variable, and strongly affected by the native language of their users (Rickford, J. R., McWhorter, J. (1998). Language Contact and Language Generation: Pidgins and Creoles. In: Coulmas, F. (Ed.). The Handbook of Sociolinguistics. Blackwell Publishing, 241.

ЛІТЕРАТУРА

Винник В. О. (2007). Жаргон. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 190.

Ставицька Л. (2005). Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика.

Miihlhausler, P. (2001). Jargons. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 483—485.
Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthri, R. (2004). Jargon. *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 157—158.
Burke, P., Porter, R. (Eds). (1995). Languages and Jargons: Contributions to a Social History of Language. Cambridge: Polity Press, 224.

Див. також: арго, сленг.

Л. Ажнюк

жива́ мо́ва

Мова, що має живих носіїв, успадкована природним шляхом від батьків, родичів, інших членів мовної спільноти, і виконує в цій спільноті свої комунікативні функції. Вона змінюється внаслідок розвитку мовної структури, зазнає впливу інших мов. Звичайно існує в усній і письмовій або тільки в усній формі. Жива мова може мати велику, незначну або критично малу кількість носіїв. В останньому випадку вона потрапляє до категорії загрожених мов. Необхідною умовою існування живої мови є генераційна тяглість, здатність забезпечувати комунікативні потреби мовців незалежно від кількості носіїв, наявності чи відсутності в неї офіційного статусу і широти її функціональних можливостей (наприклад, глобальні мови, піджини, міноритарні мови, регіональні мови і т. ін.). Протиставляється мертвим мовам (латинській, давньогрецькій, класичній китайській тощо), та зниклим мовам, що не мають живих носіїв, для яких ця мова є рідною.

англ. **living language**

Consequently, there are no less than ten living Saami languages plus one that has become extinct (*Encyclopedia of the World's endangered languages* (2007). Ed. by Christopher Moseley. Routledge, 217).

англ. **modern language**

Its contact with local vernaculars had given birth to many regional variations that later developed into many of today's European languages (Teske, 1970, p. 6), thus making Latin a valuable basis for

modern language learning. Although it is commonly considered a "dead" language, it still represents the key to reading works of fundamental importance for the Western culture in the original (Jessner, U., Török, V., Pellegrini, C. (2018). The role of Latin in multilingual learners' strategies. *Language Education and Multilingualism,* 1, 87).

ЛІТЕРАТУРА

Андрієнко Л. (2024). Біологічна метафора в соціолінгвістичному дискурсі: терміни та експлікації. *Мовознавство,* 2, 56—65.

Радевич-Винницький Я. К. (2011). Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання. Київ — Дрогобич: Посвіт.

"Living language." URL: https://www.merriam-webster.com/dictionary/living%20language

Див. також: вітальність мови, мертва мова.

Л. Андрієнко

Зага́льна деклара́ція мо́вних прав (Барселонська декларація)
Міжнародний документ, прийнятий у 1996 р. на заключному засіданні «Всесвітнього конгресу з мовних прав» у Барселоні. Отримала схвалення міжнародного ПЕН-клубу й багатьох національних ПЕН-клубів та низки недержавних організацій. Декларація не виносилася на розгляд Ради Європи і не є юридичним інструментом. Її суспільна функція виявляється у впливі на формування громадської думки, регулюванні принципів і критеріїв експертного середовища: лінгвістів, правників, політологів, соціологів. Декларація утверджує право мовної спільноти на захист від загрози «гегемонії з боку іноземної культури», вказує на те, що тенденція до «універсалізму» та «гомогенізації» веде до збіднення людства і зменшення культурного розмаїття, принцип спадкоємності мов і спадковості мовних прав стосується не тільки нинішнього, але й наступного поколінь. Декларація проголошує рівність усіх мов незалежно від їх статусу. У ст. 5 зазначено, що термін регіональні або міноритарні мови не вживається в Декларації, оскільки він часто використовується з маніпулятивними намірами, щоб обмежити права тієї чи іншої мовної спільноти. У Декларації немає терміна титульна мова, але широко використовуються близькі до нього за змістом терміни *мова, притаманна певній території* (*the language specific to the territory*) та *мова* (*мови*), *що історично вживаються на певній території* (*language(s) historically*

spoken in the territory). Особливе значення в контексті спадковості мовних прав і їх зв'язку з певною територією (мовним ареалом) має п. 3 ст. 47, де зазначено, що «мова, яка набула поширення нещодавно, в жодному випадку не сміє замінити чи витіснити мову, притаманну цій території».

Відповідно до Декларації основним суб'єктом мовних прав є мовні спільноти. «Мовна спільнота — це будь-яка спільнота людей, пов'язана історичною осілістю з певною місцевістю, ... яка вважає себе народом і виробила спільну мову як природний засіб спілкування і культурної згуртованості її членів» (ст. 1). На відміну від мовної спільноти, мовна група, що також отримує своє визначення в Декларації, побутує на території іншої мовної спільноти і не має на цій території тотожних собі «історичних попередників» (ст. 1). Прикладами мовних груп, наведеними в Декларації, є іммігранти, біженці, депортовані особи та члени діаспор.

англ. **Universal Declaration of Linguistic Rights (Barcelona Declaration)**

ЛІТЕРАТУРА

Пономаренко В. П. (2013). «Загальна декларація мовних прав» і права мовних меншин. *Мовні права в сучасному світі*. Ужгород, 86—94.

Ажнюк Б. М. (2010). «Всесвітня декларація мовних прав»: український контекст. *Соціолінгвістичні студії*. Київ, 51—57.

Isidor, M. (2006). Globalisation and linguistic rights: Towards a universal framework of linguistic sustainability. *Transfer*, 1, 77—91.

Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T. (1995). Linguistic rights and wrongs. *Applied Linguistics,* 16, 483—504.

De Luca, C. (2017). Mother tongue as a universal human right. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 161—165.

Б. Ажнюк

загро́жена мо́ва

Мова, сфера функціонування якої стало звужується через фізичне зменшення кількості носіїв, асиміляцію, лінгвоцид, внаслідок мовного зсуву і т. ін. Причини, що загрожують існуванню

й розвиткові мов: 1) політичні (війни, депортації, етноцид, лінгвоцид; національно-культурна асиміляція); 2) економічні (неврожаї, економічні кризи; стихійні лиха); 3) психологічні (низькі показники етномовної вітальності, коли етномовна група пов'язує свою мову з економічною й культурною відсталістю, а мову домінантної більшості з економічним процвітанням і культурним розвитком). У зоні ризику передусім опиняються мови меншинних етномовних спільнот, які не мають власної держави.

З ініціативи ООН та ЮНЕСКО створено Червону книгу мов Європи та інтерактивний «Атлас мов світу, що знаходяться під загрозою зникнення» («Atlas of the World's Languages in Danger», 2009 р.). Атлас ЮНЕСКО визначає шість ступенів порівняльної життєздатності / загроженості мов: 1) мова, яка перебуває в безпеці (англ. *safe*); 2) уразлива мова (англ. *vulnerable*) — мова обмежена певними сферами, хоча нею послуговується більшість дітей; 3) явно загрожена мова (англ. *definitely endangered)* — діти не вивчають мову як рідну вдома; 4) небезпечно загрожена мова (англ. *severely endangered*) — мовою говорить лише найстарше покоління, середнє покоління розуміє, але не використовує її та не передає дітям; 5) критично загрожена мова (англ. *critically endangered*) — мову розуміє лише найстарше покоління мовців, але рідко використовує її; 6) вимерла мова (англ. *extinct*).

англ. **endangered language**

An endangered language is a language that is at risk of falling out of use. If it loses all its native speakers, it becomes an extinct language (Haokip, M. K. (2013). The Nature of Language Endangerment: A Case Study of Thadou. In: Ganeshan, M. (Ed.). *Language Endangerment in South Asia*. Vol. I. Annamalai University Publication, 1(10), 234).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. (2016). Мовні права загрожених мов: діахронічна проекція. *Загрожені мови. Кримськотатарська та інші тюркські мови в Україні*. Київ, 86—93.

Дрига І. (2016). Загрожені тюркські мови в Україні та у світі. *Загрожені мови. Кримськотатарська та інші тюркські мови в Україні*. Київ, 17—28.
Яворська Г. (2016). Загрожені мови на ураженій мапі. *Загрожені мови. Кримськотатарська та інші тюркські мови в Україні*. Київ, 5—17.
Crystal, D. (2002). Language Death. Cambridge: Cambridge University Press.
Grenoble, L. (2016). A response to "Assessing levels of endangerment in the Catalogue of Endangered Languages (ELCat) using the Language Endangerment Index (LEI)", by Nala Huiying Lee and John Van Way. *Language in Society*, 45(2), 293—300.
Moseley, Ch., Nicolas, A. (2010). Atlas of the World's Languages in Danger. *Memory of Peoples* (3rd ed.). Paris: UNESCO Publishing. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187026
Languages of the world. Ethnologue. URL: www.ethnologue.com.
UNESCO. *Atlas of the World's Languages in Danger*. URL: http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/atlas-of-languages-in-danger/
UNESCO. Red Book of endangered languales: Europe. URL: http:// www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_index.html
UNESCO. *Interactive Atlas of the World's Languages in Danger*. URL: https://fuse.education.vic.gov.au/Resource/LandingPage?ObjectId=68f2702f-9112-454c-b2d7-f33060fbce1e&SearchScope=All
Fishman, J. A. (1991). Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages. Clevedon: Multilingual Matters.

Л. Андрієнко

Зако́н про мо́ви в Украї́нській РСР

Ухвалений 28 жовтня 1989 р. Верховною Радою УРСР закон, що надав українській мові статус державної та офіційно визнав її одним з «вирішальних чинників національної самобутності українського народу». Поряд із українською в органах місцевої влади, у регіонах компактного проживання громадян інших національностей могли також використовуватись інші національні мови. Українська мова була мовою роботи, діловодства й документації, а також взаємовідносин у державних органах, установах, підприємствах, організаціях, мовою з'їздів, сесій, конференцій, зборів, нарад та ін. У регіонах, де більшість населення належала до інших національностей, мовою

сесій, конференцій, зборів тощо могла бути відповідна національна мова. Мовою сфери обслуговування була українська або інша мова, прийнятна для сторін. Судочинство в УРСР здійснювалося українською мовою. Коли учасник розгляду справи не володів українською мовою, він мав право виступати в суді рідною мовою та брати участь у судових діях через перекладача. У дошкільних закладах виховання велося українською мовою, а в місцях компактного проживання громадян, що мали іншу національність, — їхньою національною мовою. Допускалося створення окремих груп, у яких виховання велося іншою мовою, ніж в усій установі. Навчання в професійно-технічних, середніх спеціальних та вищих освітніх закладах велось українською мовою або національною мовою більшості місцевого населення. У групах з російською або місцевою національною мовою навчання, відповідно до закону, повинна була вивчатися й українська мова.

На основі цього закону 1991 р. було ухвалено Постанову про Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 р. Закон утратив чинність 3 липня 2012 р. у зв'язку з прийняттям закону «Про засади державної мовної політики» (був чинний до 28 лютого 2018 р.).

англ. **The Law of Ukrainian Soviet Socialist Republic on languages in Ukrainian SSR**

According to the Law Ukrainian shall be the state language in Ukraine. Ukraine creates necessary conditions for development and use of languages of other nationalities in the state. Languages of national minorities may be used together with Ukrainian in work of bodies of state power located in the places of compact residence of these national minorities (Centre for democracy and rule fo law. URL: https://cedem.org.ua/en/library/annotation-the-law-of-ukrainian-soviet-socialist-republic-on-languages-in-ukrainian-ssr/).

ЛІТЕРАТУРА

Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки про мови в Українській РСР (1989). *Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР)*. Дод. до N 45. С. 631.

Постанова Ради Міністрів Української РСР від 12 лютого 1991 р. № 41 Про Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41%D1%80-91-%D0%BF#Text

Див. також: мовна політика, мовне законодавство.

О. Малаш

зако́н Тубо́на

Офіційна назва: «Закон 94-665 від 4 серпня 1994 року стосовно використання французької мови». Поширена назва — «закон Тубона» (фр. *loi Toubon*) за іменем тогочасного міністра культури Жака Тубона. Закон проголошує французьку мову основоположним елементом французької ідентичності й культурного надбання Франції. Вона також є особливим засобом спілкування держав, які входять до франкомовного співтовариства — Франкофонії (*Francophonie*). Закон регламентує вживання французької мови в офіційному та публічному спілкуванні, зокрема в державній службі, документообігу, комерційних контрактах, вивісках, рекламі, маркуванні товарів, сфері виробництва й надання послуг (незалежно від форми власності), на транспорті та ін. Ст. 16 визначає порядок дій представників правоохоронних органів щодо виконання положень закону, за порушення яких передбачене накладання штрафів. У разі невиконання вимоги закону на транспорті ліцензія на використання транспортного засобу може бути скасована, попри термін її дії або умови контракту. Закон забороняє уживання торгівельних марок на базі іноземних висловів або термінів, якщо вислови або терміни з тим самим значенням затверджено відповідно до умов, передбачених нормативними документами про збагачення французької мови.

Поширена думка, що прийняття закону стало реакцією на збільшення кількості англійських запозичень у мовній практиці

французів, насамперед у рекламі. Закон зазнав критики Ради Європи за обмеження конкурентної рівноправності в міжнародних економічних відносинах.

англ. **Toubon Law**

Carelessly drafted, difficult to apply, and generally ignored, the lackluster performance of the Loi Bas-Lauriol symbolized France's failure to rally its forces effectively to repel the perceived invidious invasion of Anglicisms. Accordingly, proponents of the Toubon Law, invoking the "colonization" and forced bilingualism of their country, whetted their legislative weaponry and renewed the French battle for linguistic purity (Vanston, C. (1999). In Search of the Mot Juste: The Toubon Law and the European Union. *Boston College International & Comparative Law Review,* XXII(1), 177).

Named for Jacques Toubon, the Minister for Culture and Francophonie, the Toubon Law was a fortified version of the unproductive Bas-Lauriol law. Toubon explained the reasoning behind the improved law as the following: French "should not be 'relegated to secondary uses' in the face of English" and "that economic progress, social integration and the unity of Francophone countries outside France depended on defence of the symbolic role of French as "language of democracy and freedom" (Cohen, L. (2012). The French Identity Crisis: Fending Off the Franglais Invasion. *Illinois Wesleyan University. Honors Projects,* 5. URL: https://digitalcommons.iwu.edu/french_honproj/5).

ЛІТЕРАТУРА

Чередниченко О. Захист офіційної мови в національній державі: досвід Франції. *Мовні права в сучасному світі*. Ужгород, 95—106.

Vanston, Ch. (1999). In Search of the Mot Juste: The Toubon Law and the European Union. *Boston College International & Comparative Law Review*, XXII(1), 175—193.

Cohen, L. (2012). The French Identity Crisis: Fending Off the Franglais Invasion. *Illinois Wesleyan University. Honors Projects,* 5. URL: https://lawdigitalcommons.bc.edu/iclr/vol22/iss1/7

Див. також: Французька академія, кодифікація, мовне законодавство.

Б. Ажнюк

залишко́вий білінгві́зм

Індивідуальний або соціальний білінгвізм, при якому рідна мова виходить з ужитку й відбувається поступовий занепад навичок усного та письмового мовлення. Йому притаманний низький рівень мовної компетенції в рідній мові, занепад суспільних, науково-освітніх, культурних середовищ, де вона може використовуватись, переважання усної форми використання мови (здебільшого в родинному середовищі).

англ. residual bilingualism

The situation of residual bilingualism (Dorian 1989, Mackey 2004), which occurs when speakers only retain some reduced skills in their ancestral languages, should also be mentioned. Having lost their utility due to the dominance of Portuguese, the immigrant languages in Brazil have started to be less and less used, being soon forgotten; in many cases, what remains is a rudimentary grammar and a small vocabulary (Corbari, C. C. (2017). Do the Descendants of European Immigrants Still Speak their Ancestral Languages in Paraná (Brazil)? *Athens Journal of Philology,* 4(1), 55).

However, there has been a generational shift to the Portuguese, resulting in residual bilingualism, even though the attitudes toward bi- and multilingualism are positive (Corbari, C. C. (2017). Do the Descendants of European Immigrants Still Speak their Ancestral Languages in Paraná (Brazil)? *Athens Journal of Philology,* 4(1), 53).

ЛІТЕРАТУРА

Mackey, W. F. (2008). Bilingualism in North America. The Handbook of Bilingualism, 607—641.

Beardsmore, H. B. (1983). Substratum, adstratum and residual bilingualism in Brussels. *Journal of Multilingual and Multicultural Development,* 4(1), 1—14.

Corbari, C. C. (2017). Do the Descendants of European Immigrants Still Speak their Ancestral Languages in Paraná (Brazil)? *Athens Journal of Philology,* 4(1), 53—66.

Б. Ажнюк

запози́чення

1) Мовна одиниця (фонема, морфема, слово, ідіом, синтаксична конструкція), перейнята з іноземної мови внаслідок міжмовних контактів і засвоєна мовою-реципієнтом.

2) Явище засвоєння мовою іншомовних елементів. Запозичення можуть бути прямими (з мови в мову, напр. *гештальт* < нім. *Gestalt*; *краудфандинг* < англ. *crowdfunding*) та непрямими (через посередництво інших мов, напр. *майдан* < тур. *meidan* «площа» < перс. *mejdan*).

Причини запозичення: 1) номінативні потреби, наприклад, *файл* «сукупність документації, збереженої на комп'ютері під одним іменем», *смартфон* «мобільний телефон, що має деякі функції персонального ком'ютера»; 2) прагнення приховати внутрішню форму термінологічної одиниці, наприклад, *дератизація* «винищення гризунів» (сповільнює відразливу реакцію аудиторії); 3) компактність іншомовної одиниці (мовна економія), наприклад, *слайд* «діапозитив», *кулер* «охолоджувач»; 4) мода на іншомовні слова, наприклад, *прайс* «ціна» і т. ін.

Залежно від функційного навантаження лексичні запозичення можуть належати до розряду екзотизмів, що позначають реалії окремої культури (*сієста, фазенда, кімоно*), вузькоспеціалізованих (*кондиціоналіс, стереограмметрія*) та широковживаних термінів (*об'єктив, плагіат, принтер, хакер*), сленгових слів і жаргонізмів (*хайп, вау-ефект, чекінитися*), а також загальномовних одиниць (*диверсія, комп'ютер, пластир, супермаркет*). Запозичення можуть витіснити з ужитку питомі або давніше запозичені одиниці мови (наприклад, *флаєр* замість *листівка* або *фейк* замість *обман, підробка*) і навпаки, поступатися місцем питомим словам, нерідко утвореним за зразком запозичень (наприклад, *уподобайка* як альтернатива слову *лайк)*.

англ. **borrowing**

The integration, or nativization, of a word in a borrowing language's system is not really a genuine part of the word-finding process itself, but nevertheless important with regard to the first realization(s), once the speaker has decided to use a borrowing. Since the topic is dealt with in length in a number of works (…), I will only briefly dwell on the aspect of integration. A one-to-one-reflex of a foreign word can be hindered by diverging phonemes, sound combinations (i.e. divergent canonic syllable forms), stress patterns and inflection patterns. Finally, Bellmann (1971: 36) and Tesch (1978: 128) have also pointed out that a word also needs to be integrated semantically (Grzega, J. (2003). Borrowing as a word-finding process in cognitive historical onomasiology. *Ononmasiology online*, 4, 24).

ЛІТЕРАТУРА

Дочу А. (2017). Мовні контакти і запозичення як чинник формування тематичних груп лексики. Київ: Наукова думка.

Юрійчук Н. (2020). Дискусійні питання теорії іншомовних лексичних запозичень. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 31 (70), 4 (1), 148—154.

Мороховський О. (1984). Деякі питання теорії запозичень. *Мовознавство*, 1, 19—25.

Kemmer, S. Loanwords. URL: http://www.ruf.rice.edu/~kemmer/Words/loanwords.html

Weinreich, U. (1963). Languages in contact. Findings and problems. Hague: Mouton & Co.

Grzega, J. (2003). Borrowing as a word-finding process in cognitive hictorical onomasiology. *Onomasiology Online*, 4, 22—42.

О. Малаш

засво́єна мо́ва

Мова, знання якої особа набула у сім'ї або в середовищі носіїв мови.

англ. **acquired language**

The L1 acquisition, as defined earlier, takes place in a setting where the acquired language is the language spoken by parents and or caregiver. The acquirer is in a constant exposure to this language.

Second language learners have lesser contact with the language, and maybe as few as hours per week in the case of foreign language learners (Yule, 1985, 163. URL: https://pdfcoffee.com/differences-between-first-language-acquisition-and-second-language-learning-pdf-free.html). However, other researchers (Gardner and Lambert 1972) agree that positive attitudes to the language and the target language group cause strong motivation to learn the second language and to communicate with the hosting community of the acquired language. (URL: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/7661/1/Crossroads_21_2018_W_Hassan_The_Effect_of_Personality.pdf).

Див. також: вивчена мова.

Б. Ажнюк

за́хист мо́ви (мов)

Заходи, спрямовані на забезпечення соціального, економічного та правового захисту національних мов, збереження та розвитку державної мови, мов національних меншин і корінних народів. У сучасному суспільстві захист мови відбувається за участі інститутів держави й громадянського суспільства, наукових і освітніх установ та ЗМІ, передбачає наявність відповідних нормативних актів, кадрове й матеріально-технічне забезпечення, розробку й реалізацію державних і недержавних програм тощо. Важливу роль відіграють міжнародні проєкти, спрямовані на збір лінгвістичних даних, створення й поширення освітніх матеріалів для вивчення й документування мов, які перебувають під загрозою зникнення.

англ. **language preservation**

There are speakers of small languages who do not want those languages to disappear and who are anxious to work actively for language preservation. Bilingual education is almost everywhere inimical to language preservation, but I have met bilingual educators from Mexico, Cameroon, Ecuador, and other countries who are looking for ways to stem the erosion of their indigenous languages (Ber-

nard, H. R. (1996). Language Preservation and Publishing. In: Hornberger, N. H. (Ed.). Indigenous Literacies in the Americas; Language Planning from the Bottom Up. Mouton de Gruyter. URL: https://www.researchgate.net/publication/287202702_Language_Preservation_and_Publishing).

ЛІТЕРАТУРА

Grenoble, L. A., Lindsay, J. W. (2006). Saving languages: An introduction to language revitalization. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: виживання мови, мовне законодавство, мовна політика.

Л. Андрієнко

збалансо́вана двомо́вність (збалансований білінгвізм)
Різновид індивідуальної двомовності з однаковою мірою володіння кожною з мов у різних функціональних сферах; звичайно набута в дитинстві (ранній білінгвізм) або як наслідок фахової підготовки та професійної діяльності (пізній білінгвізм), наприклад, у перекладацькій роботі, викладанні іноземної мови тощо.

англ. **balanced bilingualism**
Given that balanced bilingual children appear to show advanced cognitive skills, this article only reviews empirical studies that have assessed the correlation between balanced bilingualism (as defined by Cummins, 1979) and cognitive development (Carranza, Luz Marina Vásquez (2009). Cognitive advantages of balanced bilingualism. *Revista Pensamiento Actual, Universidad de Costa Rica,* 9(12—13), 71).

Б. Ажнюк

збалансо́ваний бі́лінгв
Особа, що однаковою мірою володіє кожною з мов у різних функціональних сферах.

англ. **balanced bilingual**

Bialystok (2001) claims that while both, monolingual and bilingual children develop metalinguistic knowledge, balanced bilinguals appear to develop metalinguistic ability and awareness earlier than monolinguals (Carranza, Luz Marina Vásquez (2009). Cognitive advantages of balanced bilingualism. *Revista Pensamiento Actual, Universidad de Costa Rica,* 9(12—13), 71).

In the bilingualism literature, "balanced bilingualism" is defined as an equivalent level of proficiency of two languages, implying equivalent functionality of the languages. On a sociolinguistic level, we understand this functionality as patterning in different domains of language use in the speech community. We have not, however, fully accounted for the psycholinguistic aspect of age of onset of language acquisition: consultants for this study do not necessarily display the same kind of bilingual language acquisition with regard to age of onset of acquisition and mode of acquisition (see Research Topic and Methodology below) [Butler, "Bilingualism/Multilingualism and Second-Language Acquisition," 113] (Anonby, E., Schreiber L., Taheri-Ardali, M. (2020). Balanced Bilingualism: Patterns of Contact Influence in L1 and L2 Turkic and Bakhtiari Speech in Juneqan, Iran. *Iranian Studies*, 53(3—4), 594).

The participants in Taiwan were considered more balanced bilinguals because approximately 50% of the instructional language at school was in Chinese, whereas only two hours of formal instruction was in Chinese for US participants. Therefore, while the development of English morpho-syntactic awareness in US participants may have been facilitated through more exposure to English, their Taiwanese counterparts' development of more abstract levels of morpho-syntactic awareness may also have been enhanced through their higher levels of bilingualism, which resulted in little difference in the two morpho-syntactic measures between the two groups (Kuo, L.-J., Ku, Y.-M., Chen, Z., Gezer, M. Ü. (2020). The relationship between input and literacy and metalinguistic development: A study with Chinese — English bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 24(1), 39).

ЛІТЕРАТУРА

Anonby, E., Schreiber L., Taheri-Ardali, M. (2020). Balanced Bilingualism: Patterns of Contact Influence in L1 and L2 Turkic and Bakhtiari Speech in Juneqan, Iran. *Iranian Studies*, 53(3—4), 589—622.

Butler, Yuko Goto. (2013). Bilingualism/Multilingualism and Second-Language Acquisition. In: Bhatia, Tej K., Ritchie, W. C. (Eds.). The Handbook of Bilingualism and Multilingualism (2nd ed.). Hoboken, NJ: Blackwell, 109—36.

Kuo, L.-J., Ku, Y.-M., Chen, Z., Gezer, M. Ü. (2020). The relationship between input and literacy and metalinguistic development: A study with Chinese — English bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 24(1), 26—45.

Б. Ажнюк

зворо́тний мо́вний зсув (відродження мови, ревіталізація мови)

Повернення загроженої мови до важливих сфер суспільного життя завдяки цілеспрямованим зусиллям інститутів влади й громадянського суспільства та окремих осіб — лінгвістів, політиків, мовних активістів і т. ін. Чинники, що спряють зворотному мовному зсуву: соціально-економічний і культурний розвиток загроженої етномовної спільноти, підвищення соціального статусу відповідної мови, почуття етнічної (національної) ідентичності та зміни в ставленні до мови.

Популяризації терміна сприяли наукові праці видатного американського соціолінгвіста Джошуа Фішмана, зокрема його монографії «Reversing language shift. Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages» (1991 р.) та подальші публікації на близьку тематику. Найважливішим у відродженні мови Дж. Фішман вважає її використання в колі родини, друзів, сусідів з максимальною «демографічною концентрацією представників різних поколінь».

англ. **reversing language shift**

Reversing language shift (RLS) … is thus of great social benefit. Language revival does not only do historical justice and address inequality but can also result in the empowerment of people who have lost their heritage and purpose in life (Zuckermann, G.,

Walsh, M. (2011). Stop, Revive, Survive: Lessons from the Hebrew Revival Applicable to the Reclamation, Maintenance and Empowerment of Aboriginal Languages and Culture. *Australian Journal of Linguistics*, 31(1), 141.

ЛІТЕРАТУРА

Ткаченко О. Б. Проблема життєвості мов. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: Зб. наук. праць*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 204—210.

Fierman, W. (1998). Language and Identity in Kazakhstan: Formulations in Policy Documents, 1987—1997. *Communist and Post-Communist Studies*, 2(XXXI), 171—186.

Fishman, J. A. (1991). Reversing language shift. *Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages.* Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters.

Fishman, J. A. (2001). Can Threatened Languages Be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective. Buffalo.

Див. також: мовний зсув, мертва мова, атитюд.

Л. Андрієнко

змі́шана мо́ва

Різновид контактної мови, який виникає в середовищі двомовної групи й поєднує елементи двох або більше генетично віддалених мов, має фіксовані правила й усталений словник. Змішана мова відрізняється від креольської мови або піджина тим, що зазвичай виникає серед населення, яке вільно володіє обома вихідними мовами. Появу терміна змішана мова (*mixed language*) пов'язують з іменем соціолінгвіста П. Баккера, котрий саме так охарактеризував мову мічиф, що постала в результаті змішування французької мови з мовою аборигенів Канади *крі.* Змішані мови утворюються в середовищі різномовного населення, головно, через змішані шлюби. Для змішаної мови характерне «переплетення» морфосинтаксису мови автохтонів з лексиконом іншої мови. Концепція змішаної мови остаточно не вироблена, оскільки вчені не дійшли спільної думки, як змішування мов можна відрізнити від таких явищ, як пере-

микання кодів, мовний субстрат або лексичні запозичення, що більше чи менше присутні в усіх мовах.

Класичними прикладами змішаних мов є мідновська мова (мова алеутського населення острова Мідний у Росії) та мічиф (у Канаді). До змішаних мов іноді також відносять українсько-російський суржик і білорусько-російську трасянку.

англ. **mixed code**

Mixed code — a new language variety arising out of intimate bilingualism, in which frequent code-switching and mixing have become the norm, rather than optional strategies dependent upon style, intention and interlocutor. The terms (bilingual) mixed language or sometimes syncretic language may also be found for this phenomenon. The new variety is an amalgam that often mixed code draws upon each pre-existing language for different spheres of vocabulary and different facets of grammar. A subset of such mixed codes draws upon one language for vocabulary and another for grammar: these are sometimes called intertwined languages. There is not a hard and fast line between code-switching and the development of a mixed code charts a possible continuum between the two (Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (Eds.) (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh, 207—208.

англ. **mixed languages**

Mixed languages are a type of contact language that arises as the result of the fusion of two languages, normally in situations of bilingualism. This dual linguistic parentage means that mixed languages cannot be classified according to standard historical comparative methods. They emerge in situations of severe social upheaval, serving as an expression of an altered identity, be it a new identity or the maintenance of an older identity. Beyond this broad definition, mixed languages are difficult to characterise on socio-historical or typological grounds (Meakins, F. (2018). Mixed Languages. *Oxford*

Research Encyclopedia of Linguistics. URL: https://oxfordre.com/linguistics/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-151).

ЛІТЕРАТУРА

Селіванова О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (Eds.). (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh, 207—208.

Auer, P. (1998). Introduction: Bilingual Conversation revisited. In: Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity. London and New York: Routledge, 1—24.

Bakker, P. (1997). A Language of Our Own: The Genesis of Michif, the Mixed Cree-French Language of the Canadian Metis. Oxford & New York: Oxford University Press.

Bakker, P., Mous, M. (1994). Mixed languages: 15 case studies in Language Intertwining. Amsterdam: IFOTT, 1—11.

Див. також: креольська мова, піджин, субстрат мовний, суперстрат мовний.

Л. Андрієнко

зми́шаний білінгві́зм

Індивідуальний білінгвізм, за якого обидві мовні системи співвідносяться водночас з єдиною системою понять. Часто формується в ранньому дитинстві з одночасним засвоєнням мов у двомовній сім'ї. Важко встановити, яка з мов є для білінгва першою (рідною), а яка другою. Мовна картина світу представлена в його свідомості мозаїчно — словесними позначеннями з двох мов, що мають спільні поняттєві кореляти.

англ. **compound bilingualism**

Thus, for a compound bilingual, information at the meaning or conceptual level is fused or shared and information at the lexical or word level is independent (see Fig. 2a). For a Spanish-English compound bilingual, whose first language (L1) is Spanish and second language (L2) is English, two different lexical items or verbal labels represent the concept of *libro* and *book*, but the underlying meaning would be the same across the two languages (Heredia, R. R., Cie'slicka, A. B. (2014). Bilingual Memory Storage: Compound-

Coordinate and Derivatives. In: Heredia, R. R., Altarriba, J. (Eds.). *Foundations of Bilingual Memory*. Springer Science+Business Media, 13).

According to Weinreich (1953), compound, coordinate, and subordinate distinctions deal with the properties of how two or more linguistic codes are organized and stored by individuals. In compound bilinguals, two sets of linguistic codes (e.g. "Dog" and "Sag") are stored in one meaning unit; in other words, have one system of meaning for words which is used for both L1 and L2, while on the contrary, in coordinate bilinguals, each linguistic code is stored and organized separately in two meaning units and the bilinguals have two systems of meanings for words; i.e. one system of meaning is for words that the individuals know in the L1 and the other is for words they know in L2 (Moradi, H. (2014). An Investigation through Different Types of Bilinguals and Bilingualism. *International Journal of Humanities* & *Social Science Studies*, 1(2), 108).

ЛІТЕРАТУРА

Bialystok, E. (2004). Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition. Cambridge: Cambridge University Press.

Heredia, R. R., Cie'slicka, A. B. (2014). Bilingual Memory Storage: Compound-Coordinate and Derivatives. In: Heredia, R. R., Altarriba, J. J. (Eds.). Foundations of Bilingual Memory. Springer Science+Business Media, 11—39.

Moradi, H. (2014). An Investigation through Different Types of Bilinguals and Bilingualism. *International Journal of Humanities* & *Social Science Studies*, 1(2), 107—112).

Б. Ажнюк

змі́шування ко́дів

Підсвідоме використання елементів різних мов (або мовних варіантів) у межах одного висловлення в усному або письмовому мовленні. Здебільшого відбувається в мовній практиці білінгвів у неформальних мовленнєвих жанрах. Змішування кодів є відправною точкою утворення піджинів і креольських мов.

англ. **code mixing**

Code mixing is a normal, natural product of bilingual and multilingual language use. (…) Scholars distinguish between inter-sentence, intra-sentence and intra-word code mixing.

Initial studies on Chinese-English code mixing in Hong Kong (Li, 2000) and Macao (San, 2009) indicated that mainly linguistic motivations were triggering the code mixing in those highly bilingual societies. Hidayat (2012) showed that Facebook users tend to mainly use inter-sentential switching over intrasentential, and report that 45% of the switching was instigated by real lexical needs, 40% was used for talking about a particular topic, and 5% for content clarification. The predominance of intersentential code mixing in social media text was also noted in the study by San (2009), which compared the mixing in blog posts to that in the spoken language in Macao. Dewaele (2010) claims that 'strong emotional arousal' increases the frequency of code mixing (Barman, U., Das, A., Wagner, J., Foster, J. (2014). Code Mixing: A Challenge for Language Identification in the Language of Social Media. *Proceedings of The First Workshop on Computational Approaches to Code Switching*. Doha, Qatar, 14).

англ. **code-mixing**

The question discussed here is: how can a bilingual speaker combine elements from two languages when processing mixed sentences? I am using the term code-mixing to refer to all cases where lexical items and grammatical features from two languages appear in one sentence. The more commonly used term code-switching will be reserved for the rapid succession of several languages in a single speech event, for reasons which will be made clear (Muysken, P. (2000). *Bilingual Speech. A Typology of Code-mixing*. Cambridge: Cambridge University Press, 1).

ЛІТЕРАТУРА

Aldaw, H. M. M. (2019). Constraints on code-mixing and code-switching in Arabic and English in Arabic speaking community. *International Journal of Development Research*, 09 (01), 25496—25500.

Barman, U., Das, A., Wagner, J., Foster, J. (2014). Code Mixing: A Challenge for Language Identification in the Language of Social Media. *Proceedings of The First Workshop on Computational Approaches to Code Switching*. Doha, Qatar, 13—23.

Muysken, P. (2000). Bilingual Speech. A Typology of Code-mixing. Cambridge: Cambridge University Press.

Ho, J. W. Y. (2007). Code-mixing: Linguistic form and socio-cultural meaning. *The International Journal of Language, Culture and Society,* 21, 23—30.

Див. також: двомовність, перемикання кодів, суржик, піджин, креольська мова.

Б. Ажнюк

ідіоле́кт

1) Сукупність індивідуальних мовленнєвих звичок та індивідуальних особливостей усного або письмового мовлення окремої людини; індивідуальний діалект.

2) У лінгвостилістиці — сукупність характерних особливостей індивідуально-авторського стилю поета, письменника, драматурга; індивідуальні мовні особливості персонажа літературного твору.

англ. **idiolect**

…A person's idiolect may be constrained to one particular time, thus partially equating idiolect with style. The term idiolect is often invoked to define a dialect as an aggregation of idiolects, either as an abstraction or as a mathematical average. Thus, some claim that idiolects are the only real linguistic objects, but others dispute this claim, arguing instead that the regularity of grammar appears at the level of dialect (Hazen, K. (2006). Idiolect. In: Brown, K. (Ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics* (2nd ed. Vol. 5). Oxford: Elsevier, 512).

Distinctive lexical choices and sequences have also been used as evidence of idiolect in authorship identification (Coulthard, 2004, 2013) and plagiarism detection (Johnson and Woolls, 2009; Culwin and Child, 2010) and the usefulness of formulaic sequences as style markers in forensic authorship attribution has been evaluated (Larner, 2014) (Johnson, A., Wright, D. (2014). Identifying idiolect in forensic authorship attribution: an n-gram textbite approach. *Language and Law,* 1(1), 41).

ЛІТЕРАТУРА

Hazen, K. (2006). Idiolect. In: Brown, K. (Ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics* (2nd ed.). Vol. 5. Oxford: Elsevier, 512—513.

Robert, A. Hall Jr. (1951). Idiolect and Linguistic Super-Ego. *Studia Linguistica,* 5(1), 21—27.

Lepore, E., Smith, B. C. (2006). Languages and Idiolects: Their Language and Ours. The Oxford Handbook of Philosophy of Language. Oxford.

Louwerse, M. M. (2004). Semantic Variation in Idiolect and Sociolect: Corpus Linguistic Evidence from Literary Texts. *Computers and the Humanities*, 38, 207—221

Johnson, A., Wright, D. (2014). Identifying idiolect in forensic authorship attribution: an n-gram textbite approach. *Language and Law,* 1(1), 37—69.

Coulthard, M. (2004). Author identiVcation, idiolect, and linguistic uniqueness. *Applied Linguistics,* 24(4), 431—447.

Б. Ажнюк

ізогло́са

Умовна лінія, що виокремлює зону поширення певного мовного явища (фонетичного, лексичного, граматичного). Їх позначають на діалектних картах. Межі територіальних діалектів проводять там, де проходить найбільша кількість ізоглос. Ізоглоси окремих мовних явищ не завжди збігаються з межами діалектів, деякі можуть розбивати один діалект на окремі зони або об'єднувати кілька різних говірок чи діалектів.

англ. **isogloss**

The mainland dialects are sometimes further divided into three areas: eastern Japan, western Japan, and Kyushu. However, another classification recognizes only two areas in the mainland: eastern Japan and western Japan (Kyushu being included in the latter), based on the existence of a major division, or a bundle of isoglosses, between the two along the Japan Alps that runs through the central region of the mainland (Okamoto, S. (2005). Variability in Japanese (Discourse). *Encyclopedia of Language* & *Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 319).

ЛІТЕРАТУРА

Бевзенко С. (1980). Українська діалектологія. Київ: Вища школа.

Жилко Ф. (1955). Нариси з діалектології української мови. Київ: Радянська школа.

Прилипко Н. (2004). Ізоглоса. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 214—215.

Chambers, J. K., Trudgill, P. (1998). *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: діалект.

Л. Белей

ізоляціоні́зм

Політика, спрямована на обмеження мовних та культурних контактів між певними спільнотами. Мовний ізоляціонізм виявляється у регуляторному запобіганні впливів інших мов на літературний стандарт.

англ. **isolationism**

The outcome of such practical measures will also depend on the willingness of the last speakers to overcome language purism and isolationism, as well as on the perseverance of the new learners to keep up motivation during the long process of language acquisition. Ultimately, the successful revitalization of the Nivkh language will require the combined efforts of both urban and rural communities (Gruzdeva, E., Janhunen, J. (2018). Revitalization of Nivkh on Sakhalin. The Routledge Handbook of Language Revitalization. London: Routledge, 472).

ЛІТЕРАТУРА

Гончар Б. (2004). Ізоляціонізм. *Українська дипломатична енциклопедія*. Київ: Знання України. Т. 1.

Яковлєв О. (2011). Ізоляціонізм. *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво.

Chalberg, J. C. (1995). Isolationism: Opposing Viewpoints. San Diego: Greenhaven Press.

Див. також: мовна спільнота, акультурація.

Л. Белей

ізоля́ція

Відсутність контактів (мовних, культурних) між спільнотами. Може бути наслідком географічних (гірський хребет, водний бар'єр) або політичних перепон (бойові дії, ізоляціонізм). Врешті-решт у двох мовних спільнотах у рамках одного мовного ареалу можуть виникнути особливі мовні риси. Якщо одна мовна спільнота відкрита до глобалізаційних процесів, а інша — ні, то це відобразиться на мові кожної з них. Так сталося з корейською мовою у Південній Кореї та мові жителів КНДР (дотримуються ізоляціонізму).

англ. **isolation**

The answers implicate a complex of factors: local language ideologies that position Quechua as the extraschool ayllu or home-community language and Spanish as the language of schooling; decreasing isolation and low social status of Quechua speakers, which mitigates against micro-level (ayllu) language transmission; and problems of local programme implementation and government instability that undermine macro-level policies (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 551).

ЛІТЕРАТУРА

Словник соціологічних і політологічних термінів (1993). Астахова та ін. (ред.). Київ: Вища школа.

Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: ізоляціонізм, мовна спільнота.

Л. Белей

іммігра́нт

Людина, що прибула на постійне місце проживання з іншої країни. Група іммігрантів з однієї країни формує діаспору. Якщо іммігранти селяться поруч і підтримують зв'язки, то можна говорити про іммігрантську мовну спільноту, яка може характеризуватися ізоляціонізмом різного ступеню. Іммігранти

з різних країн і представники різних культур по-різному інтегруються в нове суспільство. Деякі вже в першому поколінні повністю асимілюються, інші з покоління в покоління зберігають ідентичність країни походження. Іммігрантами не вважають трудових мігрантів, що повертаються на батьківщину.

англ. **immigrant**

The EU government has issued recommendations to EU member states to provide opportunities for native speakers to learn and use them. Language numbers have been estimated to run into the hundreds in some member states, but are impossible to pin down because of fluctuation of speakers, especially if they are divided further into languages of immigrants, migrants and asylum seekers (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 570).

ЛІТЕРАТУРА

Панібудьласка В. (2005). Імміграція. *Енциклопедія історії України: у 10 т.* Київ: Наукова думка. Т. 3, 451.

Перковський А. (2001). Імміграція. *Енциклопедія сучасної України: у 30 т.* Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

Bartram, D., Poros, M., Monforte, P. (2014). Key Concepts in Migration. London: Sage.

Meilander, P. C. (2001). Toward a theory of immigration. London: Palgrave Macmillan.

Див. також: мовна спільнота.

Л. Белей

індивідуа́льний білінгві́зм (індивідуальна двомовність) Індивідуальна здатність володіти двома мовами, набута в дитинстві (ранній білінгвізм) або в зрілому віці (пізній білінгвізм) як наслідок контактування з іншомовними особами, освіти або фахової підготовки, професійної діяльності тощо. За рівнем мовної компетенції у кожній з мов індивідуальний білінгвізм може бути збалансованим або незбалансованим, за способом організації мовних систем у свідомості білінгва і ступенем їх розрізнення — координованим, субординованим або

змішаним. Протиставляється соціальному білінгвізму як співіснуванню двох мов у суспільному житті країни, регіону, соціальної групи тощо.

англ. **individual bilingualism**

There is no single agreed-upon definition of individual bilingualism. Rather, bilingualism is best regarded as occurring on a continuum (Baetens Beardsmore, 1986). At one end of the continuum is the monolingual speaker; at the other, the individual who has acquired both languages in naturalistic contexts in childhood and who is best described as speaking LA and LB with equal and native like fluency. Such ambi or equi- lingualism is considered theoretically ideal (Weinreich, 1968, Lyons, 1981), but to be rare in practice (Lyons, 1981). Along the continuum are those individuals who illustrate greater or lesser degrees of bilingualism, involving the bilinguals who speak both languages fluently and proficiently but are more dominant in one than the other and the adult second language learners with varying degrees of proficiency and mastery of the second language (L2) (Moradi, H. (2014). An Investigation through Different Types of Bilinguals and Bilingualism. *International Journal of Humanities* & *Social Science Studies,* 1(2), 107).

This definition, to say the least, seems to be suggesting that social/societal bilingualism leads to or results in bilinguality, that is, individual bilingualism. Interestingly enough, they insist that bilingualism univocally includes the concept of bilinguality. Admittedly, Hamers and Blanc suggest that the term bilingualism be used when referring to language contact at the societal level, and bilinguality when it manifests in individuals of which the society is composed (Simplice Magloire Essomba Fouda (2013). Evaluating the Degree of Individual Bilingualism in Yaounde. *Journal of Literature, Languages and Linguistics*, 2, 48).

Classifications of Individual Bilinguals: It is very important to classify bilinguals into different categories depending on the linguistic, cognitive, developmental and social dimensions. Bilinguals

were classified according to the distinction between the degree of fluency and competence in the languages spoken (the bilingual L2 language learner distinction), by age, context, manner of acquisition of the languages, and on the hypothesized processing mechanisms or hypothesized language representation; which include: (a) the early / late, (b) simultaneous / successive, (c) formal / informal, (d) acquired/learnt (e) the additive / subtractive, (f) compound / coordinate/subordinate bilinguals. There are various components and aspects associated with the complexity of understanding bilingualism. First thing to keep in mind is that bilingualism has multiple dimensions. Highlighting the multi-dimensionality of bilingualism, researchers have suggested various classifications determined by the different dimensions of bilingualism they focused on (Moradi, H. (2014). An Investigation through Different Types of Bilinguals and Bilingualism. *International Journal of Humanities* & *Social Science Studies,* 1(2), 108).

"Societal bilingualism" according to Baker could refer to "a social group, community, region or country" (p.2). Hamers and Blanc (2000) opine that societal bilingualism is also just bilingualism in general, which refers to a linguistic community that uses two languages for interaction. Within bilingualism, they opine that there is the concept of bilinguality, which is individual bilingualism that encompasses dimensions including but not limited to psychological, social and cognitive dimensions (Wang Hui Ling (2018). Definitions of Bilingualism and their Applications to the Japanese Society. *The Journal of Morioka University,* 35, 14).

англ. **bilinguality**

The concept of bilingualism refers to the state of a linguistic community in which two languages are in contact with the result that two codes can be used in the same interaction and that a number of individuals are bilingual (societal bilingualism); but it also includes the concept of bilinguality (or individual bilingualism). Bilinguality is the psychological state of an individual who has access to more than one linguistic code as a means of social communication; the

degree of access will vary along a number of dimensions which are psychological, cognitive, psycholinguistic, social psychological, social, sociological, sociolinguistic, sociocultural and linguistic (Hamers, J. F., Blanc, M. H. A. (2000). Bilinguality and Bilingualism (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 6).

Hamers and Blanc (1983), on the other hand, make a distinction between the societal and the individual experiences stemming from language contact. They define bilingualism as the effect of language contact on society as a whole, and bilinguality as the non-linguistic effects of bilingualism on the bilingual individual. Bilingualism, according to Hamers et al. (2000), "refers to the state of a linguistic community in which two languages are in contact with the result that two codes can be used in the same interaction and that a number of individuals are bilingual (societal bilingualism); but it also includes the concept of bilinguality (or individual bilingualism)" (Hirsch, T., Kayam, O. (2020). Academic Mothers' Definitions of Bilingualism, Bilinguality, and Family Language Policies. *Psychology of Language and Communicatio*n, 24(1), 26).

ЛІТЕРАТУРА

Fishman, J. A. (1980). Bilingualism and biculturism as individual and as societal phenomena. *Journal of Multilingual and Multicultural Development,* 1(1), 3—15.

Søndergaard, B. (1981). Decline and fall of an individual bilingualism. *Journal of Multilingual and Multicultural Development,* 2(4), 297—302.

Hamers, J. F., Blanc, M. H. A. (2000). Bilinguality and Bilingualism (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Hirsch, T., Kayam, O. (2020). Academic Mothers' Definitions of Bilingualism, Bilinguality, and Family Language Policies. *Psychology of Language and Communication*, 24(1), 22—43.

Simplice Magloire Essomba Fouda (2013). Evaluating the Degree of Individual Bilingualism in Yaounde. *Journal of Literature, Languages and Linguistics*, 2, 46—54.

Grosjean, F. (1999). Individual Bilingualism. In: Spolsky, B. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Educational Linguistics*. Oxford: Elsevier, 1—9.

Див. також: білінгвізм, соціальний білінгвізм, субординований білінгвізм.

Б. Ажнюк

Інститу́т мовозна́вства ім. О. О. Потебні́ НАН Украї́ни
Науково-дослідна установа в Києві, утворена 1930 р. шляхом об'єднання низки мовознавчих установ ВУАН: Інституту української наукової мови, Комісії для складання історичного словника української мови, Комісії для складання словника живої української мови, Комісії етимологічного словника української мови, Комісії нормативної граматики української мови, Діалектологічної комісії та Комісії історії української мови. В Інституті діяли відділи української літературної мови, словниковий відділ та відділ мови і мислення, кількість співробітників — близько 20. Органи влади неодноразово втручалися в роботу Інституту. Зокрема в газеті «Правда», центральному друкованому органі комуністичної влади, зазнав гострої критики «Російсько-український словник», що вийшов друком 1937 р. Спеціальним рішенням ЦК КП(б)У Інститут зобов'язали видати радикально переопрацьований «ідеологічно витриманий» словник. Основу словникової роботи — лексичну картотеку Інституту — запропонували оновити, очистивши її від «контрреволюційного мотлоху». У 1930-ті рр. репресували багатьох відомих мовознавців: Олексу Синявського, Овсія Ізюмова, Григорія Сабалдиря, Євгена Тимченка та ін. У 1958 р. оприлюднено «Проспект тлумачного словника української мови. Для обговорення» і розпочалося укладання самого словника, що вийшов друком в 11-ти томах у 1970—1980 рр. Реєстр словника включає понад 134 тис. одиниць. У 1991 р. зі складу Інституту виокремлено новостворений Інститут української мови НАН України, до якого ввійшли відділи теорії та історії української мови, лексикології та лексикографії, стилістики й культури української мови, діалектології та ономастики. За активної участі Інституту відбувалася підготовка чинного Українського правопису в редакції 2019 р. Інститут бере участь в експертному опрацюванні актів мовного законодавства та науковому супроводі імплементації в Україні Європейської хартії регіональних або міноритарних

мов. Спільно з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України Інститут видає науково-теоретичний журнал «Мовознавство».

англ. **Oleksandr Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine**

ЛІТЕРАТУРА

Гнатюк Г. М. Дещо з історії Інституту мовознавства (2010). *Мовознавство,* 4/5, 77—87.

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України — 75. 1930—2005: Матеріали до історії. В. Г. Скляренко (відп. ред.). (2005). Київ: Довіра.

Лукінова Т. Б. Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України 75 років (2005). *Мовознавство,* 3/4, 3—24.

Русанівський В. М. Дещо з історії Інституту (2005). *Мовознавство,* 3/4, 25—32.

Селігей П. О. (2005). Флагман українського мовознавства. *Вісник НАН України*, 3, 63—71.

Селігей П. О. (2008). Українське академічне мовознавство за дев'яносто років (1918—2008). *Мовознавство,* 4/5, 3—17.

Б. Ажнюк

Інститу́т украї́нської мо́ви НАН Украї́ни

Науково-дослідна установа в Києві, утворена 1991 р. на базі відділів теорії та історії української мови, лексикології та лексикографії, стилістики й культури української мови, діалектології та ономастики, що початково належали до Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Основні напрямки діяльності Інституту: створення словників різних типів, дослідження сучасної української мови (граматики, словотвору, лексикології, фонетики, стилістики) та історії української мови, видання пам'яток української мови, діалектологічні, ономастичні та соціолінгвістичні студії. Інститут бере участь у експертному опрацюванні актів мовного законодавства, у видавничій діяльності (журнал «Українська мова», періодичні збірники «Культура слова», «Студії з ономастики та етимології», «Термінологічний вісник» і «Лексикографічний бюлетень»).

англ. **Institute the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine**

ЛІТЕРАТУРА

Німчук В., Городенська К. (2001). Інститутові української мови НАН України — десять років. *Дивослово,* 10, 63—66.

Інститут української мови НАН України: історія та сучасність (2016). Відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ.

Видання Інституту української мови НАН України (1991—2007) (2008). Київ.

Б. Ажнюк

інтердіале́кт

Наддіалектний мовний різновид, що виникає на перетині взаємодії кількох територіальних варіантів мови. Інтердіалект виникає природним шляхом, чим відрізняється від штучно кодифікованої літературної норми. Він не обов'язково побутує у всьому діалектному континуумі, може охоплювати окремі його частини.

англ. **interdialect**

"Interdialect" forms are variants which did not exist in the input varieties, but have developed as a result of the acquisition of imperfectly accommodated forms. Usually they are forms intermediate between two or more of the input variants (Britain, D. (2005). Language / Dialect Contact. *Encyclopedia of Language* & *Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 655).

ЛІТЕРАТУРА

Britain, D. (2005). Language / Dialect Contact. *Encyclopedia of Language* & *Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 651—657.

Chambers, J. K., Trudgill, P. (1998). Dialectology. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Siegel, J. (1985). Koines and koineization. *Language in Society*, 14, 357—378.

Trudgill, P. (1986). Dialects in contact. Oxford: Blackwell.

Див. також: акультурація.

Л. Белей

інтерлінгві́стика

Галузь мовознавства, що вивчає міжнародне спілкування, а також створення та функціонування штучних мов. Термін увів Отто Єсперсен. У його розумінні інтерлінгвістика — це «наука про інтермови» (міжнародні мови).

англ. **interlinguistics**

What is the common denominator of papers dealing with topics as diverse as the deliberate influence of human beings on language, socio- and psycholinguistic observations, the language of literature, theoretical grammar, computational linguistics, and terminology? The answer is brief: All these papers belong to the realm of interlinguistics (Schubert, K. (1989). Interlinguistics — Its Aims, Its Achievements, and Its Place in Language Science. *Interlinguistics — Aspects of the Science of Planned Languages*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 7).

ЛІТЕРАТУРА

Ткаченко О. (2004). Інтерлінгвістика. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 224—225.

Gobbo, F. (2020). Introduction to Interlinguistics. Munich: GRIN Publishing.

Schubert, K. (Ed.). (1989). Interlinguistics. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.

Jespersen, O. (1931). Interlinguistics. *International Communication: A Symposium on the Language Problem.* London: Kegan Paul.

Schubert, K. (1989). Interlinguistics — Its Aims, Its Achievements, and Its Place in Language Science. Interlinguistics — Aspects of the Science of Planned Languages. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

Див. також: мовна спільнота.

Л. Белей

інтернаціоналі́зм

Лексична одиниця, яку запозичили кілька мов; слова, запозичені іншими культурами разом з новими реаліями. Існує багато інтернаціоналізмів грецького та латинського походження (*демократія, біологія, олімпіада*). На сучасному етапі основне

джерело інтернаціоналізмів — англійська мова. Інтернаціоналізми, як і інші запозичення, проходять процес адаптації до графіки, фонетики та граматики мови-реципієнта.

англ. **internationalism**

The terms "international word", "international expression", and "internationalism" appear frequently in the vocabulary of linguists and laymen alike, sometimes as a separate category within the lexicon, and sometimes as a subclass of either the native or non-native component of the lexicon (Wexler, P. (1969). Towards structural definition of "Internationalisms". *Linguistics,* 48, 77).

ЛІТЕРАТУРА

Ткаченко О. (2004). Інтернаціоналізм. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 225.

Braun, P., Schaeder, B., Volmert, J. (Eds.). (2003). Internationalismen II. Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie. Tübingen: Niemeyer.

Wexler, P. (1969). Towards structural definition of "Internationalisms". *Linguistics*, 48, 77—92.

Див. також: пуризм.

Л. Белей

кодифіка́ція (мови)

Вироблення нормативних приписів (у вигляді словників, граматик, правопису), що в систематизованому вигляді регулюють норми мови на різних рівнях її системи, насамперед фонетичному, лексичному, граматичному та лінгвостилістичному. Кодифікація тісно пов'язана зі стандартизацією мови. Об'єктом кодифікації звичайно є літературна мова, а не діалекти та ареальні різновиди. Важливе значення має суспільне схвалення і загальне прийняття приписів, які пропонує кодифікатор, ступінь їх відповідності уявленням соціуму (часто доволі суперечливим) про те, якою має бути «правильна», «милозвучна», «чиста» національна мова. Мовні норми можуть асоціюватися у свідомості носіїв мови з певними етнокультурними цінностями та відчуттям національної ідентичності. Складність кодифікаційного процесу полягає у виробленні таких норм, які найбільшою мірою задовольняли б представників еліт, що усвідомлюють значення мови для етнополітичної консолідації нації. Кодифікація дає відповідь на стратегічне питання: яку мову нинішнє покоління передає нащадкам. Наявність рис подібності з генетично спорідненими мовами або відмінності від них, а також ознак іншомовного впливу мають велике значення для подальшого розвитку мовної системи та її кодифікації. Особливого значення для кодифікації національної мови набуває правопис. У виробленні норм українського правопису брали участь науковці й куль-

турні діячі з більшості українських мовних ареалів. Від кінця XVIII до початку XX ст. було створено понад 50 різних більш і менш поширених правописних систем. Усі вони були авторськими і не мали офіційного статусу. У 1919 р. спільне зібрання Української академії наук схвалило «Найголовніші правила українського правопису» — перший в історії України офіційний загальнодержавний правописний кодекс. У подальшому правописна кодифікація відбувалася за участі державних органів у складі Української РСР, а з 1991 р. — незалежної України. Важливу роль протягом усього кодифікаційного процесу в Україні відігравали громадські об'єднання й організації, діяльність яких сприяла формуванню концепції географічної та історичної соборності української мови.

англ. **codification (of language)**

The formal codification of a language is not the same thing as the rise to dominance of a particular dialect or sociolect. Standardization of practice, whether in writing or speech, is a matter of degree and to this day German, for instance, is less standardized than English or French (Burke, P. (2004). *Languages and Communities in Early Modern Europe*. Cambridge University Press, 92).

In Haugen's LP model <...>, codification is one of the four main elements (besides selection, implementation, and elaboration) in the 2 × 2 matrix, and is the "form" part of "corpus planning". Haugen also labels the codification category "standardization procedures", and suggests that codification consists of three areas: graphization, grammatication, and lexication. Codification of a language thus focuses on what is needed to formalize and develop a linguistic set of language norms. Ferguson (1968) also argues that standardization indicates the development of one variety of language becoming widely accepted throughout the speech community and as such overrides regional and social dialects (Helge Omdal (2006). Language Planning: Standardization. In: Ammon, U. et al. (Eds.). Sociolinguistics. Hand-

books of Linguistics and Communication Science. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2389).

This paper investigates the pluricentric codification of German pronunciation and its processes through the application of the model of the Language Codification Cycle Theory (LCCT) proposed by Takahashi (1996a, 1996b). Section 2 outlines codified and uncodified norms of pronunciation in light of Language Management Theory (LMT) (Nekvapil, 2000, 2012; Neustupný, 2005). Section 3 then will introduce LCCT, which combines micro and macro perspectives in order to illustrate descriptive and prescriptive processes of codification (Takahashi, H. (2020). Processes of language codification. The case of the standardization of German pronunciation. In: Kimura, G. Ch., Fairbrother, L. (Eds.). A Language Management Approach to Language Problems: Integrating macro and micro dimensions. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 159).

ЛІТЕРАТУРА

Helge Omdal (2006). Language Planning: Standardization. In: Ammon, U. et al. (Eds.). Sociolinguistics. Handbooks of Linguistics and Communication Science. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2384—2402.

Takahashi, H. (2020) Processes of language codification — the case of the standardization of German pronunciation. In: Kimura, G. C., Fairbrother, L. (Eds). A Language Management Approach to Language Problems: integrating macro and micro dimensions. John Benjamins, 159—176.

Б. Ажнюк

кодифіко́вана мо́ва

Мова, яка має вироблену літературну норму, що в систематизованому вигляді представлена в словниках, граматиках, правописі, довідниках і посібниках зі стилістики й культури мови. Від ступеня кодифікованості мови залежить її функціональна спроможність і соціальний престиж. Кодифікована мова важлива насамперед для спілкування в професійній діяльності: державна служба, військова справа, юриспруденція, медицина, наука і техніка, освіта тощо.

англ. **codified language**

A codified language becomes simultaneously a crucial administrative tool for bureaucratically holding a state together, and the fulcrum within which a national identity can be built (Louw, P. E. (2004). Political power, national identity, and language: the case of Afrikaans. *Int'l J. Soc. Lang*, 170, 43).

Even though Mari is a codified language with official status, definite constraints exist with respect to its usage. For example, on the Internet, Mari is primarily used by a small circle of enthusiasts; even Mari-related discussion forums primarily use Russian as their working language (URL: https://www.univie.ac.at/maridict/site-2014/press/celp2013_bradley_poster.pdf).

The Eastern Slovak (Serviko) Romani is one of the three main dialects that are spoken by Romanies in Slovakia. It is spoken by approximately 80—85% of Roma population in Slovakia, therefore Eastern Slovak Romani dialect was chosen as the basis for grammar, lexicon and phraseology of the codified language (URL: https://lt4all.elra.info/proceedings/lt4all2019/pdf/2019.lt4all-1.60.pdf).

Moreover, we think this method could be successfully used to raise interest in learning and training the communicative skills also in the codified version of the language of Roma minority. This could help the children speaking different dialects of Romani to acquire and accept the codified form of their language (URL: https://lt4all.elra.info/proceedings/lt4all2019/pdf/2019.lt4all-1.60.pdf).

Elaboration (or modernisation) is the constant terminological, orthographical, grammatical and stylistic modernisation and development which a codified language has to undergo in order to continue to meet the ongoing communicative needs of the speakers in terms of technology and modern life (Odendaal, G. (2013). Restandardisation defined as democratising language planning. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, 42, 183—203.

It is a strictly standardized and codified language whose transmission does not occur in the context of primary socialization, but rather secondarily in schools. It is not used in everyday conversa-

tion, but instead in formal speech situations and for written communication (URL: https://www.academia.edu/21666719/Routledge_Dictionary_of_Language_and_Linguistics).

ЛІТЕРАТУРА

Wardhaugh, R. (2006). An Introduction to Sociolinguistics. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

van Ostade, I. T.-B. (2012). The codification of English in England. In: Raymond Hickey (Ed.). Standards of English: Codified Varieties Around the World. Cambridge University Press, 34—54.

Див. також: кодифікація мови, літературна мова, мовна норма.

Б. Ажнюк

код мо́вний (мовний код)

1. Термін на позначення національної мови або її різновидів, як-от кодифікований варіант, мікромова, діалект, соціолект, жестова мова тощо.

2. Знакова система, що ідентифікує та класифікує мови.

У соціолінгвістиці цим терміном активно послуговуються з 1970-х рр. для вивчення мовної поведінки, мовного середовища, володіння мовою тощо. Терміни *мовний код* і *субкод* відображають ієрархічні відношення між ідіомами в межах національної мови. Кодом, як правило, виступає стандартна національна мова, а субкодом — її територіальні та соціальні діалекти, варіантні різновиди тощо. Перемикання мовних кодів, тобто перехід мовця в процесі спілкування з одного мовного коду або субкоду на інший, є реакцією на зміну комунікативної ситуації.

англ. **code**

Within sociolinguistics, code is sometimes used as a neutral term to refer to a language or language variety, seeking to avoid the subjective nuances associated with terms like dialect (Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., & Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 35).

англ. **language code**

Bernstein made a significant contribution to the study of communication with his sociolinguistic theory of language codes, which was developed to explain inequalities based on social class as found in language use (Clark, U. (2013). *Language and Identity in Englishes*. Oxon: Routledge, 113).

англ. **linguistic code**

Code-switching, process of shifting from one linguistic code (a language or dialect) to another, depending on the social context or conversational setting. Sociolinguists, social psychologists, and identity researchers are interested in the ways in which code-switching, particularly by members of minority ethnic groups, is used to shape and maintain a sense of identity and a sense of belonging to a larger community (Morrison, C. D. (2023). *Code-switching. Encyclopedia Britannica*).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2007). Словник термінів міжкультурної комунікації. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Київ: Довіра.

Бікова Н. М. (2006). Типи мовної поведінки в мультилінгвальній ситуації. Автореф. ... канд. філол. наук. Київ.

Брага І. І. (2012). Перемикання кодів: основні напрями соціолінгвістичних досліджень. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*, 25 (64), 1, 238—242.

Myers-Scotton, C. (1998). Code-switching. In: Coulmas, F. (Ed.). The Handbook of Sociolinguistics, 149—162.

Muysken, P. (1995). Bilingual Speech: A Typology of Code-Mixing. Cambridge: Cambridge University Press.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press. URL: http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrv8w

Див. також: перемикання кодів, соціолігвістична змінна.

О. Михальчук

койне́

У давній Греції слово κοινὴ «спільний» позначало надрегіональний різновид давньогрецької мови (уживався також вислів ἡ κοινὴ διάλεκτος «спільний діалект»), що в елліністичну епоху поширився на країни східного Середземномор'я та Близького Сходу. Його літературна форма представлена в літературних і наукових пам'ятках постклассичного періоду давньогрецької мови (Плутарх, Полібій), у текстах Нового Заповіту та працях ранніх християнських богословів. Поза контекстом античності терміном койне позначають також трансдіалектну мовну практику, що поєднує риси кількох говірок (рідше близькоспоріднених мов) і усталилася в певному ареалі як засіб переважно усної комунікації.

Зазвичай койне виникають у місцях присутності носіїв різних локальних діалектів, зокрема в великих містах — осередках інтенсивної торгівлі та господарської діяльності, адміністративних центрах тощо. В історії багатьох народів койне ставали основою для виникнення й розвитку літературних мов або їх локальних варіантів. В українській науковій літературі згадуються київське койне, львівське койне, галицько-буковинське койне тощо.

англ. **Koine Greek**

For a long time Koine Greek confused many scholars. It was significantly different from Classical Greek. Some hypothesized that it was a combination of Greek, Hebrew, and Aramaic. Others attempted to explain it as a "Holy Ghost language," meaning that God created a special language just for the Bible. But studies of Greek papyri found in Egypt over the past one hundred years have shown that this language was the language of the everyday people used in the writings of wills, private letters, receipts, shopping lists, etc. (Mounce, W. D. (2003). Basics of biblical Greek grammar. 2nd ed. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 1).

англ. **common dialect**

The Arabic language, the official language of more than 20 countries, is comprised of many regional dialects with the Modern Standard Arabic (MSA) variety having the role of a common dialect across the Arabic-speaking population (Malmasi, S., Refaee, E., Dras, M. (2016). Arabic Dialect Identification Using a Parallel Multidialectal Corpus. In: Hasida, K., Purwarianti, A. (Eds). Computational Linguistics. PACLING 2015. Singapore: Springer, 203).

англ. **interdialect**

We use the term interdialect in the manner of the term interlanguage (Selinker, 1972), which is now widely used in studies of second-language acquisition. The label 'interdialect' is intended to refer to situations where contact between two dialects leads to the development of forms that actually originally occurred in neither dialect. (Interdialect forms are obviously of importance in the process of new dialect formation, which we shall discuss in chapter 3.) Interdialect, however, is by no means confined to the development of vowel sounds that are phonetically intermediate. Imperfect accommodation may lead to the (temporary or permanent) development of forms that are intermediate in other ways (Trudgill, P. (1986). Dialects in Contact. New York: Basil Blaekwell Inc., 62).

ЛІТЕРАТУРА

Масенко Л. Т. Койне (2007). *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 269—270.

Півторак Г. (1993). Українці: звідки ми і наша мова. Київ: Наукова думка.

Підкуймуха Л. М. (2013). Батярський жаргон міжвоєнного Львова в соціокультурному аспекті. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]*. Серія: Філологічні науки. Кн. 1, 228—233.

Сікора Г. В. (2015). Львівське мовлення в термінах та визначеннях. *Термінологічний вісник,* 3(2), 62—80.

Ткач Л. (2007). Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX — на початку XX ст. Ч. 2. Джерела і соціокультурні чинники розвитку. Чернівці.

Шевельов Ю. (2003). Внесок Галичини у формування української літературної мови. Київ.
Шевельов Ю. (1998). Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900—1941). Стан і статус. Чернівці.

Див. також: діалект, інтердіалект, літературна мова.

Б. Ажнюк

комунікати́вна девіа́ція див. **девіація комунікативна**

комунікати́вна дивергéнція див. **мовна дивергенція**

комунікати́вна компетéнція

Сукупність знань про способи і правила передавання відомостей шляхом використання однієї або декількох семіотичних систем. Включає мовну компетенцію (володіння словником і нормами граматики) та дискурсивну компетенцію (здатність сприймати й продукувати елементи дискурсу, які відповідають вимогам когезії та когерентності). Поняття «комунікативна компетенція» було запропоноване американським соціолінгвістом Деллом Гаймсом наприкінці 1960-х рр. за аналогією до запровадженого Ноамом Хомським поняття мовна (граматична) компетенція, який використовував його для розмежування мовної здатності (*competence*) і мовленнєвої діяльності (*performance*). Комунікативна компетенція поєднує знання граматичних норм і правил та знання й доречне застосування сукупності тих принципів і конвенцій, які регулюють використання мови в суспільстві за тих чи інших обставин спілкування. Таким чином крім мовної компетенції комунікативна компетенція включає прагматичні, соціолінгвістичні та соціокультурні знання й навички.

англ. **communicative competence**

There are, however, some general trends in the style of language teaching that are taking place in most countries. Particularly in Europe there has been a tendency toward the adoption of what is called communicative competence-oriented language instruction and the primacy of oracy over reading and writing skills (462).

(Spolsky, B., Lambert, R.D. (2009). Language Planning and Policy: Models. In: May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.), 462).

Language socialization research is thus concerned with the microgenesis of communicative competence (Schieffelin and Ochs, 1996), which comprises but also goes well beyond linguistic competence in the generativist sense. Communicative competence also comprises the practical knowledge, much of it prediscursive (if not preconscious), that one must have in order to use language as a social tool, to engage in talk as a social activity, and to coconstruct meaningful interactive contexts with others. (Garrett, P. B. (2009). Language Socialization. In: May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.), 481).

Dell Hymes (1971) was the principal objector to the dominance of Chomsky's characterization of what constituted the study of linguistic competence. He suggested that a child who might produce any sentence whatever without due regard to the social and linguistic context would be "a social monster" (1974: 75) who was "likely to be institutionalized." Hymes coined the term communicative competence to denote the human ability to use language appropriately in different settings. Hymes' interest was not just in the production of sentences but in characterizing the more social-bound aspects like the amount and volume of talk in different communities, acceptability of silence, rules for turn-taking, amount of simultaneous talk, etc. (Mesthrie, R. (2001). Sociolinguistics: History and Overview. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 2).

Researchers are now starting to view the bilingual not so much as the sum of two (or more) complete or incomplete monolinguals but rather as a specific and fully competent speaker-hearer who has developed a communicative competence that is equal, but different in nature, to that of the monolingual. This competence makes use of one language, of the other, or of the two together (in the form of mixed speech; see below) depending on the situation, the

topic, the interlocutor, etc. This in turn has led to a redefinition of the procedure used to evaluate the bilingual's competencies (Grosjean, F. (2001). Bilingualism, Individual. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 11).

The notion of "communicative competence" was introduced by Dell Hymes in the late 1960s to express the idea that the ability to speak a language requires more than the knowledge of grammatical rules. … Language is often only one of the codes used for communication. Speakers complement, refine, and sometimes neutralize or even contradict the meaning of words they use by relying on gestures and eye gaze, and by the use of tools and other material resources around them. The notion of communicative competence was also meant to encourage the study of different codes and modes of communicating within and across situations (Duranti, A. (2001). Communicative Competence. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 29—30).

Communicative competence consists of at least linguistic, pragmatic, sociolinguistic, sociocultural and sociopragmatic competence. E. g. a speaker's knowledge of when to speak and when not to speak, how to speak, and how much information to provide (Huang, Y. (2012). Communicative competence. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 55).

Communicative competence — In relation to any given language, a speaker's grammatical competence plus knowledge of the rules and conventions governing the accurate, appropriate and effective use of the language in a wide range of social settings. (Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press, 88.)

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2000). Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.

Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Підручник. Київ: Академія.

Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press.
Huang, Y. (2012). Communicative competence. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
Spolsky, B., Lambert, R. D. (2009). Language Planning and Policy: Models. In: May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.), 452—466.

Див. також: девіація мовна.

Л. Ажнюк

комунікати́вна конверге́нція див. **мовна конвергенція**

комунікати́вна спільно́та див. **мовна спільнота**

комуніка́ція

Процес передавання й отримання інформації особами або спільнотами з використанням мови та/або іншої семіотичної системи. Розрізняють вербальну й невербальну комунікацію. Системне дослідження різних аспектів комунікації належить до сфери комунікативістики — напрямку мовознавства, який вивчає процеси спілкування людей з урахуванням прагматичних складників комунікації, як-от мовець, адресат, контекст, конситуація тощо.

англ. **communication**

At the very core, communication skill simply concerns the proficiency or quality of one's communicative performance. Just as people's dancing, driving, or chess playing reflects a certain level of proficiency, so too do their various communication activities, such as listening, public speaking, and making small talk (Greene, J. O. (2009). Communication Skills Theories. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. SAGE Publications, 135).

Recent developments in privilege theory feature the complications of privilege and otherness and also offer many avenues for communication scholars to pursue. Privileges are manifest in public discourse, interpersonal communication, and institutional communication of many types (Johnson, F. L. (2009). Privilege. In: Littlejohn, S. W., Foss, K. A. (Eds.). *Encyclopedia of communication theory*. SAGE Publications, 800).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Підручник. Київ: Академія.

Бацевич Ф. С. (2007). Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра.

Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press.

Див. також: девіація мовна.

Л. Ажнюк

конверге́нція див. **мовна конвергенція**

конфесі́йна мо́ва (сакральна мова)

Мова, якою послуговуються в релігійно-культовій сфері. Конфесійними часто бувають мертві мови, наприклад, латина та церковнослов'янська. Першу, окрім релігійного контексту, застосовують частково в науці. Конфесійним мовам притаманний консерватизм, рідкісний перегляд норм та ритуальна функція.

англ. **sacred language**

Sacred languages are like, but also unlike, everyday vernacular languages. Although both types of language have nouns, verbs, adjectives, and all the other ingredients needed to express thought, they differ in a number of crucial ways. First, sacred languages are mythologized, being connected to divine personages and events. Second, sacred languages are not used for ordinary communication — to chat around the dinner table, tease in the schoolyard, give orders in the factory, or bicker in the market. Third, sacred languages are not mother tongues (Bennett, B. (2018). Sacred languages of the world: An Introduction. London: Wiley, 1).

ЛІТЕРАТУРА

Шевченко Л. (2004). Конфесійний стиль. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 273.

Німчук В. В. (1992). Українська мова — lingua sacra: священна. До історії й сучасного стану конфесійних мов в Україні. *Слово,*18, 5; 19, 6; 22, 6.

Ковалів Ю. (2007). *Літературознавча енциклопедія: у 2 т.* Київ: Академія.
Bennett, B. (2018). Sacred languages of the world: An Introduction. London: Wiley.

Див. також: мертва мова.

Л. Белей

координо́ваний білінгві́зм

Різновид індивідуальної двомовності, за якого білінгв набуває знання мов у різних ситуативних контекстах, наприклад, удома і в школі, коли кожна з мов існує в його мовній практиці й мовній свідомості відокремлено, не змішуючись. За координованого білінгвізму передумови для міжмовної інтерференції є мінімальними.

англ. **coordinate bilingualism**

Coordinate bilinguals, on the other hand, would be those people who learned two languages in separate contexts; therefore, the grammars of their two languages would be completely independent. It is even thought that coordinate bilinguals would have great difficulty in translating because of this separateness of their two languages. I argue that it is an error to think that there are two kinds of bilingualism that fit the labels compound and coordinate (Diller, K. C. (1970). "Compound" and "Coordinate" Bilingualism: A Conceptual Articact. *Word,* 26(2), 254).

According to D'Acierno (1990), "a coordinate bilingual is a person who acquires the two languages in different contexts, for instance one at home and the other at school, so that the words of the two languages belong to two separate systems which are independent... Initially, the child develops one system, then he builds up a second system, and at last he operates the two in parallel" [2]. According to Matthews (1997), coordinate bilingualism is "bilingualism in which mastery of one language is hypothetically separate in the bilingual's mind from mastery of the other" [3]. Because this type of bilingualism is normally established by developing a second system after developing one system, it is also possible that

these people remember the developmental process of their system, although it may not be as clear as what near-native speakers remember (Kenji, A. (2023). The Development of Coordinate Bilingualism and an Investigation into Its System. *International Journal of Social Science and Humanities Research,* 11/2, 26—27).

ЛІТЕРАТУРА

Перетятько Л. Г. (2014). Білінгвізм в умовах загальноосвітнього навчання. *Психологія і особистість,* 1(5), 86—99.

Diller, K. C. (1970). "Compound" and "Coordinate" Bilingualism: A Conceptual Artifact. *Word*, 26:2, 254—261.

Kenji, A. (2023). The Development of Coordinate Bilingualism and an Investigation into Its System. *International Journal of Social Science and Humanities Research,* 11/2, 26—31.

Див. також: білінгвізм, індивідуальний білінгвізм, субординований білінгвізм, інтерференція, перемикання кодів.

Б. Ажнюк

коренізáція

Політика розвитку й популяризації національних мов і культур у республіках СРСР у 1923—1932 рр. У рамках коренізації керівні посади віддавали представникам місцевого етносу, вимагалося володіння і використання національної мови. В Українській РСР коренізація мала форму українізації, що дала поштовх мовному плануванню: кодифікаційні процеси (Правопис 1928 року, укладання багатьох словників та посібників), популяризація мови в освіті, публічному просторі, державному управлінні. У цей період відбувся розквіт української літератури, відомий як Розстріляне відродження. На початку 1930-х рр. Й. Сталін згорнув коренізацію і взяв курс на русифікацію.

англ. **korenizatsiya**

The total resistance by all German village social groups to collectivization in the form of attempts at mass emigration in the 1929—1930s clearly demonstrated the failure of the concept of korenizatsiya ["indigenization"] in respect of ethnic Germans (Savin, A.

(2017). Ethnification of Stalinism. Ethnic and Religious Minorities in Stalin's Soviet Union New Dimensions of Research. Södertörn University, 50).

ЛІТЕРАТУРА

Даниленко В. (2009). Коренізація. *Енциклопедія історії України: у 10 т.* Київ: Наукова думка. Т. 5, 152.

Шаповал Ю. (2001). Коренізація. *Енциклопедія сучасної України: у 30 т.* Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України.

Шаповал Ю. (2011). Коренізація. *Політична енциклопедія.* Київ: Парламентське видавництво, 365—367.

Savin, A. (2017). Ethnification of Stalinism. Ethnic and Religious Minorities in Stalin's Soviet Union New Dimensions of Research. Södertörn University, 47—66.

Див. також: мовна політика, мовне планування.

Л. Белей

креолізáція

Результат взаємодії панівної та місцевої мов, унаслідок чого виникає нова мова, яка перетворюється на основний засіб комунікації між представниками одного етносу, різних етносів або нової етнічної спільноти на певній території; з часом стає рідною, нерідко єдиною, мовою наступних поколінь нової етномовної спільноти. Утворення креольської мови може бути відносно тривалим (через піджинізацію) або стрімким (без піджинізації).

англ. c**reolization**

Given the socio-historical circumstances of most creolization situations, one can hardly imagine that the creolizers were especially keen on learning the language of their superiors or opressors to perfection (Plag, I. (2008). Creoles as interlanguages inflectional morphology. *Journal of Pidgin and Creole Languages,* 23(1), 129).

ЛІТЕРАТУРА

Євтух В. Б. (2012). Етнічність: енциклопедичний довідник. Київ: Фенікс.

Селіванова О. О. (2010). Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К.

Mufwene, S. S. (2015). Pidgin and Creole Languages. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2nd ed.). Oxford: Elsevier, University of Chicago. Chicago, 133—145.

Baker, P. (1994). Creativity in Creole Genesis. In: Adone, D., Plag, I. (Eds.). Creolization and Language Change. Tübingen.

Див. також: змішування мов, креольська мова, піджин.

Л. Андрієнко

креóльська мóва

Мова, сформована на основі піджину, яка внаслідок розширення комунікативних функцій стає мовою спілкування в родині й рідною (часто єдиною) мовою наступних поколінь. Креольські мови виникали здебільшого в місцях перебування європейських колонізаторів у XVII—XVIII століттях у результаті контакту між групами, які говорили взаємно незрозумілими мовами. Прикладами креольських мов, які стали офіційними або набули значного поширення, є мови держави Папуа-Нова Гвінея — ток-пісин і хірі-моту на англійській основі; мова кріо в Сьєррі-Леоне; мова сранан-тонга в південноамериканській Республіці Суринам.

англ. **creole language**

Creole languages, vernacular languages that developed in colonial European plantation settlements in the 17th and 18th centuries as a result of contact between groups that spoke mutually unintelligible languages. Creole languages most often emerged in colonies located near the coasts of the Atlantic Ocean or the Indian Ocean. Exceptions include Brazil, where no creole emerged, and Cape Verde and the Lesser Antilles, where creoles developed in slave depots rather than on plantations.

Most commonly, creoles have resulted from the interactions between speakers of nonstandard varieties of European languages and speakers of non-European languages. Creole languages include varieties that are based on French, such as Haitian Creole, Louisiana Creole, and Mauritian Creole; English, such as Gullah (on the Sea Islands of the southeastern United States), Jamaican Creole, Guyanese

Creole, and Hawaiian Creole; and Portuguese, such as Papiamentu (in Aruba, Bonaire, and Curaçao) and Cape Verdean; and some have bases in multiple European languages, such as two creoles found in Suriname, Saramacca (based on English and heavily influenced by Portuguese) and Sranan (based on English and heavily influenced by Dutch). Papiamentu is thought to have also been heavily influenced by Spanish (Salikoko, S. M. Creole languages. *Encyclopedia Britannica*. URL: https://www.britannica.com/topic/creole-languages).

ЛІТЕРАТУРА

Селіванова О. О. (2010). Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К.

Arends, J., Muysken, P., Smith, N. (Eds.). (1995). Pidgins and Creoles: An Introduction. Benjamins J., Amsterdam B.P., Mühlhäusler, P. (1990). From business to pidgin. *Journal of Asian Pacific Communication,* 1(87), 115.

Baker, P. Mühlhäusler, P. (1990). From business to pidgin. *Journal of Asian Pacific Communication,* 1(87), 115.

Baker, P. (1994). Creativity in Creole Genesis. In: Adone, D., Plag, I. (Eds.). Creolization and Language Change. Tübingen, 65—84.

Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Blackwell Publishing Ltd., 122.

Hall, R. A. (Jnr). (1966). Pidgin and Creole Languages. Ithaca: Cornell University Press.

Див. також: змішування мов, креолізація, нативізація, піджин.

Л. Андрієнко

ксеноетно́нім див. **алоетнонім**

ксенофо́бія

Гостре несприйняття, ненависть, презирство до іншої культури (поведінки, мови, світогляду). Розрізняють расову, релігійну, етнічну, соціальну та гендерну ксенофобію. Ксенофобія буває індивідуальною (притаманною одній особі) та груповою (яку поділяє певна частина соціуму). Ксенофобія може призвести до дискримінаційної політики, що може позначатись на законодавчих нормах.

англ. **xenophobia**

Discussing developments since 1979, a strict comparison of party strategies employed in Britain, France and Germany is undertaken, describing the ups and downs of xenophobia as a public issue largely as a product of campaign strategies of the established conservative parties, who used the issue as a "weapon of last resort" (Thranhardt, D. (1995). The Political Uses of Xenophobia in England, France and Germany. *Party Politics,* 1(3), 323).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2007). Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра.

Майборода О. (2011). Ксенофобія. *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво, 378.

Расизм і ксенофобія в Україні: реальність та вигадки (2009). Захаров Є. (ред). Харків: Права людини.

Fredrickson, G. (2009). Racism: A Short History. Princeton University Press.

Guido, B. (2003). *Dictionary of race, ethnicity and culture*. New York: SAGE Publications Ltd.

Див. також: мовна політика.

Л. Белей

культу́ра мо́ви

1. Дотримання норм усного й письмового літературного мовлення, цілеспрямоване й уміле використання мовних засобів у різних умовах спілкування відповідно до мети і змісту комунікації.

2. Нормативність усного й письмового мовлення (дотримання усталених норм) на індивідуальному й загальнонаціональному рівні.

3. Розділ мовознавства, який вивчає процеси й результати формування мовної норми, виробляє рекомендації щодо їх застосування в усному й письмовому мовленні. Культура мови є одним із різновидів організованого мовного менеджменту (мовної політики, мовного планування), що зазнає впливу власне мовних і позамовних чинників.

англ. **language cultivation**

This article argues that the key to more general public acceptance of linguistic ecological diversity in South Africa is to shift the emphasis from policy development to practical language cultivation issues (Wright, L. (2004). Language and value: Towards accepting a richer linguistic ecology for South Africa. *Language Problems and Language Planning*, 28(2), 175).

The word "cultivate" in the expression "language cultivation" means "to refine," or, put differently, "to improve something by making small changes." These "small changes" involve mainly orthography (e.g., substituting one letter for another in a particular group of words), the lexicon (e.g., introducing an appropriate term for a new phenomenon), or the style of a particular language (e.g., simplifying a certain manner of expression). However, it is not only a question of making changes in language but also of keeping it in good condition ("taking care of language") (Nekvapil, J. (2008). Language Cultivation in Developed Contexts. In: Spolsky, B. (Ed). The Handbook of Educational Linguistics. Prague; Faculty of Arts, 251—265).

Let us now address the first group of goals of the cultivation of standard language. According to Fishman (2006), the aims of corpus planning (or language cultivation) linked with status planning comprise (1) language purity (versus vernacularity), (2) uniqueness (versus Westernization, or more precisely, internationalization), (3) classicization (versus "panification," a word coined from the Greek form "pan" meaning "relating to the whole of," see below), (4) the departure of a particular language variety from another, structurally close to it, or the contrary, one variety approaching another ("Ausbau" and "Einbau" in Fishman's terminology).

However, it is not merely *language* cultivation that matters but also the cultivation of the communicative process, that is, the cultivation of the way language is used (including production as well as reception). Obviously, such cultivation must involve not only the use of standard language but also, essentially, the use of all varieties of the language and, in a multilingual environment, even

different languages (Nekvapil, J. (2008). Language Cultivation in Developed Contexts. In: Spolsky, B. (Ed). The Handbook of Educational Linguistics, 253).

англ. **refinement of language**

By building bridges between teaching styles and learning styles students can be given the confidence and motivation to change attitudes and beliefs. This identification and refinement of language using strategies is examined in the particular case of a group of Taiwanese students, and the difficulties of evaluating the contribution of Language Awareness to improved language production are discussed (Gray, K. (1994). Language awareness: A learner-centred view. *Language Awareness*, 3(3—4)).

англ. **linguistic regulation**

This study investigates language regulation, or the negotiation of acceptability and correctness in language. It takes a bottom-up perspective on regulation, with focus on the ways that speakers manage and monitor language in lingua franca interaction, and the ways that they talk about language. I approach language regulation as a process through which speakers both reproduce codified language norms and construct alternative ones. Language regulation, then, sheds light on the construction of norms relevant for the speakers, that is, on living norms, as opposed to prescriptive, codified norms that arise as a consequence of linguistic description and codification. I explore two complementary dimensions of language regulation: interactional and ideological dimensions. The dimensions I bring together in a comparative analysis, where I consider the findings in relation to the macro-level ideologies of language maintenance and native speaker ownership of English (Hynninen, N. (2013). Language regulation in English as a lingua franca: Exploring language regulatory practices in academic spoken discourse. Helsinki: University of Helsinki, 3).

From the literary review, the writers conclude that every country needs to formulate linguistic regulation or legislation in order to regulate the role of language (local and foreign) in some aspects of sustai-

nable development. This regulation will support the sustainable development in the future. Lastly, the writers provide this paper with our of linguistic regulation or legislation (Silalahi, Ronald Maraden Parlindungan, Puspitasari, Veny Anindya (2012). Linguistic Regulation and Nation Character Building: The Neglected Phase of Development. *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 03(05), 51).

англ. **language regulation**

Against this backdrop, language regulation can be described as a multifaceted phenomenon. For one, it can be approached from an institutional perspective by focusing on language policies and guidelines, and the application of such policies and guidelines, for instance, in the teaching of languages. For another, it can be explored from a language-ideological perspective, for instance, considering speakers' ideologies about language and regulation. But the question that remains is how speakers regulate language at the level of interaction. A third option, then, is to approach language regulation from an interactional perspective and focus on the regulatory practices in interaction, and to consider what norms are reproduced or constructed as an alternative in the process (Hynninen, N. (2016). *Language Regulation in English as a Lingua Franca: Focus on Academic Spoken Discourse,* 9. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія.

Єрмоленко С. Я. (2007). Культура мови. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 298—299.

Коваль А. П. (1966). Культура української мови. Київ: Наукова думка.

Пилинський М. М. (1976). Мовна норма і стиль. Київ: Наукова думка.

Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. (2007). Культура мови. *Мала філологічна енциклопедія.* Київ: Довіра, 206.

Фішман Дж. А. (2009) Не кидайте свою мову напризволяще: Приховані статусні наміри в корпуснопланувальній мовній політиці. Київ: К.І.С.

Nekvapil, J. (2017). Kultivace jazyka. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovnik/KULTIVACE JAZYKA

Л. Андрієнко

лінгвосоціоло́гія див. **соціологія мови**

лінгві́цизм (мовна дискримінація)

Ідеології, структури і практики, що використовуються для обмеження або позбавлення прав за мовною ознакою — неволодінням певною мовою або певною формою національної мови (переважно літературним стандартом), володінням мовою в обмеженому обсязі, акцентом, просторічними, жаргонними, говірковими особливостями мовлення і т. ін. Неволодіння престижним різновидом мови стає підставою для висновків щодо освітнього, кваліфікаційного, соціального статусу особи і пов'язаних з цим рішень щодо рівня її інтелекту та професійної придатності. Лінгвіцизм може виявлятись стосовно окремих осіб і етномовних спільнот.

англ. **linguicism**

Linguicism, an analogous concept to racism, sexism, classism etc (and coarticulating with these), has been defined as "ideologies, structures and practices which are used to legitimate, effectuate and reproduce an unequal division of power and resources (both material and immaterial) between groups which are defined on the basis of language" (Skutnabb-Kangas 1988, 13). Linguicism can relate to both languages and their speakers. It precedes (but does not necessarily lead to) linguicide and /or language death (Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (1988). Linguicide and Linguicism. In: Goebl, H., Nelde, P. H., Stary, Z., Wölck, W. (Eds). Kontaktlinguistik. Contact Linguistics. Linguistique de contact. Ein

Internationales Handbuch zeitgenössiger Forschung. An International Handbook of Contemporary Research. Manuel international des recherches contemporaines, 1. Berlin — New York: Walter de Gruyter, 667).

ЛІТЕРАТУРА

Skutnabb-Kangas T., Phillipson R. (1988). Linguicide and Linguicism. In: Goebl, H., Nelde, P. H., Stary, Z., Wölck, W. (Eds). Kontaktlinguistik. Contact Linguistics. Linguistique de contact. Ein Internationales Handbuch zeitgenössiger Forschung. An International Handbook of Contemporary Research. Manuel international des recherches contemporaines, 1. Berlin — New York: Walter de Gruyter, 667—675.

Oda, M. (2000). Linguicism in action: language and power in academic institutions. In: Phillipson, R. (Ed.). Rights to Language. Equity, Power, and Education. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 117—121.

Uekusa, S. (2019). Disaster linguicism: Linguistic minorities in disasters. *Language in society*, 43(3), 353—375.

Див. також: мовні права, мовне законодавство, екологія мови, етномовна сегрегація, мовна компетенція.

Б. Ажнюк

лінгвоци́д

Цілеспрямована діяльність державних і недержавних (медійних, релігійних, культурних, освітніх, професійних та ін.) інститутів, спрямована на обмеження функціонування певної мови (здебільшого на її етнічній території) та на припинення її існування. Складова частина політики національно-культурної асиміляції (етноциду). Політику лінгвоциду здебільшого супроводжує явище двомовності, за якого нерівномірний розподіл соціальних функцій кожної з мов віддзеркалює соціальні ролі їхніх носіїв. Перехід на привілейовану мову зумовлений прагненням до участі в розподілі того ресурсу (адміністративного, матеріального, інтелектуально-освітнього, культурного і т. ін.), що з нею асоціюється. У деяких випадках лінгвоцид не викликає спротиву асимільованої спільноти і може сприйматися як мовний суїцид. Однак і в цих випадках завжди є мова-вбивця, що створює тиск, який веде до занепаду іншої мови. Політика лінг-

воциду часто здійснюється під прикриттям наративів про добровільну відмову народу від своїх етнокультурних прав, про прово індивіда на вільний вибір мови спілкування і т. ін.

Насправді вільний вибір мови в ситуації нерівних можливостей призводить до деградації й загибелі слабшої мови.

англ. **linguicide**

Linguicide is the extermination of languages, an analogous concept to (physical) genocide, whereas language death is the withering away of languages, by analogy with natural death (see Language Death). Linguicide, by contrast, implies that there is an agent involved in causing the death of languages. The agent can be active ("attempting to kill a language") or passive ("letting a language die", or "unsupported coexistence", also often leading to the death of minority languages). In liberal ideology, only an active agent with the intention to kill languages would cause linguicide, whereas the other two would fall within the domain of language death. Linguicide is the extreme end result of linguicism (linguistically argued racism) at group level (Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (1994). Linguicide. In: *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Pergamon Press & Aberdeen University Press, 2211).

англ. **linguistic genocide**

A central issue with the term linguistic genocide is that genocide directly refersto the forced loss of a people or a culture. Defining language disappearance via linguistic genocide is attractive due to the force carried by the word genocide. However, this term proves difficult to define and defend at a finer level of analysis given that the definitions of genocide do not directly apply to language. This means that forced language loss would have to be argued via the disappearance of the people or culture — specifically that the loss of language causes the people or culture to disappear, that is, argumentation via linguistic essentialism (Zwisler, J. (2021). Linguistic genocide or linguicide? A discussion of terminology in forced language loss. *Journal of Applied Language Studies,*15(2), 44).

ЛІТЕРАТУРА

Гавдида Н., Назаревич Л. (2014). Лінгвоцид як форма мовної політики. *Наукові записки ТНПУ.* Серія «Мовознавство», II (24), 77—80.

Мацько Л., Христенок В. Явище лінгвоциду в історії української літературної мови (XVII—XIX ст.). (2003). *Українська мова,* 2, 58—62.

Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали (2006). Упоряд.: Л. Масенко та ін. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Rudnyckyj, J. B. (2007). The Ems Ukase of 1876 and the problem of linguicide. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity,* 4(2), 153—155.

Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (1994). Linguicide. In: *The Encyclopedia of Language and Linguistics.* Pergamon Press & Aberdeen University Press, 2211—2212.

Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (1996). Linguicide and Linguicism. In: Goebl, H., Nelde, P. H., Starý, Z., Wölck, W. (Eds.). Contact Linguistics. An International Handbook of Contemporary Research, 1. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 667—675.

Zwisler, J. J. (2017). Linguicide and identity: A multigenerational study in indigenous identity. Lambert Academic Publishing.

Zwisler, J. J. (2021). Linguistic genocide or linguicide? A discussion of terminology in forced language loss. *Journal of Applied Language Studies,* 15(2), 43—47.

Б. Ажнюк

літерату́рна мо́ва

Наддіалектна внормована форма національної мови, що усталилася в ході суспільного розвитку й відображає мовну традицію, сформовану протягом історично тривалого часу; ключовий засіб національної консолідації етносу, ознака групової етнокультурної ідентичності. Одна з форм національної мови, з якою співіснують інші — територіальні діалекти, соціальні діалекти, просторіччя. Функціонує в письмовій та усній формах. Відзначається багатофункціональністю, стильовою диференційованістю й регламентованістю. Вважається найбільш престижною формою національної мови, асоціюється з високим освітнім цензом і соціальним статусом. Зміст терміна *літературна мова* близький, але не тотожний змістові вислову *мова художньої літератури*.

Становлення літературної мови відбувається насамперед через писемну форму її використання в релігійній і світській літературі, словниках, граматиках, підручниках і навчальних посібниках. Літературні мови бувають старописемними і новописемними. З часом літературна мова зазнає змін на різних рівнях її структурної ієрархії. Унормування й кодифікація письмової форми літературної мови справляє вплив на використання її усного різновиду, якому також притаманні наддіалектний характер, стилістична поліфункціональність, дедалі ширше застосування в різних сферах суспільного життя: освіті, державному управлінні, науці, культурі тощо. Лексикон літературної мови може включати окремі діалектизми, що набули загальнонаціонального поширення, хоча зберігають свій локальний колорит або позначають реалії, характерні для певного етнокультурного ареалу, наприклад: *ватра, легінь, колиба, трембіта*.

англ. **standard language**

Haugen (1966) and Van der Wal and Van Bree (2008) defined the standard language on the basis of stages in its development: selection, codification, elaboration, and acceptance. Finegan (2007: 14) took a different approach and said that the standard language is used by people in public discourse, thus referring to sociolinguistic and communicative choices and to a set of speakers. Van der Wal and Van Bree (1992: 369) also looked towards specific groups of speakers, namely academics and teachers, to find people who help determine the norm. Crystal's (1991: 286) Dictionary of linguistics and phonetics used various approaches and referred to it as a "prestige variety" that cuts across regional differences and provides a "unified means of communication" and an "institutionalised norm". Taking both a sociolinguistic and a language-contact approach, Thomason and Kaufman (1988: 209) talked about the "elevation to pre-eminence in official, learned circles of a particular form of speech and writing out of dialects of a single language". They considered dialect mixture to be an important force behind the lin-

guistic formation of the standard language (Smakman, D. (2012). The definition of the standard language. A survey in seven countries. *International Journal of the Sociology of Language,* 218, 28).

англ. **literary language**

Paradoxically, the study of literary language has indirectly provoked a better understanding of language and language use as a whole, just as diverse areas of descriptive linguistics, cognitive linguistics and discourse analysis have unexpectedly shown us the pervasively poetic and creative nature of everyday language use. (…) Literary language in this view is flowery (or, more positively, 'elevated'), unusually figurative, often old-fashioned and difficult to understand, and indirect (for example, 'symbolic'); all in all totally unlike the language we use and encounter in everyday life. Our prototype of literary language is perhaps obscure modernist poetry. Where everyday language is used to exchange information, we tend to think, literary language has designs on our souls and deals with metaphysical ideas or ethical dilemmas (Hall, G. (2005). Literary Language and Ordinary Language. In: Literature in Language Education. Research and Practice in Applied Linguistics. Palgrave Macmillan, London, 10).

ЛІТЕРАТУРА

Булаховський Л. А. (1975). Виникнення і розвиток літературних мов. Вибрані праці. Київ: Наукова думка. Т. 1.

Єрмоленко С. Я. (1987). Фольклор і літературна мова. Київ: Наукова думка.

Єрмоленко С. Я. (2013). Літературна норма і мовна практика. Ніжин: Аспект-Поліграф.

Струганець Л. (2002). Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. Тернопіль.

Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. (1972). Курс сучасної української літературної мови. Київ: Радянська школа.

Hall, G. (2005). Literary Language and Ordinary Language. In: Literature in Language Education. Research and Practice in Applied Linguistics. Palgrave Macmillan, London, 9—46.

Smakman, D. (2012). The definition of the standard language. A survey in seven countries. *International Journal of the Sociology of Language*, 218, 25—58.

Див. також: діалект, діалектний континуум, койне, кодифікація мови, мовна норма.

Б. Ажнюк

мажорита́рна мо́ва

Національна мова, що за кількістю носіїв переважає інші мови в державі, штаті, провінції, регіоні тощо. Мажоритарна мова широко використовується в органах влади, освіті, культурі, побуті тощо; часто має формальний або неформальний статус державної (офіційної) мови в державі або регіоні.

англ. **majority language**

Further on, members of most minorities are normally bilingual, thus featuring dual affiliation, and sometimes even practically monolingual in the majority language, which may question the purpose of maintaining by artificial means a language which has all but lost its spoken base (Bugarski, R. (2017). The European Charter for Regional or Minority Languages Comes of Age. In: Filipović J., Vučo, J. (Eds.). Minority Languages in Education and Language Learning: Challenges and New Perspectives. Belgrade, 50).

In this way the sharp polarization between the majority language and the languages of minorities is instigated and nurtured. On the one hand, it is quite logical to accept this dichotomy, especially in a country such as Serbia where in one of the parts of its territory five official languages are equally used (Croatian, Hungarian, Romanian, Ruthenian and Slovak) together with three minority languages (Czech, Macedonian and Montenegrin) (Mutavdžić, P., Granić, J., Sivački, A. (2017). The European Union, the Balkans and multilinguaphobia. In: Filipović J., Vučo, J. (Eds.). Minority Languages in Educa-

tion and Language Learning: Challenges and New Perspectives. Belgrade, 137).

From Grade 3 on, children are taught content classes in one of the majority languages — English or French — by native speakers of those languages from Southern Canada. In addition, they continue to receive a few classes a week in their heritage language in such subjects as Inuktitut language, culture, religion and physical education (Shanley, E. M. A., Crago, M., Pesco, D. (2006). The Effect of Majority Language Exposure on Minority Language Skills: The Case of Inuktitut. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 9(5), 580).

In this distribution of functions, individualised communications are still reserved for autochthonous vernaculars by force of group custom and the face-to-face norms established among speakers. However, this can break down if individuals see themselves forced to speak together in the official majority language because of any other constraints imposed, for example, by the norms of the domain in which their interactions take place (Bastardas-Boada, A. (2017). The ecology of language contact. Minority and majority languages. In: Fill, A. Penz, H. (Eds.). The Routledge Handbook of Ecolinguistics. London: Routledge, 32).

As in the Republican period, however, Catalan has not been recognised as an official state language as, for example, French is in Canada and Switzerland and Swedish is in Finland, alongside the majority languages of those countries (Bastardas-Boada, A. (2019). From language shift to language revitalization and sustainability a complexity approach to linguistic ecology. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 197).

ЛІТЕРАТУРА

Shanley, E. M. A., Crago, M., Pesco, D. (2006). The Effect of Majority Language Exposure on Minority Language Skills: The Case of Inuktitut. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 9(5), 578—596.

Reyes, I. (2009). An ecological perspective on minority and majority language and literacy communities in the Americas. In: Maestría en Lingüística

Aplicada a la Enseñanza del inglés, Universidad Distrital Francisco José de Caldas Facultad de Ciencias y Educación. 106—114.
Bastardas-Boada, A. (2017). The ecology of language contact. Minority and majority languages. In: Fill, A. Penz, H. (Eds.). The Routledge Handbook of Ecolinguistics. London: Routledge, 26—39.
Bastardas-Boada, A. (2019). From language shift to language revitalization and sustainability a complexity approach to linguistic ecology. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.

Б. Ажнюк

макаронічна мо́ва

1. Мовний субкод, характерною ознакою якого є суміш слів та висловів з різних мов.

2. Переінакшування слів чи висловів певної мови на чужомовний лад унаслідок імітації орфоепічних особливостей та граматичних форм іноземної мови.

3. Поєднання різномовних партій персонажів у діалозі чи полілозі для створення комічного ефекту в художньому творі. Практика змішування мовних засобів різного походження відома ще з часів античності, однак найбільшого поширення вона досягла в Італії в XV—XVI ст. у творах гуманістів Відродження, які вводили до латинських текстів слова із національних мов із дотриманням правил латинської граматики. В українській літературі макаронічну мову як засіб гумору й сатири використовували І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Старицький, Остап Вишня, О. Чорногуз та ін.

англ. **macaronic language**

Various standards have been applied in determining just what macaronics are. What is common to most definitions is that the term itself is of Italian origin, that macaronics' literary usage arose during the Renaissance, and that their central feature is their being composed of material from more than one language Apart from these very general traits, there is only partial harmony regarding the rest of the definition, even when we limit the definitions to those within the bounds of common literary usage. The OED (Oxford

English Dictionary — *Л. Андрієнко*) recognises three levels of generality in the literary meaning of the word "macaronic": (i) a burlesque form of verse, chiefly using Latin as a context language; (ii) any form of verse with mixed languages; (iii) any fom of text linguistically resembling macaronic poetry. The former two senses represent literary usage, and they are usually (but not always) present in definitions of macaronics (Demo, Š. (2014). Towards a unified definition of macaronics. *Humanistica Lovaniensia*, 63, 83—106).

ЛІТЕРАТУРА

Ленець К. В. (2007). Макаронічна мова. *Українська мова: Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 341.

Волков А. (2021). Макаронічна мова. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці: Золоті литаври, 311—312.

Макаронічний; Макаронізми. (2007). *Мала філологічна енциклопедія*. Укл.: Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Київ: Довіра, 478.

Perini, G.B. (2001). Macaronica Verba. Il divenire di una trasgressione linguistica nel seno dell'Umanesimo. In: Integrazione, mescolanza, rifiuto. Incontri tra popoli, lingue e culture in Europa. Roma: "L'Erma" di Bretschneider, 327—337.

Macaronic. *Oxford English Dictionary* (3rd ed.). URL: http:/www.oed.com

Див. також: перемикання кодів, просторіччя, суржик, лінгва франка, піджин.

Л. Андрієнко

макроетно́нім

1. Назва великої етнічної спільності (сармати, слов'яни, германці).

2. Назва генетично різнорідних етносів, об'єднаних однією територією (американці, араби, європейці). Макроетноніми бувають історичні й сучасні. Наприклад, макроетнонім *алани*, який застосовувався до великого загалу кочових іранських племен, відомий з часів античності.

англ. **macroethnonym**

Macroethnonyms include both the names of the Roman, Anglo-Saxon, old. Bulgarian tribal substrata (Lalchev, D. (2014). Designing a dictionary of archaic names of the tribes in the Balkan peninsula. *Studii şi cercetări de onomastică şi lexicologie*, VII, (1—2), 85).

ЛІТЕРАТУРА

Карпенко Ю. О. (2004). Етнонім. *Українська мова: Енциклопедія.* Київ.

Савчук Б. (2004). Українська етнологія: навч. посібник. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.

Roberts, M. (2017). The Semantics of Demonyms in English. The Semantics of Nouns. Oxford: Oxford University Press, 205—220.

Room, A. (1996). An Alphabetical Guide to the Language of Name Studies. Lanham and London: The Scarecrow Press.

Tuite, K. (1995). The declension of ethnonyms in English. *Proceedings of the Berkeley Linguistics Society,* 21, 491—502.

Див. також: автоетнонім, алоетнонім, етнонім.

О. Михальчук

макросоціолінгві́стика

Розділ соціолінгвістики, що вивчає взаємодію мови і соціуму на рівнях суспільства і мовної політики, спільноти та ідентичності, мовного законодавства і мовного планування; вивчає мовні ситуації в державах, регіонах, групах, аналізує мовні контакти та їхні наслідки, мовні конфлікти, мовну взаємодію й мовну динаміку залежно від суспільних змін; досліджує проблеми мовно-національної безпеки та мовної інтеграції; нормалізації та кодифікації мови. Об'єктом макросоціолінгвістики є мовні спільноти, групи, національні меншини, держава у зв'язку з мовною політикою й мовною ситуацією. Завданням — дослідження потенційних і реальних змін у системі мовно-національних відносин, співвідношенні компонентів соціально-комунікативної системи, науково обґрунтовані прогнози розвитку мовної ситуації тощо. Макросоціолінгвістика й мікросоціолінгвістика є взаємо-

пов'язаними рівнями соціолінгвістичних досліджень, що відрізняються масштабуванням підходів до вивчення взаємодії мови й соціуму.

англ. **macrosociolinguistics**

Macrosociolinguistics is integrated conceptually as is macrosociology as a whole (Fishman, J.A. (1985). Macrosociolinguistics and the Sociology of Language in the Early Eighties. *Annual Review of Sociology*, 11, 113—127).

ЛІТЕРАТУРА

Бріцин В. М. (2007). Соціолінгвістика. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 654.

Масенко Л. Т. (2008). Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова*, 1, 13—23.

Масенко Л. Т. (2010). Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Мацюк Г. (2009). Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Мацюк Г. (2010). Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання. *Мова і суспільство* 1, 5—20.

Антошкіна Л., Красовська Г., Сигеда П., Сухомлинов О. (2007). Соціолінгвістика: навч. посібник. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток Лтд».

Олікова М. (2010). Словник соціолінгвістичних та етнолінгвістичних термінів. Луцьк: РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки.

Holmes, J. (2001). Sociolinguistics. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*.

Spolsky, B. (2010). Ferguson and Fishman: Sociolinguistics and the sociology of language. In: Wodak, R., Johnstone, B., Kerswill, P. (Eds.). The Sage handbook of sociolinguistics. Los Angeles: SAGE, 11—23.

Fishman, J. (1985). Macrosociolinguistics and the Sociology of Language in the Early Eighties. *Annual Review of Sociology*, 11, 113—127.

Див. також: соціологія мови, соціолінгвістика, мікросоціолінгвістика.

О. Михальчук

маргіна́льність лінгвокульту́рна
Свідома або несвідома відмова особи підтримувати зв'язок з народом, із якого вона походить, з його культурою, мовою, втрата властивих цьому народові ціннісних орієнтирів. Лінгвокультурна маргінальність може мати примусовий характер (виховання яничарів з полонених, відмова від етномовної спадщини через страх перед покаранням в умовах тоталітаризму).

англ. **linguocultural marginality**
To consent with the abovementioned argument, common English language functions can be postulated as "Lingua Tyrannosaura" (Swales, 1997; Ammon, 2001; Phillipson, 2002) thanks to its zero sum extent of implications. That is, the higher a particular material content weighing, the further Persian linguocultural marginalization (Hassannejad, E., Ghaemi, F., Pourdana, N. (2022). The Impact of Culture-bound Content on Learning Productive Skills within CBLT Program in EAP Classrooms. *Iranian Journal of Applied Language Studies*, 14(1), 124).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2007). Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 105.
Hassannejad, E., Ghaemi, F., Pourdana, N. (2022). The Impact of Culture-bound Content on Learning Productive Skills within CBLT Program in EAP Classrooms. *Iranian Journal of Applied Language Studies*, 14(1), 109—128.

Див. також: національне самовизначення.

О. Малаш

менталіте́т націона́льний (менталітет етнічний, ментальність національна, ментальність етнічна)
Спільність духовного життя, стереотипів мислення, світосприйняття і т. ін., притаманні етносові в певний період його існування. Етнічний менталітет визначає специфіку емоційних, інтелектуальних і поведінкових реакцій на життєві обс-

тавини у порівнянні з реакціями представників інших етнічних спільнот. Етнічний менталітет передбачає наявність у відповідної етнічної групи спільної соціально-психологічної основи і є важливим чинником соціального й політичного життя.

англ. **ethnic mentality**

The multidimensionality of the ethnic mentality revealed in the process of communication requires a wide set of methodological settings and principles of the analysis of sociocultural phenomena: the principle of ideological and theoretical continuity, which allows exploring the the socio-genesis of ethnic groups and nations and the communicative forms of their interactions that are correlated with it; the principle of concreteness, orienting towards the identification of the ontological foundations of the forms of communications among ethnic groups and nations; the principle of historicism, aimed at the analysis of communicative phenomena in the context of their ethnic mental changes (Drotianko, L., Abysova, M. (2018). Communication in a globalized ulticultural society: ethnic mentality aspect. *MATEC Web of Conferences*, 170, 2).

ЛІТЕРАТУРА

Білик Б. (2007). Етнокультурологія: поняття і терміни. Київ.

Галушко К. (2009). Ментальність, менталітет. *Енциклопедія історії України*. Т. 6. Київ: Наукова думка, 615—616.

Етнокультурологія: словник-довідник. (2007). Л. Маєвська (Уклад.). Житомир: Полісся.

Колотило М. (2017). Ментальність і менталітет: онтологічний статус та антропологічні виміри. *Актуальні проблеми філософії та соціології*: *Науково-практичний журнал,* 15, 66—69.

Пасєчник С. (2007). До питання про розрізнення понять «менталітет» і «ментальність» у лінгвістиці та суміжних дисциплінах. *Наукові праці ЧДУ імені Петра Могили*, 57(70), 86—90.

Українська етнокультурологічна енциклопедія: у 5 т. (2013). В. А. Бітаєв (Відп. ред.). Т. 3. Київ: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 115—116.

Юрій М., Алексієвець Л. (2018). Етнічний менталітет та його особливості. *Україна, Європа, світ.* Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 21, 281—287.

Хто ми? Портрет українців очима українців: фокус-групове дослідження Українського інституту майбутнього (2021). В. Денисенко, В. Андрусів, О. Шульга та ін. URL: https://uifuture.org/publications/hto-my-portret-ukrayincziv-ochyma-ukrayincziv/

О. Малаш

менш пошúрена мóва

Мова етнокультурної спільноти, що поступається за кількістю носіїв іншим мовам у межах країни, автономії, адміністративно-територіальної одиниці тощо. Зазвичай менш поширена мова не має офіційного статусу і виявляє тенденцію до зменшення ареалу побутування та звуження її функціональної сфери. У публікаціях деяких авторів англійський еквівалент цього терміна (*lesser-used language*) використовується як синонім терміна *міноритарна мова* (*minority language*).

lesser-used language

But first let us look at the term lesser-used language. It will be used as a generic term for smaller and minority languages, which show a downward trend of influence… The most important condition is that the intergenerational transmission of the language is not guaranteed. Further criteria are, among others: the language is restricted to a small area with few speakers; the number of speakers is obviously diminishing; the domains of usage are limited to unofficial situations; there is direct competition with the prestigious (national) language; standardization and written tradition are missing; the language exists mainly in oral form (Piirainen, E. (2020). Lesser-Used Languages and their Contribution to the Study of Formulaic and Figurative Language. *Formulaic Language and New Data*. Berlin — Boston: Walter de Gruyter, 20—21).

lesser used language

The concept 'lesser used language' may require some further explanation. Within the present 15 member states of the European Union as many as 40 million people in over 40 different communities speak a 'lesser used language'. The Council of Europe has named these languages 'regional or minority languages' (European Charter for Regional or Minority Languages, explanatory report 1993). All of these languages are spoken by a minority in the state involved. Consequently, the languages concerned have been described variously as '(indigenous) minority languages', 'regional languages', and 'lesser used (autochthonous) languages'… This concept covers:

• Unique languages spoken in only one EU member-state, e.g. Welsh in the United Kingdom, Galician in Spain, Sardinian in Italy or Sorbian in Germany,

• Unique languages distributed over more than one EU member-state, e.g. Basque, both in Spain and France,

• Languages spoken by an autochthonous minority in a particular EU member-state, but which are also the language of the majority in another (EU-member) state: e.g. German as spoken in Italy, France, Belgium and Denmark, Danish in Germany or Slovene in Italy,

• Languages which are national languages at the EU member-state level, but which do not enjoy the status of official working language of the European Union, videlicet, Luxembourgish and Irish.

In this article, the language communities that speak a lesser used language are referred to as regional minorities or language minorities. They can be seen as 'long resident' minorities as opposed to the 'new' immigrant minorities that have arrived in recent decades (Renkema, W. J. T. (1995). Regional Identities in Europe: The Position of Lesser Used Languages in the Educational Systems of the European Union. *Tertium Comparationis Journal für Internationale Bildungsforschung,* 1(1), 44—45).

Б. Ажнюк

ме́ртва мо́ва

Мова, що не функціонує як жива мова, не є рідною мовою жодної спільноти, навіть якщо вона ще використовується як літургійна мова або мова релігійної і наукової літератури. Згідно з класифікацією О. Ткаченка, мертві мови поділяють на такі типи: 1) мертва сакралізована етнічна мова (наприклад, іврит); 2) сакралізована постетнічна корпоративна мова, частково вживана як розмовна (середньоіндійська мова палі в країнах з буддійською релігією); 3) фіксована мертва мова (готська); 4) реконструйована мертва мова без писемних пам'яток (прагерманська прамова); 5) гіпотетична мертва мова (субстратна протоєвропейська мова).

англ. **dead language**

In the technical sense ancient languages like Sanskrit and Latin did not undergo language death, even though they are popularly referred to as 'dead languages'. They gradually evolved by continuous transmission from one generation to another and split into regional varieties that were later recognised as independent languages like Hindi, Gujarati, Bengali, etc (in the case of Sanskrit) and French, Italian, Spanish, etc. (in the case of Latin). Certain languages like Pictish and Etruscan, on the other hand, have undergone language death, with no modern offshoots (Swann, J., Deumert, A., Lillis T., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 168—169).

While "classic mixed languages," such as Michif and Mednij Aleut, involve living mother tongues, Hebrew, a primary contributor to Israeli Hebrew, was clinically dead when Israeli Hebrew emerged (Zuckermann, G. (2006). A new vision for Israeli Hebrew. Theoretical and practical implications of analyzing Israel's main language as a semi-engineered Semito-European hybrid language. *Journal of modern Jewich studies.* URL: https://www.researchgate.net/publication/43472830_A_new_vision_for_Israeli_Hebrew_Theoretical_and_practical_implications_of_analyzing_Israel's_

main_language_as_a_semi-engineered_Semito-European_hybrid_language).

On the positive side, efforts have been, or are being, undertaken to revive, or reinvigorate, some dead or dying Aboriginal languages, with varying degrees of success (Moseley, Ch., Nicolas, A. (2010). *Atlas of the World's Languages in Danger. Memory of Peoples* (3rd ed.). Paris: UNESCO Publishing, 425.

ЛІТЕРАТУРА

Звонська Л. Л., Корольова Н. В., Лазер-Паньків О. В. та ін. (2017). Мертва мова. *Енциклопедичний словник класичних мов.* Київ: ВПЦ «Київський університет», 319.

Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. (2007). Мертві мови. *Мала філологічна енциклопедія*. Київ: Довіра.

Ткаченко О. Б. (2003).Соціолінгвістична класифікація мов у її слов'янській специфіці й динаміці. *Мовознавство,* 2—13, 3—13.

Ткаченко О. Б. (2012). Проблема життєвості мов. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: Зб. наук. праць*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 204—210.

The concise Oxford Dictionary of linguistics (3rd ed.). URL: https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199675128.001.0001/acref-9780199675128-e-799?rskey=1lptWW&result=837

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). Language death. *A Dictionary of Sociolinguistics.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 17—18. URL: http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrv8w.5

Див. також: жива мова, смерть мови.

Л. Андрієнко

мето́дика ви́бірки

Метод квантитативного дослідження великих обсягів інформації (генеральної сукупності), під час якого з дотриманням визначеної процедури вибираються елементи, що характеризують усю генеральну сукупність. Вибірка буває репрезентативна та нерепрезентативна, залежно від того чи пропорційно вона відображає генеральну сукупність. За методологією розрізняють стратометричну (з окремих кластерів генеральної сукупності) та випадкову (рендомний вибір

зі всієї генеральної сукупності) вибірку. Кожна вибірка має похибку, тобто відхилення від справжніх значень генеральної сукупності.

англ. **sampling method**

The book cotains an account of the body of theory that has been build up to provide a background for good sampling methods. In most of the applications for which this theory was constructed, the aggregate about which information is desired is finite and delimited — the inhabitants of a town, the machines in a factory, the fish in a lake (Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. London: Wiley, 3).

ЛІТЕРАТУРА

Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. London: Wiley.

Di Garbo, F., Napoleão de Souza, F. (2023). A sampling technique for worldwide comparisons of language contact scenarios. *Linguistc Typology.* 27(3), 553—589.

Peck, R., Olsen, C., Devore, J. (2008). Introduction to Statistics and Data Analysis. Belmont: Thomson Brooks/Cole.

Див. також: методи соціолінгвістичні.

Л. Белей

ме́тоди соціолінгвісти́чні (соціолінгвістичні методи)

Методи, які застосовують для соціолінгвістичних досліджень, що формуються на перетині соціолінгвістики та соціології тобто вивчення мовних явищ крізь призму соціуму. Соціолінгвістика зіставляє мовні явища з різними соціологічно-демографічними параметрами. Соціолінгвістичне дослідження має три етапи: збір матеріалу, обробка та аналіз. Збір матеріалу можна проводити у відкритих джерелах (бази даних, реєстри, соціальні мережі, спеціалізовані форуми), також за допомогою тестування, інтерв'ю та анкетування — прямого (коли питання сформульовані прямо) та непрямого (коли питання сформульовані таким чином, що респондент, даючи відповідь, непрямо надає необхідну інформацію; наприклад, питаючи у перехожих про назву вулиці, можна дослідити, як вони її

наголошують). Непряме анкетування дає точніші результати, оскільки тоді респонденти не контролюють себе і послуговуються найбільш вживаними мовними варіантами. Зібрані дані обробляють з урахуванням статі, віку, етнічного походження, освіти, соціального класу респондентів тощо. Важливий аспект обробки матеріалу — кореляції між різними параметрами. Їх можна відобразити за допомогою різних видів інфографіки. Оброблений матеріал аналізується з урахуванням широкого соціального контексту та історико-політичних факторів.

англ. **sociolinguistic methods**

The sociolinguistic method is neither new to sociolinguistics nor universally adhered to by sociolinguists. It is a working hypothesis with a distinctive methodological and conceptual apparatus built up over the past 10 to 15 years in response to the particular needs of research guided by this hypothesis (Sankoff, D. (1982). Sociolinguistic Method and Linguistic Theory. *Studies in Logic and the Foundations in Mathematics*, 204, 677).

ЛІТЕРАТУРА

Bernstein, B. (1960). Language and social class: A research note. *British Journal of Sociology*, 11(3), 271—276.

Gumperz, J. J., Cook-Gumperz, J. (2008). Studying language, culture, and society: Sociolinguistics or linguistic anthropology? *Journal of Sociolinguistics*, 12(4), 532—545.

Labov, W. (1966). The Social Stratification of English in New York City. Cambridge: Cambridge University Press.

Milroy, L., Gordon, M. (2008). Sociolinguistics: Method and Interpretation. London: John Wiley & Sons.

Sankoff, D. (1982). Sociolinguistic Method and Linguistic Theory. *Studies in Logic and the Foundations in Mathematics*, 204, 677.

Trudgill, P. (2000). Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London: Penguin.

Wardhaugh, R. (2006). An Introduction to Sociolinguistics. New York: Wiley-Blackwell.

Див. також: мовна норма, мовна ситуація, методика вибірки.

Л. Белей

міжмо́вна інтерфере́нція

Процес і наслідки взаємодії мовних систем, за яких відбувається перенесення і накладання системних ознак однієї мови на системні ознаки іншої, внаслідок чого виникають відхилення від мовної норми. Відбувається в ході міжмовних контактів. Може виявлятися на всіх рівнях мови. У фонетиці наслідком інтерференції є іншомовний акцент. Вияви інтерференції сприймаються питомими носіями мови як недостатнє знання мови. За масової двомовності явище інтерференції призводить до тривалих змін у мовній системі, нагромадження яких може спричинити появу регіонального різновиду відповідної мови. На українському ґрунті наслідком інтерференції є суржик. У різні періоди істричного розвитку мов їх опірність інтерференції відмінна. З історичного погляду більшість інновацій у кожній з мов є наслідком інтерференції. Інтерференція може бути обопільною, наприклад, латинська мова в пізньолатинський період та епоху Середньовіччя зазнавала впливу місцевих мов і сама впливала на них.

англ. **linguistic interference**

In language we find interference phenomena which, having frequently occurred in the speech of bilinguals, have become habitualized and established. Their use is no longer dependent on bilingualism. When a speaker of language X uses a form of foreign origin not as an on the spot borrowing from language Y, but because he has heard it used by others in X-utterances, then this borrowed element can be considered, from the descriptive viewpoint, to have become a part of language X (Weinreich, U. (1968). Languages in Contact. Mouton, The Hague-Paris, 11).

Linguistic interference of Hindi in English language, used in Indian contexts and situations, performs the same purposes of communication that any Indian language serves. Though, it is somehow deviated from the Standard varieties yet it is the best medium to describe Indian thoughts and things in the very Indian way. In

the absence of linguistic interference from Indian languages, several Indian descriptions given in English will be stereotype and mechanical (Mishra, Sh., Mishra, A. (2016). Linguistic Interference from Hindi in Indian English. *International Journal on Studies in English Language and Literature,* 4/2, 37).

англ. **cross-linguistic influence**

Cross-linguistic influence (CLI) is the influence of a person's knowledge of one language on that person's knowledge or use of another language[1]. Under this heading, we can include phenomena like 'transfer', 'interference', 'avoidance', 'borrowing', and L2-related aspects of language loss [2]. Many scholars tend to use the term 'cross-linguistic influence' and 'language transfer' interchangeably. Odlin [3] once gave a definition of transfer, suggesting that it is the influence that emerges from differences and similarities between two languages, one is the target language, another one is the language that the learner has acquired before. Although 'transfer' is an imprecise term, in this essay, the two terms are going to refer to the same meaning (Yudi Chen (2022). The Role of Cross-linguistic Influence in Second Language Acquisition. *Journal of Higher Education Research*, 3/1, 98).

англ. **language transfer**

Language transfer can be defined as the influences of one language to another in speaking and writing situations by bilingual or multilingual learners [3]. It is emphasized that the influence of one language on another does not refer to the mother tongue or the second language. In some cases, it also denotes a language transition from a second to a third language. There are two types of language transfer: positive language transfer and negative language transmission (Jiawen Zhang (2023). The Impact of the Language Transfer in Different Age Ranges. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences,* 13, 257).

англ. **crosslinguistic influence**

Research about crosslinguistic influence seeks to describe and theorize the ways in which a speaker's cumulative experience with one or more languages can influence their processing and use of other languages. This can include, for instance, the extent to which a speaker's experience with Polish and/or Spanish might influence their use of Mandarin Chinese. In the field of second language acquisition (SLA), researchers have studied crosslinguistic influence in variety of ways, including how first language (L1) experience shapes second language (L2) learning, how L2 learning changes L1 use, as well as how the combined experiences of L1 and L2 learning influence the learning of an additional language (McManus, K. (2022). *Crosslinguistic Influence and Second Language Learning*. New York: Routledge, 1).

ЛІТЕРАТУРА

Валігура О. Р. (2008). Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів. Тернопіль: Підручники і посібники.

Семенюк Л. Й. (2015). Міжмовна інтерференція та шляхи її подолання при вивченні другої іноземної мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна, 55, 233—235.

Ткаченко О. Б. (2007). Інтерференція. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 234.

Черемська О. С. (2006). Лексична та граматична інтерференція в сучасній українській літературній мові (на матеріалі преси Харківщини 50—80-х років XX століття). Харків: ВД «ІНЖЕК».

Mishra, Sh., Mishra, A. (2016). Linguistic Interference from Hindi in Indian English. *International Journal on Studies in English Language and Literature,* 4/2, 29—38.

Weinreich, U. (1968). Languages in Contact. The Hague-Paris: Mouton.

Wells, J. C. (2000). Overcoming Phonetic Interference. *Speech, Hearing and Language: Work in Progress,* 11, 111—128.

McManus, K. (2022). Crosslinguistic Influence and Second Language Learning. New York: Routledge.

Див. також: двомовність, запозичення, слова іншомовного походження, англізм.

Б. Ажнюк

мікроетно́нім

Назва невеликої етнічної або етнографічної групи, субетносу, племені тощо. Наприклад, бойки, гуцули, лемки, кашуби і т. ін.

англ. **microethnonym**

ЛІТЕРАТУРА

Карпенко Ю. О. (2004). Етнонім. *Українська мова: Енциклопедія.* Київ.
Савчук Б. (2004). Українська етнологія: навч. посібник. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
Скопненко О., Цимбалюк Т. (2007). *Мала філологічна енциклопедія*. Київ: Довіра, 241.
Roberts, M. (2017).The Semantics of Demonyms in English. In: The Semantics of Nouns. Oxford: Oxford University Press, 205—220.
Room, A. (1996). An Alphabetical Guide to the Language of Name Studies. Lanham and London: The Scarecrow Press.
Tuite, K. (1995). The declension of ethnonyms in English. *Proceedings of the Berkeley Linguistics Society,* 21, 491—502.

Див. також: автоетнонім, алоетнонім, етнонім, макроетнонім.

О. Михальчук

мікромо́ва (літературна мікромова)

Мовне утворення з рисами пізнього змішування, яке не може бути однозначно віднесене до тієї чи іншої групи. Слов'янські мікромови існують як географічно та соціально периферійні діалекти слов'янських мов або як повністю ізольовані (острівні) етнолекти. Межа між мікромовою і самостійною мовою не завжди чітка, наприклад, острівну серболужицьку мову та кашубську мову за традицією розглядають як окремі мови. Термін *літературна мікромова*, запропонований Олександром Дуличенком, набув поширення в славістиці наприкінці 1970-х рр.

Літературна мікромова — відносно нормалізована форма мови окремої етнічної або культурно-мовної групи, яка існує поряд з більш відомою літературною мовою, має письмову форму та обслуговує суспільні й культурні потреби цієї групи. Передумовами виникнення літературних мікромов є: компакт-

не мовне середовище, відокремлене від основного діалектного континууму; усвідомлення населенням власної мовної та етнічної специфічності, літературно-мовна традиція спорідненою або неспорідненою мовою, яка забезпечує умови для використання рідної мови в ролі літературної.

англ. **micro-language**

This chapter discusses Slavic literary micro-languages, language forms typically used by Slavic minority groups with (to some extent) established traditions of literacy. In the past, these languages were often dealt with under dialectology, with a special note that a given dialect has a written form. The status of those minority languages is often disputed, in the sense that there are discussions — often politically oriented — on whether to give them the status of languages of their own, or of dialects of a language X, or some status between the two (with or without a written form). This chapter presents geographical distribution, status, and other characteristics of these languages and goes on to generalize their status and features into broader, theoretically relevant patterns (Nomachi, M. (2024). The Slavic Literary Micro-Languages. In: Šipka, D., Browne, W. (Eds.). The Cambridge Handbook of Slavic Linguistics. Cambridge Handbooks in Language and Linguistics. Cambridge University Press, 641—656).

англ. **microlanguage**

In the case where an important bundle of isoglosses or a language of a different language group overlaps the border, Duličenko (2014: 578—579) may call the cross-border lect peripheral-insular microlanguage. The case of a language island with its own literature, i.e. a diatopic lect surrounded by less or unrelated lect Duličenko calls insular microlanguage (Knoll, V. (2022). Types of non-dominant languages in Europe. *Zeszyty Łużyckie,* 57, 34).

англ. **literary microlanguage**

The Slavic literary microlanguages have not been isolated from the global processes and mutations in the lexical systems of mainstream Slavic languages. The lack of official authorities tasked to regulate linguistic developments in microlanguages shifts this responsibility over to individual persons: hence, personality factors are much more important than it is for the evolution of national languages. The turbulence of the process as well as the substantial bulk of incoming new vocabulary puts to the test the linguistic intuition and skill of micro language carriers to adapt new words in such a way as to prevent its identity and originality from slipping away (Mladenova, M. (2014). Slavic Literary Microlanguages Amid Internationalisation Trends (Based on Examples from the Codified Language of the Banat Bulgarians). *Mundo Eslavo,* 13, 70).

ЛІТЕРАТУРА

Дуличенко А. Д. (2005). Малые славянские литературные языки (микроязыки). *Языки мира: Славянские языки*. Москва: Academia, 595—616.

Дуличенко А. Д. (2006). Кашубы и их язык: некоторые аспекты этно- и лингводифференциации на рубеже XX и XXI вв. *Глобализация-этнизация: этнокультурные и этноязыковые процессы.* Москва: Наука, 2, 325—336.

Степанов Г. В. (1976). Типология языковых состояний и ситуаций в странах романской речи. Москва, 224.

Balowska, G. (2000). «Mikrojęzyki literackie». In: Lubaś, W. (Ed.). *Socjolingwistyka*, 16. Wydaw. Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, 41—49.

Haarmann, H. (2001). Kleines Lexikon der Sprachen. Beck, München, 330.

Knoll, V. (2022). Types of non-dominant languages in Europe. *Zeszyty Łużyckie,* 57, 23—51.

Mladenova, M. (2014). Slavic Literary Microlanguages Amid Internationalisation Trends (Based on Examples from the Codified Language of the Banat Bulgarians. *Mundo Eslavo,* 13, 63—73.

Л. Андрієнко

мікросоціолінгві́стика

Галузь соціолінгвістики, яка вивчає функціонування мов у малих соціумах у неформальному внутрішньогруповому спілкуванні. Переважно пов'язана з вивченням мовленнєвої діяль-

ності людини в її безпосередньому оточенні; вивчає особливості мовлення іноземців. Об'єктом мікросоціолінгвістики є невеликі соціальні групи мовців (сім'я, колектив тощо) та індивіди в контексті аналізу мовних процесів і стосунків, які мають місце в реальних мовних ситуаціях та комунікативних актах. Мікросоціолінгвістика досліджує аспекти мовленнєвої поведінки, мовної творчості, механізмів і практик багатомовної комунікації, конструювання миттєвих і довгострокових стратегій спілкування, співвідношення мов та мовних варіантів у певній соціогрупі.

англ. **microsociolinguistics**

It is argued that a macrosociolinguistic approach is insufficient when not counterbalanced with microsociolinguistic studies (case studies of actual linguistic behaviour, linguistic creativity, mechanisms and practices of multilingual communication, construction of immediate and long-term strategies of multilingual communication, etc) (Verschik, A. (2005). Research into Multilingualism in Estonia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development,* 26, 379).

ЛІТЕРАТУРА

Масенко Л. Т. (2010). Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Мацюк Г. (2008). До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Мацюк Г. (2009). Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Мацюк Г. (2010). Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання. *Мова і суспільство*, 1, 5—20.

Олікова М. (2010). *Словник соціолінгвістичних та етнолінгвістичних термінів*. Луцьк: РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки.

Див. також: соціолінгвістика, макросоціолінгвістика, соціологія мови, соціальна психологія мови.

О. Михальчук

міноритáрна мóва

Мова національної меншини, що протягом поколінь використовується громадянами держави для задоволення своїх комунікативних і етнокультурних потреб. Здебільшого використання міноритарної мови зосереджене в місцях проживання основної маси її носіїв, де вона може мати формальний або частково формальний статус на місцевому рівні. У деяких випадках носії міноритарної мови проживають дисперсно. Спектр суспільних функцій міноритарної мови звичайно вужчий ніж державної (офіційної, мажоритарної) мови.

англ. **minority language**

The vast majority of languages protected under the charter carry the designation of a regional or minority language. Although this phrase suggests a difference in status between two types, in most cases no distinction is made. One of the few exceptions is the ratification by Germany.

Minority languages within the meaning of the European Charter for Regional or Minority Languages in the Federal Republic of Germany shall be the Danish, Upper Sorbian, Lower Sorbian, North Frisian and Sater Frisian languages and the Romany language of the German Sinti and Roma; a regional language within the meaning of the Charter in the Federal Republic shall be the Low German language. (…) Some ratification documents exclusively use the designation minority language (Halwachs, D. W. (2017). Language, Plurality, and Minorities in Europe. In: Filipović, J., Vučo, J. (Eds.). Minority Languages in Education and Language Learning: Challenges and New Perspectives. Belgrade, 26).

Castilian as the official language of Spain, Catalan as co-official language in Catalonia, and Aranese as an official minority language in the Val d'Aran in the northwest of Catalonia constitute an exceptional case of a legally regulated hierarchy of dominance (Halwachs, D. W. (2017). Language, Plurality, and Minorities in Europe. In: Filipović, J., Vučo, J. (Eds.). Minority Languages in

Education and Language Learning: Challenges and New Perspectives. Belgrade, 38).

The collective formal definition of "regional or minority languages" will be cited below; at this point we may note the terminological difference between the two classes. In both instances we are dealing with languages used by a smaller part of a state's total population, but "minority" languages are those not spoken by a majority in any part of the state ("absolute" minority), whereas "regional" languages are spoken by a majority in some part of it ("relative" minority). The latter, usually strong numerically, may or may not be associated with an ethnically specific population group, or enjoy official status on their territories; examples are Catalan, Galician, Occitan, Low German (Bugarski, R. (2017). The European Charter for Regional or Minority Languages Comes of Age. In: Filipović, J., Vučo, J. (Eds.). Minority Languages in Education and Language Learning: Challenges and New Perspectives. Belgrade, 46).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Бестерс-Дільгер Ю. (2010). Сильні та слабкі сторони Європейської хартії регіональних або міноритарних мов: західноєвропейський досвід. *Мовознавство,* 1, 94—99.

Мозер М. Ще раз про «Європейську хартію регіональних або міноритарних мов» в Україні (2019). *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ.* Ажнюк Б. М. (відп. ред.). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 15—24.

Edwards, J. R. (2010). Minority languages and group identity: Cases and categories. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Fase, W., Koen, J., Sjaak, K. (Eds.). (1992). Maintenance and loss of minority languages. Amsterdam: John Benjamins.

Agarin, T., Hornsby, M. (2010). Caught in the middle? Regional languages between the national past and a European future. In: Róka, J. (Ed.). Concepts and Consequences of Multilingualism in Europe. Budapest, 160—186.

Див. також: мажоритарна мова, регіональна мова.

Б. Ажнюк

місце́ва мо́ва

1. Мова національної меншини, територіальний варіант національної мови, койне, ідіолект, інтердіалект і т. ін., що використовується в певній місцевості як основний засіб (або один з основних засобів) спілкування. Місцева мова може бути писемною або неписемною, кодифікованою або некодифікованою, мати широкий або звужений спектр суспільних функцій. У певних випадках вона може мати офіційний (на місцевому рівні) або напівофіційний статус.

2. Здебільшого в публікаціях з методики викладання мов вислів *місцева мова* використовують на позначення мови іншої, ніж визнана міжнародна мова (наприклад, англійська, арабська і т. ін.), яка виконує роль основного засобу спілкування в певній країні, штаті, провінції, автономній області або місцевості.

англ. **local language**

Broadly speaking, local languages include the dialect or variety of a language — including those of English. Target language, on the other hand, is the language that is being learnt (or used as the medium of instruction) and refers to specific registers of that language (as used in educational contexts) (Mahboob, A., Lin, A. (2018). Local Languages as a Resource in (Language) Education. In: Conceptual Shifts and Contextualized Practices in Education for Glocal Interaction, 198).

In some cases the differences between a student's local language (domain 1) and the target language (domain 5) may be minimal; as may be the case with some children from white middle class population in the northern states of the United States of America. Or, these differences may be quite substantial; as may be the case with Pushto-speaking children in rural Pakistan or Afro-American kids in Bronx learning (through) "standard" English (domain 5 & 6) (Mahboob, A., Lin, A. (2018). Local Languages as a Resource in (Language) Education. In: Conceptual Shifts and Contextualized Practices in Education for Glocal Interaction, 204).

In Indonesian context, the dominant use of English, for instance, has also been considered as one of the possible causes of the declining use of Bahasa Indonesia and other local languages [5]or at the very least, as the factor which has partially influenced "the language choice" of many Indonesians[19] (Alamsyah, A., Jaya, A. (2018). Local Language, Bahasa Indonesia, or Foreign Language? Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR). *Proceedings of the 1st International Conference on Intellectuals' Global Responsibility (ICIGR 2017),* 125. Atlantis Press, 62).

Psychologically, language is also important to support the children's growth, due to the fact that the first language that most children acquire and communicate naturally among the family members is actually local languages (language that children and parents use in their daily communication in early age), thus making them inseparable to the children's development [26] (Alamsyah, A., Jaya, A. (2018). Local Language, Bahasa Indonesia, or Foreign Language? Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR). *Proceedings of the 1st International Conference on Intellectuals' Global Responsibility (ICIGR 2017),* 125. Atlantis Press, 62).

Nepali written in Devanagari script was declared as the language of the nation (i.e., official language) and all the forms of speech employed as mother tongues as the national languages. Local Self Governance Act (2055 BS) authorized the local bodies to use local languages as official languages (Clauses 96 and 189) (Regmi, D. R. (2018). Determining official languages in the federal states in Nepal. *Nepalese Linguistics*, 33(1), 41).

Generally languages in which grammars, dictionaries as well as textbooks have been made available are recommended for official purpose. Thus, it would be practically very difficult to select preliterate languages for such purposes. However, a preliterate local language may have to be recommended for official use) (Regmi, D. R. (2018). Determining official languages in the federal states in Nepal. *Nepalese Linguistics*, 33(1), 49).

ЛІТЕРАТУРА

Alamsyah, A., Jaya, A. (2018). Local Language, Bahasa Indonesia, or Foreign Language? Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR). *Proceedings of the 1st International Conference on Intellectuals' Global Responsibility (ICIGR 2017),* 125. Atlantis Press, 61—66.

Mahboob, A., Lin, A. (2018). Local Languages as a Resource in (Language) Education. In: Conceptual Shifts and Contextualized Practices in Education for Glocal Interaction, 197—217.

Regmi D. R. (2018). Determining official languages in the federal states in Nepal. *Nepalese Linguistics*, 33(1), 42—51.

Див. також: інтердіалект, міноритарна мова.

Б. Ажнюк

мо́ва ворожне́чі

Представлення інформації про особу або групу осіб за ознакою належності до певної соціальної групи з використанням поширених у суспільстві ксенофобських уявлень і стереотипів, що може завдавати шкоди почуттям особи як представника цієї групи; один із виявів вербальної агресії. Це осмислені й цілеспрямовані вербальні дії з використанням образливих, зневажливих і провокаційних найменувань, у яких сконцентровано соціальні упередження, притаманні мовній спільноті. Поняття «мова ворожнечі» вживається в Україні як пом'якшений відповідник англ. *hate speech*, буквально — «мова ненависті». Когнітивним підґрунтям мови ворожнечі є сформована практика соціального таврування (стигматизації) — аксіологічного протиставляння соціальних груп за певною ознакою. На цій підставі формуються негативні соціальні стереотипи, які в подальшому тиражують упереджене ставлення й дискримінацію. Практика стигматизації «чужих» — іноземців, чужовірців, ЛГБТ тощо, вкорінювалася протягом століть. В останні десятиліття у США в численних публікаціях про мову ворожнечі поряд з терміном *hate speech* використовують також інші назви, як-от *discriminatory speech, discriminatory discourse*, *ethnic insult, insulting usages*, *linguistic xenophobia, ethnophaulism, homophobia*, *incitement to hatred*,

що вказує на високу чутливість американського суспільства до цієї проблеми.

Поняття «мова ворожнечі» має чимало визначень, зокрема й юридичних. Рекомендація № R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи визначає «мову ворожнечі» як будь-які форми самовираження, які включають розповсюдження, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або інших видів ненависті на основі нетерпимості, зокрема вислови, які мають форму агресивного націоналізму або етноцентризму, дискримінації або ворожості щодо меншин. Цей спосіб представлення інформації по-різному описується багатьма міжнародними й українськими документами, зокрема конвенцією «Про захист прав людини й основоположних свобод», конвенцією «Про кіберзлочинність» (додатковим протоколом), Конституцією України та іншими. Спільним для всіх цих документів є те, що будь-які висловлення, спрямовані на розпалювання ворожнечі між людьми за національними, расовими, релігійними та іншими ознаками визнаються неприпустимими й такими, що мають каратися законом.

Як спосіб актуалізації й тиражування тих чи інших небажаних соціальних контекстів і стереотипів (які в національних дискурсах відрізняються), мова ворожнечі розглядається в соціолінгвістичному, прагмалінгвістичному, політичному і юридичному вимірах у системі взаємопов'язаних категорій (див. *вербальна агресія, політична коректність*). Феномен мови ворожнечі в сучасних наукових студіях постає і як суто теоретична проблема, і як прикладне завдання на перетині лінгвістики та права.

англ. **hate speech**

The next section will consider the role of language within 'hate speech', a category of discourse that has come in recent years to be outlawed in many countries, raising difficult political questions for

the general democratic principle of freedom of speech (Joseph, J. E. (2006). Language and Politics. Edinburgh University Press, 99).

Despite the current preoccupation in public discourse about hate speech, and the rapidly growing body of scholarly research on the linguistic aspects of hate crimes, there is — ironically — practically nothing yet in the research literature on the characteristics of the *speech* part of hate speech (Watt, D., Brown, G. (2021). Forensic phonetics and automatic speaker recognition. The complementarity of human- and machine-based forensic speaker comparison. In: Coulthard, M., May, A., Sousa-Silva, R. (Eds.). The Routledge Handbook of Forensic Linguistics (2nd ed.). London; New York: Routledge, 413).

And as he shows through a careful reading of a fundamentalist Christian activist group's messages about homosexual parenting, homophobic sentiments can be expressed in such messages by invoking the appearance of scientific truth while avoiding the explicit trappings of hate speech (Leap, W. L. (2015). Queer Linguistics as Critical Discourse Analysis. In: Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds.). The handbook of discourse analysis (2nd ed.). Bloomsbury Publishing Plc., 672).

англ. **discriminatory discourse**

Despite the obvious impossibility of clearly definable "races," racism is still flourishing in Europe and beyond — thanks to discriminatory discourses and related ideologies and policies. (Wodak, R., Reisigl, M. (2015). Discourse and Racism. In: Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds.). The handbook of discourse analysis (2nd ed.). Bloomsbury Publishing Plc., 577).

англ. **discriminatory language**

There are affirmative action hiring policies in (some) American universities; there are guidelines for the use of non-sexist and nonracist language in institutional documents in existence on both sides of the Atlantic; there are (and always have been) arguments over what books should be taught in college courses. But those who make

no secret of their support for affirmative action, non-discriminatory language and multi-cultural curricula do not refer to these positions collectively as 'political correctness': it is only their opponents who use this expression in that way (Cameron, D. (1995). Verbal Hygiene. London and New York: Routledge, 125).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Л. (2019). Мова ворожнечі як об'єкт юридичної лінгвістики. *Українська мова і європейський лінгвокультурний контекст*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 304—317.

Cameron, D. (1995). Verbal Hygiene. London and New York: Routledge.

Hughes, G. I. (2006). Hate speech. *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. Sharpe M. E., Armonk, New York, 220—223.

Joseph, J. E. (2006). Language and Politics. Edinburgh University Press.

Wodak, R., Reisigl, M. (2015). Discourse and Racism. In: Tannen, D., Hamilton, H. E., Schiffrin, D. (Eds.). The handbook of discourse analysis (2nd ed.). Bloomsbury Publishing Plc., 576—598.

Див. також: вербальна агресія, вербальний злочин, ксенофобія, політична коректність.

Л. Ажнюк

мо́ва-до́нор

Мова, з якої мова-реципієнт переймає слова, вислови, фонетичні, граматичні явища тощо. Для багатьох сучасних європейських мов мовами-донорами тривалий час були старогрецька й латинська. З другої половини XX ст. цю роль у різних країнах світу дедалі більше відіграє англійська мова. Зазвичай запозичування відбувається з ресурсно багатих (високорозвинених) мов у менш розвинені. Може бути водночас декілька мов-донорів. Для мов Африки донорами були й залишаються арабська, іспанська, англійська і французька.

donor language

The language from which a loanword has been borrowed will be called the donor language, and the language into which it has been borrowed is the recipient language. (Alternative term pairs that one so-

metimes finds in the literature are source language/borrowing language, and model language/replica language.) The word that served as a model for the loanword will be called source word (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 37).

Thus, explaining observed loanwords and assessing the likelihood of borrowing particular words is not straightforward. Two main types of factors have been made responsible:

• social and attitudinal factors (prestige of the donor language, puristic attitudes)

• grammatical factors (e.g. the claim that verbs are more difficult to borrow than nouns because they need more grammatical adaptation than nouns) (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 35).

In my discussion of the role of prestige in language contact and of the stratal relation between donor and recipient language, the influence of Latin is dealt with last, in spite of the fact that the contact of English with Latin dates back far longer than that with any other major contact language, because the role of Latin needs to be re-considered in the light of the very special role of Old French for the development of post-Conquest English (Lutz, A. (2013). Language Contact and Prestige. *Anglia*, 131(4), 578).

ЛІТЕРАТУРА

Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 35—54.

Lutz, A. (2013). Language Contact and Prestige. *Anglia*, 131 (4), 562—590.

Див. також: англізм, запозичення, слова іншомовного походження.

Б. Ажнюк

мо́ва-реципіє́нт

Мова, яка переймає з мови-донора запозичені нею мовні одиниці (слова, вислови) або мовні явища. Зазвичай мова-реципієнт запозичує з ресурсно багатої (високорозвиненої) мови. Мов-донорів може бути водночас декілька. Для мов Африки донорами були й залишаються арабська, іспанська, англійська і французька. Частка іншомовних слів і висловів у лексиконі деяких мов може сягати 40 % і більше.

англ. **recipient language**

In my discussion of the role of prestige in language contact and of the stratal relation between donor and recipient language, the influence of Latin is dealt with last, in spite of the fact that the contact of English with Latin dates back far longer than that with any other major contact language, because the role of Latin needs to be re-considered in the light of the very special role of Old French for the development of post-Conquest English (Lutz, A. (2013). Language Contact and Prestige. *Anglia*, 131(4), 578).

Our suggestion in this work is that we can identify borrowing relations between resource-rich donor languages (such as English, French, Spanish, Arabic, Chinese, or Russian) and resource-limited recipient languages. For example, 30—70% of the vocabulary in Vietnamese, Cantonese, and Thai — relatively resource-limited languages spoken by hundreds of millions of people — are borrowed from Chinese and English, languages for which numerous data resources have been created. Similarly, African languages have been greatly influenced by Arabic, Spanish, English, and French — widely spoken languages such as Swahili, Zulu, Malagasy, Hausa, Tarifit, Yoruba contain up to 40% of loanwords. Indo-Iranian languages — Hindustani, Hindi, Urdu, Bengali, Persian, Pashto — spoken by 860 million, also extensively borrowed from Arabic and English (Haspelmath & Tadmor, 2009). In short, at least a billion people are speaking resource-scarce languages whose lexicons are heavily bor-

rowed from resource-rich languages (Tsvetkov, Yu., Dyer, C. (2016). Cross-Lingual Bridges with Models of Lexical Borrowing. *Journal of Artificial Intelligence Research,* 55, 67).

ЛІТЕРАТУРА

Lutz, A. (2013). Language Contact and Prestige. *Anglia,* 131(4), 562—590.

Tsvetkov, Yu., Dyer, C. (2016). Cross-Lingual Bridges with Models of Lexical Borrowing. *Journal of Artificial Intelligence Research,* 55, 63—93.

Tadmor, U. (2009). Loanwords in the world's languages: Findings and results. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook. Berlin: Mouton de Gruyter, 55—75.

Див. також: мова-донор, запозичення, слова іншомовного походження.

Б. Ажнюк

мо́ва корінно́го наро́ду

Спадкова мова корінного народу, що віддзеркалює його культуру, вірування, суспільні інститути, традиції, побут тощо.

англ. **indigenous language**

In December 2016, the UN adopted its resolution on the rights of indigenous peoples and proclaimed 2019 the Year of Indigenous Languages (IYIL), drawing attention to a vast number of endangered languages, particularly indigenous ones, and the urgent need to preserve, promote and revitalize them (URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646118/EPRS_ATA(2020)646118_EN.pdf).

Indigenous languages and cultural knowledge are identified as belonging to a group of people — families who are its owners and custodians — and linked to specific places and Country. The languages and cultures are embedded in deep spiritual understandings that have been passed on for generations from the ancestors, connecting contemporary life with the past through systematic ways of expressing ideas and communicating. Programs for the teaching of Indigenous Languages and Cultures must be developed with the consent and in partnership with the owners of the language (Northern Territory (2016). Keeping Indigenous Languages and Cultures Strong.

A Plan for the Teaching and Learning of Indigenous Languages and Cultures in Northern Territory Schools, 12. URL: https://education.nt.gov.au/__data/assets/pdf_file/0012/413202/Policy_Keeping-Indigenous-Languages-and-Cultures-Strong-Document_web_updated.pdf).

ЛІТЕРАТУРА

Karidakis, M., Kelly, B. (2018). Trends in Indigenous Language Usage. *Australian Journal of Linguistics,* 38(1). URL: http://www.tandfonline.com/loi/cajl20

Chew, K. A. B. (2021). Keep Our Languages Strong: Indigenous Language Revitalization on Social Media during the Early COVID-19 Pandemic. *Language Documentation & Conservation,* 15, 239—266. URL: https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/10125/24976/chew.pdf

Б. Ажнюк

мо́ва мігра́нтів

Рідна мова представників національної або етнокультурної спільноти, що покинули власну країну. На відміну від регіональних або міноритарних мов, мови мігрантів не захищені Європейською хартією регіональних або міноритарних мов. У країні поселення мова мігрантів відірвана від традиційного місця проживання відповідної етномовної спільноти. Мігранти живуть здебільшого розпорошено. Державні й недержавні організації звичайно надають сприяння мовній і культурній адаптації мігрантів до нового середовища, зокрема через інтеграційні програми, мовні курси тощо.

англ. **language of migrants**

Another indicator for the vitality of languages of migrants are the media: television channels in the languages of origin of the migrants are widely used (see Plath 2002: 140); radio stations and programmes are offered and 50 newspapers are sold for "guest workers", mostly imported from the countries of origin. Especially Turkish newspapers also have special editions for the Turkish minority in Germany (Gogolin & Reich 2001: 201) (Schneider, B. (2005). Linguistic Human Rights and Migrant Languages. A Comparative Analysis

of Migrant Language Education in Great Britain and Germany. Frankfurt am Main: Peter Lang, 88).

Languages of migrants that are not seen as potentially beneficial to economic development are not considered a resource, neither economic nor cultural. The aim of teaching in Hesse is monolingualism, the mother tongue of migrants is only perceived as an obstacle that has to be overcome as soon as possible (Schneider, B. (2005). Linguistic Human Rights and Migrant Languages. A Comparative Analysis of Migrant Language Education in Great Britain and Germany. Frankfurt am Main: Peter Lang, 92).

Hesse attempted to introduce languages of migrants as integral part of the curriculum of primary schooling; in the last decade of the 20th century, the teaching of mother tongues of migrants was additionally introduced in secondary schools (Schneider, B. (2005). Linguistic Human Rights and Migrant Languages. A Comparative Analysis of Migrant Language Education in Great Britain and Germany. Frankfurt am Main: Peter Lang, 98).

Today's provision of migrant language teaching in Hesse totally neglects the value of these languages. Hierarchical order is not only created through neglecting migrant languages as valid for university eligibility; languages of migrants are not even given the status of qualifying for regular assessment. As the plan of the government is to abolish all teaching of migrant languages in the future, this is not surprising. The rich linguistic diversity in Germany is not only ignored, it is also subject of attempted reduction (Schneider, B. (2005). Linguistic Human Rights and Migrant Languages. A Comparative Analysis of Migrant Language Education in Great Britain and Germany. Frankfurt am Main: Peter Lang, 104).

ЛІТЕРАТУРА

Загоруйко Л. О., Гут Н. В. (2020). Мовна інтеграція мігрантів: на прикладі країн Західної Європи. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія,* 32, 85—94.

Braun, M. (2010). Foreign Language Proficiency of Intra-European Migrants: A Multilevel Analysis. *European Sociological Review,* 26(5), 603—617.

Kristen, C., Mühlau, P., Schacht, D. (2016). Language acquisition of recently arrived immigrants in England, Germany, Ireland, and the Netherlands. *Ethnicities,* 16(2), 180—212.
Schneider, B. (2005). Linguistic Human Rights and Migrant Languages. A Comparative Analysis of Migrant Language Education in Great Britain and Germany. Frankfurt am Main: Peter Lang, 130.
Martyn, J., Diskin-Holdaway, C., Regan, V. (2016). Language, Identity and Migration: Voices from Transnational Speakers and Communities. Peter Lang.

Б. Ажнюк

мо́ва міжнаро́дного спілкува́ння (міжнародна мова)

Мова, що служить засобом спілкування між державами на двосторонньому або багатосторонньому рівні, в роботі міжнародних організацій, під час міжнародних форумів, конференцій тощо. Як правило це жива природна мова, що виконує функцію міжнародного посередництва водночас зі своєю основною функцією — бути засобом спілкування у власній етномовній спільноті. У різні історичні епохи мовами міжнародного спілкування були арамейська, давньогрецька, латинська, перська, арабська, французька. Сьогодні найпоширенішою міжнародною мовою є англійська; на регіональних рівнях — іспанська, французька, арабська, китайська та деякі інші мови. Штучні мови, як-от есперанто, ідо, волапюк, інтерлінгва, окциденталь, початково задумані як міжнародні мови, не набули значного поширення.

За законодавством (див. ст. 1 Закону України «Про застосування англійської мови в Україні», 04.06.2024 р.) англійська має в Україні офіційний статус мови міжнародного спілкування.

англ. **international language**

Although there are, and have previously been, other international languages, the case of English is different in fundamental ways: for the extent of its diffusion geographically; for the enormous cultural diversity of the speakers who use it; and for the infinitely varied domains in which it is found and purposes it serves (Dewey, M. (2007). English as a lingua franca and globalization: an interconnected perspective. *International Journal of Applied Linguistics*, 17(3), 333).

англ. **language of international communication**

The economic and cultural dominance of America over the last century, accompanied by the lingering influences of the colonial British Empire, have leveraged the position of English as the common language of international communication (Michaud, M., Colpitts, B. D. F. (2015). English as a Lingua Franca: Globalization, Ownership, and the Diversification of English. *Kwansei Gakuin University Humanities Review*, 20, 125).

англ. **language of interstate communication**

The Indian constitution committed the federal government to the promotion of Hindi as the official language of interstate communication (тут використано в значенні «мова відносин між штатами» — *Б.А.*) and state communication with the union government. To the extent that the federal government pressed for rapid achievement of this outcome, Indian politicians from non-Hindi-speaking states pretended total ignorance of Hindi and demanded greater regional autonomy (Laitin, D. D. (2000). Language Conflict and Violence: The Straw that Strengthens the Camels Back. *International Conflict Resolution after the Cold War*. Washington, DC: The National Academies Press, 543).

ЛІТЕРАТУРА

Clyne, M., Sharifian, F. (2008). English as an international language: Challenges and possibilities. *Australian Review of Applied Linguistics,* 31(3), 21—28.

Crystal, D. (2006). English worldwide. In: Hogg, R., Denison, D. (Eds.). A history of the English language. Cambridge: Cambridge University Press, 420—444.

Dewi, A. (2016). English As An International Language: An Overview. *Journal of English and Education,* 6(2). URL: https://journal.uii.ac.id/JEE/article/view/4423

Pennycook, A. (1994). The cultural politics of English as an international language. London: Longman.

Dewey, M. (2007). English as a lingua franca and globalization: an interconnected perspective. *International Journal of Applied Linguistics*, 17(3), 332—354.

Fiedler, S. (2011). English as a lingua franca — a native-culture-free code? Language of communication vs. language of identification. *Apples — Journal of Applied Language Studies,* 5(3), 79—97.

Twardzisz, P. (2013). The Language of Interstate Relations. In: Search of Personification. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.

Б. Ажнюк

мо́ва міжнаціона́льного спілкува́ння

1. Мова, що служить засобом спілкування між людьми різних національностей у державі або регіоні.

2. У часи СРСР ідеологічне кліше, яке використовували радянські пропагандисти й політтехнологи як замінник поняття «державна мова» щодо російської мови. Після розвалу СРСР вислів *мова міжнаціонального спілкування* використовують ретроспективно щодо російської мови в радянські часи, а також щодо російської мови як частини колоніальної спадщини в країнах, які виникли на місці колишнього СРСР. Наприклад, у законі «Про мови в Українській РСР», що діяв з 1989 р. до 2012 р., мовами міжнаціонального спілкування в Україні визнавалися «українська, російська та інші мови» (ст. 4); у Республіці Казахстан у період з 1993 до 1995 р. російська мова мала конституційний статус мови міжнаціонального спілкування поряд із державною казахською мовою; у Республіці Таджикистан російська мова зберігає статус мови міжнаціонального спілкування поряд із державною таджицькою мовою (Конституція Республіки Таджикистан, ст. 2).

англ. **interethnic language**

Language reforms date back to the Perestroika period, when each Soviet republic adopted a law on the state language, which established a hierarchy between languages: each titular nation's language became the state language of the republic and Russian was given the status of interethnic language. In addition the laws often recognized the importance of third languages in the areas of homogenous ethnic settlement (Landau & Kellner-Heinkele, 2001: 109—123) (Ferrando, O. (2020). Education Language Policies and Practices

in Post-Soviet Central Asia. An Historical Analysis of Ethnic Minorities in the Ferghana Valley. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 19(1), 56).

англ. **language of interethnic communication**

Russian became widespread on the territory of modern Kazakhstan in the 20th century, after the establishment of Soviet power and the resettlement and deportation of ethnic groups and the policy of Russification, the Russian language became the language of interethnic communication. The Russian language was fundamental in the territory of the Union. By the time of the collapse of the USSR, the number of Russian speakers in Kazakhstan exceeded the number of people who speak the Kazakh language (Knol, M., Assanova, D. (2021). Interaction of languages in the context of trilingual education in Kazakhstan. In: Modern pedagogical technologies in foreign language education: trends, transformations, vectors of development, 114).

Now, we will focus on the Russian language used in our republic along with the state language. For a long time, Kazakhstan was part of the Russian Empire, and then the USSR. At that time, the Russian language was approved as the language of interethnic communication. The peculiarity of Russianspeaking in Kazakhstan is that the majority of people speaking this language are not ethnic Russians (Baimyrza, A. A. (2022). Influence of state language development programs on the formation of language identity. *Journal of Language and Linguistic Studies,* 18(1), 254).

As shown in the cultural project The Trinity of Languages "Kazakh language is the state language, Russian language is the language of interethnic communication and English is the language of successful entry into the global economy" (Message from the President…, 2012) (Baimyrza, A. A. (2022). Influence of state language development programs on the formation of language identity. *Journal of Language and Linguistic Studies,* 18(1), 255).

ЛІТЕРАТУРА

Ferrando, O. (2020). Education Language Policies and Practices in Post-Soviet Central Asia. An Historical Analysis of Ethnic Minorities in the Ferghana Valley. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 19(1), 32—57.

Landau, J. M. Kellner-Heinkele, B. (2001). Politics of Language in the Ex-Soviet Muslim States. London: Hurst & co, 109—123).

Potowski, K., Matts, J. (2008). MexiRicans: Interethnic Language and Identity. *Journal of Language, Identity & Education,* 7(2), 137—160.

Baimyrza, A. A. (2022). Influence of state language development programs on the formation of language identity. *Journal of Language and Linguistic Studies,* 18(1), 250—261.

Б. Ажнюк

мо́ва офіці́йного використа́ння

1. *рідко* Те саме, що офіційна мова. У Конституції Хорватії (ст. 12) сказано, що в офіційному використанні вживаються хорватська мова і латинський алфавіт (*je u službenoj uporabi hrvatski jezik i latinično pismo*).

2. Міноритарна мова, яка на території її поширення офіційно використовується поряд з державною мовою в органах місцевого самоврядування, місцевих ЗМІ, освітніх закладах і т. ін. Вислів *мова офіційного використання* в цьому значенні поширений головним чином у Сербії (*језик у службеној употреби*), Чорногорії (*jezik u službenoj upotrebi*), Македонії (*јазик во службена употреба*). У деяких контекстах мова офіційного використання може бути змістовим аналогом вислову *офіційна мова*. Показовою є зміна терміновживання в Чорногорії: коли вона входила до складу Союзної Республіки Югославії, в її Конституції було вказано, що «в Чорногорії в офіційному використанні є сербська мова ікавського діалекту (*u službenoj upotrebi je srpski jezik ijekavskog izgovora*)». Після проголошення незалежності в 2006 р. у Конституції Чорногорії (2007 р.), чорногорська мова має статус офіційної мови (*службени језик*, *službeni jezik*). Поряд з нею функціонують в офіційному використанні (*u službeni upotrebi*) також сербська, боснійська, албанська і хорватська мови (ст. 13), статус яких нижчий ніж

в офіційної мови. У Конституції Республіки Македонія зазначено, що «офіційною мовою в Республіці Македонія є македонська мова». В адміністративно-територіальних одиницях, «де більшість населення становлять представники національності, в офіційному використанні поряд із македонською мовою і кириличним алфавітом є й мови та алфавіти національностей» (ст. 7).

англ. **language in official use**

Based on Article 2.3 and 2.4 of the Law, languages traditionally spoken or spoken by three per cent of the population can be recognised as "languages in official use". Users of such languages can receive services and obtain documents in their language only through individual requests (URL: https://www.osce.org/files/f/documents/d/4/32762.pdf).

ЛІТЕРАТУРА

Beretka, K. (2016). Language Rights and Multilingualism in Vojvodina. *International Journal on Minority and Group Rights*, 23(4), *Special Issue: Territoriality, Language Rights and Minorities — European Perspectives*, 505—529.

Solčanac, L. (2012). Language policies in Croatia in a diachronic perspective. *Jezikoslovlje,* 13(2), 299—325.

Б. Ажнюк

мо́ва ти́тульної на́ції (титульна мова)

Мова національної спільноти, з найменуванням якої співвідноситься історична назва держави, країни, територіально-адміністративної одиниці тощо: болгарська мова — Болгарія, каталанська мова — Каталонія, башкирська мова — Башкортостан і т. ін. З утворенням незалежних держав після розпаду СРСР титульні мови союзних республік стали державними (офіційними) мовами новостворених держав.

англ. **titular language**

Still, the learners of the titular language are typically also of titular ethnic origin. The language learners among the children of Russian and other nationalities who study the titular language at their own discretion are few in number because of the low prestige of the titular languages. It is nearly impossible to separate native and non-native learners of titular languages and the data on the teaching of native languages in republics are not separated in this respect (Zamyatin, K. (2012). From Language Revival to Language Removal? The Teaching of Titular Languages in the National Republics of Post-Soviet Russia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 11(2), 82—83).

Russian teaching was also compulsory in all schools with non-Russian language used for teaching and, since two languages from within the USSR were not taught, children from schools for minorities (e.g. Polish schools in Lithuania or Ukraine) did not learn the "titular" language of their particular republic (Olszański, T. A. (2012). The language issue in Ukraine. An attempt at a new perspective. Warsaw: Centre for Eastern Studies, 16).

ЛІТЕРАТУРА

Ehala, M. (2017). After Status Reversal: The Use of Titular Languages and Russian in the Baltic Countries. In: Flier, M. S., Gtaziosi, A. (Eds.) *The battle for Ukrainian. A Comparative Perspective*. Cambridge. Ma: Harvard University Press, 563—586.

Zamyatin, K. (2012). From Language Revival to Language Removal? The Teaching of Titular Languages in the National Republics of PostSoviet Russia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 11(2), 75—102.

Б. Ажнюк

мо́ва украї́нської діа́спори

Мовна практика так званої західної діаспори — українських емігрантів та їхніх нащадків у країнах Західної Європи та Північної й Південної Америки, які ідеологічно протистояли ру-

сифікаторській політиці комуністичної влади в Українській РСР і не визнавали значної частини мовних норм, запроваджених у радянські часи. Мова діаспори традиційно спирається на діалектну базу південно-західного наріччя української мови, оскільки історичну основу діаспори становили вихідці із західноукраїнських земель. Преса, видання науково-освітніх, культурно-мистецьких осередків, релігійних громад тощо керуються здебільшого нормами так званого харківського правопису. Сфера користування українською мовою в діаспорі пов'язана насамперед з родинним колом, українськими релігійними, політичними, культурними й науково-освітніми осередками. Українсько-іншомовна (передусім українсько-англійська) двомовність спричиняє міжмовну інтерференцію на різних структурних рівнях мови, особливо в мовленні тих, хто народився або виріс у країнах поселення.

англ. **Ukrainian diaspora language**

Tolocko objects to maximally taking into account "the peculiarities of the Ukrainian diaspora's language" (p. 13). He may be right in certain respects. Indeed, the language of the diaspora is often archaic and burdened with many Southwestern dialectal features. But the language experience of the diaspora should not be dismissed out of hand. First, the diaspora has attempted to preserve, albeit often imperfectly, the authentic orthography and not submit to spelling rules that were imposed on the Ukrainian language in the Stalinist and post-Stalinist years (Homjatkevyc, A. (2000). What or Who Is Really a Threat to the Ukrainian Language. *Journal of Ukrainian Studies.* 25 (1—2), 227.

англ. **heritage language**

The coexistence of these two ideologies in the Ukrainian complementary school both provides an opportunity for teachers and students to employ multilingual practices, whilst also providing a space for the heritage language — both of which counter the mono-

lingual English ideologies prevalent in the mainstream education system and society more generally.

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (1999). Мовна єдність нації: діаспора й Україна. Київ: Рідна мова.

Жлуктенко Ю. О. (1964). Українсько-англійські міжмовні відносини. Українська мова у США і Канаді. Київ.

Жлуктенко Ю. О. (1990). Українська мова на лінгвістичній карті Канади. Київ: Наукова думка.

Тараненко О. О. (2013). Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні. *Мовознавство*, 2/3, 63—99.

Струмінський Б. (1977). Українська мова на еміграції. *Сучасність*, 3, 89—100.

Gerus-Tamawecka, I. (1983). The Canadianization of the Ukrainian language. *New soil — old roots: The Ukrainian experience in Canada*. Winnipeg.

Pilipenko, G. P. (2018). The Ukrainian Language in Argentina and Paraguay as an Identity Marker. *Slověne,* 1, 281—207.

Див. також: двомовність, диглосія, рідна мова.

Б. Ажнюк

мо́вна девіа́ція див. **девіація мовна**

мо́вна демаго́гія

Набір полемічних прийомів, спрямованих на введення аудиторії в оману. До демагогічних мовних прийомів належать апеляція до очевидності, аргументи до авторитетів, використання формул, стереотипів та кліше, зіставлення незіставного і вживання метафор, які стосуються принципово різних предметів / явищ дійсності, необґрунтовані, але ефектні узагальнення («всі», «ніхто»), підміна загального конкретним і навпаки, некоректна дихотомія, за якої з безлічі можливих варіантів обирають лише діаметрально протилежні; викривлення слів опонента та доведення їх до абсурду; свідомо нагромаджений беззмістовний набір слів, покликаний справляти враження розумної думки тощо.

англ. **linguistic demagoguery**

First, demagoguery is a certain use of language characteristically in contexts recognised by members of a society as "political". Demagoguery manifestly also includes the visual medium, classically the use of gesture, but in the technological era also graphic devices of various kinds. Second, a demagogue is simply an individual who abuses the means of political communication, primarily human speech and written language (Chilton, P. (2023). Language and politics, politics and language: democracy and demagoguery. In: Handbook of political discourse. Edward Elgar Publishing, 11).

ЛІТЕРАТУРА

Клековкін О. (2016). Демагогія у дискурсі мистецтвознавства. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини,* 12—13, 79—101.

Плеханова Т. (2019). Риторика: навч.-методичний посібник. Запоріжжя: ЗНУ.

Хамаршех А. (2019). Стратегія демагогії у подячній промові Дональда Трампа. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, (90), 33—41.

Chilton, P. (2023). Language and politics, politics and language: democracy and demagoguery. In: Handbook of political discourse. Edward Elgar Publishing, 6—22.

Roberts-Miller, P. (2005). Democracy, demagoguery and critical rhetoric. *Rhetoric & Public Affairs*, 8(3), 459—476.

Див. також: мовна маніпуляція.

О. Малаш

мо́вна диверге́нція (**комунікативна дивергенція, дивергенція**)

1. Процес відцентрового розвитку мов, в основі якого виникнення і збільшення розходжень між мовними системами споріднених чи контактних мов, їх варіантів або діалектів.

2. Лінгвістична відмінність мовлення в різних регіонах і різних соціальних класах.

Причинами відцентрових тенденцій у розвитку мов та діалектів мов є соціально-історичні умови, політичні чинники,

міграції тощо. Мовна дивергенція зумовлена зростанням варіативності в певній мовній системі, що призводить до поступової заміни загальноприйнятих одиниць на одиниці, притаманні тільки певному ідіому, збільшення розбіжностей між спорідненими мовами чи діалектами та може спричиняти виникнення нових варіантів мов та нових мов. Комунікативна дивергенція виявляється в процесах мовної акомодації, коли зростають лінгвістичні відмінності між учасниками комунікативного акту внаслідок вибору мовного коду, темпу мовлення, наголошування тощо.

англ. **divergence**

Convergence and divergence are usually defined as changes in opposite directions; convergence increases, divergence decreases interlingual similarities between two given languages or varieties (Braunmüller, K., Höder, S., Kühl, K. (2014). Stability and Divergence in Language Contact. *Factors and Mechanisms*).

англ. **linguistic divergence**

While US American English remains largely intelligible within its large speech community, our findings point at areas where miscommunication may eventually arise given ongoing polarization and therefore potential linguistic divergence (Karjus, A., Cuskley, Ch. (2023). Evolving linguistic divergence on polarizing social media. In: Computer Science. Social and Information Networks).

англ. **speech divergence**

Speech convergence which obtains when speakers exaggerate the difference between their speech and that of their interlocutors (Suleiman, Ya. (2004). A war of words: language and conflict in the Middle East. Cambridge University Press, Cambridge, 125).

ЛІТЕРАТУРА

Белей Л. (2019). Еволюція мов: модель сингулярностей. *Славистика.* XXIII/1, Белград, 142—158.

Auer, P., Hinskens, F., Kerswil, P. (2005). Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages. Cambridge: Cambridge University Press.

Auer, P., Hinskens, F., Mattheier, K. J. (1996). Convergence and divergence of dialects in Europe. *Sociolinguistica*, 10, 90—104.
Ruhlen, M. (1987). Guide to the World's Languages. Stanford.
Suleiman, Ya. (2004). A war of words: language and conflict in the Middle East. Cambridge University Press, Cambridge.
Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). A Dictionary of Sociolinguistics. Edinburgh University Press.
Thomason, S. (2001). Language Contact: An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 89—90, 152.
Bainbridge, W. S. (2016). Linguistic Convergence and Divergence in Middle Earth. Virtual Sociocultural Convergence, 141—163.

Див. також: змішана мова, креолізація.

О. Михальчук

мо́вна експа́нсія

Розширення сфери використання мови на ареал побутування іншої мови або інших мов. Може супроводжуватися заходами юридичного регулювання, медійного впливу, політикою релігійних, освітніх, культурних та інших інститутів. Як правило спричиняє міжмовну інтерференцію і часто призводить до асиміляції мовних ареалів, які вона охоплює.

англ. **linguistic expansionism**

Fourth, ETB, TVG and TVC have also been accused of linguistic expansionism for intentionally sending their signals into Navarre, the Principality of Asturias, and the Valencian Community and the Balearic Islands, respectively. Finally, regular broadcasting of dubbed versions of Spanish language films has been increasingly criticized as an overzealous waste of public resources (Menéndez-Otero, C. (2013). Linguistic pluralism and dubbing in Spain. Le pluralisme linguistique en Espagne et le doublage. *Le cinéma européen et les langues,* 5. URL: https://journals.openedition.org/map/1374?lang=en).

англ. **linguistic expansion policy**

It will be of interest to us to note that in today's world, the communicative approach in the teaching of foreign languages to non native speakers, which stresses competence in situations of communica-

tion is gaining much grounds especially with the French given their aggressive linguistic expansion policy (Samuel, A. (2008). Towards the communicative approach in the teaching of German. *NATOG Conference,* 3. URL: https://www.researchgate.net/publication/301748133_Towards_the_communicative_approach_in_the_teaching_of_German).

ЛІТЕРАТУРА

May, S. (2016). Language, Imperialism, and the Modern Nation-State System: Implications for Language Rights. In: García, O., Flores, N., Spotti, M. (Eds.). The Oxford handbook of language and society. Oxford: Oxford University Press, 35—54.

Haarman, H. (1992). Measures to Increase the Importance of Russian within and outside the Soviet Union: A Case of Covert Language-Spread Policy (A Historical Outline). *International Journal of the Sociology of Language*, 95, 109—129.

Rochette, B. (2011). Language Policies in the Roman Republic and Empire. In: Clackson, J. (Ed.). A Companion to the Latin Language. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 549—563.

Salhi, K. (2002). Critical Imperatives of the French Language in the Francophone World: Colonial Legacy — Postcolonial Policy. *Current Issues in Language Planning,* 3(3), 317—345.

Див. також: мовний імперіалізм, вербальна агресія, асиміляція, диглосія.

Б. Ажнюк

мо́вна іденти́чність

Сукупність корелятивних зв'язків мови та інших видів ідентичностей (родинної, етнічної, національної, державної). Змістове наповнення категорії мовна ідентичність також тісно пов'язане з геополітичною та соціолінгвістичною ситуацією.

Розглядають такі типологічні інтерпретації мовної ідентичності: а) як культурний маркер, б) як основа соціальної дії, в) як результат процесу мовної ідентифікації.

Соціолінгвістичні змінні, які враховують для опису мовної ідентичності, можуть відрізнятися стосовно кожної з мов, оскільки соціолінгвістичний стан мов у конкретних мовних ситуаціях впливає на збереження природних чи формування

штучних основ процесу мовної ідентифікації. Доцільно розрізняти різні рівні мовної ідентичності: 1) держави (загальнонаціональна мовна ідентичність); 2) територій (певних історико-етнічних регіонів); 3) етнічних груп чи спільнот; 4) особи. Корелятивні зв'язки між ними взаємозалежні, але домінантні соціолінгвістичні критерії для аналізу цих рівнів відрізняються. Роль соціальних, політичних, етнічних, психологічних конструктів мовної ідентичності має різну силу впливу на становлення й репрезентацію її колективних та індивідуальних виявів. Показниками індивідуальної мовної ідентичності є ставлення до мови, мовна свідомість, мовна поведінка. Мова є ідентифікатором певної спільноти (етнічної, загальнонаціональної тощо), коли йдеться про колективну мовну ідентичність; мова є ідентифікаційним знаком, лінгвістичним маркером, коли йдеться про мовну ідентичність територій; мова є національним символом, коли йдеться про мовну ідентичність держави.

англ. **linguistic identity**

Multilingual practices in the social media are not necessarily connected to language competences in a traditional sense and may serve as a space for resolving conflicting linguistic identities. In my data, students use their diverse linguistic and semiotic resources in varying ways to express and build their online identity, relying on the multimodal affordances of the digital world. Online multilingual practices rely on the speaker's complete language (Biró, E. (2019). Linguistic Identities in the Digital Space. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 11(2), 37).

англ**. language identity**

Second language identity refers to any aspect of a person's identity that is related to their knowledge and use of a second language (Benson, P., Barkhuizen, G., Bodycott, P., Brown, J. (2013). Second Language Identity. Second Language Identity in Narratives of Study Abroad. Palgrave Macmillan, London, 17).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2019). Критерії оцінювання мовної політики. *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 25—50.

Гончарова М. (2015). Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей. *Мова і суспільство,* 6, 60—69.

Демська О., Мальцев Е. (2016). Мовна політика: про ідентичність і успішність у глобальному світі. *Мова: класичне — модерне — постмодерне.* Київ: Дух і літера, 2, 16—26.

Михальчук О. (2021). Мовна ідентичність етнічних спільнот в контексті української мовної ситуації. *Posnan Studia Ukrainica Posnaniensia*, 9(2), 37—49.

Радевич-Винницький Я. К. (2013). Мовна складова національного буття: студії з української лінгвонаціології. Київ — Дрогобич: Посвіт.

Чередниченко О. (2012). Національно-мовна ідентичність у глобальному світі. *Екологія мови і мовна політика в сучасному світі.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 40—50.

Fishman, J. (2002) Endangered Minority Languages: Prospects for Sociolinguistic Research. *International Journal on Multicultural Societies,* 4 (2).

Lūžys, S. (2021). Linguistic Identity: Between Multilingualism and Language Hegemony. *Sustainable Multilingualism,* 19(1), 19—38.

Biró, E. (2019). Linguistic Identities in the Digital Space. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica,* 11(2), 37—53.

Benson, P., Barkhuizen, G., Bodycott, P., Brown, J. (2013). Second Language Identity. In: Second Language Identity in Narratives of Study Abroad. Palgrave Macmillan, London.

Див. також: мовна поведінка, етномовна спільнота.

О. Михальчук

мо́вна ідеоло́гія

Комплекс переконань про мову (у більш або менш артикульованій формі), який сформувався в її користувачів і служить поясненням й обґрунтуванням мовної структури і мовної практики. Прикладом дієвості мовної ідеології, її впливу на розвиток виражальних ресурсів мови є відродження й використання в усіх сферах суспільного життя івриту, що понад тисячоліття вживався головним чином як літургійна мова. Мовна ідеологія може служити знаряддям консервації мовної ситуації. Так

ідеологія асимілятивного білінгвізму — двомовності з обмеженим володінням ірландською мовою (за принципом «хоча б декілька фраз») — важливий чинник мовної політики сучасної Ірландії. Піклування про мовне розмаїття — визначальна ідеологема мовної політики Європейського Союзу. Вона реалізується в мовній політиці держав, що ратифікували Європейську хартію регіональних або міноритарних мов. В епоху тоталітаризму в СРСР сформувалася ідеологія диглосної інклюзивності, призначенням якої було домінування в публічному просторі російської мови — по суті, офіційної мови СРСР.

Мовна ідеологія відіграє важливу роль у стандартизації мови та її кодифікації. У теорії і практиці планування корпусу мови переважає розуміння літературного стандарту як соціалізованого узагальнення певної сукупності говірок і ареальних різновидів мовлення. У випадку полінаціональних літературних мов із доцентровими тенденціями співіснують відцентрові. Ідеологію децентралізації мовної норми відображає проєкт робочої групи зі створення «всеіспанської граматики» (під керівництвом Іспанської королівської академії), в якій відображена ідеологія т. зв. поліцентричної мовної норми з урахуванням особливостей ареальних ідіомів у різних іспаномовних країнах.

Мовна ідеологія — дифузний феномен. Її основу складає сукупність ідеологем, впливовість яких може посилюватись або слабнути залежно від низки суспільно-політичних, економічних, демографічних, науково-освітніх, культурних та інших чинників. У межах держави можуть співіснувати різні ідеології або ареальні різновиди однієї ідеології. Певна ідеологема (наприклад, гендерне реформування мови, політкоректність і т. ін.) може охоплювати досить широке коло споріднених і неспоріднених мов.

англ. **language ideology**

Language ideologies may be explicitly expressed views about language as well as more tacit assumptions about language and its use (Gal 1989, Irvine 2012). In the context of linguistic insecurity and language shift, we consider two major types of ideologies to be relevant — essentialist ideologies (i.e. to be X, you must speak X), and puristic ideologies (i.e. that there is one correct form and one correct way of speaking). An ideology of monolingualism (i.e. that to be multilingual is difficult, or bad in some way) may also be relevant in some contexts (Ravindranath, A. M., McDonough, Q. C. (2017). Language Shift and Linguistic Insecurity. In: Hildebrandt, K. A., Jany, C., Silva, W. (Eds.). Language Documentation and Conservation Special Publication. Documenting Variation in Endangered Languages, 139).

In multilingual, heterogeneous societies language ideologies are constantly constructed and re-constructed in discursive interactions at micro and macro levels. These interactions are always subject to relations of power in society, relations which include, inter alia, gender, class, race, ethnicity and sexuality. If the dominant, majority group in a society, nation, nation-state or community considers that the ideal model of society is monolingual, monoethnic, monoreligious and monoideological (Blommaert & Verschueren, 1998a), we immediately encounter questions such as "who is in?" and "who is out?".

The study of language ideologies developed in paradigms of linguistic anthropology, language shift, language planning and ethnography of speaking, as a means of interpreting cultural conceptions of language, and of analysing collective linguistic behaviour (Blackledge, A. (2000). Monolingual ideologies in multilingual states: Language, hegemony and social justice in Western liberal democracies. *Estudios de Sociolingüística,* 1(2), 26).

Schieffelin & Doucet (1998) note that language ideologies are often the location of images of "self/other" or "us/them". That is, the "official-English" debate in the United States is a contest about

political identity, about who is allowed to be "American" and who is not, and about who is 'in' and who is 'out'. Grillo (1998) recalls that after mass immigration to the United States in the early twentieth century the "Americanization" movement insisted that all immigrants must achieve proficiency in English if they were to be American citizens. To be a "good American" required proficiency in English, and language and literacy tests for immigrants were introduced. This dominant ideology of homogeneity is not uncontested in the United States. It sits in tension with a more liberal ideology which supports linguistic heterogeneity. One example of this more liberal ideology is the bilingual education movement. However, despite its explicit orientation towards multilingualism in society, the bilingual education movement has effectively supported and maintained the ideology of monolingualism, as it has essentially been a means towards the achievement of English monolingualism (Shannon, 1999) (Blackledge, A. (2000). Monolingual ideologies in multilingual states: Language, hegemony and social justice in Western liberal democracies. *Estudios de Sociolingüística,* 1(2), 32).

англ. **linguistic ideology**

While the discourses are contradictory, there is, however, continuity in their construction of a linguistic ideology which positions Zulu as undesirable in school (Makoe, P., McKinney, C. (2014). Linguistic ideologies in multilingual South African suburban schools. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 35(7), 667).

Therefore, an endeavor to reconcile modernity and tradition in post-reform Vietnam underlies the crystallization of the people's language ideologies with evidence writ large in their complementary attitudes toward English and Vietnamese. Accordingly, they see to it that English and Vietnamese can coexist as long as each plays its own delineated role. By assigning English and Vietnamese as the languages of modernity and tradition, respectively, they render it feasible that their admiration for modernity and

development exists in tandem with their respect for tradition and culture (Tran, T. T. (2022). Language Ideologies in Vietnam. In: Shei, Ch., Li, S. (Eds.). The Routledge Handbook of Asian Linguistics. Routledge, 506).

англ. **ideology of language**

In this section I will contrast two types of Warao discursive practices — women's performances of ritual wailing following the death of a relative and men's performances of shamanistic songs. I discuss the fundamentally contrastive character of the ideologies of language that emerge in these two types of discursive practices (Charles, L. B. (1992). Linguistic ideologies and the naturalization of power in Warao discourse. *Pragmatics,* 2(3), 390).

This same perspective is now displacing statements regarding the ideology of language held by a particular social group in favor of recognizing that, like other cultural tenets, beliefs about language are multiple, competing, contradictory, and contested. I have argued that it is necessary to systematically examine the full range of ideologies of language evident within particular communities and to pay close attention to their social distribution (Charles, L. B. (1992). Linguistic ideologies and the naturalization of power in Warao discourse. *Pragmatics,* 2(3), 398).

I have argued that it is necessary to systematically examine the full range of ideologies of language evident within particular communities and to pay close attention to their social distribution (Charles, L. B. (1992). Linguistic ideologies and the naturalization of power in Warao discourse. *Pragmatics,* 2(3), 398).

ЛІТЕРАТУРА

Bilaniuk, L. (2016). Ideologies of Language in Wartime. In: Bertelsen, O. (Ed.). Revolution and War in Contemporary Ukraine: The Challenge of Change. Stuttgart: Ibidem Verlag, 139—60.

Blackledge, A. (2000). Monolingual ideologies in multilingual states: Language, hegemony and social justice in Western liberal democracies. *Estudios de Sociolingüística,* 1(2), 25—45.

Blommaert, J. (1999). The debate is open. In: Blommaert, J. (Ed.). Language Ideological Debates. Berlin: Mouton de Gruyter, 1—38.
Kroskrity, P. V. (2006) Language ideologies. In: Duranti, A. (Ed.). A Companion to Linguistic Anthropology. Oxford: Blackwell, 496—517.
Gal, S. (1993). Diversity and contestation in linguistic ideologies: German speakers in Hungary. *Language in Society,* 22, 337—59.
Heller, M. (1999). Heated Language in a Cold Climate. In: Blommaert, J. (Ed.). Language Ideological Debates. Berlin: Mouton de Gruyter, 143—170.
Estival, D., Pennycook, A. (2011). L'Académie française and Anglophone language ideologies. *Language Policy*, 10, 325—341.
Harrison, K. (2021). "In Ukrainian, Please!": Language Ideologies in a Ukrainian Complementary School. *Languages*, 6, 179.
Hultgren, A. K., Gregersen, F., Thøgersen, J. (Eds.). (2014). English in Nordic Universities: Ideologies and practices. John Benjamins B. V.
Petrović, T. (2009). Srbi u Beloj Krajini. *Jezička ideologija u procesu zamene jezika*. Beograd.
Silverstein, M. (1979). Language structure and linguistic ideology. In: Clyne, P., Hanks, W. F., Hofbauer, C. L. (Eds.). *The elements: A parasession on linguistic units and levels*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 193—247.
Woolard, K. (1998). Introduction: Language Ideology as a Field of Inquiry. In: Schieffelin, B., Woolard, K., Kroskrity, P. (Eds.). Language Ideologies: Practice and Theory. New York: Oxford University Press, 3—47.

Б. Ажнюк

мо́вна інтегра́ція

1. Використання певної мови або варіанта мови як єдиного комунікативного засобу, що об'єднує політичну, культурну та соціально-економічну сфери життя країни.

2. Вивчення титульної національної мови з метою адаптації в мовно-культурному просторі держави.

Мовна інтеграція справляє вплив на мовну свідомість і мовну поведінку, сприяє підвищенню індексу мовної компетенції.

англ. **language integration**

I will focus on language integration policies in more detail, which form a central concern for studies on bilingualism and bilingual education with regard to compulsory language learning in the con-

text of migration policies (Flubacher, M.-C. (2023). The "politics of speed" and language integration policies: on recent developments in Austria. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 26(10), 1159).

ЛІТЕРАТУРА

Євтух В. Б., Трощинський В. П., Аза Л. О. (2003). *Міжетнічна інтеграція*: постановка проблеми в українському контексті. Київ.

Михальчук О. І. (2019). Етномовні спільноти в Україні: інтеграція в загальнонаціональний контекст. *Мовне законодавство і мовна політика. Україна, Європа, світ*. Київ, 307—319.

Михальчук О. І. (2019). Мовна інтеграція: європейський досвід та українські перспективи. *На перетині мови і права.* Київ, 6—15.

Сидоренко Т. (2012). Впровадження інноваційних заходів освіти з інтеграції дорослих мігрантів у ФРН (на сучасному етапі). *Порівняльна професійна педагогіка*. 1 (3), 46—52.

Dollmann, J., Rudolphi, F., Parameshwaran, M. (2018). 9 Ethnic Differences in Language Skills: How Individual and Family Characteristics Aid and Prohibit the Linguistic Integration of Children of Immigrants. https:// doi: 10.5871/bacad/9780197266373.003.0009

Flubacher, M.-C. (2023). The "politics of speed" and language integration policies: on recent developments in Austria. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 26(10), 1159—1169.

Див. також: мовна політика, мовні права.

О. Михальчук

мо́вна карти́на сві́ту

Система уявлень про світ, відображена в мові на різних її рівнях, що віддзеркалює колективний життєвий досвід етномовної спільноти. Мовна картина світу унікальна для кожної мови, вона справляє вплив на пізнавальну діяльність її носіїв та впливає на соціально-культурне життя мовної спільноти. Окремий інтерес становить проблема формування картини світу в ситуації двомовності та впливу міжмовних контактів на лінгвокогнітивний потенціал людини. До засобів мовної концептуалізації світу належать граматична структура мови (рід, число, словотворення, вираження часових і модальних

відношень, граматичні та змістові зв'язки між словами в реченні), лексика й фразеологія, лінгвостилістичні та лінгвопрагматичні особливості мовної комунікації.

англ. **linguistic image of the world**

Therefore, this concept of the "linguistic image of the world" (also known as the "linguistic worldview" or "linguistic picture of the world") is a crucially important, perhaps even the most important category in ethnolinguistics. Definitions of this concept may vary. However, there is no doubt that the linguistic image of the world is a summary and compilation of everyday human experiences and the meanings, norms, values, perceptions, and attitudes towards reality — both the material reality and the spiritual or mental reality — adopted and accepted by a given community (Skowronek, B. (2022). The linguistic image of the world. *The magazine of the PAS*, 4(76), 18).

англ. **linguistic picture of the world**

The linguistic picture of the world reflects not only traditional elements of language (phrases, proverbs, sayings) which are inherent to the whole community, but also ideolectic non-conventional combinations, and, last but not least, extralinguistic facts, that is, those facts that come from different spheres of knowledge about the world (according to A. Pajdińska & R. Tokarski, 2010) (Siroka, D. (2013). A linguistic picture of the world and expression of emotions through the prism of expressive lexis. *Journal of Education Culture and Society*, 2, 305).

ЛІТЕРАТУРА

Жайворонок В. В. (2007). Українська етнолінгвістика. Нариси. Київ: Довіра.

Єрмоленко С. Я. (2009). Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*, 3—4, 94—103.

Шкоріна І. М. (2016). Національно-мовні картини світу: погляд О. О. Потебні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 74, 43—46.

Bartminski, J. (2005). A Concept of the Linguistic Image of the World in the Programme of Slavistic Comparative Studies. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 40, 259—280.
Bartmiński, J. (2007). Językowe podstawy obrazu świata. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej.
Heidegger, M. (1977). The age of the world picture. *The question concerning technology, and other essays* (Lovitt, W., Trans). New York; London; Toronto; Sydney: Harper Perennial, 115—154.
Siroka, D. (2013). A linguistic picture of the world and expression of emotions through the prism of expressive lexis. *Journal of Education Culture and Society*, 2, 297—308.

О. Малаш

мо́вна компете́нція

Рівень володіння нормативною мовою, що в побутовому розумінні відповідає вислову *знання мови*; один зі складників комунікативної компетенції. Термін належить Ноаму Хомському, який використовував його для окреслення дихотомії компетенція (*competence*) і виконання (*performance*). За цих умов відбувалося розмежування понять «мовна здатність» (система неусвідомлюваних знань) і «мовленнєва діяльність» (практичне застосування при використанні мови з урахуванням обставин такого використання). Такий підхід, який називають також граматизмом Хомського, визначає мовну компетенцію як виключно лінгвістичні аспекти володіння мовою, коли не враховуються соціальні, ситуативні та інші прагматичні знання і навички, які актуалізуються при практичному використанні мови в різних ситуаціях.

англ. **linguistic competence**

Dell Hymes (1971) was the principal objector to the dominance of Chomsky's characterization of what constituted the study of linguistic competence. He suggested that a child who might produce any sentence whatever without due regard to the social and linguistic context would be "a social monster" (1974: 75) who was "likely to be institutionalized." Hymes coined the term communicative

competence to denote the human ability to use language appropriately in different settings. Hymes' interest was not just in the production of sentences but in characterizing the more social-bound aspects like the amount and volume of talk in different communities, acceptability of silence, rules for turn-taking, amount of simultaneous talk, etc. (Mesthrie, R. (2001). Sociolinguistics: History and Overview. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 2).

Although the emergence of generative-transformational theory shifted the emphasis from fieldwork and the earlier conceptual framework based on structuralism, linguistics did not move away from the study of language in isolation. It became even further abstracted, focusing on the linguistic competence of the ideal speaker-listener (Chomsky 1965: 3—4) formalized by way of rule-oriented grammars of languages without considering the linguistic performance of the average language speaker in a sociocultural context (Apte, M. L. (2001). Language in Society: Overview. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 37).

Communicative competence consists of at least linguistic, pragmatic, sociolinguistic, sociocultural and sociopragmatic competence. E. g. a speaker's knowledge of when to speak and when not to speak, how to speak, and how much information to provide (Huang, Y. (2012). Communicative competence. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 55).

Generative phonology developed as the phonological component of a generative grammar (see Chomsky and Halle, The Sound Pattern of English, 1968). Naturally it adopted the assumptions of generative grammar in that it reflected the linguistic competence of the native speaker (Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press, 189).

англ. **competence**

Performance. Related to the Swiss linguist Ferdinand de Saussure's notion of ***parole*** and introduced by the American linguist Noam Chomsky in the 1960s, performance refers to the actual use of language in concrete situations. It manifests competeance, but not in a pure form. This is because performance also displays other cognitive systems such as attention, memory, and the physiology of speech (Huang, Y. (2012). Communicative competence. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 219).

Competence. Related to the Swiss linguist Ferdinand de Saussure's notion of *langue* and introduced by the American linguist Noam Chomsky in the 1960s, the concept (competence) refers to an abstract system of unconscious knowledge possessed by an idealized native speaker-hearer of his or her own language, as represented by a generative grammar. One of the major differences between competence and langue is that the former is conceived as a mental ability and the latter as a social reality. When applied to pragmatics, the concept becomes highly controversial (Huang, Y. (2012). Communicative competence. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 56).

Competence — An idealization of speakers' knowledge of their language, excluding slips of the tongue, limitations of memory and instances of anacoluthon and aposiopesis, etc. An account of such knowledge is a competence grammar (Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press, 89).

англ. **grammatical competence**

The coping strategies identified in the Savignon (1971, 1972) study became the basis for the subsequent identification by Canale and Swain (1980) of strategic competence in their three-component framework for communicative competence, along with grammatical competence and sociolinguistic competence. Grammatical com-

petence represented sentence-level syntax, forms that remain the focus of Chomskyan theoretical linguistic inquiry and were a primary goal of both grammar-translation and audiolingual methodologies (Savignon, S. J. (2009). Communicative Language Teaching. In: May, J. L. P (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.), 101).

Communicative competence. In relation to any given language, a speaker's grammatical competence plus knowledge of the rules and conventions governing the accurate, appropriate and effective use of the language in a wide range of social settings (Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press, 88).

Grammatical competence. An idealization of speakers' knowledge of the grammar of their language. The content of this idealized knowledge does not include tongue slips, memory limitations and distractions (Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics*. Cambridge University Press, 197).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2000). Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 236 с.

Бацевич Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія.

Huang, Y. (2012). Communicative competence. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.

Див. також: мовна девіація, комунікативна компетенція, прагматика.

Л. Ажнюк

мо́вна конверге́нція (конвергенція)

Міжмовна взаємодія, за якої відбувається зближення й уподібнення мовних одиниць або явищ відповідних мовних систем, зближення територіальних та соціальних діалектів, діалектного мовлення й кодифікованого варіанта мови, стилістичних різновидів мовлення і т. ін. Конвергенція супроводжується збільшенням кількості спільних рис у мовах (субкодах), що контактують, переважно завдяки запозиченням на фонетич-

ному, морфологічному, словотвірному, лексичному та синтаксичному рівнях. Мовній конвергенції сприяють а) ліквідація неписемності та розширення мережі освітніх закладів; б) інтенсивність спілкування між носіями відповідних мов (діалектів, субкодів тощо); в) відсутність суттєвих відмінностей у престижі контактних мов. На динаміку й характер конвергенції впливають політичні та соціокультурні чиники. Приклади: зближення говірок англійської мови на теренах Північної Америки, об'єднання наддніпрянського й західноукраїнських різновидів української літературної мови у XIX—XX ст.

Розрізняють конвергенцію міжмовну, внутрішньомовну та комунікативну. Міжмовна конвергенція виявляється через збільшення спільних рис у контактних мовах і часто є результатом процесів взаємозапозичення на лексичному, фонетичному, морфологічному, словотвірному рівнях. Внутрішньомовна конвергенція виявляється як зближення кодифікованої мови та її різновидів. Комунікативна конвергенція полягає у взаємному пристосуванні співрозмовників (часто до урівноваження статусу), що передбачає уподібнення мовлення однієї особи до мовлення іншої з метою досягнення порозуміння.

англ. **language convergence**

Language change and interaction, as well as approaches to language convergence and splitting, can take advantage of these simple models launched to account for language evolution and emergence. Among the proposals that have been introduced, one of the simplest experiments to understand language convergence is the one by Baronchelli. Baronchelli's model is based in a variant of the naming game strengthening the feature of simplicity (Bel-Enguix, G. (2014). Linguistic Convergence in Societies with Asymmetrically Distributed Reputation. *Traitement Automatique des Langues Naturelles.* Marseille, 311).

англ. **convergence**

Processes of dialect convergence and divergence in the present-day European context are a "modern" phenomenon only to the extent that they are related to the concept of a "standard language" as part of the national discourse(s) after the French Revolution, and to the spread of standard languages throughout the speech communities, as well as the rise of mass literacy as it took hold during the early 20th century. Equally important for dialect convergence and divergence were large-scale long-lasting migration movements which started in the second half of the last century (Auer, P., Hinskens, F. (1996). The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area. *Sociolinguistica*. *European Journal of Sociolinguistics*, 10, 1— 2 (2—30)).

The history of human language has been marked by constant interplay between convergence and divergence, as new words are shared between linguistic communities, and social cleavages facilitate linguistic differentiation, simulated in this virtual world (Bainbridge, W. S. (2016). Linguistic Convergence and Divergence in Middle Earth. Virtual Sociocultural Convergence*,* 142).

ЛІТЕРАТУРА

Колесник В. (2017). До питання про конвергенцію мов балканського мовного союзу. *Одеський лінгвістичний вісник,* 2 (10), 25—29.

Стогній І. В., Никонорова Л. І. (2016). Вплив мовної конвергенції на розвиток сучасної української мови. *Відкриті еволюціонуючі системи,* 1. Ніжин: ВП НУБіП України «НАТІ», 132—135.

Auer, P., Hinskens, F., Kerswill, P. (2005). Dialect Change: Convergence and Divergence in European Languages. Cambridge: Cambridge University Press.

Bielenia-Grajewska, M. (2015). Linguistic Convergence. Handbook of Science and Technology Convergence, 1—12.

Chen, E. S. (2003). Language Convergence and Bilingual Acquisition. *Annual Review of Language Acquisition,* 3, 89—137.

Silva-Corvalán, C. (1994). Language contact and change: Spanish in Los Angeles. Oxford: Clarendon.

Braunmüller, K., House, J. (Eds.). (2009). Convergence and divergence in language contact situations. *Hamburg studies on multilingualism*, 8. Amsterdam: John Benjamins, 241.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press.
Thomason, S. (2001). Language Contact: An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 89—90.
Bainbridge, W. S. (2016). Linguistic Convergence and Divergence in Middle Earth. Virtual Sociocultural Convergence, 141—163.

Див. також: мовна дивергенція, змішані мови, креолізація.

О. Михальчук

мо́вна конфронта́ція

Протистояння, що виникає на мовному ґрунті. Зазвичай причинами такого протистояння є: 1) етнокультурна конкуренція, боротьба за етнокультурне домінування в межах держави, провінції, автономної одиниці і т. ін.; 2) етнокультурна експансія домінантного етносу, намагання асимілювати мовну меншину; 3) етномовний сепаратизм; 4) відмінність стереотипів мовної поведінки в учасників комунікації.

англ. **linguistic confrontation**

Both multiculturalism and interculturalism were developed in Canada as a result of the linguistic confrontation between French and English and the broader debates on a bicultural society (Kastroyano, R. (2018). Multiculturalism and interculturalism: redefining nationhood and solidarity. *Comparative migration studies*, 17, 1—2).

ЛІТЕРАТУРА

Куц Ю. (2002). Етнополітичні державотворчі процеси в Україні: управлінський аспект. Харків: Вид-во ХарРІ УАДУ «Магістр».
Мамонтова Е. (2011). Мовний фактор у формуванні національної концептосфери: державотворчий аспект. *Політичний менеджмент*, 4, 27—36.
Kastroyano, R. (2018) Multiculturalism and interculturalism: redefining nationhood and solidarity. *Comparative migration studies*, 7, 1—11.

Див. також: двомовність, мовний конфлікт.

О. Малаш

мо́вна лоя́льність (мовний лоялізм)
Відданість мові як елементові культурної спадщини, з якою ідентифікує себе особа або мовна спільнота. Виявляється у виборі мови виховання й освіти дітей, використанні певної мови в усній і письмовій формі в неформальних і формальних комунікативних ситуаціях, творчій діяльності в галузі літератури, журналістики, науки тощо. Рівень мовної лояльності зазнає коливань залежно від низки соціокультурних факторів, які активізуються в тій чи іншій ситуації, переважно перед загрозою асиміляції, мовного зсуву, втрати престижу мови, зниження її статусу тощо. Мовна лояльність є необхідною для ревіталізації загрожених мов та важливою для підвищення рівня вітальності нових стандартних мов.

англ. **language loyalty**
A term coined by Joshua Fishman (1966) for the attachment to their home or religious language that causes a minority group to maintain or try to maintain this in the face of competition from other dominant languages. Language loyalty thus denotes the impulse behind language maintenance efforts (Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthrie, R. (2004). Language loyalty. *A Dictionary of Sociolinguistics.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 172).

англ. **linguistic loyalty**
The next step is therefore to classify the individuals we have been studying according to the indicators of linguistic loyalty (Ramírez, L. C., Martínez, D. G., Ledo, P. P. Language Attitudes and Loyalties in the Valencian Country. In: Noves, S. L. (Ed.). *Revista de Sociolingüística,* 2, 5).

англ. **language allegiance**
What further complicates the picture, and may, at the same time, contribute to clarify it, is the feeling of linguistic allegiance which will largely determine the responses of every individual. This, even

more than sheer intercourse, is the cement that holds each one of our 'languages' together: It is different allegiance which makes two separate languages of Czech and Slovak more than the actual material differences between the two literary languages (Martinet, A. (1979). Preface. In: Weinreich, U. Languages in Contact. The Hague, Paris, New York: Mouton Publishers. P. VII).

ЛІТЕРАТУРА

Мацюк Г. (2009). Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: навч. посіб. Львів: ВЦ ЛНУ імені І. Франка.

Fishman, J. A., Nahirny, V. C., Hofman, J. E., Hayden, R. G. (1966). Language loyalty in the United States: the maintenance and perpetuation of non-English mother tongues by American ethnic and religious groups. The Hague: Mouton.

Fishman, J. et al. (Eds.). (1968). German-American language maintenance efforts. In: Language loyalty in the United States: the maintenance and perpetuation of non-English mother tongues by American ethnic and religious groups. The Hague: Mouton, 206—252.

Weinreich, U. (1953). Languages in contact. New York: Linguistic Circle of New York.

Див також: мовна поведінка, мовна свідомість.

Л. Андрієнко

мо́вна маніпуля́ція

Використання можливостей мови з метою прихованого управління свідомістю людини або групи людей, коли в об'єктів маніпуляції зберігається переконання, що накинуті маніпулятором думки вони втілюють за власним свідомим рішенням. Розрізняють раціональну та емоційну мовну маніпуляцію. У першому випадку маніпулятор використовує логічні аргументи, нагромаджує фактичну інформацію, що потребує раціонального осмислення. При емоційній маніпуляції особливого значення набуває добір експресивних мовних засобів і стилістичних прийомів.

англ. **linguistic manipulation**

…Language is a powerful tool, which, at worst, can be used in a manipulative way to influence other people. Of course, it does not mean that everyone is a cynical manipulator of language — most of the time speakers respect the maxim of Grice's co-operative principle and actually mean what they say. The problem is that respecting this principle gives rise to an increased vulnerability to being exposed to linguistic manipulation (Nordlund, M. (2003). Linguistic manipulation. An Analysis of how attitudes are displayed in news reporting, 7).

ЛІТЕРАТУРА

Альбота С. (2010). Лінгвістична маніпуляція: поняття та типи. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства,* 16, 5—8.

Руда О. (2012). Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. Київ.

Шкіцька І. (2012). Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Nordlund, M. (2003). Linguistic manipulation. An analysis of how attitudes are displayed in news reporting. Lulea.

Rudinow, J. (1978). Manipulation. *Ethics*, 88(4), 338—347.

Див. також: мовна демагогія, мовна сугестія, мова ворожнечі.

О. Малаш

мо́вна менши́на

Етномовна спільнота або група, що складається з осіб, які переважно мають спільне етнічне походження і користуються або ідентифікують себе з мовою, відмінною від державної. Мовні меншини є в більшості держав (наприклад, албанська, словенська, хорватська — в Італії, арабська, німецька, португальська, окситанська, бретонська — у Франції і т. ін.). Розрізняють корінні, етнонаціональні та мігрантські мовні меншини. Захист і підтримка загрожених мов, представлених відповідними мовними меншинами,— головне завдання Європейської хартії регіональних або міноритарних мов.

англ. **linguistic minority**

Any linguistic minority draws on structures of its own which are perceived as its own. To be able to categorise it, will mean emphasising the identificatory relation between language and group. In contrast concepts such as "minority language" rely primarily upon the territorialised legitimacy of a language or upon its demolinguistic data (Viaut, A. (2019). An approach to the notion of "linguistic minority" in the light of the identificatory relation between a group and its minority language. *Multilingua,* 38(2), 169—185).

ЛІТЕРАТУРА

Мицик В. В. (2003). Поняття «релігійних», «мовних», «расових», «етнічних» та «національних» меншин у міжнародному праві. *Держава і право,* 19.

Невара Л. (2012). Поняття мовних меншин та природа мових прав у міжнародному праві. *Український часопис міжнародного права*, 3.

Packer, J. (1993). On the Definition of Minorities. In: The Protection of Ethnic and Linguistic Minorities in Europe. Åbo, Turku: Åbo Academi University; Institute for Human Rights.

Nelde, P. & Glyn, W. (1996). Euromosaic: The production and reproduction of the minority language groups in the European Union. Luxembourg: Office of Official Publications of the European Communities.

Viaut, A. (2012). Marge linguistique territoriale et langues minoritaires. *Lengas revue de sociolinguistique,* 71, 9—28.

Viaut, A. (2019). An approach to the notion of "linguistic minority" in the light of the identificatory relation between a group and its minority language. *Multilingua,* 38(2), 169—185.

Див. також: мовна спільнота, мовна група, етномовна спільнота, міноритарна мова.

О. Михальчук

мо́вна но́рма

Сукупність приписів, що в систематизованому вигляді регулюють вибір і використання елементів мовної системи на різних рівнях (насамперед фонетичному, лексичному, граматичному та лінгвостилістичному) за певних комунікативних об-

ставин. Завдяки нормі варіативні елементи мовної системи, що конкурують між собою, визнаються «правильними», соціально прийнятними складниками національного мовного стандарту, або «неправильними», маргінальними мовними елементами (діалектизми, жаргонізми, архаїзми і т. ін.). Мовна норма виконує регулятивну функцію через її застосування в системі освіти, діяльності органів влади, наукових, релігійних, культурних інститутах, ЗМІ тощо. Дотримання мовної норми є невід'ємною ознакою правильного літературного мовлення. Відхилення від мовної норми звичайно кваліфікують як нестачу мовної компетенції, що може сприйматись як один із показників низького соціального статусу. Попри загальну тенденцію до консерватизму — важливого функціонального параметра мовної норми й передумови стабільності мовної системи в історичному й географічному вимірах — з часом норма зазнає поступових змін, насамперед на лексико-фразеологічному рівні, а також у орфографії та орфоепії, граматиці, лінгвостилістиці тощо.

англ. **linguistic norm**

The domination of "popsa" which promotes slang and a careless way of speaking (and also advertisements which have a similar impact) has a decidedly negative impact on the language situation in Ukraine: it contributes to the blurring of the linguistic norm, both that of Ukrainian and of Russian, and lowers the average language competence of the population in Ukraine (Olszański, T. A. (2013). *The language issue in Ukraine. An attempt at a new perspective*. Warsaw: Centre for Eastern Studies, 32).

англ. **language norm**

Different concepts of language norms and of the variability of language have always been central to misunderstandings between linguists and non-linguists (Elspaß, S., Maitz, P. (2012). New language norm authorities in Germany: Ideological roots and social conse-

quences. In: Schröder, A., Schneider, R., Busse, U. (Eds.). Codification, canons, and curricula: Prescription and description in language and literature. Bielefeld: Aisthesis, 176).

англ. **norm of language use**

So far, speech act theory elicits norms of language use mostly from the different dimensions of the speech situation, but this focus can be embedded in a broader social setting by including more complex social and cultural contexts and their norms of action (Schrot, A. (2020). Linguistic Norms and Traditions in Linguistic Pragmatics. In: Lebsanft, F., Tacke, F. (Eds.). Manual of Standardization in the Romance Languages. Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 169—170).

ЛІТЕРАТУРА

Єрмоленко С. Я. (2004). Норма мовна. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 420—421.

Струганець Л. В. (2002). Динаміка лексичних норм української літературної мови XX ст. Тернопіль.

Schrot, A. (2020). Linguistic Norms and Traditions in Linguistic Pragmatics. In: Lebsanft, F., Tacke, F. (Eds.). Manual of Standardization in the Romance Languages. Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 165—182.

Elspaß, S., Maitz, P. (2012). New language norm authorities in Germany: Ideological roots and social consequences. In: Schröder, A., Schneider, R., Busse, U. (Eds.). Codification, canons, and curricula: Prescription and description in language and literature. Bielefeld: Aisthesis, 171—184.

Elspaß, S. (2005). Language norm and language reality. Effectiveness and limits of prescriptivism in New High German. In: Langer, N., Davies, W. (Eds.). Linguistic Purism in the Germanic Languages. Berlin, New York: de Gruyter, 20—45.

Див. також: культура мови, кодифікація мови, літературна мова, мовна компетенція.

Б. Ажнюк

мо́вна поведі́нка

Процес вибору мови, що виявляється через мовну діяльність або / та соціально вмотивовані зміни у мовній свідомості окремого носія чи мовної групи і зумовлений системою взаємопов'язаних соціальних, правових, психологічних і соціокуль-

турних чинників, які є визначальними у стосунках мови і людини, мови і спільноти, мови і суспільства. Соціолінгвістичні параметри мовної поведінки: 1) самоідентифікація за мовною ознакою; 2) вибір мови в багатомовному середовищі; 3) мовленнєва діяльність у межах одного мовного коду (вибір варіанта мови — стандарту, діалекту, соціолекту). Мовну поведінку вивчають на різних рівнях — індивідуальному, колективному, національному, державному. Об'єкти дослідження: 1) мовна поведінка особистості (індивіда); 2) мовна поведінка соціальної або стратифікаційної (вікової, за місцем проживання, рівнем освіти, місцем роботи) групи; 3) мовна поведінка спільнот (етнічної, етномовної, мовної групи). У мовній поведінці індивіда поєднані емотивні та раціональні аспекти. Емотивні аспекти домінують у мовній самоідентифікації. Раціональні аспекти переважають у виборі мови спілкування в різних мовних середовищах, вивченні мов тощо.

англ. **language behavior**

Although language researchers have approached the topics of speech communities and the effect of social categories on language behavior for a century, an identifiable subfield called sociolinguistics truly emerged in the middle of the twentieth century (Van Herk, G. (2015). *International Encyclopedia of the Social* & *Behavioral Sciences* (2nd ed.)).

Age-related differences in language behavior are closely related to the processes of encoding and retrieving verbal materials discussed above (Warner Schaie, K. (2015). *International Encyclopedia of the Social* & *Behavioral Sciences* (2nd ed.)).

англ. **linguistic behavior**

In the light of inter-disciplinary approach, linguistic behavior has been considered as a social and cultural potential in the multiethnic community (Valeyeva, A. (2014). Linguistic Behavior as a Social and Cultural Potential in the Multiethnic Community).

ЛІТЕРАТУРА

Бікова Н. М. (2006). Типи мовної поведінки в мультилінгвальній ситуації. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ.

Бурда Т. (2002). Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва). Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ.

Михальчук О. І. (2015). Мовна поведінка як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*, 5, 28—40.

Михальчук О. І. (2015). Ставлення до мови в координатах мовної поведінки: український контекст. *Studia ucrainica Varsoviensia*, 3, 135—143.

Шумарова Н. (2000). Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. Київ.

Кузнєцова Т. (2002). Мовна поведінка білінгвальної сім'ї. *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства.* Київ, 112—117.

Масенко Л. (2004). Мовна поведінка особистості в ситуації білінгвізму. *Ї*, 35.

Warner Schaie, K. (2015). *International Encyclopedia of the Social* & *Behavioral Sciences* (2nd ed.).

Maclay, H. (1964). Linguistics and language behavior. https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1964.tb02350.x

Valeyeva, A. (2014). Linguistic Behavior as a Social and Cultural Potential in the Multiethnic Community. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.08.329

Beck, K. (1979). Speech behavior and social environment: Selective interactions in the American south. *Discourse Processes*, 2(4), 335—342.

Koppen, K., Ernestus, M., van Mulken, M. (2019). The influence of social distance on speech behavior: Formality variation in casual speech. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*, 15(1), 139—165.

Див. також: перемикання кодів.

О. Михальчук

мо́вна політи́ка

Заходи, здійснювані через систему органів влади, наукові, освітні, релігійні інститути, громадянські організації і т. ін. щодо збереження або зміни мовної ситуації в країні, регулювання міжмовних відносин, перерозподілу сфер функціонування мов, захисту загрожених мов, впливу на розвиток мовної системи і її підсистем. Мовна політика в більшості випадків є час-

тиною загальнополітичного процесу й безпосередньо пов'язана з інтересами соціальних еліт і політичних сил. Мовна політика — це практична реалізація заходів мовного планування. Терміни *мовна політика* і *мовне планування* іноді використовують як синоніми. Зустрічається також сукупне використання цих термінів у вигляді композитного вислову *мовна політика й мовне планування* (англ. *language planning and policy*), в публікаціях англійською мовою вживається також його абревіатурне позначення LPP.

англ. **language policy**

Language policy is primarily a social construct. It may consist of various elements of an explicit nature — juridical, judicial, administrative, constitutional and / or legal language may be extant in some jurisdictions, but whether or not a polity has such explicit text, policy as a cultural construct rests primarily on other conceptual elements — belief systems, attitudes, myths — the whole complex that we are referring to as linguistic culture, which is the sum totality of ideas, values, beliefs, attitudes, prejudices, religious strictures, and all the other cultural "baggage" that speakers bring to their dealings with language from their background (Schiffman, H.F. (1996). Linguistic Culture and Language Policy. London; New York: Routledge, 276).

Kaplan and Baldauf portray language policy as a set of laws or regulations or rules enacted by an authoritative body (like a government) as part of a language plan. Certainly, what Kaplan and Baldauf describe here is language policy but other activities can be considered language policy as well. Language policies do not need to be enacted by an authoritative body — they can emerge from a bottom-up movement or grassroots organization — and not all language policies are intentional or carefully planned (Johnson, D. C. (2013). What is language policy? New York: Palgrave Macmillan, 4).

The third component of language policy corresponds to what is traditionally called "planning" in the field of LPP Spolsky (2009, 2012), however, prefers to call this dimension "management", defi-

ning it as the conscious realization of efforts by someone — a group, a government or by those who judge themselves as having the authority to do so — in order to modify the practices or linguistic beliefs in a given social domain (family, school, church...). An illustration of how language management spreads to various sectors of society is the deliberate decision of some families to hire foreign nannies who teach their first language to their children. These three dimensions proposed by Spolsky (2009, 2012) were later named by Bonacina-Pugh (2012), respectively, as declared, perceived, and practiced language policies (de Sousa, S. C. T., Dionísio, C. I. B. (2019). Language Policy and Planning: An Analysis of the Themes Present in Research in Brazil. *Revista Brasileira de Linguística Aplicada*, 19(2), 272).

англ. **LPP**

The truth is that the LPP designation is useful, not just as a reminder of how inextricably related language planning and language policy are (and in recognition of the important role of each), but also as a way around the lack of agreement on the exact nature of that relationship. Does planning subsume policy (Fettes, 1997, p. 14) or policy subsume planning (Schiffman, 1996, p. 4; Ricento, 2000, p. 209)? Is policy the output of planning? Not always — "a great deal of language policy-making goes on in a haphazard or uncoordinated way, far removed from the language planning ideal" (Fettes, 1997, p. 14). Does planning have policy as its intended outcome? Not necessarily — language planning is first and foremost about social change (Rubin & Jernudd, 1971; Cooper, 1989; Tollefson, 1991) (Hornberger, N. H. (2006). Frameworks and Models in Language Policy and Planning. In: Ricento, Th. (Ed.) An Introduction to Language Policy: Theory and Method. Malden; Oxford: Blackwell Publish, 25).

англ. **language politics**

The adoption of "glottopolitics" could reconcile the inherent tension between the connotations of "policy" and "politics" (besides resolving the "planning" v. "policy" perplexity), and would not unduly alienate those who feel aversion to social engineering or centralized planning of any type — a fairly common behavior in the United States, especially in Republican circles. The obvious advantages notwithstanding, "glottopolitics" suffers from a serious flaw: the word is not mellifluous enough. "Politics of language" or "language politics" might seem to be more viable alternatives in the Englishspeaking parts of the world. Nevertheless, the exclusive adoption of either would tilt the definition in favor of status planning, thus reducing its potential applicability in cases involving mostly corpus planning. In the future, however, the scope of "language politics" could be broadened (at least in international usage) to include corpus planning activities as well, an early indication of which could be the home page of the Goethe Institute, where "language politics" projects include the German spelling reform as well (Goethe-Institut) (Czeglédi, S. (2008). Language Policy, Language Politics, and Language Ideology in the United States. Veszprém: Pannonian University Press, 22—23).

First, contemporary language politics in Ukraine can be analyzed as a field of political battle for the right to use a new political language: the language of democratic values and human rights. Language politics can be seen as fight for symbolic power, a competition of different interpretations of the key values of democracy (Zhurzhenko, T. (2002). "Language Politics" in Contemporary Ukraine: Nationalism and Identity Formation. In: Bove, A. (Ed.). *Questionable Returns*. Vienna: IWM Junior Visiting Fellows Conferences, 12, 17).

англ. **politics of language**

In this sense Bourdieu's "Language and Symbolic Power" lies the foundation for why and how the politics of language is converted into politics of power, and the field of language constitutes a field of political contestation, particularly among the various politico-cultural groups within a society (Bereketeab, R. (2010). The Politics of Language In Eritrea: Equality Of Languages Vs. Bilingual Official Language Policy. *Journal of Asian and African Studies*, 9(1—2), 153).

ЛІТЕРАТУРА

Брицин В. М. (2007). Мовна політика. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 375—378.

Ажнюк Б. М. (ред.) (2019). Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Ажнюк Б. М. (2022). Мовна політика в Україні і перспективи євроінтеграції. *Мовознавство*, 6, 15—33.

De Korne, H. (2012). Improving Language Policy and Planning Through Evaluation: Approaches to Evaluating Minority Language Policies. *Working Papers in Educational Linguistics*, 27, 38—55.

Grin, F. (2003). Language policy evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.

Johnson, D. C. (2013). What is language policy? New York: Palgrave Macmillan.

Craith, M. N. (2006). Europe and the Politics of Language. Citizens, Migrants and Outsiders. N.Y.: Palgrave Macmillan.

Schiffman, H. F. (1996). Linguistic Culture and Language Policy. London; New York: Routledge.

Hornberger, N. H. (2006). Frameworks and Models in Language Policy and Planning. In: Ricento, Th. (Ed.). An Introduction to Language Policy: Theory and Method. Malden; Oxford: Blackwell Publish, 24—41.

Czeglédi, S. (2008). Language Policy, Language Politics, and Language Ideology in the United States. Veszprém: Pannonian University Press.

Seals, C. A. (2019). Choosing a Mother Tongue: The Politics of Language and Identity in Ukraine. Bristol: Multilingual Matters.

Див. також: мовний менеджмент, мовне планування, мовне законодавство.

Б. Ажнюк

мо́вна префере́нція

Бажання послуговуватися тією чи іншою мовою у багатомовних контекстах: мова спілкування, вибір культурних продуктів певною мовою (ЗМІ, книги, театр, кіно тощо) і т. д. Мовна преференція буває особистою (однієї особи) та груповою (певної групи, мовної спільноти). Мовні преференції варіюють від повного несприйняття інших мов до цілком толерантного ставлення.

англ. **language preference**

Overall it can be noted that as a consequence of Soviet-time language policy management there is no direct connection between language preferences and ethnic affliation amongst the so-called third ethnicities. Many non-Russians are competent in Russian or have Russian as their frst language and a majority of titular nationals have competence in Russian. The nature of language loyalties thus remains complex throughout the entire region (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 612).

ЛІТЕРАТУРА

Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом (2008). Київ: ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України.

Caldas, S. J., Caron-Caldas, S. (2002). A sociolinguistic analysis of the language preferences of adolescent bilinguals: Shifting allegiances and developing identities. *Applied Linguistics*, 23, 490—514.

Spolsky, B. (2012). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: двомовність, багатомовність.

Л. Белей

мо́вна свідо́мість

Металінгвістична здатність сприймати мову водночас як інструмент і об'єкт пізнання, усвідомлювати значення мови як невід'ємного складника людської особистості й національної ідентичності. Уважається, що двомовні та багатомовні особи

наділені цією здатністю більшою мірою ніж одномовні, оскільки вони є носіями різних картин світу і мають матеріал для зіставлення й порівняння. Мовна свідомість монолінгвів має дещо відмінну природу. Вона властива насамперед людям, що професійно працюють з мовним матеріалом: журналістам, поетам, письменникам, драматургам, редакторам тощо. Мовна свідомість справляє вплив на мовну поведінку, механізми перемикання кодів у двомовному (багатомовному) соціумі, на сприйняття мовної картини світу, ставлення до нормативного і субнормативного мовлення, до мовних інновацій та іншомовних запозичень і т. ін.

англ. **linguistic awareness**

In most language-awareness materials currently being developed in Britain, some reference is made to minority community languages. This multilingual dimension of language awareness work is seen by educational practitioners as a means of responding to the presence of bilingual minority children in the classroom and a way of bringing languages such as Bengali, Chinese, Gujarati, Punjabi and Urdu onto the classroom agenda. It is also seen as one of the principal ways in which a pluralist perspective can be incorporated into the language curriculum for all children, bilingual and monolingual (Bhatt, A., Martin-Jones, M. (20l3). Whose Resource? Minority Languages, Bilingual Learners and Language Awareness. In: Fairclough, N. (ed.) Critical Language Awareness. London — New York: Routledge, 286).

англ. **metalinguistic awareness**

Thus metalinguistic awareness refers to the ability to focus attention on language as an object in itself or to think abstractly about language and, consequently, to play with or manipulate language. A multilingual certainly makes more use of this ability than a monolingual. One might even state that linguistic objectivation is the multilingual's most characteristic cognitive ability. Lambert (1990: 212) remarked that 'bilingualism provides a person with

a comparative, three-dimensional insight into language, a type of stereolinguistic optic on communication that the monolingual rarely experiences.' Metalinguistic awareness is also a trait of monolingual linguistic behaviour but to a lesser degree and different in nature. In certain professional groups dealing with language such as journalists, professional writers and poets, metalinguistic awareness is certainly developed to a higher degree than in other monolinguals. Due to their specialized use of the language they become more sensitive to the structure of language and consequently develop a higher level of creativity such as playing with different registers and / or introducing neologisms (Jessner, U. (2006). Linguistic Awareness in Multilinguals: English as a Third Language. Edinburgh: Edinburgh University Press, 42).

англ. **language consciousness**

Since man has the ability for the objectification of consciousness, it can be presumed that these means are not random but form a system. If consciousness is objectified in a work of art, we could speak of a system of art signs. If the objectification is made with the help of verbal means, we have to speak on a system of linguistic signs. It can be presumed then that this typical, characteristic component of consciousness, particularly when its symbolic character is postulated, represents a specialized component which can be defined as language consciousness (Horecky, J. (1991). Language consciousness and its types. Bratislava. *Human Affairs,* 1, 37).

ЛІТЕРАТУРА

Андрусів С. (1995). Страх перед мовою як психокомплекс сучасного українця. *Сучасність,* 7—8, 147—152.

Біланюк Л. (2000). Картина мовного світогляду в Україні. *Мовознавство,* 4—5, 44—51.

Голубовська І. О. (2009). Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос.

Селігей П. О. (2009). Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство*, 5, 12—29.

Ткаченко О. Б. (2006). Мова і національна ментальність: Спроба сучасного синтезу. Київ.
Яворська Г. М. (2000). Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. Київ: Грамота.
Bhatt, A., Martin-Jones, M. (2013). Whose Resource? Minority Languages, Bilingual Learners and Language Awareness. In: Fairclough, N. (ed.) Critical Language Awareness. London — New York: Routledge, 285—302.
Horecky, J. (1991). Language consciousness and its types. Bratislava. *Human Affairs,* 1, 37—48.
Jessner, U. (2006). Linguistic Awareness in Multilinguals: English as a Third Language. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Див. також: мовна лояльність, мовна ідеологія, мовна ідентичність, мовні права, мовний нігілізм.

Б. Ажнюк

мо́вна ситуа́ція

Лінгвістична характеристика форм існування і сфер використання мови (мов) у державі або географічному ареалі у визначений історичний період. Вивчення мовної ситуації може здійснюватися в масштабі макрорегіону (Балкани, Європа), держави (Ізраїль, Іспанія, Швейцарія), адміністративно-територіальної одиниці (Каталонія, Квебек, Шотландія), мікрорегіону (Лемківщина, Гуцульщина, Надсяння), населеного пункту (Єрусалим, Брюссель). Основні складники мовної ситуації: репертуар мов у відповідному ареалі; статусні характеристики мов; функціональні характеристики мови (або мов), рівень розвитку і поширеність мови (використання в державному апараті, бізнесі, освіті, ЗМІ, культурі тощо); рівні мовної компетенції носіїв мови; моделі мовної поведінки. Дослідження мовної ситуації включає аналіз взаємодії різних форм національної мови та її говірок, міжмовної взаємодії в ситуації двомовності, динаміки цієї взаємодії та її наслідків. Мовна ситуація має кількісні і якісні параметри. Кількісні параметри: 1) кількість мовних кодів (субкодів); 2) кількість носіїв кожного з кодів (субкодів). Якісні параметри: 1) одномовна чи багатомовна ситуація; 2) ступінь генетичної близькості мов та їх

структурної подібності; 3) сфери комунікації, у яких використовується кожна з мов; 4) наявність домінантних мов (ідіомів); 5) ступінь розвиненості та історична глибина мов (*старописемні, новописемні*). Терміни *мовна ситуація* і *соціолінгвістична ситуація* можуть використовуватись як змістові аналоги; в текстах англійською мовою взаємозамінність цих термінологічних одиниць (*sociolinguistic situation / linguistic situation / language situation*) особливо помітна; зокрема її можна спостерігати в наведених нижче прикладах використання англійських відповідників українського терміна.

англ. **linguistic situation**

The study analyses the linguistic situation in the three Ukrainian oblasts on the Black Sea coast using survey data collected from 1,200 respondents before the Russian attack on Ukraine (Hentschel, G., Palinska, O. (2022). The linguistic situation on the Ukrainian Black Sea coast — Ukrainian, Russian and Suržyk as "native language", "primary code", frequently used codes and codes of linguistic socialization during childhood. *Russian Linguistics,* 46, 259).

англ. **language situation**

The contemporary language situation in Morocco is marked by the use of Standard Arabic, Moroccan Arabic, Berber, French, Spanish, and English, which entails that the Moroccan language situation is characterized by complexity, and it is socially and culturally diverse. The status of Berber has changed from a spoken nonrecognized language to a written recognized official language. The most practical measure of this recognition has been the inclusion of the Berber language in the Moroccan system of education. Therefore, Berber has become another language that is obligatory for students to learn from the first grade (Zouhir, A. (2013). Language Situation and Conflict in Morocco. *Selected Proceedings of the 43rd Annual Conference on African Linguistics.* Ed. Olanike Ola Orie, Karen W. Sanders. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, 274).

ЛІТЕРАТУРА

Брицин В.М. (2007). Мовна ситуація. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 379.

Вишняк О. (2009). Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). Київ: Ін-т соціології НАН України.

Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом (2008). Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України.

Мовна ситуація в Київській Русі та її вплив на давньоруську периферію (1997). *Мовознавство,* 4—5.

Масенко. Л. Т. (2010). Нариси з соціолінгвістики. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія».

Hentschel, G., Palinska, O. (2022). The linguistic situation on the Ukrainian Black Sea coast — Ukrainian, Russian and Suržyk as "native language", "primary code", frequently used codes and codes of linguistic socialization during childhood. *Russian Linguistics,* 46, 259—290.

Zouhir, A. (2013). Language Situation and Conflict in Morocco. *Selected Proceedings of the 43rd Annual Conference on African Linguistics.* Ed. Olanike Ola Orie, Karen W. Sanders. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, 271—277.

Б. Ажнюк

мо́вна спільно́та (мовна група)

1. Сукупність людей, об'єднаних мовною самоідентифікацією та спільними етнонаціональними, соціальними, політичними й лінгвокультурними зв'язками.

2. Група осіб, об'єднаних спільним мовним кодом та однаковими мовними звичками; група мовців, які послуговуються в повсякденному житті та в спілкуванні з різними соціальними інститутами однією мовою. Поняття «мовна спільнота» охоплює різні суспільні рівні: від глобального, національного, державного до найменших мовних колективів, наприклад, сільської громади чи сім'ї. Зміст поняття розкривається через врахування емпіричних (дотримання стандартів щодо знання мови) та теоретичних (щодо того, чи здатність спілкуватися однією мовою або володіння мовою є достатньою для показника мовної спільності, однорідності) даних. Термін *мовна спільнота* запропонував Джон Гамперц у зв'язку з поняттям

«перемикання кодів». Мовна спільнота є об'єктом досліджень в контексті аналізу мовних процесів і відносин, які мають місце в реальних мовних ситуаціях та комунікативних актах. Ситуативними синонімами до поняття «мовна спільнота» є мовленнєва спільнота, комунікативна спільнота, етномовна спільнота, багатомовна спільнота. Комунікативна спільнота — група людей, об'єднаних стратифікаційними ознаками, спільними соціальними чи професійними зв'язками, які спілкуються між собою одним або різними мовними кодами. Мовленнєва спільнота — це група людей, які поділяють певні мовні норми та очікування щодо використання мови. Багатомовна спільнота — група людей, об'єднаних певною територією, де поширені або використовуються більше однієї мови; група осіб (колектив), що послуговується різними мовами для просування спільних ідей.

англ. **language community**

The definition of speech communities or language communities is a theoretically complex and notoriously debatable issue in sociolinguistics (Laitin, D. D. (2000). What is a Language Community? *American Journal of Political Science,* 44(1), 142).

Assuming that the continued existence of a vibrant and real language community among young people is dependent on their use of Scandinavian languages among themselves, this figure is high (Skjold Frøshaug, A., Stende, T. (2021). Does the Nordic language community exist? *Nordic Council of Ministers*, 29).

англ. **linguistic community**

The concept of a 'linguistic community' plays a critical role in Canadian language rights law, appearing explicitly in both the Constitution and in statutory law as well as featuring prominently in the case law (Eastaug, É. L. (2015). *The Rights of Official Language Minority Communities in Canada*, 19).

англ. **speech community**

Speech communities are not organized around linguistic facts but around people who want to share their opinions and identities; the language we use constructs, represents and embodies meaningful participation in society (Morgan, M. H. (2014). Speech Communities. Cambridge: Cambridge University Press, 190).

A speech community is a group of people who share a set of linguistic norms and expectations regarding the use of language. Rather, the concept takes as fact that language represents, embodies, constructs and constitutes meaningful participation in society and culture. It also assumes that a mutually intelligible symbolic and ideological communicative system must be at play among those who share knowledge and practices about how one is meaningful across social context (Morgan, M. H. (2014). Performance and play in speech communities.In: Speech Communities. Key Topics in Linguistic Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press, 133).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (1999). Мовна єдність нації: діаспора й Україна. Київ: Рідна мова.

Ажнюк Б. М. (2010). «Всесвітня декларація мовних прав»: український контекст. *Соціолінгвістичні студії*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бурого, 51—57.

Масенко Л. Т. (2010). Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Михальчук О. (2013). Етномовна спільнота: соціолінгвістичні критерії і статус. *Мова і суспільство,* 4, 33—43.

Eastaug, É. L. (2015). The Rights of Official Language Minority Communities in Canada. Toronto, 339.

Eastaug, É. L. (2018). The Concept of a Linguistic Community. *University of Toronto Law Journal*, 42.

Laitin, D. D. (2000). What is a Language Community? *American Journal of Political Science,* 44(1), 142—155.

Morgan, M. H. (2014). Speech Communities. Cambridge: Cambridge University Press, 190.

Nordquist, R. (2020). A Definition of Speech Community in Sociolinguistics. ThoughtCo. URL: https://www. thoughtco.com/speech-community-sociolinguistics-1692120

Trudgill, P. (2019). *Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press.
Viaut, A. (2019). An approach to the notion of "linguistic minority" in the light of the identificatory relation between a group and its minority language. *Multilingua*, 38(2), 169—185.

Див. також: етномовна спільнота, код мовний, мовна меншина.

О. Михальчук

мо́вна суге́стія (мовне навіювання)

Використання мови для впливу на свідомість колективного або індивідуального адресата для нав'язування певного бачення реальності та керування вчинками. Залежно від ситуації, від поточних характеристик об'єкта навіювання (віку, стану, освіченості, психологічної стійкості) та від мети адресанта у мовній сугестії може домінувати логічний або емоційний складник. Успішність мовної сугестії залежить, з одного боку, від повторюваності повідомлення, а з іншого — від варіювання його форми й регулювання інтенсивності. Сугестивні прийоми апелюють до емоцій, цінностей і звичок адресата.

Впливаючи таким чином на підсвідомість і формуючи нові настанови, вона продукує певні психічні стани і спонуки до дій. Важливим чинником ефективності сугестії є її прихованість. Завдяки імпліцитності сугестивних засобів реципієнт їх зазвичай не помічає і тому є відкритішим для навіювання; таким чином виникає ілюзія самостійності вибору певної моделі поведінки.

англ. **verbal suggestion**

From linguistic point of view verbal suggestion is defined as "a means of verbal influence on the person's mind, which is accepted by them almost uncritically" [20, p. 14]; "hidden verbal influence with the help of which a skillful orator can evoke strong feelings, emotions, memories by means of such facts and arguments which are charged with suggestion and whose aim is to expose a person to a particular psychological state and induce them to certain actions" [19, p. 90; 73] (Harbar, I. (2015). Meta-

phor as a means of verbal suggestion in attorneys' speeches (based on American legal thrillers). *Science and education a new dimension. Philology*, 3(15), 11).

ЛІТЕРАТУРА

Кіреєнко К. (2018). Мовна сугестія як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2 (316), 194—203.

Сахарук І. (2014). Стратегії й тактики сугестії в сучасному українському медійному дискурсі. *Вісник Донецького національного університету Серія Б. Гуманітарні науки,* 1—2, 216—221.

Ковалевська Т. (2014). Актуальні напрями дослідження вербального впливу. *Одеський лінгвістичний вісник,* 3, 110—117.

Шкіцька І. (2012). Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Harbar, I. (2015). Metaphor as a means of verbal suggestion in attorneys' speeches (based on American legal thrillers). *Science and education a new dimension. Philology,* 3(15), 11—13.

Див. також: мовна маніпуляція, мовна демагогія.

О. Малаш

мо́вне законода́вство

Положення нормативних актів (конституції, законів, міжнародних документів, ратифікованих і введених у дію державою, судових рішень, урядових постанов, розпоряджень і т. ін.), які регулюють різні аспекти функціонування мови, кодифікують її норми, визначають діяльність державних і недержавних інститутів, що впливають на використання мови (мов) у публічному просторі. Мовне законодавство може встановлювати режим сприяння розвитку певних мов (державної, мов корінних народів, міноритарних мов і т. ін.), обмежувати їх функціонування або скеровувати їх розвиток у певному напрямку. Найчастіше мовне законодавство регулює використання мови (мов) у державній службі й судівництві, освіті й науці, роботі ЗМІ, культурі та інформаційній політиці, наданні послуг тощо. Важливим складником мовного законодавства є визначення статусу мови (державна, офіційна, іноземна, міноритарна, мова корінного народу тощо). Основні завдання мовного

законодавства: створення єдиного інформаційного простору як засобу управління державою, запобігання ворожнечі й конфліктам на ґрунті міжмовних відносин, забезпечення мовних прав державотворчого етносу, корінних народів і національних меншин, піклування про мовні потреби співвітчизників за кордоном. Мовне законодавство відображає провідні ідеологеми національної мовної політки і визначає шляхи їх реалізації. Значний вплив на нього мають суспільні настрої. Зокрема ключову роль у розробці й популяризації проєкту Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.), що отримав неофіційну назву «громадський законопроєкт», відіграла група громадських активістів, науковців і політиків, що входили до складу Координаційної ради з питань застосування української мови в усіх сферах суспільного життя України, створеної при Міністерстві культури України.

англ. **linguistic legislation**

Linguistic legislation is aimed at protecting or promoting the status and usage of one or more designated or identifiable languages in a state, at different levels, through legal language obligations and language rights which have been instituted to that end (Turi, J.-G. (2013). Linguistic legislation. In: Chapelle, C. A. (Ed.). *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Blackwell Publishing Ltd., 3480).

There are only a few prohibitive linguistic legislations in the world in the field of non-official linguistic legislation. We had in the past some examples of this kind of linguistic legislation in francoist Spain and fascist Italy (among others, in public signs, trademarks and firm names). There were also some examples in the recent past of some prohibitive linguistic legislation in Quebec and in Turkey (and also indirectly in Indonesia by permitting only Latin characters in the public signs) in the field of non-official usage of languages, but this kind of linguistic legislation has been totally or partially revoked. Turkey prohibited, in some cases, the use of some languages, languages other than the first official language of each country which

recognizes the Republic of Turkey, practically the use of the Kurdish language (Turi, J.-G. (2012). Language Law and Language Rights. *International Journal of Law, Language* & *Discourse*, 4(2), 11).

In the Belgian context, the Dutch language is clearly on the defensive and stands to benefit from linguistic legislation, while French is clearly stronger and less in need of legislative protection (Kużelewska, E. (2015). Language Border and Linguistic Legislation in Belgium. *Michigan State International Law Review*, 3(1), 4).

англ. **language legislation**

Canadian language legislation (the Official Languages Act) is an example of official legislation that applies language obligations and language rights to two designated languages, English and French. Quebec's language legislation (the Charter of the French Language) is an example of exhaustive legislation that applies, in a different way, language obligations and language rights to French, to a few more or less designated languages and to other languages to the extent that they are not designated (Turi, J.-G. (1994). Typology of language legislation. In: Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (Eds.). *Linguistic Human Rights*. De Gruyter Mouton, 112).

Moreover, while the presence of a language or the "quantity" of its usage can be the object of exhaustive language legislation, language "quality" or correct usage (what the ancient Greeks called "analogy" against "anomaly") belongs to the realm of example and persuasion where language usage is nonofficial, and to the schools and government where language usage is official (Turi, J.-G. (2012). Language Law and Language Rights. *International Journal of Law, Language* & *Discourse*, 4(2), 6).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2017). Мовне законодавство й мовне планування в сучасній Україні. *Мовознавство,* 4, 28—40.

Azhniuk, B. (2017). Ukrainian Language Legislation and the National Crisis. In: Flier, M. S., Gtaziosi, A. (Eds.). The battle for Ukrainian. A Comparative Perspective. Cambridge. Ma: Harvard University Press, 365—387.

Ажнюк Б. М. (ред.) (2019). Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
Трач Н. (2017). Мовне законодавство України, Грузії та Молдови: порівняльний аспект. *Мова: класичне — модерне — постмодерне:* зб. наук. праць. Ожоган В. (ред.). Київ: Дух і Літера, 77—85.
Galdia, M. (2017). Lectures on Legal Linguistics. Frankfurt am Main, Bern, Berlin, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien: Peter Lang.
Kibbee, D. A. (1998). Legal and Linguistic Perspectives on Language Legislation. In: Language Legislation and Linguistic Rights. John Benjamins Publishing Company, 1—23.
Kużelewska, E. (2015). Language Border and Linguistic Legislation in Belgium. *Michigan State International Law Review*, 3(1), 1—12.
Nagy, N. (2013). The history of linguistic legislation in France. *Journal on European History of Law*, 4(2), 137—143.
Turi, J.-G. (1994). Typology of language legislation. In: Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (Eds.). Linguistic Human Rights. De Gruyter Mouton, 111—120.
Turi, J.-G. (2012). Language Law and Language Rights. *International Journal of Law, Language* & *Discourse*, 4(2), 1—18.

Див. також: державна мова, мовна політика, кодифікація мови, мовні права, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов.

Б. Ажнюк

мо́вне плану́вання

Цілеспрямовані зусилля інститутів влади і громадянського суспільства, освітніх, наукових, культурних осередків, окремих осіб, скеровані на зміну або збереження суспільних уявлень і практик щодо використання мови в різних функціональних сферах та регулювання стану мовної системи та напрямків її розвитку; звичайно з урахуванням етнокультурної традиції і соціальних стереотипів. Включає чотири основні складники: 1) планування статусу; 2) планування корпусу; 3) навчально-освітнє планування; 4) планування престижу. Сценарії мовного планування із запровадження орфографічних, лексико-семантичних, граматичних та інших інновацій мають включати прогнозування наслідків очікуваних змін. Межі терміна *мовне планування* залишаються доволі розми-

тими. Часто його використовують для позначення заходів втручання в лексику, граматику, фонетику й правопис мови, що їх ініціюють офіційні інституції. Характерним прикладом такого втручання є обмеження напливу іншомовних запозичень з якоїсь конкретної мови або з іноземних мов загалом, обмеження або розширення кількості діалектизмів, архаїзмів або мовних елементів, щодо яких у минулому існували обмеження й заборони під приводом їх ідеологічної неприйнятності і т. ін. У цих випадках вислів *мовне планування* вживається в сенсі терміна *планування корпусу* (англ. *corpus planning*).

Важливим аспектом мовного планування залишається т. зв. ідеологічне використання мови, тобто внесення таких змін у мовну субстанцію, які викликані програмними міркуваннями представників певних суспільних рухів, наприклад феміністичного руху, антирасистського руху, релігійними обмеженнями на використання певних мовних одиниць і т. ін. У деяких публікаціях вислів *мовне планування* вживають як змістовий аналог *мовної політики*, з якою воно тісно пов'язане. На противагу існує поширена думка, що мовне планування — це насамперед визначення завдань і прийняття рішень, а мовна політика — практична реалізація мовного планування.

англ. **language planning**

Language planning and policy as theory and practice were implicated in projects of nation building and the construction of subjectivities. As noted by a number of scholars in the field of nationalism studies (e.g. Anderson 1991), standardisation as a process of linguistic regimentation or institutionalisation plays a fundamental role in the construction of "nation states". Thus, language planning has always been a political enterprise (Abdelhay, A., Makoni, S., Severo, C. (2020). Language planning and policy: the discursive landscaping of modernity. In: Abdelhay, A., Makoni, S., Severo, C. (Eds.). Language Planning and Policy: Ideologies, Ethnicities, and Semiotic Spaces of Power. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 3).

The discipline of language planning has been defined as systematic, future-oriented change in language code (corpus planning), use (status planning), learning and speaking (language-in-education planning) and/or language promotion (prestige planning) undertaken by some authoritative organisation — most frequently by governments, but increasingly by other organisations — with some community of speakers (see Baldauf, 2005; Kaplan; Baldauf, 2003; Rubin; Jernudd, 1971). The discipline itself differentiates between language policy (i.e., the plan — the laws, regulations, rules and pronouncements or statements of intent — these may be substantive or symbolic) and language planning (i.e., the implementation — how plans are put into practice) although these terms are quite often used interchangeably in the literature (Baldauf, R. B. (2012). Introduction — Language Planning: Where have we been? Where might we be going? *Revista Brasileira de Linguística Aplicada*, 12(2), 234).

англ. **linguistic planning**

States must tackle these conflicts and their multidimensional ramifications by means of appropriate linguistic planning policies, which currently tend to translate more and more often into language legislation (Turi, J.-G. (2013). Linguistic legislation. In: Chapelle, C. A. (Ed.). *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Blackwell Publishing Ltd., 3480).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Cooper, R. L. (1989). Language planning and social change. Cambridge: Cambridge University Press.

Kaplan, R. B., Baldauf, R. B. (2003). Language and language-in-education planning in the Pacific Basin. New York: Springer Publishing Company.

Rubin, J. (1971). Evaluation and language planning. In: Rubin, J., Jernudd, B. H. (Eds.). Can language be planned? Honolulu: The University Press of Hawaii, 217—252.

Abdelhay, A., Makoni, S., Severo, C. (Eds.). (2020). Language Planning and Policy: Ideologies, Ethnicities, and Semiotic Spaces of Power. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.

Wright, S. (2016). Language Policy and Language Planning: From Nationalism to Globalisation. Hampshire, UK: Palgrave Macmillan.

Baldauf, R. B. (2012). Introduction — Language Planning: Where have we been? Where might we be going? *Revista Brasileira de Linguística Aplicada*, 12(2), 233—248.

Див. також: мовна політика, мовне законодавство.

Б. Ажнюк

мо́вне розмаї́ття

1. Співіснування на території держави (регіону, адміністративно-територіальної одиниці і т. ін.) декількох мов, що традиційно пов'язані з ареалом свого побутування (в цю категорію не входять мови мігрантів).

2. Провідна ідеологема мовної політики Європейського Союзу, що полягає у захисті й підтримці загрожених і менш уживаних мов, заохоченні використання таких мов у суспільному та приватному житті, визнанні кожної мови важливою частиною європейського й глобального культурного надбання. Становить концептуальну основу Європейської хартії регіональних або міноритарних мов (схвалена Комітетом Міністрів Ради Європи в 1992 р.) і реалізується в мовній політиці держав, що ратифікували Хартію.

англ. **linguistic diversity**

As Europe's linguistic diversity is regressing everywhere, I can only reiterate the observation made in my previous report that the "failure to ratify the Charter hitherto cannot at all be explained or justified by the fact that [the member States concerned] do not need it; quite the contrary." For many European languages, one can note a continuous decline in the number of speakers. If not reversed, this trend will inevitably lead to the extinction of languages in regions where they have been traditionally used for centuries and where they represent an integral part of regional

identity (Crnić-Grotić, V. (2007). Developments in the Field of the European Charter for Regional or Minority Languages. *European Yearbook of Minority Issues*, 7(8), 512).

With 23 official languages, the European Union's official language policy claims to protect linguistic diversity and promote multilingualism for preservation of cultural identity, social cohesion, and intercultural understanding (Tollefson, J. W., Tsui, A. B. M. (2014). Language Diversity and Language Policy in Educational Access and Equity. *Review of Research in Education,* 38, 189).

англ. **language diversity**

Finally, more attention should be paid to language diversity in schools of economics and business to avoid the increasing anglicization of economic and financial disciplines and properly balance students' language skills (Gazzola, M., Wickström, B.A., & Templin, T. (2018). Can the free market manage language diversity? In: Grin, F., Conceição, M. C., Kraus, P. A. et al. (Eds.). The MIME vademecum: Mobility and inclusion in multilingual Europe. Grandson: Artgraphic Cavin SA, 34—35).

ЛІТЕРАТУРА

Tollefson, J. W., Tsui, A. B. M. (2014). Language Diversity and Language Policy in Educational Access and Equity. *Review of Research in Education,* 38, 189—214.

European Commission. (2004). Promoting language learning and linguistic diversity: An action plan 2004-06. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.

Gazzola, M., Wickström, B.A., & Templin, T. (2018). Can the free market manage language diversity? In: Grin, F., Conceição, M. C., Kraus, P. A. et al. (Eds.). The MIME vademecum: Mobility and inclusion in multilingual Europe. Grandson: Artgraphic Cavin SA, 34—35.

Prys Jones, M. (2013). Endangered Languages and Linguistic Diversity in the European Union. Brussels. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851_EN.pdf)

Б. Ажнюк

мо́вний активі́зм

Діяльність осіб та громадських організацій, скерована на підтримку, захист, ревіталізацію і популяризацію певної мови. Мовний активізм виявляється в: а) сприянні дотриманню мовних прав та нормативних приписів у сфері мовної політики; б) формуванні моделей мовної поведінки та суспільної ідеології з питань мовної політики; в) впливі на вироблення мовних норм у сфері словникового складу мови, граматики, орфографії і стилістики.

англ. **language activism**

Like any social endeavor, language activism initiatives can only hope to succeed if they are contextually appropriate and address issues in a way which makes sense to local stakeholders (De Korne, H. (2021). Language Activism. Imaginaries and Strategies of Minority Language. Contributions to the Sociology of Language [CSL], 114).

англ. **linguistic activism**

There is no doubt that in English-language communities and in some other speech communities (mainly European) the awareness of gender bias in language has been raised markedly as a result of feminist linguistic activism (Pauwels, A. (2003). Linguistic Sexism and Feminist Linguistic Activism. In: Holmes, Ja., Meyerhoff, M. (Eds.). The Handbook of Language and Gender. Blackwell Publishing Ltd., 561).

ЛІТЕРАТУРА

Селігей П. (2017). Соціолінгвістика: праця, натхнення, покликання (до ювілею Лариси Масенко). *Мова: Класичне — модерне — постмодерне*, 3, 6—19.

Combs, M., Penfield, S. (2012). Language activism and language policy. The Cambridge Handbook of Language Policy, 461—474.

De Korne, H. (2021). Language Activism: Imaginaries and Strategies of Minority Language Equality. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 221—240.

Див. також: мовний активіст, мовне законодавство.

О. Михальчук

мо́вний активі́ст

Учасник громадської організації, націленої на підтримку, захист, ревіталізацію і популяризацію певної мови. Мовні активісти беруть участь у заходах, пов'язаних із підтримкою мовного законодавства або в протестах, викликаних мовною політикою влади; створюють і пропагують у соціальних мережах сторінки та групи, пов'язані з актуальними питаннями мовної політики; беруть участь в організації та проведенні курсів з вивчення державної мови, мов корінних народів і національних меншин, інших загрожених мов.

англ. **language activist**

The initiatives of the language activists who I highlight in each domain ... show clearly that the long tradition of resistance and activism is alive and well in the Isthmus Zapotec region (De Korne, H. (2021). Language Activism: Imaginaries and Strategies of Minority Language Equality. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton).

ЛІТЕРАТУРА

Селігей П. (2017). Соціолінгвістика: праця, натхнення, покликання (до ювілею Лариси Масенко). *Мова: Класичне — модерне — постмодерне*, 3, 6—19.

De Korne, H. (2021). Language Activism: Imaginaries and Strategies of Minority Language Equality. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 221—240.

Див. також: мовний активізм, мовні права.

О. Михальчук

мо́вний бар'є́р

Перешкода у здійсненні комунікації, пов'язана з характером мовної ситуації, рівнем мовної компетенції, особливостями функціонування елементів мовної системи. Причини виникнення мовного бар'єру: 1) гетерогенне мовне середовище, відсутність у комунікантів спільної мови; 2) дефіцит мовної компетенції — учасники комунікації слабо володіють спільною мовою; 3) психологічні перешкоди або застереження

щодо певної мови; 4) незадовільна якість тексту, відхилення від мовних норм); 5) фізичні перешкоди (обмеженість слуху, зору і т. ін.).

англ. **language barrier**

When most people hear the term "language barrier," they immediately imagine speakers from two different countries trying to negotiate a price or discuss the directions to the nearest hotel. In reality, this is just one of many language barriers in communication (also called linguistic barriers) that speakers from countries around the world run into every single day.

(…) All language barriers in the workplace or everyday life are challenging, but overcoming them is entirely possible if you select the right approach and adopt a problem-solving mentality. Being prepared for barriers means that you can work past them when they are encountered. Here are some tips that you can start implementing in your daily routine right now (Encore. Language learning. What is Language Barrier and How to Overcome It. URL: https://gurmentor.com/what-is-language-barrier-and-how-to-overcome-it/).

There are a number of ways around a language barrier in communication, no matter what it is. If there is a language barrier problem, you can always look into lots of different solutions, we've got some good examples of how to overcome language barrier.

(…) It's difficult to come up against a language barrier, especially if you have a language barrier at work, however for many people who speak English, you may come across an English language barrier when abroad, the best thing to do is keep your calm, don't shout, keep your temper and remember that people are not deliberately trying to misunderstand you (Maples, B. (2023, December 4). Language barriers at university. *University Compare*. URL: https://universitycompare.com/advice/student/language-barrier/).

Physical barriers occur due to the failure of technology, place in which the communication takes place, or any other physical

disturbances. If the sender or receiver is not familiar with the same language used for communication, it will lead to linguistic barrier and loss of information (Udhayakumar, R. (2017). English language communication barrier in ICT age. *Shanlax International Journal of Arts, Science* & *Humanities*, 5(1), 203).

ЛІТЕРАТУРА

Udhayakumar, R. (2017). English language communication barrier in ICT age. *Shanlax International Journal of Arts, Science* & *Humanities*, 5(1), 203—211.

О. Малаш

мо́вний дискомфо́рт

Перебування в несприятливому мовному середовищі; почуття невдоволення, незручності, пригніченості через обмежені комунікативні можливості особи і т. ін. Мовний дискомфорт може бути викликаний дефіцитом мовної компетенції, мовною дискримінацією, порушенням мовних прав. Антонім поняття «мовний комфорт».

англ. **language discomfort**

I found that some of my interviewees with language discomfort are not native Galicians but transplants from neighboring autonomous communities such as Castile and Leon or Asturias. Most of the teachers who made these comments grew up in Castilian speaking households, and continue to speak Castilian in their homes. 6 teachers spoke of personal language discomfort; two were urban teachers and the other 4 rural. (Hannum, K. L. (2020). Language policy and practice between urban and rural schools in Galicia, Spain. *GeoJournal*, 85(2), 8).

англ. **linguistic discomfort**

The authors argue that specific teacher training focusing on the recognition of speakers' varied repertoires and the reduction of linguistic discomfort would represent a suitable strategy to alleviа-

te tensions and support the inclusion of mobile people. (Grin, F., Marácz, L., Pokorn, N. K. (2022). General Inroduction. In: Advances in Interdisciplinary Language Policy. John Benjamins Publishing Company, 15).

ЛІТЕРАТУРА

Загнітко А. П. (2017). Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-ЛТД.

Aleksandrowicz-Pędich, L. (2019). English as Lingua Franca and First Language Comfort Zones at an Internationalized University in Warsaw. *Journal of Intercultural Management,* 11(3), 45—65.

Stallard, E. (2015). How Your Comfort Zone is Limiting Your Language Development. URL: https://www.orchidenglish.com/how-your-comfort-zone-is-limiting-your-language-development

Див. також: мовний комфорт, мовний бар'єр, мовні права.

О. Михальчук

мо́вний етике́т

Сукупність усталених моделей вербальної поведінки, які залежать від соціальних ролей співрозмовників та інших обставин комунікації, соціально прийнятних у національних або соціальних спільнотах, використовуваних для встановлення мовленнєвого контакту між співрозмовниками, підтримування спілкування і його завершення в позитивній тональності. Мовний етикет пов'язаний з правилами ввічливості і має виразні національні особливості. Найпоширенішими виявами мовного етикету є усталені формули звертання, вітання, прощання, знайомства, вибачення, привітання, згоди, відмови, прохання, подяки, побажання, співчуття, компліментів тощо. Розрізняють стилістично нейтральні формули мовленнєвого етикету, які можна розглядати поза контекстом (*пане професоре, доброго ранку! на все добре!*) і ситуативні формули, прийнятні для співрозмовників за відповідних обставин спілкування (*здоров!, як ся маєш?, бувай!, високоповажний пане голово!*), які відображають соціальні поведінкові моделі й прагматичні регістри спілкування. Вербальні етикетні формули ситуативно можуть супроводжуватись або заміщуватись невербальними

(знімання капелюха, рукостискання, прощальний жест рукою). Володіння мовним етикетом — важливий елемент комунікативної компетенції.

англ. **linguistic etiquette**

The term "pragmatics" has been applied to a very wide and heterogeneous range of phenomena, including "conversational analysis", "linguistic etiquette", "acquisition of communicative competence", and so on (Wierzbicka, A. (2003). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction* (2nd ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 19).

англ. **politeness**

But in Polish, politeness is not linked with an avoidance of imperative, and with the use of interrogative devices, as it is in English (Wierzbicka, A. (2003). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction* (2nd ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 34).

This shows particularly clearly that the English predilection for the interrogative form in human interaction, and the heavy restrictions which English places on the use of the imperative, cannot be explained simply in terms of politeness. After all, Polish, too, has its polite and extrapolite ways of speaking, and has developed a repertoire of politeness devices. What is at issue is not politeness as such, but the interpretation of what is socially acceptable in a given culture (Wierzbicka, A. (2003). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction* (2nd ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 35).

англ. **linguistic politeness**

The various realisations of linguistic politeness in language usage which have been discussed in the literature may more profitably be viewed as forms of a more general type of linguistic behaviour geared towards maintaining the equilibrium of interpersonal relationships within the social group, which I have elsewhere termed "politic verbal behaviour" (Watts, R. J. (2005). Linguistic politeness

and politic verbal behaviour: Reconsidering claims for universality. In: Watts R. J., Ide, S., Ehlich, K. (Eds.). Politeness in language. Studies in its history, theory and practice. Berlin: de Gruyter, 43).

англ. **courtesy**

But Poles, too, are extremely status-conscious, and are eager to give and receive titles in daily interpersonal encounters; they also value a degree of formality and ritualised courtesy (Wierzbicka, A. (2003). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction* (2nd ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 107).

In my view, it is ethnocentric to say that Lithuanian is less courteous than English (or, for a Lithuanian author, ethnocentric arebours): simply, the rules of courtesy are different in each language (Wierzbicka, A. (2003). Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction (22nd ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 43).

Polish differs in this respect from Russian, which has also a wealth of devices for showing emotion, but which is not similarly rich in devices for showing courtesy, and which links affection with informality. To show respect, courtesy, and non-intimacy one uses in Russian a combination of full first name and patronymic, and normally the patronymic cannot be combined with an affectionate diminutive (Wierzbicka, A. (2003). Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction (22nd ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 57).

ЛІТЕРАТУРА

Богдан С. (1998). Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Київ: Рідна мова.

Єрмоленко С. Я. (2007). Мовний етикет. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 380—381.

Миронюк О. М. (2006). Історія українського мовного етикету. Звертання. Київ: Логос.

Радевич-Винницький Я. (2006). Етикет і культура спілкування. Київ: Знання.

Brown, P., Levinson, S. C. (1987). Politeness: some universals in language usage. New York: Cambridge University Press.

Kasper, G. (1998). Linguistic Etiquette. In: Coulmas, F. (Ed.). The Handbook of Sociolinguistics. Blackwell Publishing, 374—381.
Watts, R. J., Ide, S., Ehlich, K. (Eds.). (2005). Politeness in language: studies in its history, theory, and practice. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
Watts, R. J. (2005). Linguistic politeness and politic verbal behaviour: Reconsidering claims for universality. In: Watts, R.J., Ide, S., Ehlich, K. (Eds.). (2005). Politeness in language: studies in its history, theory, and practice. Berlin: de Gruyter, 43—69.
Wierzbicka, A. (2003). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction* (2nd ed.). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Див. також: комунікативна компетенція, політична коректність, прагматика.

Л. Ажнюк

мо́вний зсув

Перехід мовної спільноти з однієї мови на іншу, звичайно більш привілейовану, з частковою або повною втратою мови своєї національності. Складова частина та один із найбільш помітних показників етнокультурної асиміляції. Проходячи стадію двомовності, мовна спільнота поступово втрачає лояльність до рідної мові, керуючись прагматичними настановами, що можуть формуватись під впливом як зовнішніх впливів, так і внаслідок внутрішніх чинників. Коли етнос перестає користуватися своєю мовою, настає її смерть. Мовний зсув можуть спричиняти такі фактори як завоювання, колоніальна залежність, еміграція тощо. Він супроводжується відповідною мовною ідеологією.

англ. **language shift**

In addition, sociolinguists examining language shift and language maintenance have recurrently addressed this relationship between language and culture, as they stress that language and culture are 'inextricably interlinked' (Rajeshwarivejay, 2020). Fishman (1991: 72), for example, argues that when a speech community loses its language, it also loses the culture embedded in it (Alyami, N. A. (2023). Readings in Language Shift Studies from the Past to the Present: Review. *International Journal of Linguistics Literature* & *Translation*, 6(6), 24).

A long-range effect of the language shifts in the Roman Empire was that the number of languages diminished. As has been discussed, this has been the main trend in world history over several millennia. The usual way for a language to disappear is what probably happened in Roman times, that the speakers gradually shift from one language to another. In the first stage, families become bilingual, and in a later generation, the children start with the new language instead of learning the original language first. Later still, people stop learning the original language at all (Janson, T. (2012). The History of Languages. An Introduction. New York: Oxford University Press, 97).

англ. **language attrition**

The term language attrition, then, refers to the (total or partial) forgetting of a language by a healthy speaker. This process of forgetting takes place in a setting where that language is used only rarely, e.g. by immigrants such as Gertrud U. and Albert L. for whom the language of the country where they live has become the predominant medium of communication in everyday life (Schmid, M. S. (2011). Language Attrition. Cambridge: Cambridge University Press, 3—4).

ЛІТЕРАТУРА

Андрієнко Л. (2024). Біологічна метафора в соціолінгвістичному дискурсі: терміни та експлікації. *Мовознавство*, 2, 56—65.

Васюков О. (2022). Дискутована етнічність: законодавчий статус і реалізація мовних прав кашубів у Польщі. *Політичні дослідження,* 1 (3), 164—186.

Венгріна І. Є. (2012). Мовна динаміка крізь призму імітаційного моделювання. *Наукові записки НаУКМА*. Т. 135. Соціологічні науки, 19—24.

Alyami, N. A. (2023). Readings in Language Shift Studies from the Past to the Present: Review. *International Journal of Linguistics Literature & Translation,* 6 (6), 21—41.

Fishman, J. A. (1964). Language maintenance and language shift as a field of inquiry: A definition of the field and suggestions for its further development. *Linguistics,* 2/9, 32—70.

Fishman, J. A. (1991). Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages. Multilingual Matters.

Orobchuk, D. (2024). Charting language shift through Ukraine's social media actors. *Canadian Slavonic Papers*, 66(1), 1—25.
Schmid, M. S. (2011). Language Attrition. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: загрожена мова, смерть мови, мертва мова, зворотний мовний зсув, двомовність.

Б. Ажнюк

мо́вний імперіалі́зм

Мовна політика, що полягає в створенні переваг для панівної мови та її носіїв і супроводжується експансією цієї мови, її символічним і культурним домінуванням, нехтуванням правами інших мов на повноцінне функціонування й розвиток та соціолінгвістичною маргіналізацією цих мов. Активне використання цього терміна в соціолінгвістиці кінця XX — початку XXI ст. пов'язане з працями Роберта Філіпсона, дослідника глобальної експансії англійської мови та її впливу на мовні ситуації в різних країнах у європейському і світовому масштабі.

англ. **linguistic imperialism**

English language globalisation, whether identified as linguistic imperialism or not, is perceived as a threat to the survival and the historical spaces of other languages (Hamel, R. E. (2005). Language Empires, Linguistic Imperialism, and the Future of Global Languages. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 24).

My argument is that linguistic imperialism and, for that matter, language empire(s), establish a clear hierarchy between the languages involved, where the language of the dominant class, group or ethnia will be in a position of control (Hamel, R. E. (2005). Language Empires, Linguistic Imperialism, and the Future of Global Languages. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 3).

"Linguistic imperialism" is shorthand for a multitude of activities, ideologies and structural relationships. Linguistic imperialism takes place within an overarching structure of asymmetrical North / South relations, where language interlocks with other

dimensions, cultural (particularly in education, science and the media), economic and political (Phillipson, R. (1996). Realities and Myths of linguistic Imperialism. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 18(3), 239).

Harvey (2005) stresses the need to define the concept imperialism if it is to be used analytically rather than merely polemically. This principle guided my definition of linguistic imperialism as a variant of linguicism, operating through structures and ideologies, and entailing unequal treatment for groups identified by language (Phillipson 1992, 2009) in comparable ways to racism, sexism, and classism (Phillipson, R. (2015). Linguistic imperialism of and in the European Union. In: Behr, H., Stivachtis, Y. A. (Eds.). Revisiting the European Union as Empire. Routledge, 134—135).

ЛІТЕРАТУРА

Phillipson, R. (1992). Linguistic imperialism. Oxford: Oxford University Press.
Phillipson, R. (1996). Realities and Myths of linguistic Imperialism. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 18(3), 238—247.
Phillipson, R. (2003). English-only Europe? Challenging language policy. Routledge.
Phillipson, R. (2015). In: Behr, H., Stivachtis, Y.A. (Eds.). Revisiting the European Union as Empire. Routledge, 134—163.
Phillipson, R. (2019). La domination de l'anglais: un défi pour l'Europe. Paris: Libre & Solidaire.
Hamel, R. E. (2005). Language Empires, Linguistic Imperialism, and the Future of Global Languages. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Див. також: лінгвіцизм, «російський світ».

Б. Ажнюк

мо́вний комфо́рт

Перебування особи в сприятливому мовному середовищі; відсутність мовного бар'єру; можливість використання мови (мов) у певному соціокультурному та комунікативному середовищі, пов'язане із функційністю мови, відсутністю мовної дискримінації, забезпеченням мовних прав і рівнем знання мови. Мовний комфорт пов'язаний із рівнем володіння мовою або зі ставленням до мови. Зона мовного комфорту — соціокультурне

середовище або комунікативний акт, в якому рівень володіння мовою дає змогу розуміти співрозмовників та формулювати і висловлювати власну думку.

англ. **language comfort**

I didn't put myself in a Japanese immersion environment where I had to communicate in new and challenging ways. I was in my language comfort zone most of the time; speaking English, or Japanese with people who I knew for short periods (Stallard, E. (2015). How Your Comfort Zone is Limiting Your Language Development).

англ. **linguistic comfort**

Moreover, many people want the state to promote Ukrainian in such a way as not to infringe on their own linguistic comfort with the predominance of Russians (Kulyk, V. (2013). Language and Identity in post-Soviet Ukraine: Transformation of an Unbroken Bond Australian and New Zealand. *Journal of European Studies*, 5(2), 21).

ЛІТЕРАТУРА

Aleksandrowicz-Pędich, L. (2019). English as Lingua Franca and First Language Comfort Zones at an Internationalized University in Warsaw. *Journal of Intercultural Management*, 11(3), 45—65.

Komorowska, H., Krajka, J. (2016). Monolingualism — Bilingualism — Multilingualism. The Teacher's Perspective. Frankfurt-am-Main: Peter Lang.

Stallard, E. (2015). How Your Comfort Zone is Limiting Your Language Development.

Див. також: мовний дискомфорт, мовний бар'єр.

О. Михальчук

мо́вний конфлі́кт

Політична напруга й антагонізм у взаєминах між мовними спільнотами (їх окремими членами) або масові заворушення за участі представників антагоністичних мовних спільнот. Мовний конфлікт зазвичай пов'язаний із порушеннями мовних прав членів етномовної спільноти, нерівномірним розподілом

соціальних ролей серед носіїв національних мов (варіантів мов, діалектів тощо) та конкурентними стосунками між членами відповідних мовних спільнот. Першочерговий інтерес для дослідників мовного конфлікту становлять його причини, вияви (помітність / латентність), рушійні сили, способи запобігання й припинення.

англ. **language conflict**

Following Nelde (1997: 290), language conflict has both a "surface structure" and a "deep structure". The surface structure of the language conflict (i.e. the debate about language or language use) functions as a sort of "lightning rod" in that it distracts the attention from the real social motivations behind the conflict (i.e. the "deep structure" of the conflict). As such, "language conflict appears to be the lesser evil, since apparently it can be more easily corrected and neutralized than primary socio-political conflicts" (Nelde 1997: 292). In order to correct, neutralize, or de-emotionalize a situation of language conflict, language policy and planning come into play (Darquennes, J. (2015). Language conflict research: a state of the art. *International Journal of the Sociology of Language,* 235, 17).

ЛІТЕРАТУРА

Демська О. (2018). Мовні конфлікти з перспективи лінгвоконфліктології. *Наукові записки НаУКМА. Мовознавство.* Т. 1, 69—74.

Залізняк Г. (2002). Мовний конфлікт у столиці в оцінках фахівців. *Мовні конфлікти і гармонізація суспільства.* Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 105—107.

Масенко Л. (2018). Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв'язання. *Українська мова,* 2, 20—35.

Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом (2008). Київ: ІПіЕНД ім. І. Кураса НАН України.

Хентшель Г., Брюггеманн М. (2016). Чи існує в Україні українсько-російський мовний конфлікт? Про співіснування, протистояння та змішування української та російської мов. *Українська мова*, 1, 55—76.

Ammon, U. (2006). Language conflicts in the European Union. On finding a politically acceptable and practicable solution for EU institutions that

satisfies diverging interests. *International Journal of Applied Linguistics,* 16(3), 319—338.
Darquennes, J. (2015). Language conflict research: a state of the art. *International Journal of the Sociology of Language,* 235, 7—32.
Das Gupta, J. (1970). Language conflict and national development: group politics and national language policy in India. Berkeley: University of California Press.
Dua, H. R. (1996). The politics of language conflict. *Language Problems and Language Planning,* 20 (1), 1—17.
Nedle, P. H. (1987). Language contact means language conflict. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 8(1—2), 33—42.

Див. також: мовні права, загрожена мова, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов.

Б. Ажнюк

мо́вний конформі́зм

Пристосування до статусно вищої мови, нехтування інтересами власної етномовної спільноти, часткова або повна відмова від рідної мови або зневажливе ставлення до неї під впливом суспільних стереотипів, пропаганди, з кар'єрних міркувань тощо. Мовний конформізм можуть практикувати освітні, релігійні та інші інститути. Наприклад, перехід ірландського духівництва на англійську мову на початку XIX ст. мав на меті підвищення престижу конфесії. У тоталітарному суспільстві мовний конформізм може бути зумовлений міркуваннями особистої безпеки задля уникнення можливих підозр у сепаратизмі й пов'язаних з цим репресій. Мовний конформізм та мовний нігілізм (байдужість до національних мов) входили до кола завдань т. зв. інтернаціонального виховання громадян СРСР, а сприйняття рідної (крім російської) мови як другосортної сприяло масовому зросійщенню. З цією метою кремлівські політтехнологи вдавалися до стигматизації національної ідентичності як архаїчної і провінційної, плекання комплексу меншовартості за мовною ознакою тощо.

англ. **linguistic conformity**

Recently, linguistic conformity and standard language are interlinked, are in "interaction". Literary language is used by the speaking community on the condition that the linguistic individuality within that social community fits linguistically. The individual finds himself in that collective conformist standard expression garment (Shala, F. (2019). Language conformity and the use of standard Albanian language. *Social Science Research Network*. URL: https://ssrn.com/abstract=3363688).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 130—131, 218.

Андрусів С. (1995). Страх перед мовою як психокомплекс сучасного українця. *Сучасність*, 7—8, 147—152.

Дзюба І. (2005). Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Масенко Л. Т. (2011). Суржик: між мовою і язиком. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 48, 88—106.

Рябчук М. (2021). Яка мовна політика нам потрібна? *Екологія мови і мовна політика в сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 73—91.

Соколова С. О., Труб В. М., Масенко Л. Т., Данилевська О. М., Руда О. Г. (2013). Типи мовної поведінки в сучасному слов'янському білінгвальному мегаполісі. *Українські обрії: доповіді XV Міжнародного з'їзду славістів,* 6 (1), 173—196.

Ryabchuk, M. (2010). The Ukrainian "Friday" and the Russian "Robinson": the uneasy advent of postcoloniality. *Canadian-American Slavic Stuies,* 44, 7—24.

Див. також: білінгвізм, мовний код, перемикання кодів.

О. Малаш

мо́вний ландша́фт

Сукупність текстів у публічному просторі певної території: на вивісках, дороговказах, у рекламі, оголошеннях, міському маркуванні, графіті тощо. Мовний ландшафт складається з елементів (окремих текстових одиниць). Його вивчення започаткували соціолінгвісти Р. Ландрі та Р. Бурі; теорію розпрацювали

Е. Бен-Рафаель, П. Бакгауз, А. Павленко, Е. Шогамі та ін. За локалізацією розрізняють внутрішні та зовнішні елементи мовного ландшафту (всередині і зовні будівель); за авторством — офіційні (від органів влади), приватно-офіційні (створені під наглядом органів влади) та приватні (від приватних осіб); за жанровою належністю — вивіски, маркування, меморативні тексти, дороговкази, реклама, оголошення, тексти приватного сектору, стріт-арт; за композицією — одно- та багатокомпонентні; за повторюваністю — одноразові та тиражовані. Елементи мовного ландшафту мають різну тривалість експонування.

англ. **linguistic landscape**

Linguistic landscape refers to the visibility and salience of languages on public and commercial signs in a given territory or region. It is proposed that the linguistic landscape may serve important informational and symbolic functions as a marker of the relative power and status of the linguistic communities inhabiting the territory. Using the theoretical framework of ethnolinguistic vitality, it was hypothesized that the experience of the linguistic landscape by members of a language group may contribute to social psychological aspects of bilingual development (Landry, R., Bourhis, R. (1997). Linguistic landscape and Ethnolinguistic vitality. An Empirical study. *Journal of Language and Social Psychology,* 16(1), 23).

ЛІТЕРАТУРА

Белей Л. (2010). Соціолінгвістичне висвітлення терміна «мовний ландшафт». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія,* 23. Ужгород, 36—41.

Белей Л. (2012). Класифікація елементів мовного ландшафту. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Мовознавство,* 1 (226). Луцьк, 10—16.

Backhaus, P. (2007). Linguistic Landscapes — A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo. Clevedon: Multilingual Matters.

Ben-Rafael, E., Shohamy, E., Hasan, M. (2006). Linguistic Landscape as Symbolic Construction of the Public Space: The Case of Israel. *International Journal of Multilingualism,* 3(1), 32—64.

Cenoz, J., Groter, D. (2006). Linguistic landscapes and minority languages. Linguistic landscape: A new approach to multilingualism. Clevedon: Multilingual Matters, 67—80.
Gorter, D. (2006). Further Possibilities for Linguistic Landscape Research. In: Linguistic landscape: a new approach to multilingualism. London, 81—89.
Huebner, T. (2009). A framework for the linguistic analysis of linguistic landscapes. In: Linguistic landscape: Expanding the scenery. London: Routledge, 70—87.
Landry, R., Bourhis, R. (1997). Linguistic landscape and Ethnolinguistic vitality. An Empirical study. *Journal of Language and Social Psychology,* 16(1), 23—49.
Pavlenko, A. (2010). Linguistic landscape of Kyiv: A Diachronic study. In: Linguistic Landscape in the City. Bristol: Multilingual Mattes, 133—152.

Див. також: методи соціолінгвістичні, двомовність, державна мова.

Л. Белей

мо́вний ме́неджмент

Переважно вживається в значенні, близькому до понять «мовне планування» і «мовна політика». На це вказує подібність визначень цих термінів у наукових публікаціях та подібність контекстів, де їх використовують. Відмінності між ними полягають у нюансах: мовний менеджмент радше акцентує на організаційно-технічних (аніж ідеологічних) засобах впливу на мовну ситуацію. Бернард Спольський, один із найбільш впливових прибічників використання цього терміна, розуміє мовний менеджмент як свідомі й неприховані зусилля мовних менеджерів контролювати ситуації вибору, справляти вплив на практику використання мови і на переконування членів мовної спільноти. Він віддає перевагу цьому термінові перед висловом *мовна політика*, що охоплює, на його думку, ширшу концептосферу і включає: 1) мовну практику спільноти; 2) мовні переконання (ідеологію); 3) мовне планування (мовний менеджмент). Теорія мовного менеджменту передбачає існування актантів, що його здійснюють (мовних менеджерів), які можуть бути інституціолізованими і неінституціолізованими.

англ. **language management**

Language management may apply to an individual linguistic micro-unit (a sound, a spelling, or the form of a letter) or to a collection of units (pronunciation or a lexicon or a script) or to a specified, named macro-variety (a language or a dialect). Given that languages and other varieties are made up of conventionally agreed sets of choices of linguistic units, a policy-imposed change at one level necessarily is connected to all levels: switching a lexical item is a potential step towards switching a variety. Many language purists consider borrowing a word from another language to be the first stage of language loss. But this is not necessarily the case: a receptive and flexible language like English probably benefits from its ability to borrow words. Language management refers to the formulation and proclamation of an explicit plan or policy, usually but not necessarily written in a formal document, about language use (Spolsky, B. Language Policy. *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism.* Somerville, MA: Cascadilla Press, 2153).

Students of language policy fall naturally into two main groups: the optimists who believe management is possible, and the pessimists who assume that language is out of control. The record seems to favor the pessimists, for there are comparatively few cases where language management has produced its intended results. There are striking failures, such as the fact that reversing language shift activities, unless managed by a combination of government power and ideological strength, generally failed to prevent continued attrition (Spolsky, B. Language Policy. *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism.* Somerville, MA: Cascadilla Press, 2163).

A second assumption, presented in my earlier book (Spolsky 2004), is that language policy has three interrelated but independently describable components — practice, beliefs, and management. Language practices are the observable behaviors and choices — what people actually do. (…) The second important component of language policy is made up of beliefs about language, sometimes called an ideology. The beliefs that are most significant

to language policy and management are the values or statuses assigned to named languages, varieties, and features. For instance, given the role played by language varieties in identification, the variety that I associate with my principal membership group — my nation, my educational class, my region, or my ethnic heritage — is likely to have the highest value for me, while some other varieties may be stigmatized. (…) The third component of policy is language management, the explicit and observable effort by someone or some group that has or claims authority over the participants in the domain to modify their practices or beliefs. I use the term "management" rather than "planning" because I think it more precisely captures the nature of the phenomenon. Planning was the term used in the 1950s and 1960s in the post-war enthusiasm for correcting social problems; the subsequent failures of social and economic planning have discouraged its continued use (Spolsky, B. (2009). Language Management. Cambridge: Cambridge University Press, 4—5).

For Neustupný, Jernudd, and Nekvapil, language management starts with the individual (they call this "simple language management"), while organized language management ranges from the micro (family) to the macro (nation-state) level. The most obvious form of organized language management is a law established by a nation-state (or other polity authorized to make laws) determining some aspect of official language use: for example, a requirement to use a specific language as language of instruction in schools or in business with government agencies. Another example is the decision of the Roman Catholic Church at Vatican II to change the centuries-old policy of requiring Latin for the mass. As with other aspects of language policy, management also applies to specific domains. In the family domain, efforts by immigrant parents to maintain their language constitute language management (Spolsky, B. (2009). Language Management. Cambridge: Cambridge University Press, 5).

англ. **linguistic management**

The social, or sociological orientation of the language management approach is projected into one more component of the theory. It reflects the language ecological aspects of language use, which is another indispensable desideratum for the contemporary research on pluricentric standards. The theory takes not only the linguistic, i.e. structural features of the language use into account, but also its sociocultural and communicative circumstances. It says that if the linguistic management in the narrow sense (management of language structures in terms of pronunciation, spelling, lexical items, morphology as well as syntax) is believed to be successfully implemented it should draw upon favorable sociocultural and communicative management (Dovalil, V. (2018). Standard varieties of pluricentric languages: A language management approach. In: Kimura, G. Ch., Nekvapil, J., Sloboda, M. (Eds.). *Working Papers in Language Management*, 3, 5).

ЛІТЕРАТУРА

Мацюк Г. (2013). Розвиток теорії сучасної соціолінгвістики: формування змісту поняття «інституційний мовний менеджмент». *Мова і суспільство,* 4, 12—32.

Dovalil, V. (2018). Standard varieties of pluricentric languages: A language management approach. In: Kimura G. Ch., Nekvapil J., Sloboda M. (Eds.) *Working Papers in Language Management,* 3, 1—10.

Nekvapil, J. (2016). Language management theory as one approach in language policy and planning. *Current Issues in Language Planning,* 17 (1), 11—22.

Neustupný, J. V., Nekvapil, J. (2003). Language Management in the Czech Republic. *Current Issues in Language Planning,* 4 (3 & 4), 1—10.

Spolsky, B. (2009). Language Management. Cambridge: Cambridge University Press.

Daming, X., Li, W. (2002). Managing multilingualism in Singapore. In: Li, W., Dewaele, J.-M., Housen, A. (Eds.). Opportunities and challenges of bilingualism. Berlin: Mouton de Gruyter, 275—296.

Див. також: мовне планування, мовна політика, мовна ідеологія.

Б. Ажнюк

мо́вний нігіліз́м

1. Недооцінювання ролі мови в суспільному та національному житті, применшення значення мови у формуванні й збереженні національної ідентичності, заперечення ролі мовної політики в суспільному житті; небажання вивчати і засвоювати мову.

2. Ігнорування лінгвістичних (орфографічних, синтаксичних тощо) норм.

англ. **linguistic nihilism**

My point is that a sort of linguistic nihilism that characterizes anti-textualist arguments is not conclusive, but merely invites further debate about the relative role of text and other terms (Mancini, M. (2020). *Linguistic nihilism*).

An instance of linguistic nihilism is perhaps found in the free play of language and the capricious interpretation of texts espoused by Derrida (Protevi, J. (1990). Review of the book Heidegger's Pragmatism: Understanding, Being and the Critique of Metaphysics, and: Heidegger, Kant and Time. *Journal of the History of Philosophy,* 28(4), 631).

ЛІТЕРАТУРА

Селігей П. О. (2012). Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Ткаченко О. Б. (2006). Мова і національна ментальність (Спроба сучасного синтезу). Київ.

Mancini, M. (2020). *Linguistic nihilism*. URL: https://doubleaspect.blog/2020/11/02/linguistic-nihilism/

Strong, T. B. (1976). Language and Nihilism: Nietzsche's Critique of Epistemology. *Theory and Society,* 3(2), 239—263.

Див. також: мовна свідомість, мовна лояльність.

О. Михальчук

мо́вний протекціоні́зм

Політика сприяння національній мові та запобігання виникненню загроз для її існування й розвитку; заходи, скеровані на усунення наслідків минулих обмежень і утисків щодо пев-

ної мови. Характер мовного протекціонізму значною мірою залежить від статусу мови, що є об'єктом захисту (офіційна мова, мова корінного народу, міноритарна мова тощо). Протекціонізм може передбачати підтримку діяльності державних і недержавних інституцій, а також заходи впливу на систему мови, наприклад, обмеження репертуару й кількості іншомовних запозичень (насамперед тих, що сприймаються як загроза існуванню або самобутності мови).

англ. **language protectionism**

As we will see, the question of language use in the SKAM fandom reflects this tension between the national and the international, as well as between local language protectionism and a desire for international recognition of local cultures (Duggan, J., Dahl, A. (2019). Fan translations of SKAM: Challenging Anglo linguistic and popular cultural hegemony in transnational fandom. *Scandinavian Studies in Language*, 10(2), 11).

It has been argued elsewhere by Dendrinos (2003) that in many instances support to the idea of linguistic diversity and multilingualism which is promoted by the EU is no more than an alibi for national language protectionism and promotionism (Dendrinos, B. (2008). Language Issues and Language Policies in Greece. In: Stickel, G. (Ed.). National and European Language Policies. Frankfurt am Main: Peter Lang, 65).

англ. **linguistic protectionism**

Iceland is a dynamic locus for this purpose, given its remarkable monodialectism, fervent linguistic purism and protectionism, and history of overwhelming homogeneity (Albury, N. J. (2016). National language policy theory: exploring Spolsky's model in the case of Iceland. *Language Policy,* 15, 355).

protectionist language policy

The Icelandic Government has reacted to the threat of English by implementing a protectionist language policy, the two cornerstones of which are preservation and enhancement of the Icelandic language. This policy covers such areas as education, the media and information technology. Despite such efforts, however, English is on the rise (Hilmarsson-Dunn, A. M. (2006). Protectionist Language Policies in the Face of the Forces of English. The Case of Iceland. *Language Policy,* 5(3), 295).

ЛІТЕРАТУРА

Daniels, H. (1990). The roots of language protectionism. In: Daniels, H. (Ed.). Not Only English: Affirming America's Multilingual Heritage. Urbana, IL: National Council of Teachers, 3—12.

Dendrinos, B. (2008). Language Issues and Language Policies in Greece. In: Stickel, G. (Ed.). National and European Language Policies. Frankfurt am Main: Peter Lang, 53—69.

Hilmarsson-Dunn, A. M. (2006). Protectionist Language Policies in the Face of the Forces of English. The Case of Iceland. *Language Policy,* 5(3), 295—314.

McLelland, N. (2009). Linguistic Purism, Protectionism, and Nationalism in the Germanic Languages Today. *Journal of Germanic Linguistics*, 21(02), 93—112.

Б. Ажнюк

мо́вний о́стрів (острів мовний)

Мовний ареал, що перебуває в іншомовному оточенні, віддалений від етномовного материка. Мовні острови здебільшого мають виразні діалектні особливості, часто зберігають архаїчні риси відповідної національної мови. Острівні мовні спільноти можуть мати локальну етномовну свідомість, громадські, етнокультурні, освітні інститути, підтримувати більш або менш активні контакти з материнським мовним ареалом.

англ. **Sprachinsel language**

Although certain Sprachinsel languages continue to exist — and in some cases flourish due to the sectarian religious beliefs of the communities of speakers (with Plain Pennsylvania German being the

most famous example of such a situation), this is unfortunately the exception rather than the norm. Most Sprachinsel languages today are on the verge of extinction, with the majority of speakers exhibiting very limited knowledge of the dialect (Putnam, M. (1984). Studies on German-Language islands. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 2).

англ. **language island**

Bangime is a "secret language" to its neighbors; linguists classify it as an isolate; and since it is likely currently spoken in a remote location, at a great remove from its original, ancestral speakers, it is a language island (Hantgan, A., List, J.-M. (2018). Bangime: Secret Language, Language Isolate, or Language Island? *HAL*, 22).

ЛІТЕРАТУРА

Стоянова Э. П. (1997). История одного языкового острова: Письменность болгарской диаспоры на Украине в социолингвистическом и стилистическом аспекте: 1861—1993. София; Велико Тырново.

Mattheier, K. (2011). Sprachinseln als Arbeitsfelder. Zu den Zentralen Forsch ungsdimensionen der Erforschung deutscher Sprachinseln. URL: http://www.europainstitut.hu/index.php/publikationen/begegnungen/17-begegnungen/527-begegnungen14mattheier

Putnam, M. (1984). Studies on German-Language islands. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamin Publishing Company.

Див. також: анклав мовний.

О. Малаш

мо́вні права́

Сукупність колективних та індивідуальних прагнень членів національної спільноти щодо збереження або відновлення їхньої мови, її публічного використання в різних сферах суспільного життя та збереження її національної самобутності. Мовні права пов'язані з такими соціолінгвістичними категоріями: екологія мови, мовне планування, мовна ідеологія, вітальність мови і т. ін. Наприкінці XX ст. мовні права стали предметом спеціального акта міжнародного права: Рада Європи схвалила

в 1992 р. «Європейську хартію регіональних або міноритарних мов», яку ратифікували 25 країн. У преамбулі Хартії проголошується, що відповідно до принципів міжнародного законодавства, право на використання власної національної мови в приватному та суспільному житті є невід'ємним правом людини. У «Загальній декларації мовних прав», схваленій на заключному засіданні «Всесвітнього конгресу з мовних прав» у Барселоні в 1996 р., сформульовано такі особисті мовні права: право особи на визнання членом мовної спільноти; право користуватися своєю мовою в приватному житті й публічно; право користуватися своїм іменем; право підтримувати зв'язки і створювати об'єднання з іншими членами тієї самої мовної спільноти; право мати й розвивати свою культуру (ст. 3). Колективні мовні права мовної групи в доповнення до особистих мовних прав включають: право на навчання своїй мові і культурі; право доступу до культурних послуг; право на справедливу присутність своєї мови й культури в засобах масової інформації; право на спілкування своєю мовою з представниками урядових установ і в соціально-економічних стосунках.

Мовні права титульної нації формалізуються в офіційному статусі її мови як державної або офіційної мови держави. Статус є важливою передумовою забезпечення мовних прав, однак автоматично не гарантує їх дотримання. За умов рівного статусу перевагу має мова з більш потужним соціальним, інституційним та інформаційним ресурсом. Відомо, що етнічна спільнота не завжди виявляє зацікавленість у збереженні своєї мови. У «Загальній декларації мовних прав» зазначено, що загарбання, колонізація, окупація та інші вияви політичного, економічного й соціального підпорядкування часто спотворюють уявлення про цінність мови і таким чином підривають мовну лояльність. Тому деякі мови, навіть після здобуття відповідним народом державного суверенітету і далі втрачають свої позиції та витісняються з ужитку. Через низький соціальний престиж рідної мови перехід дітей на чужу мову може

відбуватися за свідомої підтримки батьків. Якщо основний масив носіїв мови не виявляє зацікавлення в її збереженні і віддає перевагу іноземній мові, питання захисту мовних прав втрачає зв'язок з етномовною спільнотою і постає як проблема захисту частини загальнолюдської культурної спадщини.

Категорію мовних прав часто пов'язують насамперед з мовними меншинами, виходячи з того, що права більшості автоматично забезпечуються її кількісним домінуванням. Досвід постколоніальних держав показує хибність такої презумпції. Національні законодавства більшості країн, а також міжнародні юридичні документи з питань мовної політики вказують на важливість збалансованого підходу до юридичного захисту мовних прав і мажоритарних, і міноритарних мов. Від власне мовних прав потрібно відрізняти опосередковані мовою права, коли мова виступає як засіб передавання інформації, а не як об'єкт правозахисту. Наприклад, в абсолютній більшості країн діє юридична норма про те, що особі, котру заарештовано, має бути повідомлено тією мовою, яку вона розуміє, причину її арешту й висунуті проти неї звинувачення. До опосередкованих мовою прав належить також свобода слова, право на інформацію, право на захист честі, гідності й ділової репутації тощо.

англ. **language rights**

Obviously, speakers of dominant languages do also have language rights; but those rights are well guaranteed and enforced by social rules and practices, irrespectively of their rights being constitutionally or legally entrenched (Arzoz, X. (2007). The Nature of Language Rights. *The Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 6(2), 4).

англ. **linguistic rights**

In Europe linguistic rights are traditionally discussed in terms of minority— majority relations differentiating between so-called autochthonous minorities — linguistic groups historically present — and

so-called new minorities, referring to those who have recently immigrated (Busch, B. (2013). Linguistic rights and language policy: A south—north dialogue. *Education as Change*, 17(2), 214—215).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2013). Мовні права як категорія соціолінгвістики. *Мовознавство*, 5, 4—12.

Ажнюк Б. М. (ред.). (2014). Мовні права в сучасному світі. Ужгород.

Akinnaso, F. N. (1994). Linguistic unification and language rights. *Applied Linguistics*, 15(2), 139—168.

Arzoz, X. (2007). The Nature of Language Rights. *The Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 6(2), 1—35.

Arzoz, X. (2009). Language Rights as Legal Norms. *European Public Law*, 15(4), 541—574.

Skutnabb-Kangas, T. (2012). Linguistic Human Rights. In: Solan, L., Tiersma, P. (Eds.). Oxford Handbook on Language and Law. Oxford: Oxford University Press, 235—247.

Hornberger, N. H. (1998). Language policy, language education, language rights: Indigenous, immigrant, and international perspectives. *Language in Society*, 27, 439—458.

Kontra, M., Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T. (1999). Conceptualising and implementing linguistic human rights. In: Kontra, M., Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T. (Eds.). Language: A right and a resource. Budapest: Central European University Press, 1—24.

Див. також: Європейська хартія регіональних або міноритарних мов, Загальна декларація мовних прав, державна мова, міноритарна мова, екологія мови, рідна мова.

Б. Ажнюк

моноглосі́я (уніглосія)

Мовна кометентність тільки в одному мовному різновиді. Моноглосія характерна для ізольованих віддалених територій, населення яких послуговується виключно своїм діалектом. Одночасне володіння діалектом та літературним стандартом або іншим діалектом чи мовою — це уже диглосія. Моноглосія може також бути віковим етапом у мовному розвитку індивіда: коли дитина опанувала тільки рідний мовний різновид.

англ. **uniglossia**

This study, therefore, argues in principle that such linguistic variation in the Arab World results in a state of unity and convergence instead of any presumed divergence by virtue of opting for Standard Arabic cross-regionally; thus, its socio-cultural manifestations may prove how this sociolinguistic phenomenon can be best perceived as uniglossic rather than being diglossic (Albzour, N., Albzour, B. (2015). Arabic Uniglossia: Diaglossia Revisited. *Studies in Literature and Language*, 10(3), 7).

ЛІТЕРАТУРА

Albzour, N., Albzour, B. (2015). Arabic Uniglossia: Diaglossia Revisited. *Studies in Literature and Language*, 10(3), 7—12.

Fishman, J. (1980). Bilingualism and biculturalism as individual and as societal phenomena. *Multilingual and Multicultural Development,* 1, 3—15.

Див. також: диглосія, двомовність.

Л. Белей

моноетні́чна держа́ва

Країна, в якій переважну більшість населення становлять представники одного етносу. Найбільш моноетнічна держава — КНДР (99,9 % населення корейці), а найбільша моноетнічна країна — Китай (91,6 % населення китайці).

англ. **monoethnic state**

Ueda never questioned the appropriateness of cultural and linguistic assimilation of the Okinawans and the Ainu. He saw Japan only as a monolingual and monoethnic state ignoring all of Japan's cultural and linguistic diversity (Dzyabko, Y. (2019). Language Ideology and Nation-State Building in Meiji Japan. *Language and society*, 10, 78).

ЛІТЕРАТУРА

Дністрянський М. (2010). Типологія держав світу за структурно-територіальними параметрами як метод політико-географічного аналізу. *Acta Beregsasiens*, 1, 221—231.

Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: мовна політика, акультурація.

Л. Белей

моноли́нгв

Людина, що володіє тільки однією мовою (хоча може володіти різними діалектами цієї мови).

англ. **monolingual**

The language situation in Bolivia provides an opportunity to examine these issues in a country in which a large majority (70 percent) of the population is Indigenous, with thirty-three ethnolinguistic groups, and where a significant proportion of the Indigenous population is monolingual in an Indigenous language or speaks multiple Indigenous languages and/or Spanish (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 552).

ЛІТЕРАТУРА

Бахов І. (2016). Ідеологія монолінгвізму та білінгвізму в полікультурній освітній політиці США. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 1, 8—16.

Wright, S. (Ed.). (1996). Monolingualism and Bilingualism: Lessons from Canada and Spain. Clevedon: Multilingual Matters.

Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: двомовність, моноглосія.

Л. Белей

монолінгві́зм (одномовність)

Володіння тільки одною мовою. Може бути характерним для однієї особи чи мовних спільнот різного розміру. Його причини: мовна гомогенність спільноти, географічний або політичний ізоляціонізм, ксенофобія, брак освіти.

англ. **monolingualism**

The distinction of the ethnic groups as well as the differentiation of the languages has endured in contemporary Africa. Language planning does not need to seek to pluralize singularity, however, but to singularize plurality, by creating a metalanguage which captures

singularity while still suggestive of plurality thereby rendering the distinction between monolingualism and multilingualism unnecessary (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 531).

ЛІТЕРАТУРА

Бахов І. (2016). Ідеологія монолінгвізму та білінгвізму в полікультурній освітній політиці США. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 1, 8—16.

Wright, S. (Ed.). (1996). Monolingualism and Bilingualism: Lessons from Canada and Spain. Clevedon: Multilingual Matters.

Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: двомовність, моноглосія.

Л. Белей

моноцентри́чна мо́ва

Мова, яка має один літературний стандарт, тобто один центр кодифікації, що розробляє літературний стандарт для всіх носіїв. Термін ввів Гайнц Клосс.

англ. **monocentric language**

Despite the fact that Russian is employed in an official capacity in numerous post-Soviet states and in Israel, it is still construed as a monocentric language whose single and unified standard is (and must be) solely controlled by Russia. From the perspective of sovereignty, this arrangement affords Moscow a degree of influence and even control over culture and language use in the countries where Russian is official (Kamusella, T. (2018). Russian: a monocentric or pluricentric language? *Colloquia Humanistica*, 7, 153).

ЛІТЕРАТУРА

Kamusella, T. (2018). Russian: a monocentric or pluricentric language? *Colloquia Humanistica*, 7, 153—196.

Kloss, H. (1967). "Abstand languages" and "ausbau languages". *Anthropological Linguistics*, 9(7), 29—41.

Clyne, M. (Ed). (1992). Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations. Walter de Gruyter.

Walsh, O. (2020). The French language: monocentric or pluricentric? Standard language ideology in twentieth century language columns in Quebec. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 11, 21—139.

Див. також: мовна політика.

Л. Белей

мультикульту́ра

Культура, що поєднує в собі елементи різних культур. Мультикультура толерантно ставиться до елементів, що походять з інших культур, не намагається їх приховати, применшити чи асимілювати.

англ. **multiculture**

Since 2001, as the social and spatial compositions of multiculture and migration have become more complicated and diverse, geography has moved back to the centre of policy, political, and academic arguments about cultural difference and ethnic diversity in England. This spatial turn is most obvious in preoccupations with notions of increasing ethnic segregation, but it is also apparent in discussions of the possibility of everyday multicultural exchanges in relationally understood places (Neal, S. et al. (2013). Living Multiculture: Understanding the New Spatial and Social Relations of Ethnicity and Multiculture in England. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 31(2), 308).

ЛІТЕРАТУРА

Back, L. (1996). New Ethnicities and Urban Culture: Racisms and Multiculture in Young Lives. London: UCL Press.

Bloch, A., Neal, S., Solomos, J. R. (2013). Multiculture and Social Policy. London: Palgrave Macmillan.

Neal, S. et al. (2013). Living Multiculture: Understanding the New Spatial and Social Relations of Ethnicity and Multiculture in England. Environment and Planning C: Government and Policy, 31(2), 308—323.

Див. також: багатомовність, двомовність.

Л. Белей

мультикультурали́зм (культурний плюралізм)
Відкритість та толерантність до різних культур. У політичній сфері мультикультуралізм проявляється у ліберальних міграційних правилах та комфортних умовах для різних етнічних спільнот. Мультикультуралізм не прагне асимілювати чужорідні культури (концепція плавильного казана), а навпаки — надає їм умови для збереження й самовідтворення.

англ. **multiculturalism**
More recently, philosophical interest has developed in the phenomenon of multiculturalism — managing the co-existence within a polity of citizens from many different cultural backgrounds with different ways of life and interest in language policy has been rekindled as an important part of that debate. The experience of states founded on successive waves of immigration, such as Canada, the United States and Australia, as well as increased mobility within transnational bodies such as the European Union, have brought once more to the fore the question of whether cultural difference should be protected and fostered or suppressed in pursuit of national homogeneity (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 37—38).

ЛІТЕРАТУРА

Дрожжина С. (2008). Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. *Політичний менеджмент*, 3, 96—106.
Мультикультуралізм (2009). *Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей*. Кассен Б., Сігов К. (ред). Київ: Дух і літера, 326—329.
Baumann, G. (1999). The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities. London: Psychology Press.
Goldber, D. T. (1994). Multiculturalism: A Critical Reader. Blackwell Publishers.
Sikka, S. (2014). Multiculturalism and Religious Identity. McGill-Queen's Press.
Tierney, S. J. (2011). Multiculturalism and the Canadian Constitution. UBC Press.
Trotman, C. J. (2002). Multiculturalism: roots and realities. Indiana University Press.

Див. також: мультилінгвізм, мовна політика, акультурація.

Л. Белей

напівмо́вність (семілінгвізм)

Часткова втрата рідної мови, що супроводжується неповною мовною компетенцією в набутій мові. Напівмовність притаманна насамперед представникам маргінальних соціальних середовищ і малоосвічених верств, які вважають свою рідну мову непрестижною. Серед виявів напівмовності називають суржик, трасянку, саамсько-фінську та фінсько-шведську напівмовність. Зазвичай напівмовність пов'язана з соціальною та освітньою дискримінацією етномовної меншини. Ряд дослідників уважає напівмовність особливим різновидом двомовності. Напівмовність представляють як дефіцит мовних навичок у таких сферах: 1) словниковий запас, 2) правильність мовлення, 3) автоматизм оперування мовою, 4) мовотворчість, 5) функціональні можливості мовця (наприклад, здатність генерувати й висловлювати складні думки), 6) образність мовлення і його риторичний потенціал.

Поняття «напівмовність» набуло поширення в кінці 1960-х рр. у Швеції в контексті боротьби фінської мовної меншини за свої права у сфері освіти. Публіцистична заангажованість терміна та пов'язані з цим негативні конотації викликають певні застереження щодо його науковості. У ситуаціях протистояння мов зростає «публічна» помітність цього феномена, актуалізуючи таким чином вживання самого терміна. Напівмовність часто притаманна мігрантам та їхнім нащадкам. Занепад мовних навичок у першій мові, якими вони

володіли в дитинстві, породжує невпевненість у своїй компетенції не лише щодо мови свого дитинства (L1), а й щодо мови, набутої в країні поселення (L2). Диглосія як соціально диференційоване функціонування мов певною мірою супроводжується напівмовністю. Інтенсивність виявів напівмовності зумовлена соціально: рівнем освіти, національної свідомості, мовною політикою держави тощо.

англ. **semilingualism**

Hansegard introduced the concept of semilingualism in the 1960s to describe the linguistic difficulties Finnish immigrants experienced in Sweden. Hansegard defined semilingualism as a "half-knowledge" of the second language coupled with a "halfknowledge" of the first language (Hansegard 1962, 1968, in Skutnabb-Kangas 1984: 250). The concept was soon taken up by many researchers, among them Skutnabb-Kangas — Toukomaa (1976), Cummins (1979), and Hamers — Blanc (1983), to characterise the linguistic difficulties experienced by children from minority or immigrant communities, in contrast to the complete bilingualism of children from majority communities. The concept of semilingualism has also often been linked to subtractive bilingualism, in which the second language, the language of the majority, replaces the first language, that of the minority (Lucchini, S. (2009). Semilingualism: A Concept to be Revived for a New Linguistic Policy? In: Cornillie, B., Lambert, J., Swiggers, P. (Eds.). *Linguistic Identities, Language Shift and Language Policy in Europe*. Peeters, 61).

A reasonably old idea, semilingualism (Sw: *halvspråkighet*; Hansegård 1962, 1968) refers to a purported rump-competence among bilingual individuals whose acquisition and mastery of any of their languages is seen as "incomplete". While contested already in the 1970s, semilingualism is still a recurrent "matter of concern" (Latour 2004). In 2017, it surfaced in a media debate waged over Sweden's educational provisions for immigrants and autochthonous linguistic minorities, most saliently over Mother-tongue instruction

(henceforth MTI) (Salö, L., Karlander, D. D. (2021). Semilingualism: The Life and Afterlife of a Sociolinguistic Idea. In: Yamamoto, M. (Ed.). Contemporary Studies in Bilingualism and Multilingualism (Vol. 2.). Thousand Oaks: SAGE, 287).

In academic contexts, semilingualism is widely considered an obsolete, theoretically dubious and potentially harmful idea (e.g., Stroud 1978, 2004). Already in the 1980s, semilingualism was decried as "a dirty word in the Scandinavian debate", capable of provoking "an almost moral indignation in other researchers" (Skutnabb-Kangas 1984 [1981], 248). Tellingly, in the 2017 media debate another academic stated that "the term [semilingualism] has long been passé in research; people do not have half languages but linguistic competence in areas where they have been given the opportunity to develop" (AB 18.10.2017) (Salö, L., Karlander D. D. (2021). Semilingualism: The Life and Afterlife of a Sociolinguistic Idea. In: Yamamoto, M. (Ed.). Contemporary Studies in Bilingualism and Multilingualism, 2. Thousand Oaks: SAGE, 288).

ЛІТЕРАТУРА

Матіяш Б. В. (2002). Напівмовність і внутрішній конфлікт особистості. *Наукові записки НаУКМА*, 20. Київ, 16—20.

Ажнюк Б. М. (1999). Мовна єдність нації: діаспора й Україна. Київ: Рідна мова.

Масенко Л. (2019). Суржик: між мовою і язиком. Київ: Києво-Могилянська академія, 77—87.

Cummings, J. (2001). Semilingualism. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier, 606—608.

Paulston, C. B. (1982). Swedish Research and Debate about Bilingualism. Stockholm: National Swedish Board of Education.

Skutnabb-Kangas, T. (1984). Bilingualism or Not: The Education of Minorities. Clevedon, UK: Multilingual Matters,.

Edelsky, C., Altwerger, F., Barkin, B., Flores, S., Hudelson, S., Jilbert, K. (1983). Semilingualism and language deficit. *Applied Linguistics,* 4, 1—22.

Martin-Jones, M., Romaine, S. (1986). Semilingualism: A half-baked theory of communicative competence. *Applied Linguistics,* 7(1), 26—38.

Див. також: двомовність, рідна мова, суржик, інтерференція.

Б. Ажнюк

нарати́в

Спрощена розповідь про події, які пов'язані причинно-наслідковими зв'язками, розгортаються в певній послідовності й передбачають розв'язку. Ментальний конструкт, наділений внутрішньою динамікою, який зазвичай не існує у вигляді цілісного й завершеного тексту, а оприявнюється в багатьох різножанрових повідомленнях на поверхневому рівні та в імплікаціях. Вибудовує аксіологічну систему координат, де взаємодіють його персонажі. У суспільно-політичній комунікації домінують політичні наративи.

Політичний наратив вирішує політичні завдання і структурує дійсність відповідно до визначених ідеологічних позицій. Закріплює систему цінностей, у межах якої протиставляються «добро» і «зло», «свій» і «чужий» та окреслюється аксіологічна перспектива. Політичний наратив лежить в основі масово поширюваних пропагандистських повідомлень і за задумом джерела пропаганди має стати частиною масової свідомості. Політичні наративи успішно використовують ідеї, вкорінені в національній культурі. Від ефективності політичного наративу значною мірою залежить комунікативний ефект пропаганди. Щоб успішно виконувати свою комунікативну функцію, політичний наратив має відповідати вимогам простоти й однозначності. На противагу суперечливим і часто неоднозначним публікаціям ЗМІ, політичний наратив має елементарну аксіологічну структуру й не допускає відхилень від неї. За аналогією до художнього твору в політичному наративі часто взаємодіють «герой», «антигерой» і «жертва». При цьому «герой» не може пов'язуватися з будь-яким негативом, а «антигерой» — з позитивом. Політичний наратив — обов'язковий компонент прагматичного змісту пропагандистського повідомлення. На рівні його поверхневої змістової структури часто есплікуються лише окремі змістові й аксіологічні елементи відповідного наративу, зокрема у вигляді натяків, жартів, мемів тощо. У свідомості адресата ці елементи поєднуються в цілісну картину. За

умови, що відповідний наратив уже став частиною масової свідомості, пропагандистське повідомлення часто взагалі не містить його змістових сегментів на поверхні, а вибудовується на відповідних аксіологічних презумпціях. У таких повідомленнях політичний наратив входить до пресупозитивної частини змісту як частина фонових знань, що не потребують додаткових пояснень й аргументації, а в адресата виникає ілюзія знання, отриманого самостійно. Цінність і впливовість такого знання є значно вищою порівняно з інформацією, представленою на поверхневому рівні.

В англомовних джерелах використовують близьке за змістом поняття «стратегічний наратив», а також поняття «екстремістський наратив». Концептуалізація поняття «стратегічний наратив» відбулася в США після переосмислення невдалих кампаній Заходу в Афганістані й Іраку. Вони розпочалися зі швидких перемог: режим Талібану й Аль-Каїда були розгромлені в Афганістані за кілька тижнів, в Іраку був швидко повалений уряд Саддама Хусейна. Однак і в Афганістані, і в Іраку місцеве населення не приймало нові режими, нав'язані Заходом. У військових колах шукали відповіді на питання про причини цих невдач. Найбільш вірогідним видавалося пояснення, що джихадистський рух мав єдиний переконливий стратегічний наратив: «іслам зазнав нападу з боку Заходу, і обов'язок усіх мусульман захищати іслам», і саме він допоміг ватажкам повстанців переконати їх у своїй правоті й дозволив виграти «війну ідей», яка лежить в основі будь-якого воєнного протистояння. Намагання учасників коаліції комунікувати з місцевим населенням, пояснювати причину й мету своєї місії, а також пропоновані наративи про ліберально-демократичні західні цінності не мали ніякого впливу на місцеве населення. Думка про те, що просування стратегічних наративів є вирішальним для досягнення політичних цілей, з військової сфери поширилася й на міжнародні відносини. Було теоретично обґрунтовано, що стратегічний наратив — потужний інструмент впливу на поведінку.

англ. **narrative**

This chapter focuses on how citizens learn about the world around them, their society and state, in particular focusing on the power of social, cultural and national narratives as tools for creating cohesion and ensuring compliance (Lilleker, D. G. (2014). Political Communication and Cognition. Palgrave Macmillan, 13).

The most powerful propaganda devices are narratives, to the point where 'whose story wins' is thought as important as 'whose army wins' today (Colley, T. (2020). Strategic Narratives and War Propaganda. In: Baines, P., O'Shaughnessy, N., Snow, N. (Eds). The SAGE Handbook of Propaganda. SAGE, 38).

англ. **political narrative**

For example, one of the many difficulties that British Prime Minister Theresa May encountered selling her 585-page, November 2018 Brexit agreement with the European Union (EU) to her own party and Britons was that she could not offer a compelling political narrative via Street Talk or Happy Talk that would simultaneously appeal to both pro- and anti-Brexiteers to convince them that a better future lay in store for the entire country if her agreement was accepted (Hampson, F. O., Narlikar, A. Narratives, political identity, and international negotiation (2022). In: Hampson, F. O., Narlikar, A. (Eds). International negotiation and political narratives: a comparative study. Routledge, 17).

Sihanouk was determined to side with the enemies of the Western powers expeditiously, where it helped further the termination of Western colonialism, first by France (1953—1954), and subsequently a neo-colonial strategy practised by the Nixon Administration in the United States (1970—1975) (Chong, A. (2020). Propaganda and Information Operations in Southeast Asia: Constructing Colonialism and Its Antithesis, Statehood and Peaceful Ambiguity. In: Baines, P., O'Shaughnessy, N., Snow, N. (Eds). The SAGE Handbook of Propaganda. SAGE, 381).

англ. **strategic narrative**

First, narratives are central to human relations; they shape our world and constrain behavior. Second, political actors attempt to use narratives strategically. Third, our communication environment fundamentally affects how narratives are communicated and flow, and with what effects. This book is about strategic narratives in the twenty-first-century media ecology (Miskimmon, A., O'Loughlin, B., Roselle, L. (2013). Strategic narratives: communication power and the new world order. Routledge, 1).

In the last decade, a particular set of circumstances has led to the emergence of strategic narrative as a discursive weapon claimed to be of such power that it might be decisive in contemporary war. The story goes as follows. The onset of the Information Age has transformed armed conflict. War now takes place primarily through the media, making the key battleground the minds of target audiences… The idea that communicating strategic narratives was fundamental to achieving political objectives then diffused from the military sphere to international relations more broadly. Emerging in constructivist, but also rationalist and poststructuralist approaches to international relations, strategic narratives have been theorised as a means to create consensus around policies, identities and the nature of the international system, as well as a tool to shape behaviour through persuasion and coercion (Colley, T. (2020). Strategic Narratives and War Propaganda. In: Baines P., O'Shaughnessy N., Snow N. (Eds). The SAGE Handbook of Propaganda. SAGE, 38).

Strategic narrative is rationalist in the sense that it is characterized by the effort to induce a behavioural response from relevant audiences. However, the process is richer than short-term cause-effect: this induction or persuasion may take a decade or a generation (Miskimmon, A., O'loughlin, B., Roselle, L. (2024). Strategic Narratives, Soft Power, and Foreign Policy. The Oxford Handbook of Foreign policy analysis. Oxford University Press, 448).

англ. **extremist narrative**

Extremist narratives … are not working on blank slates, but using ideas embedded in the cultural fabric over decades, however distasteful they may be to others (Colley, T. (2020). Strategic Narratives and War Propaganda. In: Baines, P., O'Shaughnessy, N., Snow, N. (Eds). The SAGE Handbook of Propaganda. SAGE, 49).

ЛІТЕРАТУРА

Почепцов Г. (2008). Наратив як інструментарій: від літературознавства до боротьби з тероризмом. *Політичний менеджмент,* 4(31), 3—11.

Почепцов Г. (2011). Наратив політичний. Політична енциклопедія. Левенець Ю., Шаповал Ю. та ін. (ред.). Київ: Парламентське видавництво, 476.

Brown, K., Miller, J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics.* New York: Cambridge University Press, 301.

Miskimmon, A., O'Loughlin, B., Roselle, L. (2013). Strategic Narratives: Communication Power and the New World Order. New York: Routledge.

Colley, T. Strategic Narratives and War Propaganda (2020). In: Baines, P., O'Shaughnessy, N., Snow, N. (Eds). The SAGE Handbook of Propaganda. SAGE, 38—54.

Див. також: пропаганда, мовна маніпуляція.

Л. Ажнюк

націоналі́зм

Напрямок суспільної думки й політики, що відстоює пріоритет національної ідентичності та пов'язаних з нею етнокультурних, духовних і суспільно-політичних цінностей, збереження історичної пам'яті національної спільноти, здобуття нею державного суверенітету та його утвердження. Націоналізм як напрям суспільної думки розвинувся наприкінці XVIII ст., значною мірою під впливом американської та французької революцій. На українських землях національні рухи активізувалися в XIX ст., їхньою метою були визволення від російського та австро-угорського панування, відродження й розвиток української мови й культури, політичний суверенітет.

англ. **nationalism**

Nationalism is a modern movement. Throughout history people have been attached to their native soil, to the traditions of their parents, and to established territorial authorities, but it was not until the end of the 18th century that nationalism began to be a generally recognized sentiment molding public and private life and one of the great, if not the greatest, single determining factors of modern history. Because of its dynamic vitality and its all-pervading character, nationalism is often thought to be very old; sometimes it is mistakenly regarded as a permanent factor in political behaviour (Kohn, H. Nationalism. *Encyclopedia Britannica*. URL: https://www.britannica.com/topic/nationalism).

ЛІТЕРАТУРА

Баган О. (2015). Націоналізм і націоналістичний рух: історія та ідеї. Львів: Піраміда.

Карасевич А., Шачковська Л. (2016). *Політологічна енциклопедія*. Кн. 4. Умань: ФОП Жовтий О. О., 469—482.

Касьянов Г. (1999). Теорії нації та націоналізму. Київ: Либідь.

Лісовий В. Націоналізм український. *Філософський енциклопедичний словник,* 412—413.

Сміт Е. (1994). Національна ідентичність. Київ: Основи, 79—105.

Українська повстанська армія: історія нескорених (2008). В. В'ятрович, Р. Грицьків, І. Дерев'яний та ін. (Ред.). Київ; Львів: Центр досліджень визвольного руху; Служба безпеки України; Український інститут національної пам'яті.

Український націоналізм (2009—2011). Антологія: у 2-х т. В. Рог (Упор.). Київ: Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи.

Що таке сучасний український націоналізм: розмова з очільниками ОУН і КУН (2019). Громадське радіо. 9.02.2019. URL: https://hromadske.radio/podcasts/hromadska-hvylya/shcho-take-suchasnyy-ukrayinskyy-nacionalizm-rozmova-z-ochilnykamy-oun-i-kun

Hechter, M. (Ed.). (2000). Containing nationalism. Oxford: Oxford University Press.

Kohn, H. (1946). The idea of nationalism. New York: The Maximilian Company.

Kohn, H. Nationalism. *Encyclopedia Britannica*. URL: https://www.britannica.com/topic/nationalism

Див. також: етноцентризм.

О. Малаш

Націона́льна коміcія зі станда́ртів держа́вної мо́ви (далі Комісія)

Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який напрацьовує і затверджує стандарти державної мови, зокрема, правопис української мови та зміни до нього, українську термінологію, стандарти транскрибування і транслітерації, а також організовує іспити для визначення рівня володіння державною мовою, призначає спеціально уповноважені державою установи (організації), що проводять іспити, видає державні сертифікати про складання іспитів. Комісію створено 06.11.2019 р. відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (ст. 43) від 25.04.2019 р. Рішення Комісії обов'язкові до виконання на всій території України. Діяльність Комісії спрямовує Кабінет Міністрів України через міністра, який очолює центральний орган виконавчої влади у сфері освіти й науки. В установленому законом порядку Комісія подає Кабінетові Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до законодавства, пов'язані із забезпеченням дотримання стандартів державної мови. Комісія співпрацює з мовознавчими установами НАН України, освітніми й науковими осередками в Україні й за її межами.

англ. **National Commission for State Language Standards**

Apparently, that makes the National Commission for State Language Standards and a Commissioner for the Protection of the State Language the top authority in Ukraine (Goldstein, L. The Ukrainian Language Law (URL: https://defyccc.com/wp-content/uploads/Ukraine-Language-Law.pdf)).

ЛІТЕРАТУРА

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Відомості Верховної Ради*, 2019, 21.

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Б. Ажнюк

національна мо́ва

1. Мова народу (етносу), що є його історичним надбанням і етнокультурним ідентифікатором і відрізняє його від інших споріднених і неспоріднених з ним спільнот. Назва національної спільноти зазвичай збігається з назвою відповідної мови, наприклад: *українці — українська мова, валлійці — валлійська мова, карели — карельська мова*; інколи вони відрізняються, наприклад: *євреї — мова іврит* (також *їдиш, ладіно*), *римляни — латинська мова* тощо.

2. Сукупність усних і письмових, кодифікованих і некодифікованих форм мовної практики народу, етносу. Переважно національна мова має власну писемність, кодифікована, має статус офіційної мови в державі або регіоні. Поряд з літературною внормованою формою мови звичайно функціонують її діалекти (локальні й соціальні), жаргони, койне, іноді ареальні варіанти національної мови, що можуть бути більшою або меншою мірою внормовані. Український термін слід відрізняти від подібного за компонентним складом англійського вислову *national language*, що може вживатись як у значенні українського вислову «національна мова», так і в значенні «мова нації, держави; державна мова, офіційна мова».

англ. **national language**

The term “National language” refers to a language that serves the entire area of a nation rather than a regional or ethnic subdivision. As the language of a political, social, and cultural entity, a national language also functions as a national symbol (Garvin 1973:71), recognized as the nation’s own. The term may be used to refer to a language indigenous to an area as distinct from one “brought in from outside” (Ferguson and Heath 1981:531) (Jayasundara, S. N. (2021). Impact of National and Official Language in Language Policy and Education. *Academia Letters,* 1050, 1—2).

The EU does much effort to communicate with its citizens and for that they are given the right to communicate with the European

Union in their official national language (Versteegh, C. R. M. (2010). European Human Rights and Equality Rights: a Promise for Language Rights? In: Róka, J. (Ed.). Concepts and Consequences of Multilingualism in Europe. Budapest, 31).

In the agreement is declared not only "the same linguistic base of Serbian and Croatian literary languages" but something more different — one and the same language — "The national language of Serbs, Croats and Montenegrins is one language" (article 1) with two equal alphabets and two different pronunciations. (Ivanova, V. (2010). Language equality in a defense of national individuality and consumer protection — the case of socialist multinational Yugoslav federation (1966—1971). In: Róka, J. (Ed.). Concepts and Consequences of Multilingualism in Europe. Budapest, 117).

German is the best example. It is a national language in three EU member states (Germany, Luxemburg, Austria) and a regional language in three further countries (Denmark, Belgium, Italy) (Agarin, T., Hornsby, M. (2010). Caught in the middle? Regional languages between the national past and a European future. In: Róka, J. (Ed.). Concepts and Consequences of Multilingualism in Europe. Budapest, 166).

The Anglo-Western view of multilingualism is one that presumes the existence of a dominant language, which is the national language in most cases, and of "other" languages, rather than languages with overlapping status existing side by side (Smakman, D., Barasa, S. (2016). Defining "standard". Towards a crosscultural definition of the language norm. In: Tieken-Boon van Ostade, I., Percy, C. (Eds.). Prescription and Tradition in Language: Establishing standards across time and space. Bristol: Multilingual Matters, 26).

ЛІТЕРАТУРА

Радевич-Винницький Я. (1997). Україна: від мови до нації. Дрогобич.

Жайворонок В. В. (1998). Національна мова та ідіолект. *Мовознавство*, 6, 27—34.

Баранник Д. Х. (2008). Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови (на захист розмовного стилю). *Мовознавство*, 4—5, 18—31.

Gajic, M. (2010). Nations and national languages — the case of Europe. In: Róka, J. (Ed.). Concepts and Consequences of Multilingualism in Europe. Budapest, 187—198.

Smakman, D., Barasa S. (2016). Defining "standard". Towards a crosscultural definition of the language norm. In: Tieken-Boon van Ostade, I., Percy, C. (Eds.). Prescription and Tradition in Language: Establishing standards across time and space. Bristol: Multilingual Matters, 23—38.

Б. Ажнюк

національне самовизначення

Усвідомлення національною спільнотою свого права на державний суверенітет і вільний вибір державного устрою, своєї національної ідентичності, культурної, етномовної і соціально-політичної окремішності. Національне самовизначення має внутрішню та зовнішню спрямованість: внутрішня акцентує на психологічній невід'ємності людини чи групи людей від спільноти, з якою вони себе ототожнюють, на пошуку спільних рис (поведінки, характеру, звичаїв, вірувань тощо); зовнішня визначає місце та статус етносу, нації у суспільно-політичних і культурних процесах у минулому, теперішньому й майбутньому. Таким чином внутрішня спрямованість національного самовизначення полягає у відповіді на питання: «Хто ми? Що дає нам підстави себе такими вважати? Що нас єднає з іншими, які теж належать до цієї спільноти?». Зовнішня спрямованість передбачає відповідь на питання: «Якими є наші відносини з іншими етносами, народами, державами? Яку роль ми відіграємо в цих відносинах?» Рушіями національного самовизначення можуть бути здобуті знання з історії й сучасності націєтворчих процесів, мови, науки, мистецтва, релігії, патріотичне виховання, пропаганда; інколи його чинниками стають внутрішньо- й зовнішньополітичні події, зокрема війни, релігійні та світські реформи тощо, що так чи інакше впливають на національну свідомість людини або групи.

англ. **national self-determination**

The additional push to national self-determination created by the practice since the passing of the decolonization declaration by the UN General Assembly in 1960 of speaking about it in terms of a "right" of a "people" may not have been necessary to achieve what had already been decreed by politics — namely the entry into statehood of some hundred former colonial territories (Koskenniemi, M. (1994). National self-determination today: problems of legal theory and practice. *International* & *Comparative Law Quarterly*, 43(2), 241).

Since 1991, however, numerous multinational states have disintegrated along national lines — the Soviet Union, Yugoslavia, Czechoslovakia, Ethiopia — and the process may not have existed yet, as many as the successor states are as multinational as the states they left behind (Moore, M. (Ed.). (2003). National self-determination and Secession. Oxford: Oxford University Press, 1).

ЛІТЕРАТУРА

Мала енциклопедія етнодержавнознавства (1996). Ю. І. Римаренко (Упор.). Київ: Довіра, 108.

Євтух В. (2012). Етнічність. *Енциклопедичний довідник*. Київ: Фенікс, 281—282.

Koskenniemi, M. (1994). National self-determination today: problems of legal theory and practice. *International* & *Comparative Law Quarterly*, 43(2), 241—269.

Moore, M. (Ed.). (2003). National self-determination and Secession. Oxford: Oxford University Press.

О. Малаш

націона́льний варіа́нт мо́ви (національний мовний варіант)

Різновид національної мови, що виник унаслідок її поширення на території іншої країни, де вона набула статусу (часто неофіційного) головної мови держави (наприклад, англійська мова в США, Канаді, Австралії), або внаслідок адміністративно-територіального відокремлення частини мовного ареалу й виникненні там низки локальних дивергентних ознак, що ста-

ли невід'ємною частиною узусу й норми (наприклад, німецька мова в Швейцарії). Існування мовних варіантів — характерна ознака полінаціональних мов, які обслуговують комунікативні середовища в різних державах. Звичайно вони зберігають у незмінному вигляді назву мови, що може доповнюватися локальним уточненням, на зразок американська англійська мова (*American English*), швейцарська німецька мова (*Schweizerhochdeutsch*), квебекська французька мова (*français québécois*) і т. ін. Структурна, лексико-семантична і функціонально-стилістична ідентичність різних національних варіантів мови дає змогу їх носіям розуміти один одного, а локальні особливості вимови, граматичного ладу та лексикону — це маркери національної специфіки, що індивідуалізують кожний з національних варіантів. Важливими ознаками національних мовних варіантів є їх кодифікованість та широкий спектр притаманних їм суспільних функцій: використання в державному управлінні, освіті, науці й культурі, бізнесі, ЗМІ та інших комунікативних сферах.

англ. **language variety**

Late Modern CanE was systematically compared to AmE and BrE varieties of the same period for 19 semantic-syntactic features of the modal verbs. One of these areas deals with the expression of obligation and necessity and its affiliated modal auxiliary verbs (Dollinger, S. (2015). Canadian English: a Conservative Variety? *Zeitschrift für Kanada-Studien,* 35, 35).

ЛІТЕРАТУРА

Варианты полинациональных литературных языков (1981). Київ: Наукова думка.

Dollinger, S. (2012). Varieties of English: Canadian English in real-time perspective. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Handbooks of Linguistics and Communication Science. 34.2, 1858—1879.

Dollinger, S. (2015). Canadian English: a Conservative Variety? *Zeitschrift für Kanada-Studien,* 35, 25—44.

Kortmann, B., Schneider, E. W. (Eds.) (2004). A Handbook of Varieties of English. Berlin — New York: Mouton de Gruyter.

Тараненко О. (2024). Українська літературна мова кінця ХХ — першої чверті ХХІ ст.: стан і тенденції розвитку. Част. ІІ. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України.

Див. також: національна мова, полінаціональна мова, діалект, інтердіалект.

Б. Ажнюк

незбалансо́вана двомо́вність (незбалансований білінгвізм)

Різновид індивідуальної двомовності з неоднаковим володінням кожною з мов у різних функціональних сферах.

англ. **non-balanced bilingualism**

We conclude that overall late-acquisition non-balanced bilinguals experience similar cognitive effects as their early-acquisition balanced counterparts. However, different cognitive effects may appear at different stages of adult second language acquisition (Vega-Mendoza, M. (2015). The impact of late, non-balanced bilingualism on cognitive performance. *Cognition*, 137, 40—46).

англ. **unbalanced bilingualism**

In most cases, therefore, the process of language extinction in Europe does not occur because parents openly refuse to transmit the traditional regional or minority language to the next speakers' generation, but rather by reason of the particular kind of unbalanced bilingualism of the minority children which, unlike other types of bilingualism, even unbalanced bilingualism between standard or official languages, plays a fundamental role in the process of language decay (Bidese, E. (2017). The correlation between unbalanced bilingualism and language decay in small language minorities: the current status of research and future perspectives. *Bollettino dell'Atlante linguistico italiano*, *III Serie,* 41, 97).

ЛІТЕРАТУРА

Bidese, E. (2017). The correlation between unbalanced bilingualism and language decay in small language minorities: the current status of research and future perspectives. *Bollettino dell'Atlante linguistico italiano*, *III Serie,* 41, 95—107.

Makkey, W. (1967). Bilingualism as a world problem. Montreal: Harrest House.
Lüdi, G. (2003). Code-switching and Unbalanced Bilingualism. Bilingualism: Beyond Basic Principles. Bristol, Blue Ridge Summit: Multilingual Matters, 174—188.

О. Малаш

нері́дна мо́ва

Мова, яка не була засвоєна в дитинстві, з якою людина не пов'язана родовим зв'язком, яка не є засобом етнічної ідентифікації або самоідентифікації.

англ. **non-native language**

The idea that actively thinking in a non-native language influences the cognitive processes responsible for judgment and decision-making is known as the foreign-language effect (FLE), and it is distinct from the benefits of being bilingual generally, as all participants are bilingual, and yet the ones thinking in their non-native language show a marked difference from participants thinking in L1 (McFarlane, S., Cipolletti, H. P., Weissglass, Ch. (2020). Thinking in a Non-native Language: A New Nudge? *Frontiers in Psychology, Sec. Language Sciences,* 11, 180).

ЛІТЕРАТУРА

McFarlane, S., Cipolletti, H. P., Weissglass, Ch. (2020). Thinking in a Non-native Language: A New Nudge? *Frontiers in Psychology, Sec. Language Sciences,* 11, 179—188.
De Angelis, G. (2007). *Third or Additional Language Acquisition*. Clevedon — Buffalo — Toronto: Multilingual Matters.
Wright, N. (2022). (Re)production of symbolic boundaries between native and non-native teachers in the TESOL profession. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education,* 7, 1.

Див. також: *рідна мова, перша мова*

Б. Ажнюк

нетериторія́льна мо́ва

Мова, що традиційно використовується в межах держави її громадянами, але не пов'язана з певною частиною території цієї держави. Не належить до категорії регіональних або міно-

ритарних мов. У Європейській хартії регіональних або міноритарних мов зазначено, що зважаючи на розпорошеність представників відповідної мовної спільноти, положення Хартії застосовуються до нетериторіальної мови лише частково (наскільки це можливо).

англ. **non-territorial language**

The fourth category is the non-territorial languages such as Roma and Yiddish. Romani is incontestably the most widespread non-territorial language in the world (Jones, P. M. (2013). Endangered Languages and Linguistic Diversity in the European Union. Brussels. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851_EN.pdf).

ЛІТЕРАТУРА

Balázs, V. (2016). Territoriality and Minority Language Rights. *International Journal on Minority and Group Rights*, 23(4), *Special Issue: Territoriality, Language Rights and Minorities — European Perspectives*, 429—453.

Jones, P. M. (2013). Endangered Languages and Linguistic Diversity in the European Union. Brussels. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851_EN.pdf

Б. Ажнюк

но́сій мо́ви

Носій національної мови, що користується нею як основним засобом комунікації. Думка про те, що природний носій мови (мовець) є основним джерелом інформації про мовні явища на фонетичному, граматичному, лексичному рівнях, про їх динаміку та особливості функціонування, про стереотипи мовної поведінки і ставлення до мови тощо, піддається критичному аналізу в працях сучасних дослідників. Зокрема ставиться питання, чи можна вважати, наприклад, природними носіями англійської мови, поряд із британцями, американцями, англомовними канадцями, австралійцями, також і жителів Індії, Сінгапура тощо.

англ. **native speaker**

Another reason that native speakers are taken as authoritative is that a language is often seen as fundamentally "belonging to" them, and some socially high-status subset of native speakers have the privilege of determining what the language "really" is or should be — what the permissible words and constructions are, how they should properly be pronounced and spelt, etc. So the native speaker's preeminent role in linguistic theory emerges as an amalgam of the requirement of "natural" acquisition and the idea that native speakers own and control their mother tongue (Love, N., Ansaldo, U. (2010). The native speaker and the mother tongue. *Language Sciences,* 32, 591).

Underlying the notion "native speaker", there lie dangerous ideologies of superiority, racial purity, asymmetrical power relationships, the native having the upper hand while the nonnative is often viewed as deviant and deficient (Schmitz, J. R. (2013). The native speaker and nonnative speaker debate: what are the issues and what are the outcomes? *Calidoscópio*, 11(2), 137).

From my reading of Davies, it is not clear to me whether or not users of English in India or Singapore are native speakers or whether "nativity" is only attributed to speakers in Britain, the USA or Australia (Schmitz, J. R. (2013). The native speaker and nonnative speaker debate: what are the issues and what are the outcomes? *Calidoscópio*, 11(2), 138).

One would think that all "native speakers" know everything about their language. Moussu and Llurda (2008, p. 318) point to problems that some learners have with native speakers "who speak fairly local or substandard varieties of the language, and whose language is hardly intelligible for speakers of other varieties of English" (Schmitz, J. R. (2013). The native speaker and nonnative speaker debate: what are the issues and what are the outcomes? *Calidoscópio*, 11(2), 142).

ЛІТЕРАТУРА

Davies, A. (2003). The Native Speaker: Myth and Reality. Clevedon: Multilingual Matters.

Love, N., Ansaldo, U. (2010). The native speaker and the mother tongue. *Language Sciences,* 32, 589—593.

Balmer, T. T. (1981). A typology of the native speaker. In: Coulmas, F. A. (Ed). A Festscrhrift for Native Speaker. The Hague: Mouton Publishers, 51—68.

Bonfiglio, T. P. (2010). Mother tongues and nations: The invention of the native speaker. Paris, De Gruyter Mouton.

Schmitz, J. R. (2013). The native speaker and nonnative speaker debate: what are the issues and what are the outcomes? *Calidoscópio*, 11(2), 135—152.

Б. Ажнюк

О́словські рекоменда́ції що́до мо́вних прав націона́льних менши́н

Міжнародний документ (Осло, Данія, 1998 р.), у якому представлено позицію Верховного комісара ОБСЄ з питань національних меншин та групи міжнародних експертів ОБСЄ щодо забезпечення мовних прав національних меншин у сфері діяльності громадських об'єднань та неурядових організацій, релігійних установ, ЗМІ, приватного підприємництва, судочинства і правопорядку. Відзначено, що всі громадяни, включаючи представників національних меншин, мають право бути поінформованими зрозумілою для них мовою про причину їх арешту та/або тримання під вартою, про характер і причину будь-якого обвинувачення проти них, а також право захищати себе своєю мовою і, в разі необхідності, отримувати безоплатну допомогу перекладача. Рекомендації ОБСЄ звертають увагу на право осіб, які належать до національних меншин, користуватися іменами й прізвищами відповідно до своїх етнокультурних традицій, на використання в регіонах, де значну частину населення складають особи, що належать до національної меншини, місцевих топографічних назв додатково до їх зазначення державною мовою.

англ. **The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities**

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Packer, J. (2003). The Practitioner's Perspective: Minority Languages and Linguistic Minorities in the Work of the OSCE High Commissioner on National Minorities. In: Hogan-Brun, G., Wolff, S. (Eds.). Minority Languages in Europe. Palgrave Macmillan, London, 73—96.

Rotta, A., Balan, S. (2022). Language policies as a conflict prevention tool. The approach and experience of the OSCE High Commissioner on National Minorities. *Language Problems and Language Planning*, 46(2), 192—224.

Б. Ажнюк

о́стрів мо́вний див. **мовний острів**

офіці́йна двомо́вність

Тип двомовності, коли офіційний статус у межах держави або її частини (штату, області, автономії і т. ін.) мають водночас дві мови. Офіційний статус мов на загальнодержавному або на регіональному рівні може бути нерівноцінним (формально або фактично). Наприклад, в Автономній області Каталонія офіційними є місцева каталанська мова і загальнодержавна іспанська. В Ірландії на державному рівні є дві офіційні мови: ірландська, що має статус національної і першої офіційної мови та англійська, що має статус офіційної. У Фінляндії обидві державні мови — фінська і шведська — формально мають однаковий статус.

англ. **official bilingualism**

According to Kouega (1999, 39), official bilingualism policy failure has pushed Francophone parents to send their children to Anglophone schools to learn English (Genevoix, N. (2013). Official bilingualism and field narratives: does school practice echo policy discourse? *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16(1), 70).

ЛІТЕРАТУРА

Salo, O.-P. (2012). Finland's Official Bilingualism — a Bed of Roses or of Procrustes? In: Blommaert, J. et al. (Eds.). Dangerous Multilingualism. Palgrave Macmillan, 25—40.

Genevoix, N. (2013). Official bilingualism and field narratives: does school practice echo policy discourse? *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16(1), 64—99.

Б. Ажнюк

офіці́йна мо́ва

Мова, яка має спеціальний статус для офіційного використання в певній юрисдикції: державі, адміністративно-територіальній одиниці, міжнародній організації та ін. У мовних практиках європейських країн вислів *офіційна мова* характеризується значною варіативністю й неоднозначністю. Судячи з його вживання в офіційно-діловому дискурсі, можна говорити про співіснування в цього терміна видового й родового значень. У видовому значенні його зміст близький до поняття «державна мова». У родовому значенні *офіційна мова* передбачає варіативне розуміння рівнів офіційності: загальнодержавного (офіційна мова держави), регіонального (офіційна мова штату, автономії і т. ін., що входять до складу держави), вузько-локального (офіційна мова адміністративно-територіальної одиниці), організаційно-технічного (офіційні мови ООН, офіційна мова Європейського Союзу тощо). На загальнонаціональному рівні офіційною звичайно є національна мова титульного народу; водночас офіційний статус може мати й інша мова. Офіційна мова титульної нації часто називається державною, а інша мова — тільки офіційною. Ст. 2 закону Ірландії про офіційну мову (Official Languages Act 2003) дає таке пояснення: «під 'офіційними мовами' маються на увазі ірландська мова що є державною мовою (*national language*) і першою офіційною мовою, та англійська мова, що є другою офіційною мовою, як це визначено в ст. 8 Конституції». Статус офіційної може мати мова в межах певного ареалу, зазвичай автономії, провінції, муніципалітету тощо. Наприклад, каталанська мова є офіційною мовою в Каталонії. Іспанська (кастильська) мова, що є офіційною мовою іспанської держави, також є офіційною мовою в Каталонії. Статус офіційної мови в Автономії Каталонія має також аранська мова (регіональний різновид окситанської мови). В іспанських автономних спільнотах Галісія та Країна Басків офіційний статус поряд з іспанською (кастильською) мають також галісійська й баскійська мови. Одночасне

застосування терміна *офіційна мова* до більш ніж однієї мови в тій самій країні здебільшого буває неоднозначним. Наприклад, згідно з конституцією Словенії офіційною мовою цієї країни є словенська мова. У тих муніципалітетах, де проживають італійська та угорська національні спільноти, офіційною мовою також є італійська або угорська мови. Відповідно до «Закону про публічне використання словенської мови» офіційна мова титульної нації є мовою міжнародного представництва Словенії і однією з офіційних мов Європейського Союзу, а також мовою набуття громадянства Словенії, тобто по суті державною мовою, оскільки вона є офіційною на всій території держави, включаючи ті ареали, де офіційними є мови національних меншин — італійської та угорської. В Європейській хартії регіональних або міноритарних мов вислів *офіційна мова* є синонімом терміна *офіційна мова держави*, тобто співвідноситься з поняттям «загальнонаціональна державна мова». На це вказує визначення ключового терміна Хартії — *регіональні мови або міноритарні мови*, в якому «неофіційність» є однією з обов'язкових передумов належності до цієї категорії.

англ. **official language**

Stressing the value of interculturalism and multilingualism and considering that the protection and encouragement of regional or minority languages should not be to the detriment of the official languages and the need to learn them (European Charter for Regional or Minority Languages. *Preamble*).

Official languages are in place primarily for nationalist reasons, those concerned with the day to day practical tasks of governing. The nationalist function is concerned with nationalist motivations, the unifying and separatist functions, the link with the glorious past, and authenticity (Fasold, R. (1984). The sociolinguistics of society. Oxford: Blackwell, 73).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. Сучасні тенденції в розвитку слов'янської соціолінгвістичної термінології (статус мов) (2013). *Мовознавство,* 2—3, 163—183.

Тараненко О. О. Офіційна мова (2004). *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 448—449.

Eastman, C. M. (2001). National Language/Official Language. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier, 657—662.

Ward, R. (2019). "National" and "Official" Languages Across the Independent Asia-Pacific. *PORTAL Journal of Multidisciplinary International Studies*, 16(1/2).

Grin, F. (1998). Language policy developments in Switzerland: needs, opportunities and priorities for the next few years. *Revue suisse de science politique,* 3, 108—113.

Fasold, R. (1984). The sociolinguistics of society. Oxford: Blackwell.

Див. також: державна мова, іноземна мова, міноритарна мова, Європейська хартія регіональних або міноритарних мов, мовна політика.

Б. Ажнюк

паси́вний білінгві́зм (рецептивний білінгвізм)

Здатність мовця сприймати та розуміти іншу мову при нездатності (або вкрай обмеженій здатності) висловлюватися цією мовою. Рецептивний білінгвізм не виключає відтворення (усне або письмове копіювання) одиниць мови, якою людина володіє пасивно, коли вона зазвичай користується мовою активного вжитку.

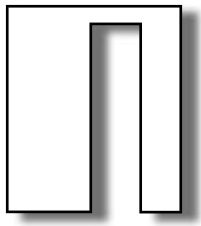

англ. **passive bilingualism**

Even before defining the term passive or, in other words, receptive bilingualism, we believe it is necessary to stress on the fact that professional literature in this field of study is not too plentiful and that, to date, only limited attention has been devoted to this topic. However, such focus is also significantly limited to more specifically defined linguistic areas, especially the Germanic countries (Scandinavia, Germany, and the Netherlands). (…) As outlined above, passive bilingualism is synonymous with receptive bilingualism, that is, for language competence, for which there are significant difficulties in using or expressing the second language. Passive or receptive bilingual speakers are more likely to rely on the L1 knowledge and, based on their limited knowledge of the L2, conclude with possible interpretations of a conversation (Mrva, J. (2018). Passive Bilingualism in the Iberian Peninsula. *Revista Colombiana de Educación*, 75, 216).

англ. **receptive bilingualism**

The term "receptive bilingualism / multilingualism" is used for diverse populations, all of which understand a language without producing speech in it, but differ in the way this receptive ability was achieved and in the linguistic knowledge underlying it. In previous studies, not enough attention is given to the differences between types of receptive bilinguals (RBs); however, a thorough analysis of all types is necessary to understand the nature of receptive bilingualism and, consequently, language comprehension and production in general (Sherkina-Lieber, M. (2020). A classification of receptive bilinguals. In: Holmes, B. C., Putnam, M. T. (Eds.). Mental representations in receptive multilingualism. John Benjamins Publishing Company, 412).

ЛІТЕРАТУРА

Mrva, J. (2018). Passive Bilingualism in the Iberian Peninsula. *Revista Colombiana de Educación*, 75, 215—242.

Sherkina-Lieber, M. (2020). A classification of receptive bilinguals. In: Holmes, B. C., Putnam, M. T. (Eds.). Mental representations in receptive multilingualism. John Benjamins Publishing Company, 412—440.

О. Малаш

перемика́ння ко́дів

Перехід з мови або мовного різновиду на іншу мову або мовний різновид під час комунікації. Причини перемикання кодів різні: зміна адресата (що послуговується іншою мовою або мовним різновидом), зміна теми розмови (з побутової на офіційну), цитування, пояснення специфічних термінів. Перемикання кодів характерне як для багатомовного, так і для одномовного середовища з яскраво вираженими мовними різновидами. Перемикання кодів буває міжреченнєвим (коли перемикання відбувається між окремими реченнями) та внутрішньореченнєвим (коли код перемикають у межах одного речення).

англ. **code-switching**

According to Barron-Hauwaert's study, most parents employing the one-parent-one-language were not even aware that they were codeswitching with their children (shifting from speaking their mother

tongue to the other family language), insisting that they only spoke one language with the child. She noted that there was a lot of variation between families in how much code-switching was accepted from children (Spolsky, B. (2012). The Cambridge Handbook of Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 356—357).

ЛІТЕРАТУРА

MacSwan, J. (2013). Code-switching and grammatical theory. Handbook of Multilingualism. Cambridge: Blackwell.

Muysken, P. (1995). Code-switching and grammatical theory. In: One Speaker, Two Languages: Cross-disciplinary Perspectives on Code-switching. Cambridge: Cambridge University Press, 177—198.

Bullock, B. E., Toribio, A. J. (Eds.). (2009). The Cambridge Handbook of Linguistic Code-switching. Cambridge: Cambridge University Press.

Eastman, C. (Ed.). (1992). Codeswitching. Clevedon: Multilingual Matters.

Weinreich, U. (1953). Languages in Contact. The Hague: Mouton.

Winford, D. (2003). Code Switching: Linguistic Aspects. An Introduction to Contact Linguistics. Malden: Blackwell, 126—167.

Див. також: код мовний.

Л. Белей

пере́рвана писе́мна тради́ція

Писемна традиція, в якій сталася перерва, зумовлена позамовними чинниками, наприклад, забороною уживання мови, звуженням сфери її функціонування, зміною графічної основи писемності тощо. Попри те, що усна традиція могла й не переривatися, перерваність писемної традиції впливає на сприйняття мови її носіями та соціальні параметри її функціонування в мовній спільноті. Часткове повернення до давнішої традиції може мати символічний характер і пов'язуватися з ревіталізацією мови. Стара писемна традиція може також зберігатися в окремих сферах мовного вжитку, зокрема в релігійній.

англ. **interrupted written tradition**

Vepsian belongs to the languages with an interrupted written tradition. Writing was created in 1931 and was banned in 1937. In the early 1990s, writing was created anew; a new Vepsian literary language

was created as an inter-dialect phenomenon. The Vepsian language is taught as a subject in several schools, but it is not a language of instruction (Agranat, T. (2022). Minority Finno-Ugric Languages in the Post-Soviet Space: Thirty Years On. In: Bocale, P., Cologna, D. B., Panzeri, L. (Eds.). Minorities in the Post-Soviet Space Thirty Years After the Dissolution of the USSR. Milan: Ledizioni, 21).

ЛІТЕРАТУРА

Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900—1941): Стан і статус. Пер. з англійської: Оксана Соловей. Мюнхен: Сучасність, 1987.

Magocsi, P. R. (1996). A History of Ukraine. Toronto: University of Toronto Press.

О. Тищенко-Монастирська

пе́рша мо́ва

Вживається в соціолінгвістиці й повсякденному мовленні в таких основних значеннях: 1) Перша мова, якою людина оволоділа в дитинстві, мова батька, матері, братів, сестер, найближчих родичів; так звана материнська або батьківська мова. 2) Мова, яку особа використовує як основний засіб повсякденного спілкування, якою володіє найкраще. 3) Рідна мова в протиставленні з іноземною мовою — як набутою мовою (другою мовою).

англ. **first language**

While it is possible to learn a second language in various contexts, first language acquisition takes place only in a natural context and in the social group the child is growing up and where the child gets L1 input only (Ipek, H. (2009). Comparing and Contrasting First and Second Language Acquisition: Implications for Language Teachers. *English Language Teaching*, 2(2), 160).

англ. **L 1**

Various theories are put forward to describe first language (L1) acquisition and second language (L2) acquisition. In order to understand the nature of L1 and L2 language acquisition, various aspects were examined, compared, and contrasted (Ipek, H. (2009).

Comparing and Contrasting First and Second Language Acquisition: Implications for Language Teachers. *English Language Teaching*, 2(2), 155).

ЛІТЕРАТУРА

Ipek, H. (2009). Comparing and Contrasting First and Second Language Acquisition: Implications for Language Teachers. *English Language Teaching*, 2(2), 155—163.

Derakhshan, A., Karimi, E. (2015). The Interference of First Language and Second Language Acquisition. In: Theory and Practice in Language Studies, 5(10), 2112—2117.

Mayberry, R. (2007). When timing is everything: First language acquisition effects on second-language learning. *Applied Psycholinguistics*, 28, 537—549.

Ringbom, H. (1987). The role of the first language in foreign language learning. Clevedon: Multilingual Matters.

Див. також: рідна мова, двомовність.

Б. Ажнюк

писе́мна мо́ва

Мова, що має писемність, на відміну від неписемної мови. Параметр соціолінгвістичної класифікації мов за наявністю або відсутністю писемності. Використання та розвиток писемних мов вплинули на розвиток людства, соціальну організацію суспільства, культуру, ідентичність, прогрес технологій та поширення знань. Писемна мова розглядається за параметрами кодифікованості чи некодифікованості та наявністю або відсутністю літературної традиції. Особливості писемної мови виявляються в граматиці (наприклад, частоті використання пасивних конструкцій) та її словниковому складі. Наявність писемності та її давність є важливими чинниками розвитку й функціонування мови. Вибір графічної основи, повна зміна графіки або її часткові зміни (як-от поява нових знаків, запровадження або відновлення окремих літер, правописні реформи) позначаються на соціокультурній та етномовній ідентичності спільноти.

англ. **written language**

The present article proposes the thesis that language is a human endowment that can express itself in more than one form and that spoken language and written language are two manifestations of the human mind (Aaron, P. G., Joshi, R. M. (2006). Written Language Is as Natural as Spoken language: A Biolinguistic Perspective. *Reading Psychology,* 27(4), 263).

During recent times, the view that spoken and written languages are distinct representations of inner language has been advocated by linguists such as Pulgram (1965) and Vachek (1973, 1989) of the Prague Linguistic Circle. Vachek (1973, 1989) has argued in favor of the independent status of written language on the grounds that changes in the writing system do not always parallel those in the spoken language and that the influence of the two systems on each other is mutual (Aaron, P. G., Joshi, R. M. (2006). Written Language Is as Natural as Spoken language: A Biolinguistic Perspective. *Reading Psychology,* 27(4), 264).

англ. **literate language**

The specific linguistic forms that are most typically identified as literate language, or literate language features, … share the characteristics of advanced semantic and syntactic development. They reflect lexical richness and specificity and are necessary in forming complex sentence constructions that reflect referential, causal, and temporal relationships (Benson, S. E. (2009). Understanding Literate Language: Developmental and Clinical Issues. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders,* 36, 175).

ЛІТЕРАТУРА

Баранник Д. Х. (2007). Писемна мова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 496—497.

Crystal, D. (2010). The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge University Press.

Petöfi, J. S. (1990). Language as a written medium: text. *An Encyclopaedia of Language.* London-New York: Routledge, 207—243.

Aaron, P. G., Joshi, R. M. (2006). Written Language Is as Natural as Spoken language: A Biolinguistic Perspective. *Reading Psychology,* 27(4), 263—311.

О. Тищенко-Монастирська

пі́джин

Відносно стійка форма мови, що виникає в мовно неоднорідному соціумі внаслідок контакту й змішування мов, які в ньому функціонують. Характерними ознаками піджину є обмежений словниковий склад, спрощена граматика й модифікована фонетика та звужена до потреб ситуативної комунікації сфера застосування мови. Феномен піджину виник у портових містах Китаю, Далекого Сходу, на острівних територіях, місцях сезонного найму робітників як своєрідний жаргон для порозуміння між місцевим населенням (китайцями, малайцями тощо) та англомовними торговцями й працедавцями. Відомо близько 50 піджинів, які поширені переважно в Південно-Східній Азії, Океанії, Африці, басейні Карибського моря. Деякі з них мають статус офіційних мов, як наприклад, ток-пісін у Папуа-Новій Гвінеї, базар-малай у Малайзії та Індонезії; пті-мореск (на основі французької мови в Північній Африці); фанаголо (в основному на базі зулу в Південній Африці).

Слово *піджин* використовують також для характеристики будь-якої спрощеної мови.

англ. **pidgin**

A term used in sociolinguistics to refer to a language with a markedly reduced grammatical structure, lexicon and stylistic range, compared with other languages, and which is the native language of no one.Structures which have been reduced in this way are said to be pidginized. Pidgins are formed by two mutually unintelligible speech communities attempting to communicate, each successively approximating to the more obvious features of the other's lan-

guage. Such developments need considerable motivation on the part of the speakers, and it is therefore not surprising that pidgin languages flourish in areas of economic development, as in the pidgins based on English, French, Spanish and Portuguese, in the East and West Indies, Africa and the Americas (where they were often referred to as trade languages). Some pidgins have become so useful that they have developed a role as auxiliary languages, and been given official status by the community (e.g. Tok Pisin). These cases are called expanded pidgins because of the way they have added extra features to cope with the needs of the users. Pidgins become creolized when they become the mother-tongue of a community (Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Blackwell Publishing Ltd, 369.

ЛІТЕРАТУРА

Селіванова О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.
Тропина Н. П. (2013). *Учебный социолингвистический словарь-справочник*. Херсон: Гринь Д.С.
Crystal, D. (1997). Pidgin. *The Cambridge Encyclopedia of Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th ed.). Blackwell Publishing Ltd, 369.
Mühlhäusler, P. (1986). Pidgin and Creole linguistics. Oxford, New-York: B. Blackwell.

Див також: змішана мова, креольська мова, креолізація мови, піджинізація.

Л. Андрієнко

піджинізáція

Процес формування піджину, що відбувається переважно в умовах торгово-економічної експансії, або внаслідок завоювання задля налагодження комунікації між представниками автохтонного населення й чужинцями. Соціолінгвістичними передумовами піджинізації є: 1) статусна нерівноправність мов (зазвичай у європейської мови вищий соціальний статус); 2) спорадичність контактів, обмеженість сфери комунікації

усним мовленням; 3) відсутність у носіїв місцевих мов соціальної потреби вивчати правильну європейську мову; 4) відсутність іншої мови-посередника.

англ. **pidginization**

Attention to classic cases in Indo-European showed the critical role of basic vocabulary in permitting a decision as to historical affiliation. There may be no sharp differentiation between pidginization and ordinary change in some sort of continuous space (Hymes, D. (2020). Pidginization and Creolization of Languages: Their Social Contexts. *International Journal of the Sociology of Language,* 263, 99—109.

Pidgin has been defined as a contact language and is sometimes, called a "makeshift", "marginal" language, or "mixed languages" (Crystal, D. (1997). Pidgin. *The Cambridge Encyclopedia of Language* (2nd ed.). Cambridge University Press).

ЛІТЕРАТУРА

Селіванова О. О. (2010). *Лінгвістична енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К.

Crystal, D. (1997). Pidgin. The Cambridge Encyclopedia of Language (2nd ed.). Cambridge University Press.

Al-Jasser, J. A. (2012). Pidginization theory and second language learning / acquisition. *Journal of King Saud University — Languages and Translation*, 24(2), 71—74.

Див. також: змішана мова, піджин.

Л. Андрієнко

плави́льний ка́зан

Метафорична назва асиміляційної політики перетворення етнокультурно гетерогенного суспільства на гомогенне. Зазвичай цей термін застосовують щодо асиміляції іммігрантів у Сполучених Штатах Америки. Вислів походить від назви п'єси Ізраеля Зангвіля «The Melting Pot» (1908 р.). Асиміляційна політика плавильного казана переважно супроводжується переходом іммігрантів на мову домінантної етноспільноти.

англ. **melting pot**

This shift, according to social historians, demographers and others studying the trends, will severely test the premise of the fabled melting pot, the idea, so central to national identity, that this country can transform people of every color and background into "one America" (Booth, W. (1998, February 22). One nation, indivisible: is it history? *Washington Post*. URL: https://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/meltingpot/melt0222.htm).

ЛІТЕРАТУРА

Glazer, N. (1970). Beyond the melting pot: the Negroes, Puerto Ricans, Jews, Italians, and Irish of New York City. Harvard: Harvard University.

Booth, W. (1998, February 22). One nation, indivisible: is it history? *Washington Post*. URL: https://www.washingtonpost.com/wp-srv/national/longterm/meltingpot/melt0222.htm

Rogin, M. (1992). Making America home: racial masquerade and ethnic assimilation in the transition to talking pictures. *The Journal of American History*, 79(3), 1050—1077.

О. Малаш

плюрилінгві́зм

Здатність перемикатися в ході спілкування з однієї мови на іншу залежно від знання відповідної мови співрозмовником або його мовних уподобань, а також інших обставин, що виникають у ході спілкування. Не слід плутати з терміном *перемикання кодів*, що передбачає поперемінне використання мов у письмовому тексті, монологічному мовленні або в спілкуванні з тим самим співрозмовником. Плюрилінгвізм передбачає достатній рівень навичок спілкування кожною з мов, якою володіє особа. Можливість і бажання використовувати ресурси кількох мов розширює, на думку прихильників плюрилінгвізму, комунікативні й пізнавальні можливості учасників спілкування.

plurilingualism

Plurilingualism, whether a descriptor of individuals' multi-language interactions, or as a theoretical — pedagogical lens, is also about competence. The holistic conceptualisation of plurilingual and plu-

ricultural competence emphasizes the interconnectedness of linguistic and cultural repertoires and the agency of individuals as learners, its situatedness within an ecology, its sensitivity to changeable conditions and dynamic aspects over time, along life paths and social trajectories, and constraints and opportunities in educational contexts (Marshall, S., Moore, D. (2016). Plurilingualism amid the panoply of lingualisms: addressing critiques and misconceptions in education. *International Journal of Multilingualism*, 15, 4).

Whilst in multilingualism there is no focus on relationships between languages or flexibility in the use of different languages, in plurilingualism the relational principle is at the core. Multilingualism comes down to living alongside one another, with separate heritage language classes after school that have no connection with the mainstream curriculum. A multilingual classroom is a classroom in which there are children who speak different mother tongues. A plurilingual classroom is one in which teachers and students pursue an educational strategy of embracing and exploiting the linguistic diversity present in order to maximize communication and hence both subject learning and plurilingual / pluricultural awareness (Piccardo, E. (2016). Plurilingualism: Vision, Conceptualization, and Practices. *Handbook of Research and Practice in Heritage Language Education*, 7 (1—19)).

ЛІТЕРАТУРА

Мовчан Л. Г. (2010). Гуманістичні аспекти мовної політики Швеції. *Вісник ВПІ,* 4, 33—36.

Гуменюк З. В. (2019). Особливості мовної політики Німеччини: минуле та сьогодення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 30 (69), № 2. Ч. 1, 68—72.

Петриченко Н. (2017). Європейський досвід впровадження плюрилінгвізму в систему освіти. *Нова парадигма*, 132, 52—64.

Canagarajah, S. (2009). The plurilingual tradition and the English language in South Asia. *AILA Review,* 22, 5—22.

Marshall, S., Moore, D. (2016). Plurilingualism amid the panoply of lingualisms: addressing critiques and misconceptions in education. *International Journal of Multilingualism*, 15, 1—16.

Б. Ажнюк

плюрицентри́чна (поліцентри́чна) мо́ва

Мова, що має кілька різновидів або стандартів, принаймні один з яких кодифікований. Термін увів Гайнц Клосс. Плюрицентричними є, як правило, мови, якими послуговуються в кількох країнах, наприклад, американський, британський та австралійський варіанти англійської мови. Українська мова на початку XX ст. також була плюрицентричною. На той час існували два основні стандарти: наддніпрянський та галицький, які проходили окремі, не завжди узгоджені процеси кодифікації.

англ. **pluricentric language**

Linguists, however, argue they are not necessarily two separate languages but rather two varieties — a Netherlandic and a Belgian variety — of the same language, Dutch. Since there are a substantial number of grammatical, lexical, phonetic and even spelling differences between Belgian and Netherlandic Dutch, the question is whether Dutch is a pluricentric language with two centres of standardization or not (de Louw, R. (2016). Is Dutch a pluricentric language with two centres of standardization? An overview of the differences between Netherlandic and Belgian Dutch from a Flemish perspective. *Werkwinkel*, 11(1), 113).

ЛІТЕРАТУРА

Dollinger, S. (2019). The Pluricentricity Debate: On Austrian German and other Germanic Standard Varieties. London: Routledge.

Kircher, R. (2012). How pluricentric is the French language? An investigation of attitudes towards Quebec French compared to European French. *Journal of French Language Studies*, 22(3), 345—370.

Kloss, H. (1967). "Abstand languages" and "ausbau languages". *Anthropological Linguistics*, 9(7), 29—41.

Clyne, M. (Ed.). (1992). Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations. Walter de Gruyter.

Kordić, S. (2009). Policentrični standardni jezik. In: Jezični varijeteti i nacionalni identiteti. Zagreb: Disput, 83—108.

de Louw, R. (2016). Is Dutch a pluricentric language with two centres of standardization? An overview of the differences between Netherlandic and Belgian Dutch from a Flemish perspective. *Werkwinkel*, 11(1), 113—135.

Див. також: моноцентрична мова, мовна політика.

Л. Белей

полінаціона́льна мо́ва

Мова, яка через історичні обставини вийшла за межі ареалу свого початкового побутування й поширилася на територіях інших країн, де набула формального або неформального статусу головної (офіційної) мови. Основною причиною появи полінаціональних мов є завоювання та колоніальна експансія. Англійська мова, що виникла й розвинулася на Британських островах, з часом поширилась і стала панівною в низці країн, що входили до складу Британської імперії. Подібним чином вийшли за межі своїх початкових ареалів французька, іспанська, португальська та деякі інші мови. Кожна з мов у новій країні свого побутування під впливом широкого спектру мовних і позамовних чинників поступово набула рис, що відрізняють її від мови етнічного материка. Водночас за базовими ознаками збереглася структурна, лексико-семантична і функціонально-стилістична ідентичність мов, що дає змогу їхнім носіям розуміти одне одного та спілкуватися без перекладача.

англ. **multinational language**

Let me put forth some suggestions for Multinational Englishes (ME) from a sociolinguistic point of view. ME is used here to mean spoken and written Englishes which are "used by people of different nations to communicate with one another" (Smith, 1976, p. 38), "where linguistic and cultural assimilation into native English-speaking nations is not required" (Tohyama, 1979, p. 380). Japanese, or any other language, of course, could be the basis of a multinational language. For historical and economic reasons, however, English has already become the basis of a multinational system of communication, and thus serves as the focus of this discussion (Nakayama, Y.

(1988). Some suggestions for Multinational Englishes: A Sociolinguistic view of the language. *JALT Journal,* 11 (1), 27).

These changes are encouraging a reconsideration of the native/nonnative distinction between varieties. They compel us to think of English as a plural language that embodies multiple norms and standards. English should be treated as a multinational language, one that belongs to diverse communities and not owned only by the metropolitan communities. From this point of view, "standard" Indian English, Nigerian English, and Trinidadian English would enjoy the same status as British English or American English, all of them constituting a heterogeneous system of Global English (Brutt-Griffler; Crystal, Language Revolution; McArthur; Modiano). This perspective will also make us reexamine the distinction native/nonnative when it comes to speaker identities. Should we call a person who has been speaking Sri Lankan English since his birth a nonnative speaker of English? (Canagarajah, A. S. (2006). The Place of World Englishes in Composition: Pluralization Continued. Urbana. *College Composition and Communication*, 57(4), 589).

ЛІТЕРАТУРА

Варианты полинациональных литературных языков (1981). Київ: Наукова думка.

Косович О. В. (2018). Просторове варіювання полінаціональної мови як константа досліджень в романістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: збірник наукових праць. Серія: Філологія*. Одеса, 33(2), 55—57.

Nakayama, Y. (1988). Some suggestions for Multinational Englishes: A Sociolinguistic view of the language. *JALT Journal*, 11(1), 26—35.

Canagarajah, A. S. (2006). The Place of World Englishes in Composition: Pluralization Continued. Urbana. *College Composition and Communication,* 57(4), 586—619.

Див. також: національна мова, мононаціональна мова, варіант мови, інтердіалект.

Б. Ажнюк

політи́чна коре́ктність (політкоректність)
Спосіб організації дискурсу, який виключає стигматизацію етнічних, расових, релігійних чи інших соціальних груп і вияви упередженості за статевою, віковою чи іншою соціальною ознакою. У західному світі з другої половини XX ст. політична коректність стає частиною мовної політики, унаслідок чого сформувалася специфічна культурна модель дискурсу, в якій політкоректність розглядається як цінність. Як частина мовної політики політична коректність виявляється в заохоченні цілеспрямованих зусиль на уникнення упереджених висловлень шляхом формування відповідної мовної ідеології, в основі якої лежать принципи справедливості, рівності й дотримання людських прав. Політкоректність характеризує вербальну поведінку з погляду толерантності, ввічливості, етикету, а неполіткоректність включає широкий спектр виявів вербальної агресії й мови ворожнечі.

Політична коректність — новітнє соціолінгвістичне явище, яке зародилося в США наприкінці XX ст. й дуже швидко почало справляти відчутний вплив на політичну культуру західноєвропейських країн. Установки, які породжують політичну коректність, ґрунтовані на припущенні про те, що усунувши дискримінаційні вислови можна змінити ставлення людей до вкорінених у суспільстві й закріплених у мові стереотипів та рольових моделей. Вихідне припущення полягає в тому, що змінивши відповідним чином мову, можна змінити соціальні стереотипи (див. *гіпотеза лінгвістичної відносності*). Політична коректність не допускає використання елементів, які є носіями дискримінаційних конотацій і можуть ображати почуття окремих осіб або соціальних груп. Це пов'язано, з одного боку, з табуюванням низки слів і висловів, що можуть викликати небажані асоціації, а з другого — з появою нових слів та висловів, які часто виглядають громіздкими й неприродними. Такі цілеспрямовані зусилля на вилучення з мови конфліктогенних елементів (що

фактично є формою самоцензури) справляють вплив на словниковий склад мови та її граматику.

Спочатку дискусії щодо політично коректних мовних форм стосувались здебільшого назв етносів та релігійних груп, осіб з обмеженими можливостями, осіб низького соціального статусу тощо. Це породжувало табуйовані семантичні поля й пов'язані з ними найменування, марковані суфіксами *-ism* та *-ist* за зразком давнішого *racism — расизм* «дискримінація за расовою ознакою»; *sexism — сексизм* «дискримінація за статевою ознакою»; *ageism — ейджизм* «дискримінація за віковою ознакою», *ableism — ейблізм* «дискримінація за ознакою фізичних можливостей», *lookism — лукізм* «дискримінація за ознакою зовнішнього вигляду» тощо. У межах цих семантичних полів активно розбудовувались і розбудовуються далі системи евфемізмів для уникнення найменувань, що можуть сприйматись як дискримінаційні за відповідною ознакою.

Як і будь-яка зміна мовленнєвого етикету, політична коректність пов'язана зі змінами в суспільній ідеології й відображає актуальні соціальні, культурні й політичні пріоритети. Дискусія щодо обґрунтованості системних мовних змін для забезпечення політичної коректності, яка, на думку її прихильників, має згладжувати соціальні антагонізми, триває. Хоча критиків політичної коректності чи не більше, ніж її прихильників, і поляризація поглядів дедалі зростає, концепція політичної коректності, попри свій напівофіційний статус, уже стала частиною мовної ідеології.

англ. **political correctness**

Censorship basically takes two forms, namely preventive interference by the state prior to publication, or subsequent punitive prosecution, dealt with more fully under fines and penalties and lawsuits. There are also less direct interventions, from bodies such as the Press Council, the Church, as well as less obvious forms like self-censorship deriving from general cultural expectations within

society or from unsourced pressures, such as political correctness (Hughes, G. I. (2006). *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. In: Sharpe, M. E. Armonk, New York, 62).

A more recent criterion for good and bad language is "political correctness", the avoidance of chauvinist or racist language. The campaign to avoid words or expressions that stigmatize racial or religious groups or that express prejudice based on gender (assigned or constructed) is about half a century old in the West (Spolsky, B., Lambert, R. D. (2009). Language Planning and Policy: Models. In: May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.), 453).

There is undoubtedly more at stake in the "political correctness" debate than words. I do not wish to suggest that this debate is *only* linguistic (verbal hygiene debates are never only about language in any case). In this chapter, though, I intend to focus on the linguistic component in the debate: on "political correctness", and the resistance it has engendered, as forms of verbal hygiene (Cameron, D. (1995). Verbal Hygiene. London and New York: Routledge, 119).

But in 1995, caught up in a wave of political correctness, the US National Scrabble Association decided to endorse an Expurgated Scrabble Players' Dictionary, from which some 167 words plus their derivatives had been eliminated on the grounds of being "offensive", in some cases to specific groups of people, in others because of vulgarity (Joseph, J. E. (2006). Language and Politics. Edinburgh University Press, 12—13).

англ. **speech code**

The complicated effects of power relations on the use and interpretation of words are relevant to a phenomenon that has attracted particular attention in the "political correctness" debate: the institution of "speech codes" on some US campuses which make it a disciplinary offence to use certain expressions deemed racist, sexist, anti-semitic and homophobic. Apart from the general challenge this poses in America to First Amendment guarantees on freedom of speech, it also

leads in specific cases to wrangling about what this or that expression "really means". This wrangling provides an excellent illustration of the clash between liberal and radical theories of meaning (Cameron, D. (1995). Verbal Hygiene. London and New York: Routledge, 157).

англ. **non-discriminatory language**

There are affirmative action hiring policies in (some) American universities; there are guidelines for the use of non-sexist and non-racist language in institutional documents in existence on both sides of the Atlantic; there are (and always have been) arguments over what books should be taught in college courses. But those who make no secret of their support for affirmative action, non-discriminatory language and multi-cultural curricula do not refer to these positions collectively as "political correctness": it is only their opponents who use this expression in that way (Cameron, D. (1995). Verbal Hygiene. London and New York: Routledge, 125).

англ. **antiracist speech code**

Though there was some dispute about whether he had also used an explicitly racist epithet, and the situation was complicated by later events (such as the seizure and burning of copies of a student newspaper), much of the public and private discussion of this case focused in particular on the meaning of "water buffalo" in this context. To many people it seemed ludicrous to claim that this was a racist insult, as opposed to just an insult directed against people who happened to be black; and outrageous to bring this previously unheard-of expression under the umbrella of an antiracist speech code. To others, conversely, it seemed obvious that the accusation of racism was warranted (Cameron, D. (1995). Verbal Hygiene. London and New York: Routledge, 157—158).

ЛІТЕРАТУРА

Spolsky, B., Lambert, R. D. (2009). Language Planning and Policy: Models. In: May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.), 452—466.

Davies, A. (2001). Politicized Language. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 580—583.

Hughes, G. I. (2006). Political correctness. *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. M. E. Sharpe, Armonk, New York, 348—350.

Сахань О. Політична коректність (2011). *Політична енциклопедія*. Левенець Ю. (голова ред. кол.). Київ: Парламентське видавництво, 578.

Див. також: комунікативна компетенція, мовний етикет, прагматика.

Л. Ажнюк

прагма́тика

Напрямок мовознавства, який вивчає мовленнєві акти елементарної й складнішої структури та умови їхньої реалізації. Предметом прагматики є те, як мовлення породжується і як інтерпретується в контексті: досліджуються насамперед позамовні параметри спілкування. Прагматичний підхід бере за основу не систему й структуру мови, а обставини її використання, фокусується на тому, які мовні форми доречні, щоб вчинити потрібну дію в цій ситуації. Мова досліджується як колективна мовленнєва практика, пов'язана з умовами існування соціуму, з психологією та когнітивною базою людини, з її картиною світу, з національними й культурними традиціями. У центрі уваги прагматики перебувають такі невербалізовані аспекти мовленнєвої взаємодії, як соціокультурний контекст, пресупозиції, імплікатури, прагматичний зміст висловлення, який не випливає з буквальної суми значень його компонентів, його інтерпретація, успішність комунікації, її результат та ін.

англ. **pragmatics**

The term pragmatics is generally said to date back to the work of the American semiotician and behaviorist Charles Morris and his distinction of the three parts of semiotics: syntactics, semantics, and pragmatics (Nerlich, B. (2009). History of Pragmatics. In: May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 328).

The pragmatic turn in linguistics can be described as a shift from the paradigm of theoretical grammar (in particular, syntax) to the paradigm of the language user. The latter notion is of particular importance for defining pragmatics, since it brings a number of

observations to the same practical denominator … It is also in this sense that we can define pragmatics as studying the use of language in human communication as determined by the conditions of society (May, J. L. P. (2009). Pragmatics: Overview. In: May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 794).

Implicating, as it is conceived in recent pragmatics, amounts to conveying a (propositional) content without saying it — a content providing no contribution to the truth-conditions of the proposition expressed by the sentence uttered (Bianchi, C. (2013). Implicating. In: Sbisà, M. Turner, K. (Eds.). Pragmatics of Speech Actions. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 107).

The sociolinguistic analysis of voice registers links phonetics with the pragmatics of social action to examine what the mobilization of voices does in an interaction (Sicoli, M. A. (2015). Voice Registers. In: Tannen, D. Hamilton, H. i E., Schiffrin, D. (Eds.). The handbook of discourse analysis (2nd ed.), 1. Wiley Blackwell, 108).

ЛІТЕРАТУРА

Бацевич Ф. (2009). Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці. *Мовознавство*, 1, 29—37.

Бацевич Ф. (2010). Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС.

Сусов І. П. Лінгвістична прагматика (2009). Вінниця: Нова Книга.

Huang, Y. (2007). Pragmatics. Oxford University Press.

May, J. L. P. (2009). Pragmatics: Overview. In May, J. L. P. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 786—797.

Sbisà M., Turner K. (Eds.). (2013). Pragmatics of Speech Actions. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH.

Див. також: комунікативна компетенція, мовна компетенція, мовний етикет.

Л. Ажнюк

прести́ж мо́ви

Уявлення про соціальний статус мови, що співвідноситься з соціальним статусом її носіїв та впливає на їхню соціальну мобільність. Престиж мови звичайно асоціюється з мовною практикою представників соціальних еліт: влади, бізнесу, освіти,

культури, науки тощо і пов'язаний з формальним або неформальним статусом мови, її кодифікованістю, демографічною потужністю, історичним минулим і т. ін. Він впливає на мовленнєву поведінку, добір і використання в публічному мовленні фонетичних, граматичних, лексичних і стилістичних елементів. Престиж конкретної мови сприймається в порівнянні з іншими мовами, насамперед тими, що конкурують між собою. Престиж старогрецької, латинської, класичної арабської та деяких інших впливових у минулому мов, попри часткову втрату ними свого функціонального ресурсу, зберігається й сьогодні.

англ. **prestige**

We know that prestige as a factor in language change is not restricted to changes of lexis but plays a role also with regard to structural changes, e.g. of styles of pronunciation or of syntactic and pragmatic choices. But since much of the relevant literature on the role of prestige in language contact and change deals primarily with lexical influences, many of my examples discussed in this paper have been taken from the sphere of lexis (Lutz, A. (2013). Language Contact and Prestige. *Anglia,* 131(4), 562).

Borrowing of new words along with new concepts (cultural borrowing) and borrowing for reasons of prestige (core borrowing) are the two most important reasons for borrowing, but borrowing has also been said to occur for therapeutic reasons, when the original word became unavailable (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 50).

Thus, explaining observed loanwords and assessing the likelihood of borrowing particular words is not straightforward. Two main types of factors have been made responsible:

• social and attitudinal factors (prestige of the donor language, puristic attitudes);

• grammatical factors (e.g. the claim that verbs are more difficult to borrow than nouns because they need more grammatical adaptation than nouns) (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 35).

All three scholars have good reasons for dealing with the lexical influence of Latin in general studies of language contact in their particular ways. However, a treatment of the role of prestige in the history of English needs to go into somewhat more detail with regard to a contact language which has contributed so much to English lexis, from a historical perspective more than any other donor language (Lutz, A. (2013). Language Contact and Prestige. *Anglia,* 131(4), 578).

We see here that low prestige can contribute to retarded development at the same time as it drives people to become bilingual and, perhaps, ultimately monolingual in a more powerful competing variety (Edwards, J. R. (1996). Language, Prestige, and Stigma. In: Goebl, H. (Ed.). Contact Linguistics: An International Handbook of Contemporary Research. Berlin: de Gruyter, 705).

As with many terms in social science attitude, personality, accent, language, dialect, and so on "prestige" and "stigma" suffer as technical designations because they are also used widely outside academia. And, in a recent article, Mackey (1989, 4) noted the confusion among "status", "function" and "prestige" as these are used within the sociolinguistic literature itself.

Thus "stigma", in figurative applications, means a mark of disgrace, a sign of censure or condemnation, or any unfavourable distinguishing characteristic. "Prestige" refers to influence or reputation derived from earlier achievements, associations or (especially) successes. "Status" has to do with position or standing (the literal meaning) and is, itself, a qualitatively neutral term; nonetheless, if used alone, it often has a positive connotation. Finally, "function" refers to the use or action associated with something. It would seem, then, that a stigmatized language variety is one having unfavourable

associations, one whose use should be avoided or strongly circumscribed. The status of a language is its position vis-a'-vis others although, as suggested above, if we were to say that Language X has status we would undoubtedly be endorsing it in some way. This positive quality would be enhanced if we saw X as prestigious. For we would now, unequivocally, be accepting an influential and successful status which has some developmental quality. So prestige is unreservedly positive, status can be positive, but can also mean standing per se, while stigma is negative. Function, with its connotation of use, of domains, of viability, stands apart from the other three terms. Or does it? A language with many functions is often a powerful language, and power in language as in other areas often means prestige (Edwards, J. R. (1996). Language, Prestige, and Stigma. In: Goebled, H. (Ed.). Contact Linguistics: An International Handbook of Contemporary Research. Berlin: de Gruyter, 703).

ЛІТЕРАТУРА

Фудерер Т. О., Данилевська О. М. (2019). Престиж української мови та ставлення до двомовності за оцінками мовців різних вікових груп. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія,* 22 (1), 173—181.

Ніколаєва В. Ю. (2019). Престиж української мови: тренд чи вимога часу. *Мова і право: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару* (м. Дніпро, 6 листопада 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 158—160.

Lutz, A. (2013). Language Contact and Prestige. *Anglia,* 131(4), 562—590.

Edwards, J. R. (1996). Language, Prestige, and Stigma. In: Goebled, H. (Ed.). Contact Linguistics: An International Handbook of Contemporary Research. Berlin: de Gruyter, 703—708.

Ryan, E. (1979). Why do low-prestige language varieties persist. In: Giles, H., Clair, R. St. (Eds.). Language and social psychology. Baltimore: University Park Press, 145—157.

Williams, G. (2005). Language Prestige. In: Sustaining Language Diversity in Europe. Palgrave Studies in Minority Languages and Communities. London: Palgrave Macmillan, 134—149.

Див. також: статус мови.

Б. Ажнюк

прикладна́ соціолінгві́стика

Сфера практичного застосування результатів теоретичних досліджень із соціолінгвістики в інших галузях. Напрацювання з теоретичної соціолінгвістики прямо чи опосередковано використовуються в мовному плануванні, освіті, праві, лінгвістичній експертології, еколінгвістиці, підтримці й захисті загрожених мов. Важливим напрямком прикладної соціолінгвістики є лінгвістична експертиза, зокрема, у справах, пов'язаних з юридичною кваліфікацією вербальної поведінки особи; у справах, пов'язаних зі встановленням прагматичного змісту вербальних дій, вчинених у певному соціокультурному контексті; у справах, пов'язаних з виявленням та ідентифікацією індивідуальних особливостей мовлення особи тощо.

англ. **applied sociolinguistics**

In the United States the role of expert linguistic evidence has been more readily recognized than in the UK. In one recent case, the "Black English case" reported by Labov (1982), there has been a significant breakthrough as far as applied sociolinguistics is concerned (Milroy, J. (1984). Sociolinguistic methodology and the identification of speakers' voices in legal proceedings. In: Trudgil, P. (Ed.). Applied Sociolinguistics. London: Academic Press, 69).

ЛІТЕРАТУРА

Мацюк Г. П. Прикладна соціолінгвістика (2008). Питання мовної політики: Навч. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка.

Trudgil, P. (Ed.). (1984). Applied Sociolinguistics. London: Academic Press.

Giles, H., Coupland, J., Coupland, N. (Eds.). (1991). Contexts of accommodation: developments in applied sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Див. також: юридична лінгвістика, політкоректність, вербальний злочин.

Л. Ажнюк

пропага́нда

У широкому розумінні пропаганда — це комунікативна діяльність, спрямована на популяризацію й поширення певних знань, ідей, поглядів, оцінок. У вузькому розумінні термін використо-

вується в сучасному політичному дискурсі на позначення комунікативної діяльності, спрямованої на популяризацію і поширення тих чи інших політичних ідей, на емоційний вплив на громадян з метою спонукати їх до певних політичних кроків шляхом системного поширення й популяризації вибіркової інформації, зокрема учень, поглядів, міфів, стереотипів, оцінок на підтримку певної доктрини чи ідеї або проти неї. Метою політичної пропаганди є формування або корегування системи уявлень і цінностей, формування певного світогляду та створення необхідного емоційного фону для прищеплення адресатам пропаганди відповідної ідеології, максимального розширення кола її прихильників і заохочення до практичних кроків на її підтримку.

У політиці пропаганда є одним з ключових та дієвих інструментів впливу на маси в боротьбі за політичну владу. У теорії комунікації пропагандистський дискурс розглядають як одну з маніпуляційних форм дискурсу, скерованих на нелегітимний вплив на свідомість та контроль над поведінкою великих груп людей. З метою пропагандистського впливу може використовуватися не лише вербальна комунікація, але й невербальні засоби, зокрема візуальні образи.

Пропаганда є частиною сучасних комунікаційних технологій поряд з іншими формами вербального впливу, насамперед з агітацією та рекламою, які передбачають формування в адресата уявлень про певні позитивно оцінювані події і явища, що в подальшому має мотивувати його до практичних кроків. На відміну від агітації, яка є формою неприхованого вербального впливу на свідомість з метою прямого спонукання адресата до конкретних дій, пропаганда діє шляхом планомірного прихованого впливу, формуючи в адресата такі ціннісні орієнтири, які змушують його скеровувати свою поведінку в потрібному для суб'єкта пропаганди напрямку. На відміну від реклами, яка є маркетинговою формою комунікації в умовах конкурентного ринку і споживачі якої мають

можливість вибору серед низки альтернативних пропозицій, пропаганда здійснюється в умовах відсутності вибору.

За певних комунікативних обставин пропаганда містить склад кримінального злочину (див. *вербальний злочин*). За українським законодавством під визначення вербального злочину підпадають: пропаганда війни, пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, пропаганда збройної агресії проти України і т. ін.

англ. **propaganda**

Harold D Lasswell, the "father" founder of content analysis, made that clear: «Content analysis will not tell us whether a given work is good literature", whether it is "beautiful writing"». Rather, Lasswell looked at writing for what it would tell him about propaganda and communication — propaganda as "the control of opinion by significant symbols… [and by] forms of social communication"; and communication as answers to the questions "Who, says what, how, to whom, with what effect?", the "what" question being the primary concern of content analysis (Franzosi, R. (2018). Content analysis. In: Wodak, R., Forchtner B. (Eds.). The Routledge handbook of language and politics. Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 153).

Towards the end of the 1930s, Harold Lasswell, who was interested in the relationship between propaganda and public opinion in the "new" mass medium of radio, used content analysis to investigate political values (McKay, S. (2009). Media and Language: Overview. In: May, J. L. (Ed.). *Concise encyclopedia of pragmatics* (2nd ed.). Elsevier, 572.

The means of controlling the languages used, the media of public information, and the content of public media are under direct political control in totalitarian states. Propaganda and censorship depend on control of the press, radio, and television (Chilton, P. A. (2001). Politics and Language. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 587).

This article focuses on politicized language and touches only fleetingly on the politics of language, but there is inevitable overlap between the two concerns, if only because politics is necessarily concerned with control, with advertising, with propaganda, and with ideology (Davies, A. (2001). Politicized Language. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 580).

Propaganda, religious or political, is generally more likely to be effective if it is in the language of the target audience. Likewise, many commercial activities are seen to require the use of the language of the target market: in even the strongest countries, lack of language ability restricts companies from trading abroad (MacLean, C. G. (2001). Language Diffusion Policy. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 634).

ЛІТЕРАТУРА

Політична енциклопедія (2011). Ю. Левенець та ін. Київ: Парламентське видавництво, 610.

Почепцов Г. (2017). Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Lasswell, H. D. (1927). The theory of political propaganda. *The American Political Science Review*, 21(3), 627—631.

Pratkanis, A. R., Aronson, E. (2001). Age of Propaganda: The Everyday Use and Abuse of Persuasion. University of California, Santa Cruz Revised. Ed. W. H. Freeman and company. New York, 294.

Chomsky, N. (1992). Language in the service of propaganda. Chronicles of Dissent. Stirling, Scotland: AK Press, 1—22.

Див. також: юридична лінгвістика, політкоректність, вербальний злочин.

Л. Ажнюк

про́ста мо́ва (староукраїнська книжна мова, руська мова, актова мова, книжна українська мова)

Надрегіональна літературно-писемна мова, яка використовувалася в XIV—XVIII ст. на українських та білоруських землях, що входили до Великого Князівства Литовського та Речі Пос-

политої; виконувала роль літературної мови в Молдавії в другій половині XIV—XV ст.

Простою мовою створено значний корпус текстів офіційно-ділового стилю (універсали, актові книги, збірники законів тощо). Їй притаманне жанрово-стильове розмаїття: вірші, пісні, драми, діалоги, легенди, літописно-мемуарні, полемічні, ораторсько-проповідницькі, наукові твори. Проста мова функціонувала в писемній (рукописи і стародруки) та усній формі. У простій мові поєднувалися елементи церковнослов'янської і давньоруської мови на народній основі з живомовними діалектними рисами. Помітними в ній були також полонізми (переважно лексичні).

Занепад простої мови був викликаний, з одного боку, переходом української еліти на писемну мову Московії внаслідок входження до неї українських земель та через запровадження цензури й заборон на українське книгодрукування, з другого боку, спольщенням вищих верств українського й білоруського суспільства в Речі Посполитій.

англ. **plain language**

The norms of the "prosta mova" [plain language] were based on its common usage. Using a corpus of authentic texts, the author defines common integrating features that allow for identifying their literary language as Ukrainian-Belarusian, and their distinctive features indicative of the impact of Ukrainian colloquial elements on the unwritten usage (Ніка О. (2014). Книжно-літературний феномен «простої мови». *Мова: класичне — модерне — постмодерне:* зб. наук. статей. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», відп. ред. В. М. Ожоган. Київ: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 1, 21).

ЛІТЕРАТУРА

Житецький П. Г. (1987). «Енеїда» Котляревського у зв'язку з оглядом української літератури XVIII ст. *Вибрані праці. Філологія*. Київ: Наукова думка, 139—253.

Ісаєвич Я. (2001). Мовний код культури. *Історія української культури. У п'яти томах*. Українська культура XIII — першої половини XVII ст. (2). Київ: Наукова думка.
Мойсієнко В. М., Ніка О. І. (2013). «Проста мова» в Україні та Білорусі XVI ст. *Доп. до XV Міжнар. з'їзду славістів.* Укр. ком. славістів; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ.
Мозер М. (2008). Що таке «проста мова»? *Причинки до історії української мови*. Харків: Харк. істор-філол. тов-во, 75—111.
Огієнко І. (1995). Історія української літературної мови. Київ: Либідь.
Передрієнко В. А. (1979). Формування української літературної мови XVIII ст. на народній основі. Київ: Наукова думка.
Плющ П. П. (1971). Історія української літературної мови. Київ: Вища школа.
Русанівський В. М. (2001). Історія української літературної мови. Київ: АртЕк.
Фаріон І. Д. (2015). Суспільний статус староукраїнської (руської мови) у XIV—XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива. Львів: Вид-во Львівської політехніки.
Франко І. Я. (1984). Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. *Зібрання творів: у 50 т*. Київ: Наукова думка, (41), 194—471.
Шевельов Ю. Літературна мова (1994). *Енциклопедія українознавства.* Львів, 4, 1361—1363.
Шевельов Ю. (2002). Історична фонологія української мови. Харків: Акта.

Л. Андрієнко

просторі́ччя

Наддіалектна некодифікована форма національної мови, що функціонує здебільшого в усному вигляді; відома більшості носіїв національної мови. Має відмінності від кодифікованої літературної мови на всіх рівнях мовної системи. На відміну від локальних говірок, просторіччя не пов'язане з визначеним діалектним ареалом. Поширене уявлення, що носії просторіччя недостатньо володіють літературною мовою, мають невисокий освітній ценз і соціальний статус. Межа між просторіччям і літературною мовою історично рухома і в кожного народу має свої особливості. Порівняно з літературною мовою має звужену сферу застосування і не використовується в інституціолізованому мовленні.

англ. **vernacular language**

Vernacular language is indigenous, native or local, spoken either by a rural or urban speech community, or by a lower social class; it is informal, or casual, or the least standardized; it is contrastively used with standard language; it is uncodified, but when there is a need, it is codified through the use of the dominant language, i.e., usually the standard language; its existence relies heavily on the dominant language; it is usually acquired as a first variety in the home; it is featured by colloquialisms, vulgarisms, substandard forms, and slang (Ming, L. (2020). Vernacular: Its Features, Relativity, Functions and Social Significance. *International Journal of Literature and Arts,* 8(2), 81).

англ. **vernacular**

Fully and collectively aware of the difference between the vernacular and public 'official standard' varieties, many speakers of 'non-standard' forms have to decide whether to change their linguistic behaviour or to conserve it, thus accepting the possible negative social evaluations of their speech as the diffusion of the new variety and the new ideology advances (Bastardas-Boada, A. (2019). From language shift to language revitalization and sustainability. A complexity approach to linguistic ecology. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 50).

Children were made aware in school of the vernacular forms that did not coincide with forms viewed as normative by the reigning standard and they were advised to correct them in line with the official model, which they sometimes achieved completely and at other times achieved only partially (Bastardas-Boada, A. (2019). From language shift to language revitalization and sustainability. A complexity approach to linguistic ecology. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 126).

ЛІТЕРАТУРА

Тараненко О. О. (2007). Просторіччя. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 558—560.

Ming, L. (2020). Vernacular: Its Features, Relativity, Functions and Social Significance. *International Journal of Literature and Arts,* 8(2), 81—86.
Hallberg, A. (2022). A parallel text-based approach for teaching Standard and Vernacular Arabic. *Orientalia Suecana*, 71, 24—37.
Rampton, B. (2011). From 'multi-ethnic adolescent heteroglossia' to 'contemporary urban vernaculars. *Language and Communication,* 31(4), 276—94.

Див. також: кодифікація, літературна мова, койне, суржик.

Б. Ажнюк

пури́зм

Мовна ідеологія і практика витіснення з національної мови іншомовних елементів і заміни їх питомими відповідниками (з лат. *purus* «чистий»). Слова та вислови, що приходять на заміну іншомовним, можуть бути: 1) неологізмами, утвореними за моделями національної мови, 2) неологізмами, утвореними під впливом іншомовних стереотипів, 3) маловідомими широкому загалові одиницями, виявленими в діалектах національної мови або її історичних пам'ятках. Явище пуризму найбільш помітне в лексиці й фразеології, воно спостерігається також у фонетиці, орфографії, граматиці та стилістиці.

У різні історичні періоди вплив пуризму на розвиток відповідних мов мав різну інтенсивність і відмінні наслідки. У XIX ст. він найпомітніше позначився на формуванні лексичного складу чеської мови, що помітно відрізняється від інших слов'янських та неслов'янських мов, включно з українською, використанням питомих слів на зразок *dějiny, divadlo, hudba, kov* і т. ін. на позначення тих понять, для яких традиційно використовують запозичення-інтернаціоналізми: *історія, театр, музика, метал*.

За певних обставин пуризм може позначатися на офіційній мовній політиці влади та законодавчих приписах, що регулюють використання офіційної мови.

англ. **purism**

Purism is often defined as resistance to language change or attempts to eradicate some former changes or phenomena. Purists can oppose changes in general, specific changes, or, in the case of ultra-purists (regressive purists) even well-rooted phenomena in language. A current vogue term is "prescriptivism", which can be regarded as a broader notion; it assesses language from the perspective of right and wrong. Trudgill goes even further and claims that "any set of beliefs about language which are based on the notion of correctness can be said to be prescriptive" (Veisbergs, A. (2010). Development of the Latvian Language, Purism and Prescriptivism. *Humanities and Social Sciences: Latvia*, 18(1), 15).

Though in most posts these two mechanisms appear together, for analytical purposes we set the metalinguistic commentary on purism, where a series of iconized links are established through dyadic pairs, apart from the literal representation of mixed and "pure" Mongolian language (Baioud, G., Khuanuud, Ch. (2022). Linguistic purism as resistance to colonization. *Journal of Sociolinguistics*, 26, 322).

ЛІТЕРАТУРА

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text

Колева-Иванова К. (2019). Българският пуризъм от освобождението до Втората световна война (1878—1939). Шумен: Еп. Константин Преславски.

Тараненко О. О. (2008). Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму. *Мовознавство*, 2—3, 159—189.

Тараненко О. (2024). Українська літературна мова кінця ХХ — першої чверті ХХІ ст.: стан і тенденції розвитку. Част. І. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України.

Селігей П. О. (2008). Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*, 1, 49—66.

Чередниченко О. І. (2013). Захист офіційної мови в національній державі: досвід Франції. *Мовознавство*, 5, 28—36.

Шевельов Ю. (1966). Пуризм в українській мові. *Українські вісті*, 1711. URL: https://web.archive.org/web/20161213182210/http://movahistory.org.ua/wiki/Шевельов_Ю._Пуризм_в_українській_мові

Baioud, G., Khuanuud, Ch. (2022). Linguistic purism as resistance to colonization. *Journal of Sociolinguistics*, 26, 315—334.

Campe, J. H. (1801). Wörterbuch zur Erklärung und Verdeutschung der unserer Sprache aufgedrungenen fremden Ausdrücke. Braunschweig, 3—12.

Dorian, N. (1994). Purism vs. Compromise in Language Revitalization and Language Revival. *Language in Society*, 23(4), 479—494.

Engelhardt, G. (2001). Český a německý purismus z konce 19. století. *Naše řeč*, 84(5), 235—244.

Veisbergs, A. (2010). Development of the Latvian Language, Purism and Prescriptivism. *Humanities and Social Sciences: Latvia*, 18(1), 7—32.

Див. також: ізоляціонізм.

О. Малаш

регіоле́кт

Наддіалектна форма усного мовлення, що виникла як наслідок змішування суміжних діалектів, елементів просторіччя й літературного мовлення. Урбанізація та міграційні процеси призвели до поступового розмивання діалектів і утворення нових койнізованих мовних різновидів. Французькі соціолінгвісти ввели для них поняття регіолект. Через койнізацію регіолект ближчий до літературного стандарту, ніж діалект, але менш стійкий і більш змінний.

англ. **regiolect**

Past research has tended to ignore the emergence or existence of "middle zone" varieties such as topolects or regiolects. In addition, attitudinal dynamics have received little attention, including their contribution towards the re-evaluation of the status of language varieties (Groves, J. M. (2010). Language or dialect, topolect or regiolect? A comparative study of language attitudes towards the status of Cantonese in Hong Kong. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 31(6), 531).

ЛІТЕРАТУРА

Groves, J. M. (2010). Language or dialect, topolect or regiolect? A comparative study of language attitudes towards the status of Cantonese in Hong Kong. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 31(6), 531—551.

Тараненко О. (2024). Українська літературна мова кінця XX — першої чверті XXI ст.: стан і тенденції розвитку. Част. II. Київ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України.

Schmidt, J. (2014). Formation of and change in regiolects and (regional) dialects in German. *Taal en tongval*, 143—174.

Див. також: діалект, діалектний континуум, койне.

Л. Белей

регіона́льна мо́ва

1. Мова етнічної або мовної групи, що традиційно використовується в певному регіоні як основний засіб (або один з основних засобів) спілкування значною кількістю носіїв. У регіоні свого побутування вона має відносно широкий спектр суспільних функцій; у певних випадках регіональна мова може мати офіційний або напівофіційний статус на місцевому рівні. Показове використання терміна регіональна мова для означення кашубської мовної практики як регіонального етнолекту польської мови. До неї не застосовують термін *мова меншини* або *міноритарна мова* і відповідна етнічна група (кашуби) сприймається не як національна меншина, а як частина титульного етносу, мова якого має свої локальні особливості.

2. Для потреб Європейської хартії регіональних або міноритарних мов регіональна мова означає мову, традиційно використовувану на території певного регіону держави її громадянами, що утворюють групу кількісно меншу стосовно решти населення цієї держави.

англ. **regional language**

Public education that was both free and non-religious came into being in France under the Third Republic (1870—1940) bringing with it the teaching of French as the only national language at the expense of all regional languages — or "provincial" languages as they were called in the 19th century. It was only in 1951 that the Loi Deixonne allowed some regional languages — namely Basque, Breton, Catalan, and Occitan — to be taught, under certain conditions, outside normal school hours. Alsatian and Corsican, because they were considered dialects of German and Italian, respectively, were excluded; Corsican was only integrated later in the 1970s (Lyster, R., Costa, J. (2011). Revitalization of Regional Languages in France Through Immersion. *Canadian Issues*, 56).

Even if the Regime of Franco tried to unify the languages spoken by the Spanish people and to impose the Castilian for all the

inhabitants of the country, the speakers of regional languages continued to use their languages at home and among close friends and to transmit their culture to the children. As a result, due to the activity of some private institutions, that continued studying and promoting their use, the regional languages in Spain survived and were preserved (Buda, M. (2016). The Valencian Linguistic Conflict: Dialect or Regional Language? Instrument or Argument for the Catalans independence? In: Brie, M., Stoica, A., Chirodea, F. (Eds.). The European Space: Borders and Issues. Oradea: Oradea Univ. Press, 211—212).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Бестерс-Дільгер Ю. (2010). Сильні та слабкі сторони Європейської хартії регіональних або міноритарних мов: західноєвропейський досвід. *Мовознавство,* 1, 94—99.

Мозер М. (2019). Ще раз про «Європейську хартію регіональних або міноритарних мов» в Україні. Ажнюк Б. М. (ред.) *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 15—24.

Lyster, R., Costa, J. (2011). Revitalization of Regional Languages in France Through Immersion. *Canadian Issues*, 55—58.

Buda, M. (2016). The Valencian Linguistic Conflict: Dialect or Regional Language? Instrument or Argument for the Catalans independence? In: Brie, M., Stoica, A.,Chirodea, F. (Eds.). The European Space: Borders and Issues. Oradea: Oradea Univ. Press, 211—222.

Mansoo, S. (2004). The Status and Role of Regional Languages in Higher Education in Pakistan. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 25(4), 333—353.

Judge, A. (2007). Linguistic Policies and the Survival of Regional Languages in France and Britain. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Oakes, L. (2011). Regional Languages, the European Charter and Republican Values in France Today. In: Norrby, C. Hajek, J. (Eds.). Uniformity and Diversity in Language Policy. Bristol: Multilingual Matters, 68—85.

Agarin, T., Hornsby, M. (2010). Caught in the middle? Regional languages between the national past and a European future. In: Róka, J. (Ed.). Concepts and Consequences of Multilingualism in Europe. Budapest, 160—186.

Б. Ажнюк

регіона́льний варіа́нт мо́ви

Структурно-функціональний різновид національної мови, що спирається на регіональну діалектну базу й місцеві традиції кодифікованого писемного мовлення. Частка дивергентних ознак порівняно з національним літературним стандартом, незначна; носії регіонального варіанта здатні повноцінно розуміти й використовувати літературну мову. В Італії, наприклад, існують п'ємонтський, сардинський, сицилійський та інші варіанти т. зв. *italiano regionale popolare*. Зазвичай має власну мовну ідеологію, що пояснює його виникнення й визначає подальшу перспективу.

англ. **regional variety of the language**

Like the geographical dialects of British and American English, the regional varieties of Italian are varieties of the national language that are spoken in different geographical areas. They differ both from each other and from standard Italian (henceforth SI) at all levels of the language system, especially with regard to phonetics, phonology and prosody, and represent the Italian actually spoken in contemporary Italy (Cerruti, M. (2011). Regional varieties of Italian in the linguistic repertoire. *International Journal of the Sociology of Language*, 210, 9—28).

The diffusion of certain regional features both in "folk" regional Italian (RI) and in RI spoken by educated speakers (also termed "educated RI") has consequently given rise to a regional norm that is socially accepted and shared; this norm may be referred to as "standard RI" (Berruto 1987: 13) (Cerruti, M. (2011). Regional varieties of Italian in the linguistic repertoire. *International Journal of the Sociology of Language*, 210, 13).

Factors b) and c) in Piedmontese standard RI are of particular interest for the general issue concerning structural differences between regional varieties of Italian and SI. It must be remembered that the presence of constructions that are not consistent with standard or neo-standard Italian is indeed widely attested in Piedmontese "folk"

RI and in other varieties of italiano regionale popolare (Cerruti, M. (2011). Regional varieties of Italian in the linguistic repertoire. *International Journal of the Sociology of Language*, 210, 15).

Some regional varieties of Italian, such as the Sicilian and Sardinian ones, are at a more advanced stage along this imperfective drift, reflecting the developmental stage of the substrata; stare+Gerund occurs with focalized as well as non-habitual and habitual durative meaning in Sicilian RI (Amenta 1999; cf. essere quì/lì che+Verb in Piedmontese RI, Section 3.2) and even with stative verbs in Sardinian RI (Loi Corvetto 1982: 149—153) (Cerruti, M. (2011). Regional varieties of Italian in the linguistic repertoire. *International Journal of the Sociology of Language*, 210, 17).

англ. **regional variant of the language**

If phonological processing indeed underlies the LFE, then listeners hearing a regional variant of their native language, even an unfamiliar one, should be able to distinguish between talkers (and, by extension, the F in LFE is an inaccurate description of the effect). If familiarity is all that matters, rarely heard variants will lead to a LFE just as unknown languages do (Johnson, E. K., Bruggeman, L. Cutler, A. (2018). Abstraction and the (Misnamed) Language Familiarity Effect. *Cognitive Science,* 42, 635).

Thus not only were these investigations of the regional accent issue confounded with relative social status of the regional variant, but the evidence they provide is far from conclusive. In this study, we compare two English variants without status difference: Australian English (of Sydney) and North American English (of Toronto, Canada). These two dialects are never mistaken for one another as they are phonetically distinct (many vowels and consonants are realized differently) (Johnson, E. K., Bruggeman, L. Cutler, A. (2018). Abstraction and the (Misnamed) Language Familiarity Effect. *Cognitive Science,* 42, 635).

The Standard French variant is used more frequently than the Alsatian regional variant, with a difference of 10.94%, or 102 tokens, between the two. These results indicate that the [h] variant is still

widely used in Alsace, but that it is less frequent than the Standard French variant, which may be supplanting it (Pipe, K. J. (2014). *Accent Levelling in the Regional French of Alsace* (thesis for the degree of Doctor of Philosophy in French). University of Exeter, 138).

This would be expected to lead to an increase in the social stratification of the variable in apparent time. In the oldest age group, the regional variant is commonly used by all speakers, is below the level of speaker awareness and is not stigmatised. The older speakers, who have finished their working lives and thus no longer need to use linguistic variables to signal their social status in the professional arena, may also be less preoccupied with the need to use socially prestigious variants, which may also contribute to the lack of gender differentiation in this group (see Eckert 1997: 164—165). In the middle age group, the regional variant has reached the level of speaker awareness and become stigmatised, so its use has become socially stratified to a greater extent, but not in the expected way (Pipe, K. J. (2014). *Accent Levelling in the Regional French of Alsace* (thesis for the degree of Doctor of Philosophy in French). University of Exeter, 145).

Austriacisms are basically regional variants of "standard German". They have nothing to do with dialect — German dialects are so manifold and so different from each other that they can indeed be unintelligible — but instead are variants of one and the same language and thus standard. Just like Swiss variants. Or German ones come to that. The difference is not in the language, it's more a question of who determines standard and why (Csuss, J. (2020). Variants — a lucky break for languages. *Counterpoint,* 4, 39).

ЛІТЕРАТУРА

Adler, A. (2020). Counting languages: How to do it and what to avoid. A German perspective. In: Zhao, Hui (Annette), McLelland Leanne Henderson, N. (Eds.). Language Inequality in Education, Law and Citizenship. Edited by. Special issue, Language, Society and Policy. Cambridge: University of Cambridge.

Adler, A. (2021). Language, or Dialect, That Is the Question. How Attitudes Affect Language Statistics Using the Example of Low German. *Languages,* 6, 40. https://doi.org/10.3390/languages6010040

Cerruti, M. (2011). Regional varieties of Italian in the linguistic repertoire. *International Journal of the Sociology of Language,* 210, 9—28.
Johnson, E. K. Bruggeman, L., Cutler, A. (2018). Abstraction and the (Misnamed) Language Familiarity Effect. *Cognitive Science,* 42, 633—645.
Kamusella, T. (2016). The History of the Normative Opposition of "Language versus Dialect:" From Its Graeco-Latin Origin to Central Europe's Ethnolinguistic Nation-States. *Colloquia Humanistica,* 5, 189—198.
Oeter, S. (2007). Status der Regional- und Minderheitensprachen aus verfassungs- und völkerrechtlicher Sicht. *Niederdeutsches Jahrbuch,* 130, 127—50.
Preston, D.R. (1999). A language attitude approach to the perception of regional variety. In: Preston, D. R. (Ed.). *Handbook of Perceptual Dialectology*, 1. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 359—373.

Див. також: варіант полінаціональної мови, місцева мова, етнолект.

Б. Ажнюк

рі́дна мо́ва (мова рідна)

Словесне позначення *рідна мова* вживається в соціолінгвістичних публікаціях, нормативних актах, мові ЗМІ й повсякденному мовленні в таких основних значеннях:

1. Мова первинної соціалізації, якою людина оволоділа в дитинстві; звичайно є мовою родинного кола (батько, мати, брати й сестри, найближчі родичі), так звана материнська або батьківська мова.

2. Мова етносу, з яким особа ідентифікує себе раціонально й емоційно, часто не залежно від ступеня володіння цією мовою.

3. Мова, яку особа використовує як основний засіб повсякденного спілкування, щоденна мова.

У певних контекстах вислів *рідна мова* вживається як антитеза до поняття «офіційна мова» (або «державна мова»), якщо для представника відповідної етнічної спільноти це різні мови.

Словесне позначення *рідна мова* використовують під час переписів населення; у цьому випадку результати опитування відображають сукупність змістів, які вкладають у нього респонденти.

англ. **native language**

We cannot enter here into the debate on the relationship of language and thought, tempting as it would be, but claim that this has no bearing on the question whether meaning should be clarified in the native language or in the target language (Butzkamm, W. (2007). Native language skills as a foundation for foreign language learning. In: Kindermann, Wolf (Ed.). Transcending boundaries. Essays in honor of Gisela Hermann-Brennecke. Berlin: LIT Verlag, 73).

англ. **native tongue**

In many cases teachers' explanations are in the students' mother tongue, a bilingual dictionary is consulted in the early stages, and even in the classroom using the most direct language-teaching methods, the learner will still, of necessity, conduct an internal dialogue or rationalization in his native tongue (Voicu, C.-G. (2012). Overusing mother tongue in English language teaching. *International Journal of Communication Research,* 2(3), 212).

англ. **mother tongue**

Progress at first was slow; in 1981 Hebrew school graduates were still reported to stop speaking Hebrew when they left school. But ten years later the situation had changed. Hebrew had become the "children's tongue" though not the children's mother tongue. (…) Kindergarten students brought Hebrew into the home (Spolsky, B. (1991). Hebrew language revitalization within a general theory of second language learning. In: Cooper, R. L., Spolsky, B. J. (Eds.). The Influence of Language on Culture and Thought. Essays in Honor of Joshua A. Fishman's Sixty-Fifth Birthday. De Gruyter Mouton, 146).

англ. **home language**

For instance, book reading at home might likely be a one-on-one parent-child activity: thus the use of L1 or L2 in those activities could be related to parents' language preference and could vary across families (e.g., Quirozet al., 2010). In contrast, L1 may gene-

rally be used during dining times as it is the home language, and especially when grandparents, whose main language is L1, are present (Cheung, Sh., Fong, K. P., Winicour, E., Jerry Yang, J. (2018). Effects of home language input on the vocabulary knowledge of sequential bilingual children. *Bilingualism: Language and Cognition,* 22(5), 3).

англ. **primary language**

It is common practice, therefore, for parents to encourage their children to use English in their day to day activities. This has had a negative impact on the primary languages, as will be indicated later in this article. The view argued so far is that the primary language must be developed and used in the initial instruction stages until the official language, which is the second language, is thoroughly mastered (Peresuh, M., Masuku, J. (2002). The role of the primary language in the billingula-bicultural education in Zimbabwe. *Zambezia. The Journal of Humanities of the University of Zimbabwe*, 29(1), 32).

англ. **first language**

In this paper, we will frequently refer to the mother tongue with the term first language (L1), indicating the child's native or first acquired language (Mizza, D. (2014). The First Language (L1) or Mother Tongue Model vs. the Second Language (L2) Model of Literacy Instruction. *Journal of Education and Human Development,* 3(3), 101).

англ. **L 1**

Students' security is initially enhanced by using their native language. The purpose of L1 is to provide a bridge from the familiar to the unfamiliar. Also, directions in class and sessions during which students express their feelings and are understood are conducted in their L1 (Voicu, C.-G. (2012). Overusing mother tongue in English language teaching. *International Journal of Communication Research*, 2(3), 216).

англ. **own language**

A principle of language legislation and language policy which implies that all citizens have access to government services in their own language, irrespective of the area where they reside (Swann, J., Deumert, A., Lillis, Th., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press Ltd, 236).

The learner's own language (commonly referred to as "L1" or "first language") has been neglected as a resource in the learning of another language and, in some contexts, it has been banned altogether. The arguments in favour of own-language exclusion are not supported by research and the policy is not followed by a majority of teachers. A reconsideration of these arguments and an awareness of practical suggestions for drawing on the learners' own language as a resource for learning may help language teachers to enrich their repertoire of teaching techniques and activities (Kerr, Ph. (2015). The learner's own language. *Explorations in English Language and Linguistics*, 3(1), 1).

ЛІТЕРАТУРА

Дзюбишина-Мельник Н. (2002). Поняття «рідна мова» в контексті сучасних реалій. *Мовознавство: доп. та повідомл. на IV Міжнар. конгресі україністів*. Київ: Пульсари, 155—158.

Haugen, E. (1991). The "mother tongue" (1991). In: Cooper, R. L., Spolsky, B. J. (Eds.). The Influence of Language on Culture and Thought. Essays in Honor of Joshua A. Fishman's Sixty-Fifth Birthday. De Gruyter Mouton, 76—83.

Butzkamm, W. (2003). We only learn language once. The role of the mother tongue in FL classrooms: death of a dogma. *Language Learning Journal*, 28, 29—39.

Corder, S. P. (1992). A role for the mother tongue. In: Gass, S., Selinker, L. (Eds.). Language transfer in language learning. Amsterdam: John Benjamin Publishing Company, 18—31.

Mizza, D. (2014). The First Language (L1) or Mother Tongue Model vs. the Second Language (L2) Model of Literacy Instruction. *Journal of Education and Human Development,* 3(3), 101—109.

Kroon, S. (2003). Mother tongue and mother tongue education. In: Bourne J., Reid, E. (Eds.). Language education. London: Kogan Page, 35—48.

Cheung, Sh., Fong, K. P., Winicour, E., Jerry Yang, J. (2018). Effects of home language input on the vocabulary knowledge of sequential bilingual children. *Bilingualism: Language and Cognition,* 22(5), 1—19.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, Th., Mesthrie, R. (2004). *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press Ltd., 123.

Skutnabb-Kangas, T., Phillipson, R. (1989). "Mother tongue": the theoretical and sociopolitical construction of a concept. In: Ammon, U. (Ed.). Status and Function of Languages and Language Varieties. Berlin: de Gruyter, 450—77.

Див. також: перша мова, двомовність.

Б. Ажнюк

«росíйський світ» («русский мир»)

1. Узагальнене найменування зовнішньополітичної доктрини агресивного просування російських інтересів за межами Російської Федерації з використанням ЗМІ, освітніх, наукових і культурних інститутів, ідеологічного й організаційного ресурсу Російської православної церкви і т. ін. Одне з його першочергових завдань в Україні — збереження наслідків русифікаційної політики, протистояння удержавленню української мови й розширенню сфери її використання.

2. Громадська організація Фонд «Російський світ» («Русский мир»), співзасновниками якої виступили Міністерство закордонних справ Російської Федерації і Міністерство освіти і науки Російської Федерації, створена в 2007 р. для популяризації російської мови й культури та підтримки програм вивчення російської мови в різних країнах світу. Центри й програми фонду, що діяли в понад двадцяти п'яти країнах світу, надавали фінансову та організаційну підтримку учасникам поширення ідеології «російського світу» за межами Російської Федерації. Одним з опікунів фонду є патріарх Російської православної церкви Кирило.

англ. **"Russian World"**

In the concept of the Russian World, the notion of world should be understood by its ancient meaning, that of a civilizational space: ancient sources spoke about the Greek world, the Roman world and the Byzantine world as a way to define broad territories under the influence of a singular center. Not only did these large spaces

share the center's cultural values, but they displayed political loyalty to it and were integrated into its economic orbit. In many of these aspects, the concept of the Russian World is an updated version of the ancient perception of a shared civilizational space. In the early years of its use, the term was often written using the pre-revolutionary Russian alphabet (Русскій Міръ), reinforcing this old-fashioned flavor (Laruelle, M. (2015). The "Russian World". Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination. Washington, DC: Center on Global Interests Papers, 3).

англ. **"Russkiy Mir"**

Given its role and composition, it is not surprising that since the beginning of the war against Ukraine in 2014, and especially after the beginning of its most aggressive phase in 2022, the "Russkiy Mir" Foundation and its speakers have supported, disseminated, and possibly even created key narratives of Russian propaganda (Masiyenko, Y., Zahryvenko, K., Koval, N., Tereshchenko, D. (2022). "The Russian flag will be flown wherever Russian is spoken": "Russkiy Mir" Foundation. Kyiv: Ukrainian Institute, 52).

ЛІТЕРАТУРА

Василенко В. Геополітичний та національний вимір мовної ситуації в Україні (2013). *Мовні права в сучасному світі.* Ужгород, 46—57.

Pieper, M. (2018). Russkiy Mir: The Geopolitics of Russian Compatriots Abroad. *Geopolitics,* 25(3), 1—24.

Masiyenko, Y., Zahryvenko, K., Koval, N., Tereshchenko, D. (2022). "The Russian flag will be flown wherever Russian is spoken": "Russkiy Mir" Foundation. Kyiv: Ukrainian Institute.

Laruelle, M. (2015). The "Russian World". Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination. Washington, DC: Center on Global Interests Papers.

Б. Ажнюк

російськомо́вне насе́лення

Узагальнена назва осіб, для яких російська мова є рідною, а також двомовних осіб, що ідентифікують себе з російською мовою (незалежно від їх національності й материнської мови).

Здебільшого цей термін використовують щодо відповідних осіб і спільнот поза межами Росії, для обґрунтування територіальних претензій до інших країн у рамках геополітичної доктрини «російський світ».

англ. **Russian-speakers**

According to the 2011 population census, the population of Estonia is 1.295 million people, the majority of whom are Estonian-speaking Estonians (about 68.7 per cent of the population); Russian-speakers form 29 per cent or 395,000 people. Historically, Estonia has had a small Russian-speaking minority of about 30,000 people who have belonged to the Russian Orthodox Old-Believers community living in the eastern part of Estonia for centuries. However, about 90 per cent of the present Russian-speaking community settled in Estonia during the Soviet period. It consists of representatives of ethnic Russians, Ukrainians, Belarusians and a number of other ethnicities of the Soviet Union who use mainly Russian as their home language (Ehala, M. (2014). Russian-Speakers in the Baltic Countries: Language Use and Identity. In: Vihman V.-A., Praakli, K. (Eds). Negotiating Linguistic Identity: Language and belonging in Europe. Oxford, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Wien: Peter Lang, 91).

англ. **Russian speakers**

The majority of Russian speakers in the Baltic countries are ethnic Russians, but there are also many Ukrainians, Belarusians and members of other ethnicities who have shifted fully or partially to Russian, and in the linguistic environments of the Baltic countries, oten categorise themselves and are categorized by others as Russian speakers (Ehala, M. (2014). Russian-Speakers in the Baltic Countries: Language Use and Identity. In: Vihman, V.-A., Praakli, K. (Eds). Negotiating Linguistic Identity: Language and belonging in Europe. Oxford, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Wien: Peter Lang, 89).

англ. **Russian-speaking community (Russian speaking community)**

The Russian-speaking community in Latvia is the largest amongst the Baltic countries. Russian speakers are in the majority in the two largest cities in Latvia: the capital Riga (about 55 per cent of the population of the city) and Daugavpils (85 per cent of the population of the city) (Ehala, M. (2014). Russian-Speakers in the Baltic Countries: Language Use and Identity. In: Vihman, V.-A., Praakli, K. (Eds). Negotiating Linguistic Identity: Language and belonging in Europe. Oxford, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Wien: Peter Lang, 92).

англ. **Russophones**

While Russophone groups are noted for their internal ethnic, national, social and economic diversity, recent efforts have been made to broaden the definitional and legal designation of compatriots. This has allowed the Russian state to claim to be the guardian of the rights of Russian speakers even outside its legal territorial borders. The most notable and extreme manifestation of this was Russia's intervention in Crimea, which was directly justified as a measure to protect the rights of Russian speakers (Cheskin, A., Kachuyevski, A. (2021). Introduction: The Russian-Speaking Populations in the Post-Soviet Space: Language, Politics and Identity. In: Cheskin A., Kachuyevski, A. (Eds.). The Russian-Speaking Populations in the Post-Soviet Space: Language, Politics and Identity. Oxford & New York: Routledge, 4).

ЛІТЕРАТУРА

Ehala, M. (2014). Russian-Speakers in the Baltic Countries: Language Use and Identity. In: Vihman, V.-A., Praakli, K. (Eds). Negotiating Linguistic Identity: Language and belonging in Europe. Oxford, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Wien: Peter Lang, 89—110.

Kagan, O., Dillon, K. (2006). Russian Heritage Learners: So What Happens Now? *The Slavic and East European Journal,* 50(1), *Special Anniversary Issue*, 83—96.

Barrington, L. (2021). Russian-Speakers in Ukraine and Kazakhstan: "Nationality," "Population," or Neither? *Post-Soviet Affairs,* 17(2), 129—158.

Cheskin, A., Kachuyevski, A. Introduction: The Russian-Speaking Populations in the Post-Soviet Space: Language, Politics and Identity. In: Cheskin, A., Kachuyevski, A. (Eds.). The Russian-Speaking Populations in the Post-Soviet Space: Language, Politics and Identity. Oxford & New York: Routledge, 1—23.

Б. Ажнюк

«руси́нська мо́ва»

Термін, яким позначають спроби кодифікації найзахідніших діалектів української мови і подання їх як окремої мови. Лінгвістичні підґрунтя для виділення окремої четвертої східнослов'янської мови вкрай дискусійні.

Беручи за основу чотири найзахідніші діалекти українського мовного ареалу (середньозакарпатського, лемківського та частини бойківського і гуцульського), творці «русинської мови» намагаються створити окремий літературний стандарт, наголошуючи на тому, що він буцімто не має нічого спільного з українською мовою, хоча термін *русинський* — це архаїчний синонім до слова «український».

Творці «русинської мови» використовують технологію мовного очуднення — залучення графіки, що відрізняється від літературної української (латинка, знаки з діакритикою тощо), наголошування на лексичних відмінностях (запозиченнях з угорської, німецької та румунської) та видання численних лексикографічних та історичних праць, які нібито мали би легітимізувати окремішність «русинської мови».

Створено відрізу кілька правописних концепцій, жодна з яких не має широкого застосування. Аналіз «русинських словників» показав, що вони на 90 % складаються з української лексики.

«Русинську мову» визнають і підтримують уряди Угорщини, Словаччини, Польщі («лемківської мови») та Румунії з метою фрагментації та асиміляції українських громад на своїй території. В Україні було кілька спроб законодавчого визнання «русинської», зокрема у законі «Про засади державної мовної політики» (діяв з 2012 по 2018 рр.).

англ. **“Rusyn language”**

The concept of a Modern Rusyn language is also a quite recent phenomenon, and (as in all other cases) it is certainly not primarily based on any kind of “natural” or “objective” linguistic Rusyn unity (Moser, M. (2016). Rusyn: A New-Old Language In-between Nations and States. The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders. London: Palgrave Macmillan, 125).

ЛІТЕРАТУРА

Бача Ю. (1998). Що являє собою «Русиньский словник»? *Дукля*, 3, 80—86.
Белей Л. (2016). Мовне очуднення як інструмент маніпулятивного творення «русинської» мови. *Мовознавство,* 3, 19—31.
Белей Л. (2017). Русинський сепаратизм. Націєтворення in vitro. Київ: Темпора.
Мишанич О. (1991). Від карпатських русинів до закарпатських українців. Історико-культурний нарис. Ужгород.
Мишанич О. (1999). Політичне русинство: історія і сучасність. Ідейні джерела закарпатського сепаратизму. Київ.
Німчук В. (2013). Кодифікувати нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори. *Українська мова,* 3, 13.
Сабадош І., Чучка П., Белей Л. та ін. (2010). Експертна оцінка «Словаря русинського языка» Ю. Чорі. URL: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/13476-slovar-rusinskogo-yazyka-yu-chori-naspravdi-yavlyaye-soboyu-slovnik-ukrayinskoyi-movi-ekspertna-ocinka.html
Чучка П. (2007). Русинська мова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 588.
Штець М. (2016). Українська мова в Словаччині (соціолінгвістичне та інтерлінгвістичне дослідження). Пряшів.

Див. також: мікромова, аусбау, абштанд.

Л. Белей

«ру́ска беше́да» (бачванcько-русинський мовний різновид)

Мовний різновид воєводинських руснаків, що мігрували на терени сучасної Сербії та Хорватії у XVIII—XIX ст. із західної частини історичного Закарпаття (сучасна Словаччина). «Руска бешеда» — це давній діалект українсько-словацького мовного порубіжжя з впливами угорської, німецької, польської

та сербської мов. Літературний стандарт уклав на початку XX ст. Гавриїл Костельник, який наголошував на українському походженні цього мовного різновиду. «Руска бешеда» — одна з офіційних мов Воєводини, має близько 20 тисяч носіїв, функціонує в освіті, ЗМІ, публічному просторі. Нею публікують художні, публіцистичні та наукові тексти.

англ. **Pannonian Rusyn**

Pannonian Rusyn or simply Rusyn (or Ruthenian) is a Slavic language or dialect spoken by Pannonian Rusyns in north-western Serbia (Bačka region) and eastern Croatia (therefore also called Yugoslavo-Ruthenian, Vojvodina-Ruthenian or Bačka-Ruthenian). It is similar to West Slavic languages, Slovak in particular, but has Eastern Slavic phonetics and vocabulary. It has been influenced by surrounding South Slavic languages (Serbian and Croatian). Pannonian Rusyn is one of the official languages of the Serbian Autonomous Province of Vojvodina (Surhone, L. et al. (Eds.). (2010). Pannonian Rusyn Language. Betascript Publishing, 2).

ЛІТЕРАТУРА

Белей Л. О. (2004). Русинська мова у Сербії та Хорватії. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 565—566.

Гнатюк В. (1905). Чи бачванський говір словацький? *Записки НТШ,* 63, 1—12.

Рамач Ю. (2005). Язик бачванско-сримских руснацох. *Русин,* 1 (1), 101—105.

Surhone, L. et al. (Eds.). (2010). Pannonian Rusyn Language. Betascript Publishing.

Див. також: «русинська мова», мікромова, аусбау.

Л. Белей

самона́зва етні́чна *див.* **автоетнонім**

сепарати́зм етнокульту́рний

Ідеологія і практична діяльність, спрямовані на відокремлення етнокультурної спільноти від: етнічного материка (держави або адміністративно-територіальної одиниці) та утворення окремої етнокультурної одиниці. Етнокультурний сепаратизм зазвичай націлений на політичне оформлення окремішності відповідної спільноти у форматі держави, штату, провінції, автономного округу тощо. Найпоширеніші причини етнокультурного сепаратизму — зростання локальної етнокультурної свідомості, ентокультурна експансія домінантної спільноти в межах спільної адміністративно-територіальної одиниці або єдиної держави, відчуття загрожености і т. ін. Розрізняють відкритий та прихований етнокультурний сепаратизм. Відкритий сепаратизм виявляється в публічних заявах, акціях масового протесту, публічній інформаційній політиці; прихований — в непрямих інформаційних впливах (наприклад, через мистецтво, етнічні / національні міфи, підпільну політичну діяльність).

англ. **ethnic separatism**

In the analysis of ethnic separatism and secession, two approaches can be distinguished. One is to ask what forces are responsible for the general upsurge in secessionist movements, from Burna and Balgladesh, from Corsica to Quebec (…) (Horowitz, D. (1981). Patterns of ethnic separatism. *Comparative Studies in Society and History*, 23(2), 165).

англ. **ethno-cultural separatism**

For example, the claimed need to protect traditional cultures served to justify the ethno-cultural separatism of the homelands policy (Spiegel & Boonzaier, 1988), while "culture contact" debates, exemplified in the Tomlinson Commission Report of 1950, expressed similar concern for the disintegration of primordial cultural traditions (Norval, 1996) (Sher, D. D., Long, W. (2015). Cultural discourses in apartheid-era psychology, 1980—1994. *South African Journal of Psychology*, 45(4), 5).

ЛІТЕРАТУРА

Басараб М. (2018). Етнічний сепаратизм: іманентна конфліктність чи відповідь на загрози цінностям? *Наукові записки. Серія «Політологія і етнологія»*. Київ: ІПіЕД НАН України, 4(54), 296—307.

Маруховська-Картунова О. (2018). Етнополітичні конфлікти: чому бунтують етнічні групи. *Наукові записки. Серія «Політологія і етнологія»*. Київ: ІПіЕД НАН України, 29, 237—252.

Піпаш В. (2009). Феномен регіонального сепаратизму Закарпаття. Мукачево: Карпатська вежа.

Sher, D. D., Long, W. (2015). Cultural discourses in apartheid-era psychology, 1980—1994. *South African Journal of Psychology*, 45(4), 1—14.

Horowitz, D. (1981). Patterns of ethnic separatism. *Comparative Studies in Society and History*, 23(2), 165—195.

Tezcür, G. (2009). Kurdish nationalism and identity in Turkey: A conceptual reinterpretation. *European Journal of Turkish Studies,* 10, 1—20.

Див. також: етноцентризм, національне самовизначення.

О. Малаш

сленг

Динамічна система експресивно маркованих, переважно стилістично знижених некодифікованих слів і висловів, які, на відміну від жаргону й арго, використовуються ширшими верствами мовців поза груповим соціолектом не лише як елементи просторіччя, але й як умисні стилістичні вкраплення в розмовне літературне мовлення, щоб увиразнити його й зробити менш формальним. Термін запозичений з англійської мови, де первісно позначав мову декласованих елементів і вживався

у значенні, близькому до українського «жаргон». У цьому значенні *сленг* уживався в українській мові в контекстах переважно щодо англомовних країн. Згодом в українській науковій мові цей термін почав використовуватися на позначення своєрідного інтержаргону — неформального мовлення ширших верств (не лише пов'язаних спільною груповою ідентичністю носіїв жаргону й арго), у якому використовуються запозичені з жаргону й арго лексичні елементи, часто з переосмисленим значенням. В англомовних джерелах і в зарубіжній україністиці сленг розглядають здебільшого як продукт міської молодіжної субкультури.

англ. **slang**

Dictionaries usually define slang with at least two senses. First, slang is the special, restricted speech of subgroups or subcultures in society and, second, it is a highly informal, unconventional vocabulary of more general use. This article is concerned with both senses, but especially with why and how restricted subgroup speech becomes general slang. Slang in use is a marker of social differences and, as such, is a vocabulary that has become used and understood with social purpose beyond the boundaries of the subgroup that originated the lexical items or their special meanings (Allen, I. L. (2001). Slang. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 265).

Slang derives from the multiple subcultures of urban, that is to say modern, society. For the most part it denotes vocabulary that has diffused through and perked up into wider use from myriad intersecting social circles (Allen, I. L. (2001). Slang. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 268).

The social meaning of slang cannot be read off directly from its semantics or the demographic distribution of its use. Rather, slang, like all linguistic resources, gains its semiotic value only within the sociocultural context in which it is used. Indexicality is therefore a fundamental concept in understanding how slang — or indeed any linguistic form—comes to be associated with gender and other

social categories (Bucholtz, M. (2009). From Stance to Style Gender, Interaction, and Indexicality in Mexican Immigrant Youth Slang. In: Jaffe, A. (Ed.). Stance. Sociolinguistic Perspectives. New York: Oxford University Press, 149).

There is general agreement among authorities that slang is, in the definition of the Oxford English Dictionary, "Language of a highly colloquial type, considered as below the level of standard educated speech, consisting either of new words or of current words employed in some special sense." However, there is also an accepted difficulty, acknowledged by lexicographers, over which words should be allocated as "slang," given the overlap with the related categories of "colloquial," "informal," "jargon," and "cant" (Hughes, G. I. (2006). Slang. *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. New York: Armonk, 437).

ЛІТЕРАТУРА

Винник В. О. (2007). Сленг. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 630—631.

Ставицька Л. (2005). Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика.

Allen, I. L. (2001). Slang. In: Mesthrie, R. (Ed.). *Concise encyclopedia of sociolinguistics*. Elsevier, 265—270.

Brown, K., Miller J. (2013). *The Cambridge Dictionary of Linguistics.* New York: Cambridge University Press, 481.

Eble, C. (2008). Slang and Antilanguage / Slang und Argot. In: Ammon U., Mattheier, N. Trudgill, P. (Eds.). Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society, 1. Cambridge University Press, 262—267.

Hughes, G. I. (2006). Slang. *An encyclopedia of swearing: the social history of oaths, profanity, foul language, and ethnic slurs in the English-speaking world*. New York: Armonk.

Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthri, R. (2004). Jargon. *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 281.

Див. також: жаргон, арго, комунікативна компетенція.

Л. Ажнюк

слова́ іншомо́вного похо́дження (іншомовні слова)
Мовні одиниці (слова, вислови), які мова перейняла з іноземної мови, наприклад, в українській мові: *бізнес, віскі, блокувати, снайпер, шоковий* (з англійської), *бухгалтер, бутерброд, штраф* (з німецької), *бюро*, *парфум, таксі* (з французької). Серед основних причин запозичування такі: потреба в найменуванні нових об'єктів і явищ та диференціюванні близьких за змістом номінацій (насамперед у фаховій термінології), мода на нові слова, викликана їх сприйняттям як більш престижних, використання запозичень як евфемізмів і т. ін. Слова іншомовного походження можуть бути більшою або меншою мірою пристосовані до системи мови-реципієнта; сприйняття носіями мови їх чужорідності поступово може втрачатися, зокрема за рахунок їх фонетичної і граматичної адаптації до стереотипів мови-реципієнта. З часом такі слова починають сприйматись як частина національного лексикону мови-реципієнта й переходять до категорії так званих лексичних запозичень, наприклад, *зрадити, скарга* (з польської), *букет* (з французької), *шрам* (з німецької), *майдан* (з турецької), *злочин* (з чеської), *субота* (з івриту), *цап* (з румунської) і т. ін.

англ. **loanwords**
Loanword (or lexical borrowing) is here defined as a word that at some point in the history of a language entered its lexicon as a result of borrowing (or transfer, or copying) (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 36).

Thus, explaining observed loanwords and assessing the likelihood of borrowing particular words is not straightforward. Two main types of factors have been made responsible:

• social and attitudinal factors (prestige of the donor language, puristic attitudes)

• grammatical factors (e.g. the claim that verbs are more difficult to borrow than nouns because they need more grammatical adaptation than nouns) (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 36).

The English terminology would be more systematic if we said borrowing-word instead of loan-word, or to loan instead of to borrow. Apparently loanword was calqued from German Lehnwort, while to borrow was used much earlier (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 38).

But it is often the case that the whole speech community is bilingual, so that code-switching may always occur. In such circumstances, the frequency criterion is useful: If particular concepts are very frequently or regularly expressed by a word originating in another language, while other concepts show a lot of variability, then the first group can be considered loanwords, while the second group are switches (cf. Myers-Scotton 1993: 191—204). In addition, loanwords typically show various kinds of phonological and morphological adaptation (cf. §5), whereas code-switching by definition does not show any kind of adaptation. Some authors have regarded this as the most important distinguishing feature of borrowings, but it is clear that it does not coincide perfectly with the criterion of conventionalization (Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 40—41).

англ. **borrowings**

…Borrowings introduce new ways of expressing a specific content, either by providing an alternative choice to a lexical item of the recipient language (cf. the stylistic effect of "creating or increasing

variation of expression") or by introducing a new lexical item that can be used instead of a paraphrase in the recipient language (Winter-Froemel, E. (2017). The pragmatic necessity of borrowing: Euphemism, dysphemism, playfulness and naming. *Taal En Tongval*, 69(1), 24).

англ. **borrowed words**

Borrowing is a distinctive and pervasive phenomenon: all languages borrowed from other languages at some point in their lifetime, and borrowed words constitute a large fraction (10—70%) of most language lexicons (Tsvetkov, Y., Dyer, C. (2016). Cross-Lingual Bridges with Models of Lexical Borrowing. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 55, 64).

ЛІТЕРАТУРА

Ткаченко О. Б. (2004). Запозичені слова. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 194.

Haspelmath, M. (2008). Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability. In: Stolz, T., Bakker, D., Palomo, R. S. (Eds.). Aspects of language contact: New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes. Berlin: Mouton de Gruyter, 43—62.

Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In: Haspelmath, M., Tadmor, U. (Eds.). Loanwords in the world's language: A Comparative Handbook. De Gruyter Mouton, 35—54.

de Gruyter, W. (2009). Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook.

Comrie, B. (2000). Language contact, lexical borrowing, and semantic fields. In: Gilbers, D., Nerbonne, J., Schaeken, J. (Eds.). *Languages in Contact (Studies in Slavic and General Linguistics 28)*. Amsterdam: Rodopi, 73—86.

Wohlgemuth, J. (2017). A typology of verbal borrowings. Berlin: Mouton de Gruyter.

Winter-Froemel, E. (2017). The pragmatic necessity of borrowing: Euphemism, dysphemism, playfulness and naming. *Taal En Tongval*, 69(1), 17—46.

Див. також: запозичені слова, лексичні запозичення.

Б. Ажнюк

смерть мо́ви

Стан мови, коли вона перестає функціонувати в соціумі внаслідок низки причин: 1) смерті носіїв мови (через війни, стихійні лиха, пандемії і т. ін.); 2) розпаду мовно-етнічної спільноти на менші етноси, що супроводжується утворенням нових ідіомів; 3) колонізації, асиміляції, лінгвоциду. Смерть мови, за винятком фізичної загибелі її носіїв, не буває раптовою: їй передує стан занепаду, який характеризується низькими показниками суб'єктивної етномовної вітальності, втратою престижу в суспільстві, генераційною та функціональною редукцією. У соціолінгвістиці розрізняють смерть мови і зникнення мови — процес розвитку мови, коли вона, набуваючи відмінних форм і нової якості, перетворюється на мову без носіїв у ході глотогенезу нових мов, що виникають на її основі.

англ. **language death**

The economic factors that lead to language death are undeniably important, but they are not uniform. We can say with some certainty that urbanization is a killer of languages, especially if rapid economic change takes place over one or two generations and attracts the rural poor to urban centres in search of work (*Encyclopedia of the World's endangered languages* (2007). Ed. by Christopher Moseley. Routledge, IX).

Language death occurs in unstable bilingual or multilingual speech communities as a result of language shift from a regressive minority language to a dominant majority language. Language shift typically involves a gradual transition from unstable bilingualism to monolingualism, that is the loss or 'death' of the recessive language. There are two other ways in which a language may perish that are not typically referred to as 'language death.' One is a result of its having been transformed into a daughter language, as, for example, the replacement of standard Latin by standard Spanish. Thus a 'dead language' (e.g. Latin) does not necessarily arise through 'language death' (Dressler, W. (1988). Language death. In: *Linguistics: the Cambridge Survey of Linguistics*, IV, 185—192).

ЛІТЕРАТУРА

Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали (2006). Упоряд.: Л. Масенко та ін. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Гавдида Н., Назаревич Л. (2014). Лінгвоцид як форма мовної політики. *Наукові записки ТНПУ. Серія «Мовознавство»,* II (24), 77—80.

Crystal, D. (2000). Language death. Cambridge: Cambridge University Press.

Dressler, W. Language death (1988). *Linguistics: the Cambridge Survey: Language: The Socio-Cultural Context,* 4, 184.

Fishman, J. (1991). Reversing language Shift: Theory and Practice of Assistance to Threatened Languages. Clevedon: Multilingual Matters.

Див. також: мертва мова, мовний зсув, лінгвоцид.

Л. Андрієнко

соціáльна психолóгія мóви

Галузь лінгвістики, що вивчає соціопсихологічні настанови щодо мови (мов) в різних соціолінгвістичних та соціокультурних ситуаціях; досліджує ставлення до мови і соціопсихологічні аспекти використання мови в міжособистісному спілкуванні.

англ. **social psychology of language**

The social psychology of language (SPL) concentrates on the role of *language* in the dynamics between individuals and their social world; language use is argued to affect and be affected by both psychological and social variables (Kimberly, A. (2008). *Language and Social Psychology*).

In attempting to understand what exactly was going on in such divergent exchanges, we arrived at a more general model of communication that incorporated some fundamental concepts from social psychology of language and sociolinguistic fundamentals such as network ties.

I've provided the briefest of overviews of connections between a small part of the social psychology of language, and focused on only one part of sociolinguistics, that is the study of variation (Meyerhof, M. (2002). Social psychology of language and language variation. *University of Pennsylvania Working Papers in Linguistics,* 8(3)).

ЛІТЕРАТУРА

Мацюк Г. (2010). Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання. *Мова і суспільство*, 1, 5—20.

Trudgill, P. (1992). Introducing language and society. Penguin.

Labov, W. (2001). Principles of Linguistic Change: Social factors. Oxford: Blackwell.

Meyerhoff, M. (2001). Dynamics of differentiation: On social psychology and cases of language variation. In: Coupland, N., Candlin, C., Sarangi, S. (Eds.). Sociolinguistics and Social Theory. London: Longman, 61—87.

Kimberly, A. (2008). Language and Social Psychology. https://doi.org/10.1002/9781405186407.wbiecl007

Див. також: соціологія мови, мовна поведінка, мовний код.

О. Михальчук

соціáльний білінгвíзм

Співіснування в соціумі двох мов, які використовуються в тих самих або різних комунікативних сферах соціально значущою кількістю носіїв цих мов. Соціальний білінгвізм зазвичай супроводжується індивідуальним білінгвізмом.

англ. **societal bilingualism**

Other researchers also argue against using the term diglossia for cases of unrelated languages. For one, Hudson (2002: 2) calls such situations "societal bilingualism", not diglossia. He states that to qualify as (classic) diglossia, a community has to show "stratification in situational context without much, or indeed any, sensitivity to differences in social class" (p. 3). Our view is that yes, these communities to which Fishman extended the concept of diglossia (that we are calling extended diglossic communities) aren't quite the same as those showing classic diglossia. (…) Further, we find the substitution of the term "societal bilingualism" in this context more opaque than transparent (Myers-Scotton, C. (2006). Multiple voices: an introduction to bilingualism. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 86).

The concept of bilingualism refers to the state of a linguistic community in which two languages are in contact with the result

that two codes can be used in the same interaction and that a number of individuals are bilingual (societal bilingualism); but it also includes the concept of bilinguality (or individual bilingualism). Bilinguality is the psychological state of an individual who has access to more than one linguistic code as a means of social communication; the degree of access will vary along a number of dimensions which are psychological, cognitive, psycholinguistic, social psychological, social, sociological, sociolinguistic, sociocultural and linguistic (Hamers, 1981) (Hamers, J. F., Blanc, M. H. A. (2000). Bilinguality and Bilingualism (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 6).

Bilingualism, according to Hamers et al. (2000), "refers to the state of a linguistic community in which two languages are in contact with the result that two codes can be used in the same interaction and that a number of individuals are bilingual (societal bilingualism); but it also includes the concept of bilinguality (or individual bilingualism)" (Hirsch, T., Kayam, O. (2020). Academic Mothers' Definitions of Bilingualism, Bilinguality, and Family Language Policies. *Psychology of Language and Communication*, 24(1), 26).

State bilingualism is a form of societal bilingualism, in that it concerns bilingualism in its collective meaning. But a bilingual state does not necessarily consist of individuals who are all fluent in both languages of the state. Indeed, the global norm is for individual bilingualism to be a trait of the minority in any given society (Gwynedd Parry, R. (2015). Is Ireland a bilingual state? *Northern Ireland Legal Quarterly*, 66(3), 200).

ЛІТЕРАТУРА

Fishman, J. A. (1978). Advances in the Study of Societal Multilingualism. The Hague, The Netherlands: Mouton de Gruyter.

Fishman, J. A. (1980). Bilingualism and biculturism as individual and as societal phenomena. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 1(1), 3—15.

Fishman, J. A. (2002). "Holy languages" in the context of societal bilingualism. In: Wei, Li, Dewaele, J.-M., Housen, A. (Eds.). Opportunities and Challenges of Bilingualism. De Gruyter Mouton, 15—24.

Myers-Scotton, C. (2006). Multiple voices: an introduction to bilingualism. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
Hamers, J. F., Blanc, M. H. A. (2000). *Bilinguality and Bilingualism* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
Romaine, S. (2006). The Bilingual and Multilingual Community. In: Bhatia, T. K., Ritchie, W. C. (Eds.). The Handbook of Bilingualism. Blackwell, 385—405.
Sebba, M. (2011). Societal Bilingualism. In: Wodak, R., Johnstone, B., Kerswill, P. (Eds.). The SAGE Handbook of Sociolinguistics. London: SAGE Publications Ltd., 445—459.

Б. Ажнюк

соціолінгві́стика

Галузь мовознавства, що вивчає мову як соціальне явище, досліджує механізми взаємодії мови і суспільства, мови і політики, мови та ідентичності, вивчає специфіку впливу соціальних, політичних, психологічних, етнічних, культурних чинників.

Соціологічний напрям у мовознавстві розвивався з середини XIX ст. Мав назви: соціологія мови, соціальна лінгвістика, лінгвістична соціологія, соціологічна лінгвістика. Термін *соціолінгвістика* для визначення наукового напрямку вперше вжив американський вчений Г. Каррі у 50-х роках XX ст. Як окремий напрямок мовознавства соціолінгвістика сформувалася в 60-х роках XX ст. Досі тривають дискусії щодо змісту термінів *соціолінгвістика* й *соціологія мови* та предметного поля відповідних досліджень. В українському мовознавстві переважає широке розуміння соціолінгвістики, в межах якої виокремлюють проблеми макросоціолінгвістики та мікросоціолінгвістики. Предмет соціолінгвістики охоплює такі комплекси питань: 1) взаємодія мови і суспільства; 2) мовна поведінка різних спільнот і груп; 3) соціально зумовлене варіювання мови.

англ. **sociolinguistics**

Koerner primarily situates sociolinguistics within the discipline of linguistics; he narrates sociolinguistics as a diverse field of study that emerged out of earlier traditions in historical linguis-

tics, dialect geography, and the study of bilingualism and multilingualism.

Sociolinguistics holds broad applicability for scholars across diverse fields who are interested in exploring relationships between language, individuals, culture, and society (Mallinson, Ch. (2015). Sociolinguistics. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199384655.013.22).

Sociolinguistics examines all aspects of the relationship between language and society. Sociolinguistic research in multilingual communities encompasses bilingual or diglossic communities, where languages are used for distinct functions, code-switching, including the reasons and grammatical constraints on switches, research on the reasons for language shift and death, as well as on pidgin and creole languages (Holmes, J. (2001). Sociolinguistics. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 14562 (14562—14569). https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/03027-8).

ЛІТЕРАТУРА

Бріцин В. М. (2007). Соціолінгвістика. *Українська мова: енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 654.

Масенко Л. Т. (2008). Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова*, (1), 13— 23.

Масенко Л. Т. (2010). Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Мацюк Г. (2008). До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві.

Мацюк Г. (2009). Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Мацюк Г. (2010). Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання. *Мова і суспільство*, 1, 5—20.

Олікова М. (2010). *Словник соціолінгвістичних та етнолінгвістичних термінів*. Луцьк.

Holmes, J. (2001). Sociolinguistics. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*.

Shuy, R. W. (2003). A brief history of American sociolinguistics 1949—1989. In: Paulston, C. B., Tucker, G. R. (Eds.). Sociolinguistics: The essential readings. Malden, MA: Blackwell, 4—16.

Spolsky, B. (2010). Ferguson and Fishman: Sociolinguistics and the sociology of language. In: Wodak, R., Johnstone, B., Kerswill, P. (Eds.). The Sage handbook of sociolinguistics. Los Angeles: SAGE, 11—23.

Див. також: соціологія мови, макросоціолінгвістика, мікросоціолінгвістика, етнолінгвістика, соціономастика, екологія мови, юридична лінгвістика.

О. Михальчук

соціолінгвісти́чна зміна́

Одиниця вимірювання стратифікаційної й ситуативної варіативності мови; варіювання мови, що залежить від соціальних характеристик мовця, комунікативних обставин, ситуативної та рольової специфіки вибору мовного коду.

Фундаментальна властивість соціолінгвістичних змінних — наповнення мовних знаків соціальними значеннями. Соціолінгвістична змінна пов'язана з явищами мовної варіативності (соціолінгвістичні варіації, соціолінгвістична мінливість). Варіативність мовних знаків залежить, з одного боку, від соціально-стратифікаційних характеристик мовців, з іншого — від комунікативної ситуації. З огляду на причини, що зумовлюють соціально-стратифікаційну чи ситуативну варіативність мовлення, виділяють соціолінгвістичні індикатори та соціолінгвістичні маркери.

Соціолінгвістичні змінні співвідносять соціальні параметри та мовні вияви. Наприклад, використання суржику зумовлене таким соціальним параметром як низький рівень освіти. Вживання в літературному мовленні слів «наразі», «кав'ярня» тривалий час свідчило про походження мовця із західноукраїнського мовного ареалу. Соціальні параметри (стратифікаційні й ситуативні) є незалежними змінними, лінгвістичні вияви — залежними змінними. Для опису соціолінвістичних змінних використовують таблиці, графіки, статистичні дані тощо.

англ. **sociolinguistic variable**

To be a sociolinguistic variable, something has to vary along with social categories. So something linguistic that men do more than women — such as interrupting — would be a gendered sociolinguistic variable, but something that men and women do equally wouldn't be (Tatman, R. (2015). Great Ideas in Linguistics: Sociolinguistic Variables. Data Science, NLP, Stats, ML, R, Python, FAccT, 1).

англ. **linguistic variable**

The American sociolinguist, William Labov devised the notion of the linguistic variable to help capture this idea of quantitative difference. A linguistic variable is a set of related dialect forms all of which mean the same thing and which correlate with some social grouping in the speech community. One linguistic variable in many parts of England is (t) — note that variables are written in parentheses — which can be realised (among other ways) as an alveolar stop — the standard pronunciation — or a glottal stop — a non-standard pronunciation (Britain, D. (2003). Sociolinguistic variation. A Web Guide to Teaching and Learning in Languages, Linguistics and Areas Studies. Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies, *Higher Education Academy*, 2).

The American sociolinguist, William Labov devised the notion of the linguistic variable to help capture this idea of quantitative difference. A linguistic variable is a set of related dialect forms all of which mean the same thing and which correlate with some social grouping in the speech community. One linguistic variable in many parts of England is (t) — note that variables are written in parentheses — which can be realised (among other ways) as an alveolar stop — the standard pronunciation — or a glottal stop — a non-standard pronunciation (Britain, D. (2003). Sociolinguistic variation. A Web Guide to Teaching and Learning in Languages, Linguistics and Areas Studies. Subject Centre for Languages, Linguistics and Area Studies, *Higher Education Academy*, 2).

ЛІТЕРАТУРА

Вуколова К. В. (2016). Вік як соціолінгвістична змінна. *Філологія і лінгвістика в сучасному суспільстві*. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 84—86.

Labov, W. (1972). Sociolinguistic patterns. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Мацюк Г. (2010). Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання. *Мова і суспільство*, 1, 5—20.

Campbell-Kibler, K. (2011). The sociolinguistic variant as a carrier of social meaning. *Lang. Var. Change,* 22, 423—441.

Weinreich, U., Labov, W., Herzog, M. (1968). Empirical foundations for a theory of language change. In: Lehmann, W., Malkiel, Y. (Eds.). Directions for historical linguistics. Austin: University of Texas Press, 97—195.

Див. також: соціолінгвістичний маркер, соціолінгвістичний індикатор.

О. Михальчук

соціолінгвісти́чна класифіка́ція мов див. **соціолінгвістична типологія мов**

соціолінгвісти́чна ситуа́ція

Один з аспектів мовної ситуації, що відображає взаємодію мовних та соціально-демографічних параметрів мовних спільнот та груп на певній території, вплив заходів мовного планування й мовної політики, специфіку мовно-національних відносин тощо.

Дослідження соціолінгвістичної ситуації відображає певний період функціонування мови (мов), вплив мовного законодавства та мовної політики на кількісні і якісні параметри мовної ситуації; обґрунтовує такі явища: вибір мови, ієрархії та ідеології багатомовності, мовну політику, статус мов та мови меншин у правових, освітніх, ділових та міграційних контекстах тощо. У сучасній лінгвістиці термін *соціолінгвістична ситуація* часто використовують як синонім термінів *мовна ситуація, етномовна ситуація*.

англ. **sociolinguistic situation**

This volume offers empirical perspectives on the current sociolinguistic situations in former Eastern Bloc countries. The authors use various methodological approaches — including surveys, discourse

analyses, descriptions and analyses of linguistic landscapes, and ethnography — in order to deal with sociolinguistic issues in eight countries and seven regions, from Brandenburg, Germany, in the West to Sakhalin, Russia, in the East (Sloboda, M. (2016). Transition to super-diversity in the Czech Republic: its emergence and resistance. In: Sloboda, M., Laihonen, P. & Zabrodskaja, A. (Eds.). Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries: Two Decades after the Regime Change. Frankfurt am Main: Peter Lang, 141).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Масенко Л. Т. (2008). Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова,*1, 13—23.

Масенко Л. Т. (2010). Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Мацюк Г. (2009). Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Bolton, K., Kwok, H. (1992). Some major features of the sociolinguistic situation in Europe and the European Charter. Sociolinguistics Today (RLE Linguistics C: Applied Linguistics).

Sloboda, M., Laihonen, P. P., Zabrodskaja, A. (2016). Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries. Two Decades after the Regime Change.

Див. також: мовна ситуація, багатомовність.

О. Михальчук

соціолінгвісти́чна типоло́гія мов (**соціолінгвістична класифікація мов**)

Вид типологічної класифікації мов, що ґрунтується на соціолінгвістичних параметрах. Відомі кілька видів соціолінгвістичної класифікації мов, побудованих на різних характеристиках: 1) за наявністю писемності (писемні та неписьменні мови); 2) за часом створення писемності (давньописемні, старописемні, молодописемні, новописемні); 3) за юридичним статусом (державні, офіційні мови, мови корінних народів, міноритарні мови, мови з невизначеним статусом); 4) за суспільними функційними властивостями: багатофункційні (мови міжна-

родного спілкування, мови міжнаціонального спілкування, національні мови) і монофункційні тощо.

Соціолінгвістичний підхід до мовної типології ґрунтується на тому, що попри загальні комунікативні та когнітивні ознаки, різні мови розвиваються в різних місцях та в різні періоди часу в результаті впливу конкретних соціолінгвістичних ситуацій. Класифікація базована на зіставленні специфічних соціальних характеристик мовних спільнот та відповідних факторів: 1) чисельність населення; 2) щільність соціальних зв'язків, 3) спільний інформаційний простір; 4) соціальна стабільність; 5) контакти між мовами та їх різновидами.

Згідно із соціолінгвістичною класифікацією мов за кількісними та якісними характеристиками (кількістю носіїв, кількістю представників етносу, функційністю мов, суспільною цінністю мов тощо) виділяють: 1) мови індивідуального поширення (одноосібні); 2) мови часткового вікового (територіального) поширення (частковогенераційні); 3) мови часткового етнічного (соціального) поширення, повногенераційні; 4) мови часткового територіального поширення; 5) мови повного територіального поширення (повнотериторіальні мови); 6) мови позатериторіального поширення; 7) екстериторіальні мови.

Для характеристики типологічних зв'язків «нація — мова» переважно послуговуються терміном *соціальна поширеність* мов. При цьому враховують випадки, коли мова існує, а нації немає, або навпаки. Для опису цих явищ використовують характеристики вітальності та цінності мов й, відповідно, послуговуються принципами розрізнення живих і мертвих мов.

англ. **sociolinguistic typology**

Blust then attempts an explanation. He relates the rapid and dramatic linguistic changes that have occurred in this area of northern Sarawak to sociolinguistic typology (Trudgill, P. (2019). Sociolinguistic typology and the speed of linguistic change. *Journal of Historical Sociolinguistics*, 6(2).

ЛІТЕРАТУРА

Ткаченко О. Б. (2004). Соціолінгвістична класифікація мов. *Українська мова. Енциклопедія.* Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 584—585.

Ткаченко О. (2004). Українська мова і мовне життя світу. Київ: Спалах.

Ткаченко О. Б. (2005). До соціолінгвістичної класифікації мов у її слов'янській специфіці і динаміці. *Мовознавство*, 3—4, 63—68.

Скопненко О., Цимбалюк Т. (2007). *Мала філологічна енциклопедія.* Київ: Довіра.

Trudgill, P. (2004). Linguistic and social typology: The Austronesian migrations and phoneme inventories. *Linguistic Typology,* 8, 305—320.

Trudgill, P. (2011). Sociolinguistic typology: Social determinants of linguistic complexity. Oxford: Oxford University Press.

Stewart, W. A. (1968). A sociolinguistic typology for describing national multilingualism. In: Fishman, J. A. (Ed.). Readings in the sociology of language. The Hague: Mouton. 531—545.

Wichmann, S., Holman, E. W. (2009). Assessing temporal stability for linguistic typological features. Munich: Lincom Europa.

Див. також: національна мова, етнічна мова, жива мова, мертва мова, писемність.

О. Михальчук

соціолінгвісти́чний індика́тор

Вид соціолінгвістичної змінної, соціально зумовлений тип варіювання мови, показник вимірювання ситуативної варіативності мовлення, вказує на стратифікаційну варіативність мови, спричинену соціальним контекстом чи стратифікаційною структурою суспільства.

Соціолінгвістичний індикатор як категорію, що віддзеркалює соціальні характеристики мовців, увів у соціолінгвістику Вільям Лабов. Соціолінгвістичний індикатор як варіативний компонент мовлення розкриває стратифікаційно-демографічні характеристики мовця (вік, професію, соціальний рівень, освітній ценз), використовується і залишається незмінним у будь-якій комунікативній ситуації. Соціолінгвістичні індикатори протиставляють соціолінгвістичним маркерам у парадигмі стратифікаційних та стилістичних варіантів

мови. Соціолінгвістичний індикатор не має стилістичного варіювання, його вживання не залежить від характеру ситуації спілкування. У формальній ситуації спілкування соціолінгвістичний індикатор може набувати ознак соціолінгвістичного маркера.

англ. **sociolinguistic indicator**

Variables which are non-salient in the speech community or to the individual speaker are called *indicators*. The difference between indicators and the other classifications is that indicators only display variation on the social level (i.e., among the different social classes) but not stylistic variation (Jensen, M. M. (2016). Linking place and mind: Localness as a factor in socio-cognitive salience. *Frontiers in Psychology*, 7.

ЛІТЕРАТУРА

Яворська Г. М. (2000). Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. Київ.

Bell, A. (1997). Language Style as Audience Design. In: Coupland, N., Jaworski, A. (Eds.). Sociolinguistics. Modern Linguistics Series. Palgrave, London.

Gumperz, J. J. (1978). Dialect and Conversational Influence in Urban Communication. *Language in Society,* 7(3), 393—409.

Jensen, M. M. (2016). Linking place and mind: Localness as a factor in socio-cognitive salience. *Frontiers in Psychology*, 7.

Див. також: соціолінгвістична змінна, соціолінгвістичний маркер, соціальна стратифікація мови, соціальна варіативність мови.

О. Михальчук

соціолінгвісти́чний ма́ркер (стратифікаційно-ситуативна змінна)

Одиниця вимірювання ситуативної варіативності мовлення, що вказує на умови реалізації комунікативного акту, соціальні та прагматичні особливості вибору варіанта мови в конкретній комунікативній ситуації.

Соціолінгвістичні маркери характеризують соціальну ситуацію й домінантні групи в конкретних комунікативних

середовищах. Багатогранність соціальної структури суспільства породжує зростання кількості соціолінгвістичних маркерів, що вказують на індивідуальну стилістичну варіативність мовлення, усвідомлене вживання певних слів чи наголосів у різних соціолінгвістичних ситуаціях. На вибір того чи іншого стилістичного варіанта мовлення також впливає низка позамовних факторів, наприклад, ступінь формальності / неформальності комунікативного акту, соціальний статус співрозмовників, умови, в яких відбувається спілкування тощо. Наприклад: вживання англійського *ok* в українськомовному дискурсі є типовим для молодіжного середовища; в офіційному українському мовленні мовець із західноукраїнських ареалів вимовлятиме нормативно *була́,* але в неофіційній комунікативній обстановці частіше використовуватиме наголос *бу́ла*. Використання певних соціолінгвістичних маркерів у мовленні дозволяє мовцю наблизитись до конкретної аудиторії, донести максимум потрібної інформації, завоювати довіру тощо. Соціолінгвістичні маркери асоціюються з певною верствою суспільства, породжуючи стереотипні уявлення про мовленнєву поведінку.

англ. **sociolinguistic marker**

The first dimension of sociolinguistic markers is speakers' or users' dimension (Prasithrathsint, A. (2010). Transferring Sociolinguistic Markers in Translation).

Markers, on the other hand, are more intricate as they index not only macro-social identity but also style. He concludes on the topic of markers that "[w]hat Labov and followers have graphed in the so-called sociolinguistic marker is the dialectical process of indexical order for members of the standard-register informed language community as an articulated macro-social/micro-social fact" (Jensen, M. (2016). Linking Place and Mind: Localness As a Factor in Socio-Cognitive Salience. *Front. Psychol*, 7, 1143).

ЛІТЕРАТУРА

Лисецька Н. (2016). Мова як виразник соціальної ідентичності: соціолінгвістичні маркери комунікації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Східно-європейський національний університет імені Лесі Українки, 246—250.

Мартинюк А. П. (2006). Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англомовного публіцистичного дискурсу). Автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ.

Campbell-Kibler, K. (2011). The sociolinguistic variant as a carrier of social meaning. *Lang. Var. Change*, 22, 423—441.

Jensen, M. M. (2016). Linking Place and Mind: Localness As a Factor in Socio-Cognitive Salience. *Front. Psychol,* 7:1143.

Див. також: соціолінгвістична змінна, соціолінгвістичний індикатор.

О. Михальчук

соціолінгвісти́чний портре́т

Сукупність та системна взаємодія кількісних і якісних соціолінгвістичних особливостей особи, мешканців населеного пункту або ареалу, етнокультурної або соціальної групи, території і т. ін. Важливими чинниками впливу на формування соціолінгвістичного портрета є соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві і впливають на функціонування мови; особливості соціальної структури суспільства; співвідношення між статусними і нестатусними групами; чинники, від яких залежить мовна поведінка людини, етнічна належність особи, міграційні процеси тощо.

Соціолінгвістичний портрет розкривається у трьох параметрах — часовому, просторовому і подієво-особистісному. Перший передає мовну характеристику мовця, групи мовців, території у певному часовому зрізі. Другий розглядає конкретну територію за наявністю однієї чи декількох мов з урахуванням усіх діалектних утворень. Третій параметр характеризує мовну особистість щодо мовного вибору в різних соціолінгвістичних ситуаціях.

Основний метод лінгвістичних досліджень соціолінгвістичного портрета — соціолінгвістичне портретування. Соціолінгвістичний портрет ілюструє синхронний зріз мовної ситуації в конкретному адміністративно-територіальному ареалі. Основним завданням соціолінгвістичного портретування населеного пункту є з'ясування та інтерпретація корелятивних зв'язків: мова — вік, мова — стать, мова — соціальна група, мова — професія, мова — територія та ін. Важливі характеристики створення соціолінгвістичного портрета: локація; історія заселення; національний склад; соціальний статус мешканців; співіснування різних колективних і вікових груп; корпоративні інтереси; мовні пріоритети мешканців; мова освіти; мовноінформаційне та культурне тло. Створення соціолінгвістичного портрета групи передбачає аналіз мовного середовища, різних типів мовлення тощо. Соціолінгвістичний портрет особи передбачає дослідження мовної біографії.

англ. **sociolinguistic portrait**

The book is divided into two parts. Part 1 presents a sociological portrait of the Haitian immigrants and looks at the process of the formation of their identity as a distinct Black ethnic group. Part 2 sketches out a sociolinguistic portrait. It describes the language selection of the immigrants as a non-English-speaking group by looking at issues of language maintenance, use, choice, and attitudes (Zéphir, F. (1996). Haitian immigrants in Black America: a sociological and sociolinguistic portrait. Westport, Conn.: Bergin & Garvey).

ЛІТЕРАТУРА

Кудрейко І. О. (2011). Соціолінгвістичний портрет малих міст Донеччини. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Донецьк.

Landry, R., Bourhis, R. Y. (1997). Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. *Journal of Language and social Psychology*, 16(1), 23—49.

Zéphir, F. (1996). Haitian immigrants in Black America: a sociological and sociolinguistic portrait. Westport, Conn.: Bergin & Garvey.

Див. також: мовний ландшафт, мовна поведінка, вибір мови.

О. Михальчук

соціоло́гія мо́ви (лінгвосоціологія)

1) Науковий напрямок, що досліджує відношення між мовою і суспільством, зокрема вплив мови на соціальні практики, стереотипи, орієнтації та цінності; використання соціологічних методів для дослідження мовних ситуацій, вивчення соціальних відносин і процесів у контексті мовних явищ та мовної політики.

2) Те саме, що макросоціолінгвістика.

У мові набувають віддзеркалення соціальні відносин, притаманні різним спільнотам, що можуть імпортуватися в реципієнтний соціум (наприклад, політкоректність, гендерне реформування мови) і спричиняти в ньому суспільні зміни. Застосування соціологічних методик і підходів дає змогу кількісно параметризувати явища двомовності та багатомовності, мовні пріоритети, їх вплив на особисту та групову ідентичність, динаміку соціальних процесів і соціальне структурування суспільства.

Терміни *соціологія мови* і *соціолінгвістика* часто використовуються як близькі за змістом і навіть взаємозамінні. Вислів *соціологія мови* (*sociology of language*) набув поширення завдяки американському лінгвістові Джошуа Фішману, засновникові періодичного видання «*International Journal of the Sociology of Language*» (*IJSL*), де публікуються дослідження і з соціології мови, і з соціолінгвістики.

англ. **sociology of language**

The dominant paradigm in the sociology of language, best outlined by Fishman, stated that the field has two primary aims: (l) to determine who speaks what language variety, to whom, at what times, and for what purposes, and (2) to determine why social organizations exhibit different patterns of language use, and why these patterns change in different ways and at different rates (Tollefson, J. W. (1981). Alternative paradigms in the sociology of language. *Word*, 32(1), 1—13).

ЛІТЕРАТУРА

Масенко Л. Т. (2010). Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».

Мацюк Г. (2008). До витоків соціолінгвістики: Соціологічний напрям у мовознавстві. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Мацюк Г. (2009). Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.

Fishman, J. A. (1972). The sociology of language: An interdisciplinary social science approach to language in society. Newbury House.

Fishman, J. A. (1985). Macrosociolinguistics and the sociology of language in the early eighties. *Annual review of sociology*, 113—127.

Mesthrie, R. (2007). Sociolinguistics and sociology of language. In: Spolsky, B., Hult, F. M. (Eds.). The Handbook of Educational Linguistics, 66—82. http//doi:10.1002/9780470694138.ch6

Spolsky, B. (2010). Ferguson and Fishman: Sociolinguistics and the sociology of language. In: Wodak, R., Johnstone, B., Kerswill, P. (Eds.). The Sage handbook of sociolinguistics. Los Angeles: SAGE, 11—23.

Див. також: соціолінгвістика, макросоціолінгвістика, мікросоціолінгвістика.

О. Михальчук

соціоономáстика

Науковий напрямок, що вивчає власні назви у зв'язку з мовною ситуацією та суспільним середовищем, динаміку соціокультурних тенденцій в онімній номінації та варіантності імен, механізми впливу соціальних, політичних та комунікативних чинників на розвиток і структуру онімної системи, роль імені в конструюванні ідентичності тощо. Соціоономастика розвивається на межі ономастики та соціолінгвістики. Спектр соціоономастичних проблем пов'язаний із соціальними функціями власної назви, динамікою онімної системи, етномовною ідентичністю імені, специфікою мовних контактів, мовними правами щодо вибору імені та проблемами юридичного врегулювання онімного простору. Ставлення до імені характеризує рівень мовної та етнічної свідомості індивіда, показує роль, яку відіграє власна назва в житті суспільства, соціальної групи та індивіда.

англ. **socio-onomastics**

Socio-onomastics as a field of research started out as a sub-discipline within onomastics, the study of names. Socio-onomastics has been developed as a systematic perspective on the dynamic analysis of names and naming. Whereas onomastics traditionally has largely focused on the etymology and typology of names, socio-onomastics looks at how names are used. Although socio-onomastics acknowledges the historical dimension of names and naming, the role of names in the construction of (social) identities is in focus in recent developments in the field… The study of attitudes and stance towards names and name usage are also part of socio-onomastic research (Ainiala, T., Östman, J-O. I. (2017). Introduction: Socio-onomastics and pragmatics. In: Ainiala, T., Östman, J-O. (Eds.). *Socio-onomastics: The pragmatics of names. Pragmatics* & *Beyond New Series,* 275, 2).

ЛІТЕРАТУРА

Ковтюх, С. (2017). Соціоономастичні аспекти перейменувальних процесів в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство*, 1 (27), 160—165.

Михальчук О. І. (2015). Соціоономастика як напрям сучасної лінгвістики: українські здобутки і перспективи. *Записки з ономастики*, 18, 498—509.

Словник української ономастичної термінології (2012). Уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків: Ранок-НТ.

Ainiala, T., Östman, J-O. I. (2017). Introduction: Socio-onomastics and pragmatics. In: Ainiala, T., Östman, J-O. (Eds.). *Socio-onomastics: The pragmatics of names. Pragmatics* & *Beyond New Series,* 275, 2 (1—18).

Akselberg, G. (2012). Socioonomastics — a critical approach. *Namn og Nemne: Tidsskrift for norsk namnegransking,* 29, 107—118.

Naumann, H. (1989). Soziolinguistische Aspekte der Onomastik. In: Debus, F., Seibicke, W. (Eds.). *Reader zur Namenkunde* 1. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 391—401.

Pablé, A. (2009). The "dialect myth" and socio-onomastics. The names of the castles of Bellinzona in an integration perspective. *Languge* & *communication*, 29(2), 152—165.

Див. також: соціолінгвістика, мовне законодавство, мовні права.

О. Михальчук

спа́нгліш / спе́нгліш

Некодифіковане мовлення з використанням у різних пропорціях і поєднаннях елементів іспанської та англійської мов в ареалах їх контактування на мексикансько-американському порубіжжі та в інших місцях компактного проживання іммігрантів з іспанськомовних країн. Спангліш є наслідком змішування мов та перемикання мовного коду. Поширена думка, що його використання — ознака невисокого соціального статусу мовця та низького рівня його мовної компетенції. Апологети спанглішу називають його «новою мовою», яка виникла на межі двох культур. На спангліші опубліковано романи, біографії, вірші, створено тексти для різних жанрів музичної культури (реп, хіп-хоп, сальса), здійснено переклад роману Мігеля Сервантеса «Дон Кіхот».

англ. **spanglish**

Spanish is the second most spoken language in the US: the linguistic meeting between English and Spanish, so, was and is inevitable, and in some instances, this meeting originated what is nowadays called Spanglish.<…>. Let's start with what Spanglish is: shortly, it is a language born from the bilingualism of Spanish Speakers in the United States, a hybrid, conversational variety between the two. Their bilingualism is the result of the urge to learn English in a country that pushes their inhabitants to believe that English is the language of social advancement, and if you don't learn it you are bound to stay at the edges of society and to live in economic instability, combined with the desire to maintain one's cultural heritage, but also to keep certain traditions of small communities alive, resisting complete US assimilation (Ciocci, D. A. (2023—2024). Proud Corazon: Spanglish in History, Language and Representation. *Tesina di Laurea*, 21).

ЛІТЕРАТУРА

Пелипенко О. О. (2007). Спангліш як соціолінгвістичне явище. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*, 8, 371—376.

Ткаченко Л. Л., Лебедєва Н. М. (2017). Спангліш як мовне явище зміни коду. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Лінгвістика»*. Херсон, 72—82.

Філіппович Т. М. (2021). Спангліш як мовний феномен взаємодії культур. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 32 (71). № 1, ч. 1, 136—141.

Lambert, J. (2017). A multitude of "lishes": The nomenclature of hybridity. *English World-Wide,* 38(3), 1—33.

Stavans, I. (2004). Spanglish: The Making of a New American Language.

Stavans, I. (2008). Spanglish. Westport, CT: Greenwood Press.

Див. також: змішування мов, напівмовність, перемикання коду, франгле, суржик.

Л. Андрієнко

ста́тус мо́ви

Соціально визначене становище мови відносно інших мов у країні, державі, адміністративно-територіальній одиниці, мовному ареалі і т. ін., що має юридичні наслідки. Статус основної мови країни (державна мова, офіційна мова) переважно закріплений у конституціях, законах, інших юридичних актах. У деяких країнах статус мови має неформальний характер і відображається в юридичному дискурсі опосередковано. Наприклад, у Чеській Республіці чеська мова не має законодавчо закріпленого статусу державної або офіційної, але її суспільний статус фактично відповідає цьому рівню: нею ухвалюються закони, здійснюється державне управління й ведеться документація, це мова армії і поліції, бізнесу, системи освіти, науки і культури, ЗМІ тощо. Від часу вступу Чехії до Європейського Союзу 2004 р. вона є однією з офіційних мов цієї спільноти так само, як інші мови, що мають юридично закріплений статус офіційних у країнах-членах ЄС. Суспільне становище мови, яка не має формально проголошеного статусу, окреслюється також через уживання в нормативно-правових

актах вислову *іноземна мова*. Зокрема, в «Законі про набуття і позбавлення громадянства Чеської Республіки» (§ 22) сказано, що документи, які подає фізична особа, видані іноземною мовою органами іноземної держави, мають бути офіційно перекладені чеською мовою.

Статус мови може бути загальнонаціональним або локальним — на рівні автономії, штату або іншої адміністративно-територіальної одиниці, наприклад, каталанська мова є офіційною в іспанській автономії Каталонія. У різних країнах ступінь державної підтримки мов з різним статусом не однаковий. Наприклад, статус регіональної мови в Польщі (його має кашубська мова), передбачає нижчий ступінь підтримки, ніж статус міноритарної мови, який надається мовам, що є державними в інших країнах (німецькій, українській, литовській і т. ін.). У законодавстві деяких країн поняття «іноземна мова» відображене як статусне. Зокрема закон Латвії «Про офіційну мову» (ст. 4) визначає, що крім латиської мови та лівської (мова корінних мешканців) усі інші мови є іноземними. У законі Естонії «Про мову» зазначено, що всі мови, крім естонської мови та естонської сурдомови, є іноземними. В Україні національна мова державотворчого етносу — українська — має статус державної. Відповідно до Закону України «Про корінні народи України» мови кримських татар, караїмів і кримчаків мають статус мов корінних народів: «держава гарантує дослідження, збереження та розвиток мов корінних народів України» (ст. 5, п. 4). Вони є пріоритетними об'єктами спеціального захисту і підтримки, що відображено зокрема в освітньому законодавстві.

Закон України «Про застосування англійської мови в Україні» (2024 р.) уперше надав офіційний статус англійській мові: «Англійська мова належить до мов міжнародного спілкування в Україні» (ст. 1 Статус англійської мови в Україні).

англ. **language status**

'Language status' is a concept that has been central to South African language policy debates since the early 1990s. In a very general sense the term resonates with numerous rightsorientated discourses that have emerged during the transition from apartheid to constitutional democracy. To the extent that language status has been established as a legal construct, this development traces its origins to academic debates on language standardisation, the relative status of South African languages and the extent to which "lower status" languages can — and should — be planned and developed (Hill, L. (2010). Language and status: On the limits of language planning. *Stellenbosch Papers in Linguistics,* 39, 41).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Б. М. (2021). Мовна політика: Україна і світ. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Вишняк О. (2009). Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз). Київ: Інститут соціології НАН України.

Hill, L. (2010). Language and status: On the limits of language planning. *Stellenbosch Papers in Linguistics,* 39, 41—58.

Ammon, U. (ed.) (1989). Status and Function of Languages and Language Varieties. Berlin, Boston: De Gruyter.

Див. також: державна мова, мова корінного народу, мовне планування, мовне законодавство.

Б. Ажнюк

стратифікаці́йно-ситуати́вна змі́нна див. **соціолінгвістичний маркер**

субордино́ваний білінгві́зм

Різновид незбалансованої двомовності, за якої рівень мовної компетенції в одній з мов істотно нижчий ніж в іншій. Основною є переважно рідна мова, що використовується для забезпечення основних комунікативних потреб, а субординованою — вивчена мова, використовувана значно рідше.

англ. **subordinate bilingualism**

An individual is a subordinate bilingual when are proficient in one of the two languages. This language in which they are proficient is usually the mother tongue; then they can speak the other language, but not with great proficiency as the other language (Boanerdes, J. (2018). Bilingualism and Diglossia. Types and examples. Akademia. URL: https://akademia.com.ng/what-is-bilingualism-and-diglossia/).

ЛІТЕРАТУРА

Осадча О. В. (2016). Вплив білінгвізму на формування навичок перекладу. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*, 125—127.

Diebold, R. Jr. (1961). Incipient Bilingualism. *Linguistic Society of America*, 37(1), 97—112.

Див. також: координований білінгвізм, незбалансований білінгвізм.

О. Малаш

субстра́т мо́вний

Сукупність ознак мови, яка побутувала в певному ареалі і згодом була витіснена мовою прибулого етносу. Субстратні ознаки зазвичай виявляються внаслідок аналізу мовних явищ, що мали місце в процесі асиміляції однієї мови іншою. Мовний субстрат може бути генетично спорідненим або гетерогенним. Наприклад, болгарська мова має низку субстратних ознак фракійської, румунська — дакійської, арабська мова в Єгипті — коптської і т. ін.

англ. **substrate**

In this context, *substrate* signifies non-European languages, and *superstrate* signifies European languages. According to substratists, creoles were formed by the languages previously spoken by Africans enslaved in the Americas and the Indian Ocean, which imposed their structural features upon the European colonial languages (Mufwene, S. Creole languages. *Britannica*. URL: https://www.britannica.com/topic/creole-languages#ref979524).

англ. **substratum**

This could be a very short paper, indeed, since, as will become apparent, I will argue that there are no substratum words in Balto-Slavic. Having said that, I must make myself more precise: of course I don't mean that there are no substratum words in Baltic and Slavic languages. There are certainly plenty of them, although, as we will see, discovering them is a very difficult matter (Matasović, R. (2014). Substratum words in Balto-Slavic. *Filologija*, 60, 75).

ЛІТЕРАТУРА

Руда Н. (2017). Субстрат. *Енциклопедичний словник класичних мов*. Л. Звонська (Ред.). Вид. 2-ге, доп. Київ: ВПЦ «Київський університет», 494.

Hildegard, T. (2007). Why don't the English speak Welsh? *Britons in Anglo-Saxon England.* Woodbridge: The Boydell Press, 192—214.

Matasović, R. (2014). Substratum words in Balto-Slavic. *Filologija*, 60, 75—102.

Див. також: контакти мовні, суперстрат мовний.

О. Малаш

супере́тнос

Сукупність етносів, пов'язаних спільністю походження, мовними й етнокультурними ознаками, релігійним життям, політичними зв'язками тощо. Складові частини суперетносу зазвичай локалізовані в одному макрорегіоні. Суперетнос має мозаїчну природу, в діахронічному аспекті він не відзначається стабільністю; між етносами-складниками можуть виникати протиборства, зумовлені, серед іншого, змаганням за лідерство. Приклади суперетносів: араби, тюрки, слов'яни.

англ. **supraethnicity**

In official Kazakstani parlance, then, multiethnicity should not be understood as a model for ethnocultural integration. Multiethnicity should not be confused with "supraethnicity". A supraethnic model would have to be based on the premise that people are able and willing to downplay the significance of their original ethnicity and to develop a sense of common nationhood focused on the state as such. This would create a Kazakstani identity open to all citizens

(Kolstø, P. (Ed.). (1999). Nation-Building and Ethnic integration in Post-Soviet Societies. In: All Investigation of Latvia and Kazakstan. New York: Routledge. URL: https://cutt.ly/sHRmotN).

ЛІТЕРАТУРА

Godina, V. V. (2007). Supra-ethnic identity in multi-ethnic societies: the case of Yugoslav multiethnic identity. *Ethnoculture*, 1, 59—71.

Fishman, J. (2004). Ethnicity and supra-ethnicity in corpus planning: The hidden status agenda in corpus planning. *Nations and Nationalism*, 10(1—2), 79—94.

Kolstø, P. (Ed.). (1999). Nation-Building and Ethnic integration in Post-Soviet Societies. In: All Investigation of Latvia and Kazakstan. New York: Routledge. URL: https://cutt.ly/sHRmotN

О. Малаш

суперстра́т мо́вний

Сукупність ознак мови прибульців, яка не змогла витіснити мову корінного етносу, але справила на неї певний вплив на різних рівнях мовної стуктури. Приклади мовного суперстрату: данські елементи в норвезькій мові, тюркські в болгарській, германські в іспанській та португальській мовах.

англ. **superstrate**

When one language ("superstrate") is forcibly imposed upon the language of a subjected population ("substrate"), the sociolinguistic result, as mentioned before, may be that of "diglossia". The "high" language of the political elite (LH), which symbolizes wealth, power and prestige, dominates the "low" language (LL) spoken by most of the population; indeed, the speakers of LH may actively seek to suppress LL (Hildegard, T. (2017). Why don't the English speak Welsh? In: Britons in Anglo-Saxon England. Woodbridge: The Boydell Press, 196).

ЛІТЕРАТУРА

Пачев А. (1993). Суперстрат. *Малка енциклопедия по социолингвистика*. Плевен: Евразия-Абагар, 286—288.

Суперстрат (2017). *Енциклопедичний словник класичних мов*. Л. Звонська (Ред.). Вид. 2-ге, доп. Київ: ВПЦ «Київський університет», 497.

Ткаченко О. Б. (2004). Суперстрат. *Українська мова*: *Енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія, 663—664.
Hildegard, T. (2017). Why don't the English speak Welsh? In: Britons in Anglo-Saxon England. Woodbridge: The Boydell Press, 192—214.

Див. також: контакти мовні, субстрат мовний.

О. Малаш

су́ржик

Некодифікований соціолект, що виник в умовах українсько-російської диглосії на фонетичній і лексико-граматичній основі української мови з численними домішками російських мовних елементів. Наслідок асиміляторської русифікаційної політики. Поширена думка, що суржик — проміжна стадія у процесі мовної асиміляції українців. Суржикові притаманні хаотичність, несистемність і непередбачуваність використання його носіями фонетичних і граматичних форм та лексичних елементів української й російської мов через нерозрізнення й сплутування норм кожної з цих мов та вплив асиміляторської мовної ідеології. Використання суржику — ознака невисокого освітнього рівня й низького соціального статусу.

англ. **surzhyk (Surzhyk)**

Surzhyk is still, though, most often used in small or middlesize cities, rayon centres, in villages around the large city zones, where peasants have regular contact with the city, in suburbs with a large number of newly urbanized inhabitants. It can be heard in all parts of Ukraine where the Russian and Ukrainian languages meet, but takes on a local colour under the influence of dialects and the local sociolinguistic conditions. There is no specific surzhykspeaking region in Ukraine (Bernsand, N. (2001). Surzhyk and National Identity in Ukrainian Nationalist Language Ideology. *Forum,* 17, 41).

A recurring theme in nationalist writings on surzhyk is that language contact resulting in mutual exchange of language elements is a natural phenomenon as long as the norms of the different languages are upheld and the exchange does not jeopardise

the uniqueness of the contacting languages. If on the other hand the independence of the languages is threatened by the exchange and mixed language forms take root in the language, language contact is considered harmful (Bernsand, N. (2001). Surzhyk and National Identity in Ukrainian Nationalist Language Ideology. *Forum,* 17, 43).

For many urbanising peasants in eastern and southern Ukraine surzhyfication of speech (often perceived as language shift to Russian) was part of the adaptation to city life and was, as a result of prevailing language stereotypes, probably considered more fit to urban conditions than dialect speech or, later, a shift to standard Ukrainian. Memories of social traumas of the Soviet 1930s did not do anything to counter those tendencies (Bernsand, N. (2001). Surzhyk and National Identity in Ukrainian Nationalist Language Ideology. *Forum,* 17, 44—45).

What has tended to be ignored officially is another linguistic struggle, this for the very integrity of the Ukrainian language itself. In this confrontation, the choice is not Ukrainian or Russian, but Ukrainian and Russian, in the form of a hybrid — *surzhyk* — a non-standard language that incorporates elements of both (Flier, M. S. (2000). Surzhyk: The Rules of Engagement. In: Cultures and Nations of Central and Eastern Europe: Essays in Honor of Roman Szporluk. Cambridge, 113).

англ. **Ukrainian-Russian mixed speech**

I already argued that Ukrainian society, on the whole, is marked by semi-official bilinguism with triglossic traits. This situation concerns most regions where Ukrainian represents the very high variety, Russian is the high variety and the Ukrainian-Russian mixed speech "Suržyk" covers the function of the low variety (Del Gaudio 2010: 258—261). (…) In my view, the definition Ukrainian-Russian mixed speech or Ukrainian-Russian Suržyk appears to be an oversimplification since the forms of mixed speech based on the dialectal substratum in the area where I conduct the research may contain, in

a synchronic perspective, Belarusian features (Del Gaudio, S. (2018). Between Three Languages, Dialects and Forms of Mixed Speech: Dialect and Language Contacts in Ukrainian-Belarusian Transitional Area. In: Ferro, M. C., Salmon, L., Ziffer, G. (Eds.). *Contributi italiani al XVI Congresso Internazionale degli Slavisti: Belgrado, 20—27 agosto 2018*. Firenze: Firenze University Press, 85).

англ. **Russian-Ukrainian language mixture**

Now Surzhyk is used to denote the Russian-Ukrainian language mixture. The word has a negative connotation and opposes the language mixture with varieties of language perceived as pure, such as the standard variety. According to Bilaniuk (2004), current public discourse associates Surzhyk with parochialism, lack of education, and a low culture (Kent, K. (2010). Language Contact: Morphosyntactic Analysis of Surzhyk Spoken in Central Ukraine. *LSO Working Papers in Linguistics 8. Proceedings of WIGL*, 33).

англ. **mixed language**

Lack of evidence of active Russian-Ukrainian bilingualism as well as inability of Surzhyk speakers to switch codes suggests that Surzhyk is sociolinguistically closer to a mixed language than to codeswitching (Kent, K. (2010). Language Contact: Morphosyntactic Analysis of Surzhyk Spoken in Central Ukraine. *LSO Working Papers in Linguistics 8. Proceedings of WIGL*, 50).

ЛІТЕРАТУРА

Брага І. (2019). Етномовна ідентифікація носіїв суржику. *Записки з українського мовознавства: зб. наук. праць.* Одеса, 26(2), 119—127.

Масенко Л. Т. (2019). Суржик: між мовою і «язиком». 2-ге вид., зі змінами і допов. Київ: Видавничий дім «КМ Академія».

Тараненко О. О. (2008). Українсько-російський суржик: статус, тенденції, оцінки, прогнози. *Мовознавство,* 1, 14—30.

Труб В. М. (2000). Явище суржику як форма просторіччя в ситуації двомовності. *Мовознавство,* 1, 46—58.

Flier, M. S. (1998). Surzhyk: The Rules of Engagement. *Harvard Ukrainian Studies,* 22. *Cultures and Nations of Central and Eastern Europe*, 113—136.

Bilaniuk, L. (1997). Speaking of "Surzhyk": Ideologies and Mixed Languages. *Harvard Ukrainian Studies*, 21(1/2), 93—117.

Bilaniuk, L. (2004). A typology of Surzhyk: Mixed Ukrainian-Russian language. *International Journal of Bilingualism,* 8(4), 409—425.

Danylenko, A. (2016). Iazychie and Surzhyk: Mixing Languages and Identities in the Ukrainian Borderlands. In: The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Borders, 81—100.

Del Gaudio, S. (2010). On the nature of surzyk: a double perspective. *Wiener slawistischer almanach, Sonderband* 75. München; Berlin; Wien.

Flier, M. (2008). Surzhyk or Surzhyks? In: Hentschel, G., Zaprudski, S. (Eds.). Belarusian trasjanka and ukrainian surzhyk: Structural and social aspects of their description and categorization. Oldenburg: BIS-Verlag der Carl von Ossietzky Universitaet Oldenburg, 39—56.

Moser, M. (2009). Russisch, Ukrainisch und Suržyk des 18. Jahrhunderts in der Privatkorrespondenz ukrainischen Frauen. In: Besters-Dilger, J., Poljakov, F. B. (Eds.). Die russische Sprache und Literatur im 18. Jahrhundert: Tradition und Innovation. Frankfurt am Main, etc.: Peter Lang, 289—322.

Б. Ажнюк

табуйо́ване сло́во

Слово, яке заборонено вживати з містично-забобонних, суспільно-політичних, культурних або етичних мотивів. Табуйованість слів і понять у первісних суспільствах була зумовлена магічним мисленням та страхом перед силами природи. Це призводило до використання слів, які позначали те саме поняття на основі інших його характеристик. У тоталітарних суспільствах табуйованими вважалися ті лексичні одиниці, вживання яких дискредитувало політичний устрій, кидало тінь на діяльність керівництва. У сучасному спілкуванні табуйованими для публічного вжитку словами найчастіше стають ті, що визначені як непристойні. Це одиниці на позначення естетично непривабливих фізіологічних процесів, статевого акту, деяких частин тіла, низки захворювань. Табуйованою вважають обсценну лексику, мовні вияви дискримінації за соціальною, гендерною, віковою чи іншою ознакою (зневажливі назви етносів, найменування людей з певними захворюваннями, інвалідністю тощо).

англ. **taboo word**

I use the terms taboo words or swear words interchangeably to describe the lexicon of offensive emotional language. A taboo is a "ban or inhibition resulting from social custom or aversion" (The American Heritage Dictionary of the English Language, 2000). Taboo words are sanctioned or restricted on both institutional and individual levels under the assump-

tion that some harm will occur if a taboo word is spoken (Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science,* 4(2), 154).

ЛІТЕРАТУРА

Ставицька Л. (2008). Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Київ. Критика.

Lockwood, W. (1955). Word taboo in the language of the Faroese fishermen. *Philological society*, 54 (1), 1—24.

Jay, T. (2009). The utility and ubiquity of taboo words. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 153—161.

О. Малаш

ти́тульна мо́ва див. **мова титульної нації**

ти́тульна на́ція

Національна спільнота, з найменуванням якої співвідносять сучасну або історичну назву країни, провінції, територіально-адміністративної одиниці тощо: *болгари — Болгарія, каталонці — Каталонія, карели — Карелія, якути — Якутія* і т. ін. Термін активно використовувався на початку 1990-х рр. щодо незалежних держав, які постали з республік колишнього СРСР.

англ. **titular nation**

For most African countries that are essentially pluralistic in terms of languages, cultures, and ethnic composition, such official monolingualism would imply to opt for some kind of "neutral" or "unifying" language. The idea is that such heterogeneous polities should eventually conform to European models of a "nation state", which are characterised by factual or ideologically postulated linguistic, cultural and possibly ethnic homogeneity, ideally allowing one to speak of one single "nation" populating their own "nation state" (hence we speak of "titular nations" for such states) (Ekkehard, W. H. (2017). Language ideologies and the politics of language in postcolonial Africa. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus,* 51, 1—22).

The government pressure on the process of legislation provided more opportunities to strengthen access to administration, education and important economic sectors of the newly emerging state for titular nation, yet securing better opportunities for itself (URL: https://muse.jhu.edu/article/779471/summary).

The idea is that such heterogeneous polities should eventually conform to European models of a "nation state", which are characterised by factual or ideologically postulated linguistic, cultural and possibly ethnic homogeneity, ideally allowing one to speak of one single "nation" populating their own "nation state" (hence we speak of 'titular nations' for such states). While at the time of proclaiming the USSR there was no such thing as the Soviet nation, it can be assumed that it was intended to become a constructed titular nation (URL: https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/127).

англ. **titular ethnicity**

Just because the distribution of one set of goods — in this case, land — does not target the titular ethnicity, there is no reason to assume that there is not ethnic favoritism in the distribution of other goods (Hierman, B., Nekbakhtshoev, N. (2014). Whose land is it? Land reform, minorities, and the titular "nation" in Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan. *Nationalities Papers,* 42(2), 349).

англ. **titular ethnic group**

As in the previously discussed cases, however, official nationalizing discourse asserting the rights and privileges of the titular ethnic group has not always translated into exclusionary practices on the ground (Hierman, B., Nekbakhtshoev, N. (2014). Whose land is it? Land reform, minorities, and the titular "nation" in Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan. *Nationalities Papers,* 42(2), 346).

ЛІТЕРАТУРА

Hierman, B., Nekbakhtshoev, N. (2014). Whose land is it? Land reform, minorities, and the titular "nation" in Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan. *Nationalities Papers,* 42(2), 336—354.

Б. Ажнюк

традиція етнічна (етнічна традиція)

Система настанов, цінностей, заборон, вірувань, переконань та пов'язаних з ними ритуалів, властива етносові впродовж історично тривалого часу. Має вияв у культурі, побуті, мові, художній творчості, поведінкових і комунікативних стереотипах і т. ін. До етнічної традиції у комунікації може входити добір мовних засобів (японці уникають простого «ні», вважаючи його виявом недоброзичливості, натомість воліють відмовлятись ухильно), паравербальна поведінка (довгі паузи перед відповіддю на питання в японців; в'єтнамці під час ділових переговорів схильні говорити тихо, а гучність трактують як злість на співрозмовника), проксеміка (у греків прийнятна дистанція між співрозмовниками мінімальна, тому на іноземців, котрі воліють триматися далі, можуть образитись), ієрархічні відносини між комунікантами (у Таїланді не заведено, щоб людина вищого статусу просила вибачення в того, хто має нижчий статус). Відповідно до ареалу етнічна традиція може бути загальноетнічною або регіональною.

англ. **ethnic tradition**

In turn ethnic traditions are also the mechanism which influences a personality morally and is capable to create the correct belief because this is the social experience saved up by the mankind in the course of all progressive activity. (…) Ethnic traditions consist of the whole complex of the achievements of peoples in the field of complex of the achievements of peoples in the field of (Sakenov, D., Kushnir, Y., Abdulkhamidova, D., Shnaider, Y. (2012). Ethnic Traditions as a Means of Formation of Moral Beliefs of Seniors. *World Applied Sciences Journal,* 19(10), 1443—1448).

ЛІТЕРАТУРА

Борисенко В. (2000). Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців. Київ: Унісерв.

Боряк О. (2006). Україна: етнокультурна мозаїка. Київ: Либідь.

Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу (2011). *Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса.
Стоянова Е. (2008). Сонячне весілля (до питання вітальності болгарського острівного ідіому в Україні). *Мовознавство*, 2—3, 247—260.

О. Малаш

тради́ція культу́рна (культурна традиція)
Сукупність світоглядних уявлень, правил, приписів, вірувань, що сформувалися в межах територіальної, етнічної, релігійної чи іншої спільноти протягом історично тривалого періоду. Складниками культурної традиції є фольклор, історична й етнографічна пам'ять, міфологія, мова, звичаї, вірування тощо. Культурна традиція не лише відтворює в сучасному минуле, але й претендує на те, щоб визначати буття соціуму в теперішньому й майбутньому. Структура культурної традиції передбачає два комплекси компонентів: статичний, який дає змогу культурній традиції зберігати свою основу, та динамічний, що впливає на корегування певних елементів традиції з урахуванням соціального досвіду. Функції культурної традиції — нагромадження та передавання досвіду, зв'язок між поколіннями, вплив на процеси соціальних змін.

англ. **cultural tradition**
The wide varieties of beliefs and cultural traditions make it difficult to define what possession is, and what it means for different people. A minimal classification is advanced by Boddy who defines spirit possession as 'the hold exerted over a human being by external forces or entities more powerful than she' (Boddy 1994, p. 407). In most possession cults these external forces are considered as spirits, god(s), or ancestor heroes. In Africa, possessing spirits are generically thought of as breath, air, or wind. Their individuality is produced in an interactive process, in which the medium, the afflicted person, and the public take part (Luig, U. (2001). Anthropology of spirit possession. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. URL: https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/cultural-tradition).

ЛІТЕРАТУРА

Вдовичин І. (2013). Свобода людини і культурна традиція (інтерпретація українською політичною думкою європейської ідеї особистої свободи. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,* 3, 348—364.

Гумницька Н. (2011). Культурна традиція: першооснова збереження національної ідентичності та формування глобального українського простору. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Культурологія,* 8, 3—11.

Настояща К. (2012). Культурна традиція як агент соціальних змін і модератор соціокультурного дискурсу в суспільстві. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Соціологія,* 165 (177), 22—27.

Скуратівський В. (2016). Культурна традиція. *Енциклопедія Сучасної України.* URL: https://esu.com.ua/article-51480

Шейко О. С. (2001). Традиція як фактор саморозвитку суспільства. Автореф. дис. ... канд. філос. наук. Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя.

Luig, U. (2001). Anthropology of spirit possession. *International Encyclopedia of the Social* & *Behavioral Sciences*. URL: https://www.sciencedirect.com/topics/computer-science/cultural-tradition

О. Малаш

Украї́нська націона́льна коміcія з пита́нь право́пису

Комісія створена в 1994 р. (початкова назва — Українська національна комісія з питань правопису при Кабінеті Міністрів України) для підготовки й видання нової редакції «Українського правопису». Перший склад комісії включав 35 осіб (переважно мовознавці з наукових та освітніх закладів України, а також з Канади, США, Словаччини, Казахстану й Франції), другий (2002 р.) — 44 особи (крім мовознавців до нього входили й літератори), третій (2015 р.) — 25 осіб (переважно мовознавці з наукових та освітніх закладів України). 22 жовтня 2018 р. комісія затвердила нову редакцію «Українського правопису», схваленого постановою Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р. і опублікованого у видавництві «Наукова думка» НАН України (авторизоване видання 2019 р.).

англ. **Ukrainian National Commission on Orthography**

In its work, the Ukrainian National Commission on Orthography was guided by the following principles: the need to preserve the Ukrainian orthography tradition; inclusion of new orthography rules necessary for a sufficiently comprehensive codification of language norms; reflection of the main changes in modern language and writing practice; formation of rules for writing new borrowed words, new proper names; elimination of outdated or inaccurate wording; unification of orthography rules (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_orthography_of_2019).

англ. **Ukrainian National Commission on Spelling**

On May 22, 2019, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved a new version of the orthography prepared by the Ukrainian National Commission on Spelling (URL: https://wp-en.wikideck.com/Ukrainian_language).

Б. Ажнюк

Украї́нський мо́вно-інформаці́йний фонд НАН Украї́ни (далі Фонд)

Науково-дослідна установа в Києві, створена в 1991 р. шляхом реорганізації підрозділів Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України та Відділення наукової інформації Інституту математики НАН України. Основні напрямки діяльності: створення традиційних і комп'ютерних словників, підручників, систем автоматизованого опрацювання природної мови, лінгвістичних баз даних та знань тощо; дослідження лінгвістичних аспектів інтелектуальної діяльності; координація робіт у галузі лінгвістичної технології, комп'ютерної лінгвістики і лексикографії. У Фонді працює два науково-дослідні підрозділи: відділ лінгвістики та відділ інформатики. Фонд започаткував (1994 р.) і координує програму зі створення серії «Словники України», тут започатковано перший в Україні лінгвістичний корпус, який має обсяг понад 200 млн слововживань. На базі комп'ютерної лексикографічної системи створено Словник української мови у 20 томах (2010—2024 рр. вийшло друком 15 томів). Спільно з Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України Фонд видає науково-теоретичний журнал «Мовознавство» (видавець — ВД «Академперіодика» НАН України).

англ. **Ukrainian Lingua-Information Foundation of the National Academy of Sciences** (URL: https://en.ulif.org.ua/node/27)

Б. Ажнюк

украї́нський право́пис

Систематизований виклад правил, які встановлюють нормативне написання українською мовою слів, висловів, скорочених словесних позначень, власних назв і т. ін., а також уживання розділових знаків. Правопис — важливий чинник національної єдності. Через систему освіти, науку, мистецтво, державні інститути, засоби масової інформації правопис впливає на внормування письмового і усного мовлення. Сучасна українська мова має тривалу орфографічну традицію: протягом понад двох століть у виробленні правописних норм брали участь видатні науковці, громадські й культурні діячі східних і західних українських земель. У 1919 р. спільне зібрання Української академії наук схвалило «Найголовніші правила українського правопису» — перший в історії України офіційний правопис. Чинний сьогодні український правопис у редакції 2019 р. ґрунтується на принципі історичної й етнографічної соборності нації, він повертає до життя окремі правописні норми початку ХХ ст., що стали частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має наукове підґрунтя. З плином часу українська мова, як і будь-яка інша жива мова, зазнає змін. Правопис має відображати насамперед її сучасний стан.

англ. **Ukrainian orthography**

Issues concerning Ukrainian orthography tend to surface at various conferences and provoke extremely heated debates. These are often of a binary nature and normally kindle strong political and national sentiments. The most common debate is the opposition between the "Russified" orthography currently used in Ukraine and the "archaic" orthography used predominantly by the diaspora (Nedashkivska, A. (2006). Orthographic innovations and variationsin contemporary Ukrainian. In: Written Language & Literacy. John Benjamins Publishing Company, 265—281).

ЛІТЕРАТУРА

Історія українського правопису XVI—XX століття. Хрестоматія (2004). Упоряд.: В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ: Наукова думка.

Скопненко О. І. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії) (2020). *Вісник Національної академії наук України,* 3, 78—87.

Український правопис: так і ні (1997). Упоряд.: О. О. Тараненко. Київ.

Hornjatkevyč, A. (2011). The 1928 "Ukrainian orthography". In: Fishman, J. A. (Ed.). The Earliest Stage of Language Planning: "The First Congress" Phenomenon. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 293—304.

Nedashkivska, A. (2006). Orthographic innovations and variationsin contemporary Ukrainian. In: Written Language & Literacy. John Benjamins Publishing Company, 265—281.

Б. Ажнюк

Уповнова́жений із за́хисту держа́вної мо́ви

Посадова особа, незалежна від інших державних органів та посадових осіб, на яку законом покладено завдання захисту української мови як державної, усунення перешкод та обмежень у користуванні державною мовою та дотримання права громадян України отримувати державною мовою інформацію та послуги в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Інститут Уповноваженого із захисту державної мови запроваджено Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (ст. 49) від 25.04.2019 р. Уповноважений забезпечує моніторинг виконання законодавства про державну мову та відповідних державних цільових програм, розглядає скарги фізичних і юридичних осіб на дії та бездіяльність органів влади, юридичних і фізичних осіб щодо дотримання вимог законодавства про державну мову, подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо забезпечення ефективної реалізації державної політики, спрямованої на захист державної мови. Організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Уповноваженого здійснює його секретаріат. У процесі розгляду скарг щодо порушення мовного законодавства Уповноважений може призначити проведення мовної експертизи в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. За порушення закону Уповноважений має право накласти на фізичну або юридичну

особу штраф. Уповноважений щороку подає Кабінету Міністрів України публічний звіт про свою діяльність і розміщує його на своєму офіційному сайті для відкритого доступу.

англ. **State Language Protection Commissioner**
Over the past six months, the Secretariat of the State Language Protection Commissioner has received 2,126 reports on violation of the so-called "language law" (URL: https://opendatabot.ua/en/analytics/language-law).

англ. **Commissioner for the Protection of the State Language**
Commissioner for the Protection of the State Language Taras Kremin considers it inadmissible to provide Dom TV with the opportunity to broadcast in a non-state language throughout Ukraine (URL: https://en.interfax.com.ua/news/general/786740.html).

англ. **Language Ombudsman**
The Language Ombudsman also recalled that the Constitutional Court of Ukraine noted that the Ukrainian language is an inseparable attribute of the Ukrainian state, along with the state flag of Ukraine, the state emblem of Ukraine and the national anthem of Ukraine (URL: https://en.interfax.com.ua/news/general/777678.html).

англ. **authorized representative on protection of the state language**
The Cabinet of Ministers has appointed Ukrainian-language teacher Taras Kremin as the authorized representative on protection of the state language (URL: https://ukranews.com/ennews/713485-cabinet-appoints-ukrainian-language-teacher-kremin-as-language-ombudsman).

англ. **Ombudsman for the protection of the state language**
Ombudsman for the protection of the state language Taras Kremin calls on local authorities to bring the names of a number of settlements in line with the spelling and standards of the state language (URL: https://en.interfax.com.ua/news/general/777678.html).

Б. Ажнюк

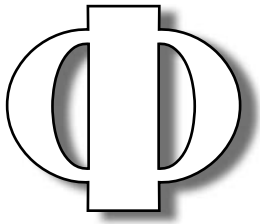

фемінати́в (фемінітив)

Іменник на позначення жінки за ознакою професії, заняття, соціального стану, походження, місця проживання і т. ін.: *кравчиня, студентка, лідерка, науковиця, землячка* тощо; переважно має парну чоловічу форму (*кравець, студент, лідер*). Активізація творення й уживання фемінативів відбувається (різною мірою) в усіх слов'янських і в багатьох неслов'янських мовах. Таку тенденцію помітно насамперед у мовній практиці ЗМІ та соціальних мереж. Переважно її пояснюють необхідністю гендерного реформування словникового складу мови — зміни стереотипних уявлень про нібито чоловіче призначення певних посад (*міністр, канцлер, мер, посол*), професій і занять (*адвокат, дипломат, хірург, математик*), соціальних функцій (*борець, вождь*) і т. ін. Хоча українська мова має давню традицію розрізняти назви чоловіків і жінок за ознакою професії, заняття, соціального стану (*учитель / учителька, господар / господиня, майстер / майстриня* та ін.) і має словотвірні засоби, які уможливлюють розширення цієї традиції, однак штучність деяких новотворів-фемінативів викликає спротив і пересічних носіїв мови, і частини мовознавців. Отримання суспільної санкції на входження тих чи інших мовних одиниць у національний лексикон не завжди відбувається враз, іноді воно потребує часу.

англ. **feminized noun**

Do not use a feminized noun (e.g., manageress) when the normal noun (manager) covers both sexes (URL: https://techwhirl.com/gender-neutral-technical-writing/); URL:https://is.muni.cz/th/iirus/The_Generic_Man_and_Its_Substitution.pdf). Three things are notable in the above account: (1) the (masculine) second declension noun diakonos (Suxkovos) was still being used, rather than the feminized diakonissa (SiaKovicrcra)… (URL: https://archive.org/stream/4146526/4146526_djvu.txt).

англ. **feminized word forms**

In German, both feminization and neutralization have been promoted, whereas, in Norwegian, an explicit neutralization strategy was used and led toward a natural gender language. This difference affected how the language developed: in German, the use of feminized word forms increased, while, conversely, the use decreased in Norwegian (Kuhn, E. A. (2021). Strategies That Affect Individuals' Gender-Fair Language Use (Doctoral thesis). Trondheim: Norwegian University of Science and Technology, 41—42).

англ. **feminative**

Often paired plurals including a feminative can be used for greater precision and better comprehensibility, lekarki i lekarze "women and men doctors" (as in the "readers" example above). Similarly, using an explicit feminative with reference to a specific woman, e.g. wybitna naukowczyni "a distinguished woman academic" does not imply that she is distinguished among women academics only and not among all academics, but shows — if it still needs to be shown — that women are capable of any achievement (Linde-Usiekniewicz, J. (2022). The Case for Feminatives in Polish. *The Magazine of the PAS*, 4(76), 82).

ЛІТЕРАТУРА

Архангельська А. (2019). Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Семиколєнова О. І., Шиліна А. Г. (2006). Гендерний аспект сучасної мовної політики (міжнародний досвід і українська перспектива). *Мовознавство,* 4, 32—40.

Тараненко О. О. Андроцентризм у системі мовних координат і сучасний гендерний рух (2021). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Б. Ажнюк

Франц́узька акаде́мія

Наукове товариство, головний орган стандартизації та кодифікації французької мови. Створена в 1635 р. кардиналом Арманом-Жаном дю Плессі де Рішельє для піклування про чистоту французької мови за зразком італійської Академії делла Круска (заснована у Флоренції в 1583 р.). Офіційними покровителями академії були французькі монархи, згодом — президенти Франції. Її головними завданнями є створення нормативних словників французької мови, визначення норм французького правопису й граматики, запобігання неконтрольованим іншомовним впливам, сприяння розвитку французької літератури та поширенню французької мови у світі. Складається з 40 осіб. Має повноваження видавати офіційний словник французької мови. У 1694 р. вийшло друком перше повне видання Словника Французької академії *(«Dictionnaire de l'Académie française»).* Загалом опубліковано вісім видань цього словника (останнє в 1932—1935 рр.); триває робота над дев'ятим виданням, опубліковано 1—3 томи (1992 р., 2000 р. і 2011 р.). Уважається, що академія є одним із знарядь мовного протекціонізму і запобігання масовому проникненню англізмів у нормативну французьку мову.

англ. **French Academy**

They (Jacobins) also abolished the French Academy during the Tenor (it was reestablished in 1795) and adopted their own set of language laws, to make French a "national" language. The report of Jacobin leader Barre concluded that the aristocracy had erected a linguistic barrier between the masses and themselves, thereby controlling access, in particular, to the legal system and all the or-

gans of government (Wexler, L. S. (1996). Official English, Nationalism and Linguistic Terror: A French Lesson. *Washington Law Review*, 71, 302).

англ. **Académie Française**

France has a reputation for carefully guarding their language from outside influences, which can be described as "linguistic purism." This goal is evident in the existence of organizations such as the Académie Française (Riggio, B. (2021). Attitudes Toward Anglicisms in Montpellier, France: A Study on Linguistic Purism and Americanization. *The Proceedings of GREAT Day 2020*. URL: https://knightscholar.geneseo.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1293&context=proceedings-of-great-day).

англ. **Académie**

The Académie has had some success in promoting French equivalents for English words, particularly with "logiciel (software), matériel (hardware), ordinateur (computer, although the abbreviation p.c. remains), and baladeur (walkman), all of which have become widely used, largely ousting the original anglicisms" (Cohen, L. (2012). The French Identity Crisis: Fending Off the Franglais Invasion. URL: https://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=french_honproj).

англ. **AF**

The AF has become a symbol of language protectionism in popular linguistic discourse about English. (…) The primary role of the AF is therefore not to restrict the use of borrowed terminology, but to create and sanction alternative terms (Estival, D., Pennycook, A. (2011). L'Académie française and Anglophone language ideologies. *Language Policy,* 10, 334).

ЛІТЕРАТУРА

Estival, D., Pennycook, A. (2011). L'Académie française and Anglophone language ideologies. *Language Policy,* 10, 325—341.

Fitzsimmons, M. P. (2017). The Place of Words: The Académie Française and Its Dictionary during an Age of Revolution. New York: Oxford University Press.

Amit, A. (2016). The Académie Française and monocentricity in a multicultural world. *Language Problems and Language Planning*, 40(3), 235—249.

Див. також: кодифікація, закон Тубона, мовний пуризм, іншомовні слова.

Б. Ажнюк

франгле́

Найменування (часто іронічне) некодифікованого французького мовлення зі спонтанними вкрапленнями елементів англійської мови. Термін утворений шляхом поєднання французьких слів, що називають відповідні мови: *français* + *anglais* = = *franglais*. Існує аналогічний термін на англійській лексичній основі — френгліш (*french* + *english* = *frenglish*). Термін franglais набув поширення після виходу в 1964 р. книжки відомого французького есеїста і вченого Рене Етьємбля (*René Étiemble*) з промовистою назвою «Чи володієте ви франгле?» (*Parlez-vous franglais?*), спрямованої проти засмічення французької мови неконтрольованим напливом англізмів. Поширенню франгле сприяє французько-англійська двомовність, насамперед у медійному середовищі, індустрії розваг, інформаційних технологіях, освіті, бізнесі тощо, а також в ареалах активних міжмовних контактів, наприклад у канадській провінції Квебек. Приклади франгле: *Je vais driver downtown* замість *Je vais conduire au centre-ville* (пор. англ. *I'm going to drive downtown* «Я збираюся їхати до центру міста»), *Je ne care pas* замість *Ça m'est égal* (пор. англ. *I don't care* «Мені байдуже»).

англ. **Franglais**

Aside from the impurities of local dialects, a larger problem arose after the Industrial Revolution when foreign words were introduced in spoken French. The greatest influence was the English language, and by 1946 the use of "franglais" was widespread. The author Étiemble attracted much attention to the phenomenon of this bizarre language with his book Parlez-vous franglais (Belluzzi, M. (1995). Cultural Protection as a Rationale for Legislation: The French Lan-

guage Law of 1994 and the European Trend Toward Integration in the Face of Increasing U.S. Influence. *Penn State International Law Review*, 14 (1), 132).

ЛІТЕРАТУРА

Deboffe, M. (2016). Teenagers' Attitudes Towards Franglais in France and Francophone Switzerland. In: Cahiers du Centre de Linguistique et des Sciences du Langage, 48, 93—105.

Robyns, C. (1995). Defending the National Identity: Franglais and Francophony. In: Poltermann, A. (Ed.). Literaturkanon — Medienereignis — Kultureller Tekst. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 179—210.

Chesley, P. (2010). Lexical borrowings in French: Anglicisms as a separate phenomenon. *Journal of French Language Studies,* 20 (03), 231—251.

Див також: змішування кодів, перемикання коду, напівмовність, суржик, закон Тубона.

Б. Ажнюк

фу́нкції мо́ви

Сукупність призначень мови як універсальної знакової системи. До основних функцій мови належать комунікативна (спілкування), номінативна (називання реалій навколишнього світу), когнітивна (пізнання), ідентифікаційна (вказівка на етнічну належність), експресивна (вираження емоцій), волюнтативна (вираження волі), фатична (встановлення контакту). Функції мови реалізуються не ізольовано, а в поєднаннях. Через поєднання комунікативної, номінативної та когнітивної функцій відбувається оформлення думки, що є однією з найважливіших синтетичних функцій мови.

англ. **functions of the language**

What utterances make up our daily verbal communication? Some of our words convey meaning, some convey emotions, and some actually produce actions. Language also provides endless opportunities for fun because of its limitless, sometimes nonsensical, and always changing nature. In this section, we will learn about the five functions of language, which show us that language is expressive,

language is powerful, language is fun, language is dynamic, and language is relational (*Communication in the real world*. URL: https://open.lib.umn.edu/communication).

ЛІТЕРАТУРА

Карпенко Ю. О. (1983). Вступ до мовознавства. Київ: Вища школа.
Кочерган М. П. (2001). Вступ до мовознавства. Київ: ВЦ «Академія».
Левицький А. Е., Сингаївська А. В., Славова Л. Л. (2006). Вступ до мовознавства: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури.
Климентова О. В. Фатична функція мови в аспекті усвідомлюваних і неусвідомлюваних чинників комунікації (2014). *Мовні і концептуальні картини світу,* 50(1), 368—375.

Б. Ажнюк

функціона́льна дистрибу́ція мов

Соціально-детермінований розподіл мов за функціональним та соціально-комунікативним навантаженням у полілінгвальному або поліетнічному соціумі. Вибір та використання однієї з мов, яка є компонентом комунікативної системи в гетерогенному мовному колективі, залежить від комунікативної сфери або комунікативного завдання в певній сфері. Прикладами функціональної дистрибуції мов є диглосія і асиметричний білінгвізм. У мовно однорідному колективі функціональна дистрибуція мов реалізується шляхом розподілу функцій між підсистемами однієї мови (літературна мова, територіальні та соціальні діалекти, стилі мовлення), що як система субкодів та кодів забезпечують комунікативні потреби суспільства.

англ. **functional distribution of languages**

According to Fishman (1967) diglossia refers to all kinds of language varieties which show functional distribution in speech community. Diglossia, as a consequence, describes a number of sociolinguistic situations, from stylistic differences within one language or the use of separate dialects to the use of (related or unrelated) separate languages. To put it more simply, he broadened the term to include any speech community that has two (or more) varieties

(high and low varieties) each of which is used for different functions regardless if they belong to the same language or not (Qudah, M.A. (2017). Sociolinguistic Study: Diglossia in Social Media. URL: https://conference.pixel-online.net/files/ict4ll/ed0010/FP/4139-ICL2733-FP-ICT4LL10.pdf).

ЛІТЕРАТУРА

Ferguson, Ch. (1959). Diglossia. *Word*, 15, 325—340.
Fishman, J. (1967). Bilingual with and without Diglossia. *Journal of Social Sciences*, 23(2), 29—38.

Див. також: диглосія, дистрибуція мов.

Л. Андрієнко

функці́ональне навант́аження мо́ви

Обсяг суспільних функцій, які виконує мова в різних сферах життя: робота органів влади, виробництво, побут, освіта, наука, культура тощо. Функціональне навантаження й конкурентоздатність мови залежать від ступеня її поширеності і престижу. Так у Казахстані поряд із титульною мовою, що має статус державної, широко використовується російська як мова інформаційного простору, міжетнічного спілкування, освіти і т. ін.

англ. **functioning of languages**

The functioning of languages in the Republic of Kazakhstan is a complex problem that cannot be changed quickly and radically with the help of regulations (Knol, M., Assanova, D. Interaction of languages in the context of trilingual education in Kazakhstan, 116. https://doi.org/ 10.46656/proceeding.2021.foreign.language(22)).

ЛІТЕРАТУРА

Кулик В. (2021). Мовна політика в багатонаціональних країнах. Закордонний досвід та його придатність для України. Київ: Дух і Літера.
Walsh, J. (2012). Language policy and language gouvernance: a case-study of Irish language legislation. *Language Policy*, 11(4), 323—341.

Див. також: мовна політика.

О. Малаш

чи́ста мо́ва

1) Мова, вільна від ознак асиміляційного іншомовного впливу.

2) Ідеал мови, що відповідає літературним нормам на фонетичному, лексичному, граматичному і стилістичному рівнях.

англ. **pure language**

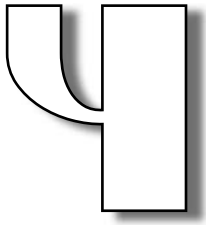

Ouaker pure language was not simply a theological concept; it was a set of practical alterations to daily speech sustained by theorizing language as an authenticating sign of religious experience and as a tool for political order. The bipartite nature (religious and political) of the Quaker linguistic mission was exactly what Protestants like Fullwood feared, but it enabled Penn to use the basis of the linguistic philosophy as a political project rather than as an explicitly religious one (Spar, N. (2015). The Politics of the Pure Language in Seventeenth-Century Quakerism: Speech, Silence, and the Founding of Pennsylvania. *Early American Studies*, 13(3), 694).

ЛІТЕРАТУРА

Бабич Н. (1990). Основи культури мовлення. Львів: Світ.

Дудик П. (2005). Стилістика української мови. Київ: Вид. центр «Академія».

Ковалів П. (1946). Чистота і правильність української літературної мови. Мюнхен: Рідне слово.

Нечуй-Левицький І. (1998). Непотрібність великоруської літератури для України і для слов'янщини (Сьогочасне літературне прямування). *Українство на літературних позвах з Московщиною. Культурологічні трактати.* Львів: Каменяр, 64—126.

Огієнко І. (1925). Чистота і правильність української мови. Львів: Вид. книгарні А. Бардаха.

Осташевський Ю. (2016). Чистота мови — це не граматика, а ідеологія. *Читомо*. URL: https://archive.chytomo.com/news/yudzhin-ostashevskij-chistota-movi-ce-ne-gramatika-a-ideologiya

Станкевич Н. (2020). Чистота мови і мовлення: сучасні параметри. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 72, 232—243.

Spar, N. (2015). The Politics of the Pure Language in Seventeenth-Century Quakerism: Speech, Silence, and the Founding of Pennsylvania. *Early American Studies*, 13(3), 692—713.

Див. також: пуризм.

О. Малаш

юридичнá лінгвíстика

Міжгалузевий напрямок прикладної лінгвістики, який вивчає мову в її трьох юридичних аспектах: як об'єкт права, як інструмент права і як інструмент протиправних дій. З цими аспектами пов'язані відмінні сфери використання наукових розробок з юридичної лінгвістики — мовна політика, мовне планування, правотворчість, правозастосування і відповідні напрямки досліджень: юридичні аспекти соціолінгвістики, юридична техніка, законодавча техніка, мова права (включаючи юридичну термінологію, юридичну стилістику, юридичну прагматику, юридичний переклад, комунікативні аспекти мови учасників судового процесу), а також лінгвістична експертологія, лінгвістична експертиза та інші.

Для мовної політики й мовного планування мова та її функціонування є об'єктами регуляторної діяльності. Відповідний напрямок юридичної лінгвістики спирається на соціолінгвістичну теорію й забезпечує необхідний супровід для прийняття політичних рішень і здійснення практичних кроків щодо законодавчого закріплення статусу державної мови та інших мов, щодо унормування державної мови, щодо вивчення державної та інших мов. У правотворчості, у процесі підготовки нормативно-правових актів та впорядкуванні їхньої системи мова використовується як юридичний інстру-

мент. Напрямок юридичної лінгвістики, який досліджує мову права і юридичні дискурсивні практики, використовує теорію й методи лінгвістичної прагматики, комунікативної лінгвістики, лексикології, граматики, стилістики, перекладознавства. У межах цього напрямку розробляються юридична техніка, законодавча техніка, юридична термінологія, здійснюються переклади юридичних текстів. Відповідні розробки використовують також у навчальному процесі на юридичних спеціальностях університетів — в опануванні фахової мови майбутніми правниками.

Для правозастосування важливі ті напрямки юридичної лінгвістики, що вивчають, по-перше, використання мови як інструмента при здійсненні судочинства (лінгвістична експертиза юридичних документів, тексти яких допускають альтернативні інтерпретації, пов'язані з відмінними юридичними наслідками; лінгвістична експертиза індивідуальних особливостей мовлення, зокрема ідентифікація мовця / автора тексту за індивідуальними ознаками його мовлення; а також дослідження прагматичних аспектів використання мови сторонами судового процесу) і, по-друге, використання мови як інструмента протиправних дій (лінгвістична експертиза мовних об'єктів з метою виявлення лінгвістичних ознак учинення вербальних злочинів і некримінальних правопорушень). Теоретичним підґрунтям лінгвоекспертології і лінгвістичної експертизи є лінгвістична прагматика, водночас у лінгвоекспертній діяльності, залежно від поставлених завдань, залучаються знання всіх інших розділів теоретичної лінгвістики. Практичним втіленням застосування лінгвістичних знань стає висновок лінгвістичної експертизи, використовуваний як доказ у судовому процесі.

англ. **legal linguistics**

I consider it an important task for scholars of legal linguistics to monitor and model the semiotic processes in the different attempts at globalized legal orders established over the years (Engberg, J. (2012). Word meaning and the problem of globalized legal order.

In: Tiersma, P. M., Solan, L. M. (Eds.). The Oxford Handbook of language and law. Oxford University Press, 186).

The title may be a bit misleading, since "legal linguistics" is a term used more in Europe than in North America. Yet the term captures the breadth of interaction between the ways we govern ourselves under a system of rules and principles on the one hand, and the ways in which we communicate those rules and principles through our knowledge of language and our knowledge of how to use our knowledge of language (Solan, L. M. (2019). Legal Linguistics in the US. Looking Back, Looking Ahead. In: Vogel, F. (Ed.). Legal Linguistics Beyond Borders: Language and Law in a World of Media, Globalisation and Social Conflicts. *Relaunching the International Language and Law Association (ILLA)*. Berlin: Duncker & Humblot, 19).

англ. **forensic linguistics**

Not all the researchers to whom we refer in this book would identify themselves within a field called forensic linguistics (they might identify as criminologists, psychologists, lawyers, sociolinguists or sociologists), but their work is, nevertheless, included in bibliographies of forensic linguistics (Coulthard, M., Johnson, A., Wright, D. (2016). *An Introduction to forensic linguistics*. New York: Routledge, 4).

As we have demonstrated in every one of the chapters in this book, forensic linguistics requires close and accurate linguistic analysis first and foremost. There is much that is yet to be discovered about how language works generally, but particularly how it works in specialised settings such as legal contexts (Coulthard, M., Johnson, A., Wright, D. (2016). An Introduction to forensic linguistics. New York: Routledge, 220).

англ. **legal pragmatics**

Legal pragmatics. A research area in pragmatics. Originating in pail from the work of the British philosopher J. L. Austin, legal pragmatics is concerned mainly with the study of legal documents and

spoken legal discourse in the courtroom from a pragmatic point of view. Pragmatic features in written legal texts and spoken legal discourses that have been analysed include speech acts such as legal performatives, presuppositions, turn-talcing, question-answer adjacency pairs, and silence. The sociopragmatic concepts of power and politeness have also been used in these studies (Huang, Y. (2012). Legal pragmatics. *The Oxford Dictionary of Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 170).

ЛІТЕРАТУРА

Ажнюк Л. (2017). Лінгвістична експертиза як юридичний інструмент. *Магістеріум,* 66, 8—15.

Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи (2011). *Мовознавство,* 2, 31—37.

Правнича лінгвістика: навч. посіб. за заг. ред. С. М. Гусарова (2010). Київ.

Coulthard, M., Johnson, A., Wright, D. (2016). An Introduction to forensic linguistics. New York: Routledge.

Vogel, F. (Ed.). (2019). Legal Linguistics Beyond Borders: Language and Law in a World of Media, Globalisation and Social Conflicts: *Relaunching the International Language and Law Association (ILLA)*. Berlin: Duncker & Humblot.

Tiersma, P. (1999). *Legal Language*. Chicago: University of Chicago Press.

Див. також: вербальні злочини, вербальний екстремізм, мова ворожнечі, мовна політика, прагматика, пропаганда.

Л. Ажнюк

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

АЖНЮК Богдан, доктор філол. наук, проф., академік НАН України, директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Наукові інтереси: соціолінгвістика, лінгвістична експертологія, зіставна лексикологія, перекладознавство.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9496-1544

https://scholar.google.com.ua/citations?user=9e2xdOYAAAAJ&hl=uk

АЖНЮК Леся, канд. філол. наук, старший науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Наукові інтереси: соціолінгвістика, лінгвістична експертологія, юридична лінгвістика, лінгвопрагматика.

ORCID: https://orcid.org /0000-0003-0095-0914

https://scholar.google.com/citations?user=Ti3KRt8AAAAJ&hl=en

АНДРІЄНКО Лілія, канд. філол. наук, старший науковий співробітник відділу мов України Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Наукові інтереси: соціолінгвістика, славістика, історія української мови, історична поетика, лінгвокультурологія.

ORCID: https://orcid.org /0000-0002-5113-6966

https://scholar.google.com/citations?hl=uk&user=i831uQwAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate

БЕЛЕЙ Лесь, канд. філол. наук, науковий співробітник відділу мов України Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Наукові інтереси: соціолінгвістика, психолінгвістика, мовні контакти.

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4094-6418

https://scholar.google.com.ua/citations?user=_VKaQsAAAAAJ&hl=en

МАЛАШ Олександра, канд. філол. наук, наукова співробітниця відділу мов України Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Наукові інтереси: етнолінгвістика та лінгвокультурологія, соціолінгвістика, болгарська мова, ономастика, український правопис, мовний активізм, мовне просвітництво.

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5726-5646

https://scholar.google.com.ua/citations?user=2K3xMugAAAAJ&hl=uk&oi=ao

Researchgate: https://www.researchgate.net/profile/Oleksandra-Malash

МИХАЛЬЧУК Оксана, канд. філол. наук, завідувач відділу мов України Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Наукові інтереси: соціолінгвістика, мовна політика, мовні контакти, ономастика, лінгвістична експертиза.

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9278-9341

https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=ELlxE24AAAAJ

ТИЩЕНКО-МОНАСТИРСЬКА Оксана, канд. філол. наук, наукова співробітниця відділу мов України Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Наукові інтереси: тюркські мови України, зокрема кримчацька, караїмська, кримськотатарська мови.

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8515-1657

https://scholar.google.com.ua/citations?user=Z2bL5YQAAAAJ&hl=uk

Довідкове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ
НАН УКРАЇНИ

МОВНА ПОЛІТИКА І МОВНЕ ПЛАНУВАННЯ

Енциклопедичний словник

Відповідальний редактор
Б. М. Ажнюк

Редагування *Олесі Чадюк, Олексія Нікітченка*
Художнє оформлення
та технічне редагування *Ольги Бурдік*
Комп'ютерна верстка *Світлани Думанецької*

Підписано до друку 30.12.2024.
Формат 60 × 84/16. Гарнітура Minion Pro.
Ум. друк. арк. 26,97. Обл.-вид. арк. 27,33.
Зам. № 7567. Тираж 100 прим.

Видавець і виготовлювач
Видавничий дім «Академперіодика» НАН України
01024, Київ, вул. Терещенківська, 4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи серії ДК № 544 від 27.07.2001